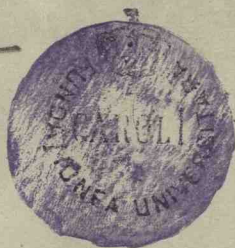

Doctorul C. D. SEVEREANU
PROFESOR ONORAR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

**DIN
AMINTIRILE
MELE**

(1853 — 1929)

VOLUMUL II

EDITATĂ DE „SOCIETATEA DE CHIRURGIE”

1930

PREȚUL 200 LEI

DIN AMINTIRILE MELE

TIPOGRAFIA „VOINTA“
CONST. A. ANTONESCU
STRADA BANULUI No. 3
BUCURESTI

TOATE DREPTURILE REZERVATE

Inu.A.27.926

Doctorul C. D. SEVEREANU
Profesor onorar la Universitatea din București

DIN AMINTIRILE MELE
(1853 — 1929)

VOLUMUL II

EDITATĂ DE „SOCIETATEA DE CHIRURGIE”

1929

PREȚUL 200 LEI

320

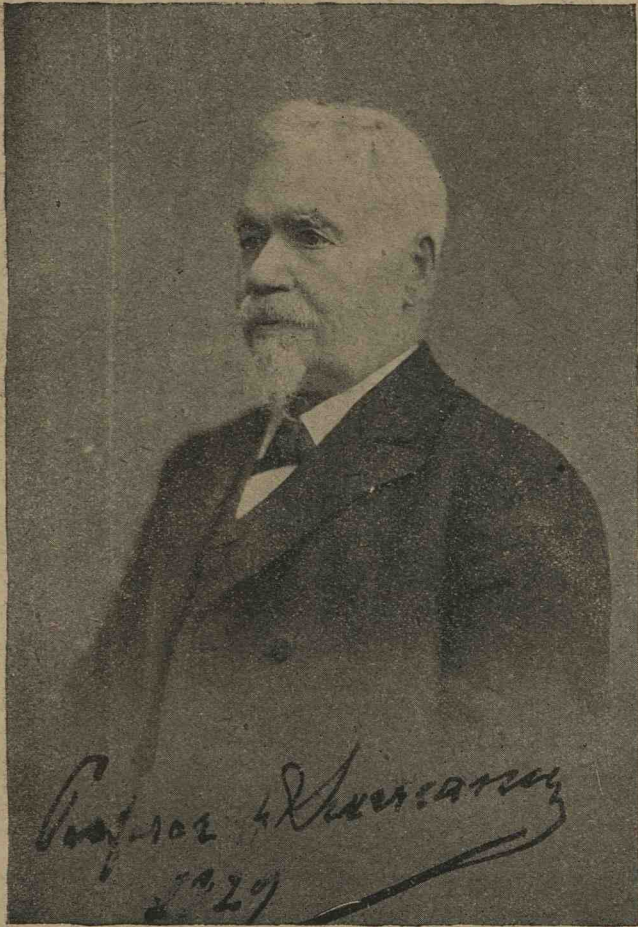
66819

BIBLIOTECA CENTRALA
BUCURESTI
COTA 64030

1956

RC98/03

B.C.U. Bucuresti

C61899

Prof. J. H. ...
1829

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARA

COTA.....64030.....

Elevilor și Colegilor mei

DIN VIAȚA MEA INTIMA

De felul meu, natura m'a făcut să fiu un copil liniștit, supus și ascultător. Eu nu-mi supăram nici părinții, nici frații și nici pe surori.

Eram copii mulți, eram 12 ; șapte fete și cinci băieți și trăiam toți în armonie, ne mulțumeam cu puținul de obicei, era mai în totdeauna puțin, pentru că sărmanul nostru tată, în loc să agonisească și nici să ia bunul altuia, cum de altfel făceau alții. El era în continuă luptă ca să scape țara din ghiarele străinilor.

Pe când el se lupta cu pușca și cuțitul, vrășmașii îi luau tot și îi dau foc la tot ce brumă îi mai rămânea.

Părinții mei erau modești și răbdau toate asupririle ce le veneau din toate părțile, ca să îi învețe minte a mai lupta contra liftelor venite din toate regiunile orientului. Cum pe atunci nu erau școli, și cum mai toți erau incuți, dintre toți, fratele cel mai mare a învățat puțină carte la un dascăl de biserică. **Panachida** lui a fost făcută de tata dintr'un trunchiu de lemn de păr (arbore). Când el a ajuns major, a părăsit satul, s'a dus la Craiova, de unde a luat o scrisoare de recomandajie către marele Vistier Nicolăiță Brăiloiu și acest mare boer, l'a numit logofăt la Visterie,

Sub Domnia lui Barbu D. Știrbey, s'au mutat toate autoritățile din Cerneți la Turnu-Severin și acolo, Eforia Școalelor a înființat prima școală primară, unde au venit școlarii cu profesorii lor dela Cerneți. Fratele meu a fost trimis dela București să fie logofăt la cârmuirea din Severin, unde m'a dus și pe mine să învăț la școală și în doi ani am trecut cele patru clase primare. Cât am fost acolo școlar, nu am nemulțumit pe profesorii mei și nici

odată nu am avut nici o ceartă cu colegii mei. Din momentul ce am început să înțeleg că numai știind carte, puteam să trăesc bine în lume, nu m'am mulțumit a-mi face cariera de logofăt, cum îmi propunea Cârmuitorul, când mi-a dat premiul I-iu și mi-a pus coroana de flori pe cap și nici nu m'a tentat galbenul ce spunea că avea să mi-l dea, ca leafă pe lună, și i-am spus că eu vreau să învăț carte multă și pentru aceasta, mă hotărâsem să **mă duc în lume**, ca să mă procopsesc și așa am și făcut. Mai târziu boerul, marele Agă C. Cerchez, fostul Cârmuitor m'a consultat, pentru o afecțiune gravă de care suferea și când i-am spus că eu eram acela pe care el mă încoronase, și-a reamintit, mai cu seamă că mă luase meditator la învățătură a două fetițe gemene ale lui și i-a părut foarte bine că mă procopsisem.

Am părăsit Severinul în condițiile pe care le-am descris în volumul I. Ca și în copilăria mea m'am condus în societate ca cetățean, cu modestie și ca profesor în așa mod ca să nu supăr pe nimeni și numai cu dorința ca să fac bine și să îmi fac prieteni. Fără să fiu în nimic vinovat, s'au găsit unii cari m'au hulit.

În tot timpul școlăritului meu nu am cerut nici odată nici o favoare nimănui, **absolut nimănui**, nu am intervenit pentru nimic, considerând totdeauna ca o rușine, ca să cerșesc note, nici eu nici alții pentru mine, și notele ce am primit au fost numai fructul muncii mele. Tot asemenea am făcut și pentru a căpăta vre-un serviciu de favoare. Am mers totdeauna pe calea dreaptă, bizuindu-mă numai pe meritele mele. Ajungând la etatea de 30 de ani, atunci când eram numit profesor definitiv la Universitate și medic primar, am crezut că era timpul să îmi schimb și situația socială, căci vedeam că timpul cerea să fiu **om cu greutate** în lume și eram și dator a fi folositor și pe cale patrimonială. Trebuia să mă însor, ca să protejiez o femeie, să am copii și să nu fiu luat drept o parie a familiei în societate.

Am fugit de toate ispitele, am ocolit pe cele bănuite, nu m'am întins către bogăție, nici boeroiu, nici ciocoiu, am fugit de cele prea frumoase, m'am ferit de cele prea urâte, pentrucă mi-am adus aminte de vorbele filozofului grec

Diogene, care, când l-a întrebat unul care dorea să se însoare, cam ce fel de femeie să ia, Diogene i-a răspuns : Dacă iai una bogată te umilește, dacă iai una frumoasă te părăsește că o ia altul ; iai una urâtă te sărăcește. Bazat pe aceste învățăminte filosofice, am căutat una care să se potrivească cu mine și Dumnezeu a voit să nimeresc pe iubita mea Elena, care mi-a făcut viața fericită, dar pe care Dumnezeu mi-a luat-o prea de vreme. Eu am spus totdeauna că slugă la muerea mea nu vream să fiu. Mi-a plăcut ca femeea să se fălească că este nevasta mea, iar eu să nu mă laud că sunt bărbatul ei ? !

Cei cari nu țin socoteală de preceptele filozofului grec, o pășesc.

Intre multele exemple ce am cunoscut în viața mea, să pomenesc trei cazuri, vrednice de învățământ pentru cei cari voesc să se însoare.

Un prieten al meu, mai tânăr ca mine, mi-a luat înainte și a fost căsătorit cu o **hoareasă**, o **ciocoicuță**. După ce m'am însurat și eu, într'una din seri, după masă, am luat nevastica mea la braț, și am plecat să ne plimbăm. Drumul ne-a fost pe lângă casa prietenului însurat. Ne-am hotărât să intrăm, dar dela poartă am auzit o voce ascutită de femeie ; tovarășa mea nu voia să intrăm, dar am convins-o că trebuia să vedem ce se petrecea acolo.

Când am ajuns, am văzut că **hoerița** lui îl certa și-l ocăra. Am întrebat că ce se întâmplase și **Aspazica** mi-a răspuns : Ce să fie, domnule Severeanu, uite, păcătosul ăsta, și arată pe bărbat-său, închipuește-ți dumneata că și-a permis să **palmuiască pe feciorul meu**, el, ticălosul, mai ajungea el ceva, dacă **nu eram eu** să-l pun în contact cu Nenea Tache și cu Nenea Iancu (aluzie la cei doi frați Brătieni) cu Nenea Ștefan, Nenea Alexandru și Nenea Niculae (aluzie la cei trei frați Golești). Bărbatul umilit și rușinat, căuta să potolească pe Aspazica lui, dar ea nu se lăsa cu nici un preț și mergea înainte cu calificativele. Bărbatul nu avea voie să aibă bani la el și era obligat ca tot ce aduna ziua, trebuia să dea neveste-si, iar ea să-i dea 50 bani să își cumpere un pachet de tutun. Un caz și mai extraordinar când copilul a batjocorit pe tatăl lui, pentru că, el, din Cin de jos se 'nsurase cu fata

unui **Mazil** (boer de neam). În școala primară dela Severin era un școlar, Bengulescu ; el, după ce a terminat clasele primare a intrat în armată și a fost înaintat la gradul de ofițer și a scris lui tatăl său așa : Tată, guvernul m'a făcut ofițer, trimete-mi o sută de galbeni să mă echipez, dar bagă de seamă că nu mi-a dat guvernul sabia de geaba și tu știi că nu ai meritat de familia noastră.

Așa pățesc cei ce vor să se îmbogățească și să se boerească prin nevestele lor.

Unul dintre colegi, **cam trecut**, a luat una tânără și frumoasă, dar aceasta, peste scurt timp, i-a pus coarne ca de cerb, s'a amoretat cu altul. Amantul, om deștept și muștrat de conștiință cum că a luat nevasta altuia, s'a sinucis și divorțul s'a consumat.

Așa pățesc cei cari se însoară cu femei frumoase. O femeie prea frumoasă este periculoasă și din punctul de vedere igienic.

Celor cari se însoară cu urâte, Diogene le spune să le dea bani ca să-și plătească amanții.

Cât am trăit cu nevasta mea, și am trăit mult și bine, nici odată nu am exagerat să dorlotez femeia și nici nu m'am purtat rău cu ea ; am început potolit în toate și potolit am mers timp de 48 de ani, până ce regretata mea Elenă a murit din cauza unei pneumonii.

Din căsătorie am patru copii, cari nu m'au supărat și nici nu m'au mâhnit prin purtarea lor. Conduita care am avut-o cu nevasta, am avut-o și cu copiii, nu i-am răzgăiat, nu i-am răsfățat, dar nici nu i-am maltratat, nici vorbe urâte nu le-am zis, cum am văzut că fac mulți părinți cari dorlotează prea mult pe copii și când se supără le adresează vorbe necuviincioase. Am fost foarte rece cu copiii, adesea indiferent, i-am lăsat ca ei singuri să învețe cum să se conducă în lume, și cred că am reușit, pentru că copiii mei nu mi-au făcut nici o rușine. Precum eu m'am condus singur și nici odată nu am recurs la protecția nimănui, tot așa am condus pe copiii mei ca ei singuri și în conduita lor și în învățatură să se bizue numai pe puterea lor de muncă. În tot timpul studiilor lor nu m'am amestecat niciodată, nu am știut nici cine erau profesorii lor, nici ce note li se da. Tot meritul a fost al

lor, precum a fost și al meu. Nu datoresc nimănui nici o favoare, nici pentru mine, nici pentru copiii mei.

În toată cariera mea ca funcționar, medic și profesor, nu am asuprit pe nimeni, nu am favorizat pe nimeni în detrimentul altuia. Ca profesor, am fost **absolut cu totul imparțial**, nu am **protejat și nici nu am persecutat**, pe suferinzii cari au cerut ajutorul meu medical, **nu i-am speculat**. Sfânta mea dorință a fost să fac bine și să fac cât mai mulți prieteni. Desigur că nu am reușit totdeauna, căci este greu să împaci toată lumea ; cei cari m'au hulit, din nenorocire chiar dintre elevii mei și cărora le-am făcut bine și ca profesor și ca om, ajutându-i chiar materialicește din puținul ce aveam și eu. Unii au recunoscut greșeala lor și eu le-am zis, împărtășind percepțele Evangheliei : Iartă-le lor, Doamne, că nu au știut ce au făcut.

* * *

Pentru ce am vorbit, pentru ce scriu eu de lucruri petrecute în viața mea intimă ? Negreșit că fac aceasta pentru a mă da în judecata cititorilor imparțiali căci, în socotirea lor să spună la alții aceia ce ei vor găsi că am făcut bun, ca să mă dea de exemplu pentru ca să facă și ei ca mine, iar dacă am făcut vre-un rău, să nu-l facă.

Am fost corect în viața privată și cinstit în viața publică, așa cum spunea P. P. Carp unui mare om politic, că trebuia să fie un om de Stat.

Am îngrijit bolnavii și nu îi am speculat. Am fost medic de spital și nu am făcut deosebire între bogat și sărac. Am fost profesor peste 50 ani și nu am avut în mintea mea nici odată ideia de a trage vreun folos din situația fie ea de orice fel. Elevii mei au fost copiii mei ; am fost sever în punerea notelor și am fost foarte mâhnit, când școlarii nu știau ceia ce îi întrebam. Am avut elevi eminenți, cari astăzi sunt personagii cu mare vază între cetățenii țării. Am ocupat situații importante în armată și în viața civilă și mi-am făcut totdeauna datoria conștiincios. Am fost Efor al spitalelor, am fost consilier comunal, am fost deputat și senator și am considerat ca cea mai mare necorectitudine e a specula din situația mea. Nu am preocupat votul meu, ca să capăt vreo favoare sau avantaje

de la guverne. Nu am luat niciodată plată sau alte avantaje cu ocazia votărei indigenatelor. Desfid pe orișicine să dovedească că am profitat de pe urma politicei, afară de mica diurnă ce luam fiecare deputat și senator. Am conștiința complect, absolut complect împăcată, că mi-am făcut datoria în strictul adevăr al cuvântului de om corect.

Pentru că este vorba de amintirile mele, să povestesc numai două împrejurări, ca să dau sămânță de vorbă cititorului. Iată-le :

Era la anul 1864, abea mă întorsesem dela studii. Răposatul Doctor Davila, Efor al spitalelor, m'a numit medic la spitalul Colentina, din nou deschis. Încă de pe când eram școlar, șefii mei remarcaseră că aveam o deosebită aplicare spre ale chirurgiei și Davila aflase aceasta. El, ori de câte ori se prezenta ocazia, accentua întrebările ce mi le făcea în această direcție. Cum Davila ținea foarte mult ca medicii militari să cunoască cât mai bine Anatomia și Chirurgia, mi-a spus să fac cursuri medicilor militari, în Amphiteatrul dela spitalul militar, care se afla în strada Știrbey Vodă.

Am primit și mi-am luat angajamentul a face cursul două ore pe zi. Peste câteva zile Davila mi-a spus că, după multe stăruințe, a obținut ca guvernul să-mi plătească suma **colosală de 40 lei pe lună**.

Am continuat foarte regulat facerea lecțiilor și peste câteva luni Ministerul a făcut cunoscut lui Davila că nu mai avea bani să plătească și prin urmare trebuia să se întrerupă cursul preparator. Davila mi-a comunicat marile evenimente și m-a rugat să-l fac gratis. Am acceptat bucuros, că îi făceam plăcerea lui Davila și sacrificiu pentru instruirea apărătorilor țării.

Al doilea eveniment s'a petrecut în anul 1877. Incepu războiul între Rusia—România contra Turciei. Bancherul Zerlenti a venit la mine și m'a întrebat dacă primesc să mă duc în provincie pentru un pacient ; am răspuns că primesc să mă duc. M'a întrebat cât ceream pentru aceasta, am răspuns că nu vreau nimic. Zerlenti a adăugat, ca să știu, cum că pacientul era foarte bogat. Cu atât mai bine, i-am răspuns, că îmi va plăti și mie mai bine. Vorba a fost despre un d. Stamatopulo, mare ex-

portator de cereale, care locuia în orașul Caracal. Stamatopulo fusese răsturnat noaptea dintr'o gabrioleță și avea fractura unei gambe. Fractură cominutivă și complicată cu eșirea din cărnuri a oaselor fracturate. Doi medici locali, unul grec și altul italian, chemaseră pe doi țărani meșteri. Pentru consolidarea oaselor ei au turnat între căpățile oaselor, praf de oase de cap de câine (ziceau ei), amestecat cu **Unt de lemn**; au făcut o legătură strânsă; gangrena a început și țăranii s'au speriat și au fugit. Când am ajuns la Caracal, gangrena coprinsese gamba până aproape de genunchi; pacientul avea sub-delir dară își revenea. Ne având cu cine vorbi, i-am propus deadreptul amputația. El, om deștept, a acceptat. S'a ivit o nedumerire: cei doi medici, părea că nu aveau încredere în mine și au telegrafiat a mai veni, doi medici din București și unul de la Craiova. Pacientul m'a chemat și m'a întrebat dacă eu luasem așa dispoziție, poate că nu aveam destulă încredere în mine. Eu, asemenea, că el luase acea hotărâre, îl am întrebat că poate el nu avea toată încrederea în mine. Ne-am explicat și a dat ordin să nu mai vină. După ce ne-am înțeles și am început a prepara pentru operație, Grămăticul casei m'a chemat în biurou și mi-a citit o telegramă ce primise dela Bureka din Brăila, socrul pacientului, în care zicea așa:

Mettez à la disposition du Professeur: Severeano tout le numeraire que vous avez dans la caisse pourvu qu'il sauve la viede mon gendre. Bureka

Grămăticul a deschis o cassă de fer mare, mi-a arătat mai multe **Cenace** pline cu aur și mi-a spus: Domnule profesor, nu am decât 20.000 lire otomane; ia D-ta cât vrei și iscălește de primire.

Un fior m'a cuprins și i-am spus să închidă cassa, pentru că eu venisem întâiu pentru rănit și pe urmă pentru bani. Am făcut amputația gambei sub genunche, și m'am dus de 16 ori ca să schimb pansamentul.

Stamatopulo s'a vindecat și mi-a plătit cât a vroit. Doamne! ce reflecțiuni ar face unii? cât de prost mă vor crede ei și într'un caz și altul? În cel dintâiu că am primit să muncesc pe nimic și în al doilea că nu am luat câteva mii de lire.

Eu am conștiința curată că am fost conștiincios.

CAPITOLUL I

MARI EVENIMENTE POLITICE

1848—1929 ¹⁾

§ 1

În acest interval de opt-zeci ani, s'au petrecut în țările locuite de Români, atâtea numeroase și importante schimbări, prin cari toate părțile românești s'au adunat la un loc, formând **România**, cea **Mare** de astăzi, pe veci unită și nedespărțită. Oameni mari, Români, mari patrioți, își au expus viața și avutul lor în pericol; au suferit rigorile exilului și mulți au murit pe pământ străin. Urmașii acelor mari patrioți să-și reamintească totdeauna de ei și memoria numelui lor, să se păstreze în perpetuitate pe plăci de marmoră și bronz, fixat pe zidurile palatelor și în **Marea Frescă** din marele Amfiteatru al **Atheneului Român**.

Despre cei cari au început lupta la 1848 am vorbit în alt capitol al acestei lucrări.

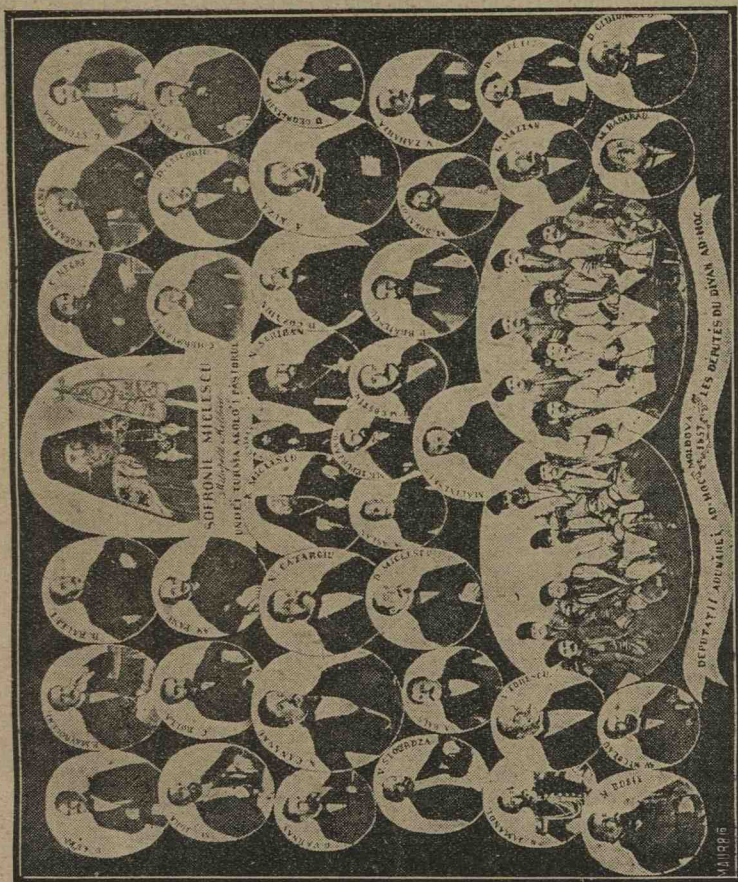
Unii dintre cei mai mari patrioți ai Moldovei, cari, încă la 1850 s'au adunat și au luat inițiativa ca să lupte din toate puterile lor și ale prietenilor lor, ca cele două principate: Muntenia și Moldova, să se unească într'un singur stat, sub numele de România, sunt reprezentați în fig. din pag. 20.

Luptele combinate, ale celor din Muntenia cu cei din Moldova, au fost ajutate de Franța, prin mijlocirea Împăratului Napoleon III.

Cu ocazia Congresului de pace, după războiul Oriental din 1855—56, ni s'au cedat cele trei județe (Bugeacul) din Basarabia de jos, iar cele șapte puteri mari ale Eu-

¹⁾ Vezi istoria revoluției dela 1848 de Ion Heliad Rădulescu.

ropei, ne-au luat sub protecția lor scăpându-ne și de surgrumătoarea protecție a pravoslavniciei Rusii. După stăruința lui Napoleon, trebuind să se îndeplinească dorințele Românilor, la anul 1857 s'au constituit cele două Divanuri prin alegeri libere, sub privegherea comisarilor celor

Camera legiuitoare a Moldovei, care a votat pe Cuza Domn la 1859, 5 Ianuarie

șapte puteri mari. Camerile legiuitoare au votat ca Domnitor pe Alexandru Ion I (Cuza) cea din Moldova la 5 Ianuarie (vezi fig.) iar al Munteniei la 24 Ianuarie 1859 (vezi fig.) și prin acest simbol, cele două principate s'au unit într'un singur corp, care au fost sâmburele, ce a atras către el pe toate provinciile furate de vecinii puternici și hrăpăreți, de sute și mii de ani.

MEMBRII CAMERII LEGIUITOARE A MOLDOVEI

CLERUL

1. I. P. S. Părintele Mitropolit Sofronie Miclescu, 2. P. S. Părintele Nectarie Sotiriopoleos Hermeziu, locotenent de Episcop de Roman, 3. P. S. Părintele Ghenadie Tripollos, locotenent de Episcop. de Huși, 4. P. S. S. Părintele Filaret Stravopoleos Scriban, Egumenul Monastirei Socola, 5. P. S. S. Părintele Kalinic Hariopoleos, Eg. Monăst. Slatina, 6. Prea Cuvioșia sa Părintele Arhimandrit Neofit Scriban din partea clerului Capitalei, 7. Prea Cuvioșia sa Arhimandritul Melhisedec din partea clerului târgului Romanului.

Ținutul Iașilor

- 9 Vornicul Costache Rola pr. mare
10 " Dim. Miclescu " "
11 Cluc. Costache Bădărău " mic
12 Dănilă Bălan, deputat sătean
13 Vorn. Anastase Panu, dep. oraș
14 Doctorul Aga A. Fătul, " "
15 Spăt. Dimitrie Kozadin, " "
16 Maiorul V. Mălinescu, " "

Ținutul Dorohoiului

- 17 Vorn. Mihail Kogalnic. pr. mare
18 Aga Iancu Docan, propr. mare
19 Pit. Gheorghe Masian, propr. mic
20 Dumitru Savin, deputat sătean
1 Doct. Post. Cost. Vârnăv, d. or.

Ținutul Botoșanilor

- 22 Vorn. Dim. Rallet, propr. mare
23 Spăt. Nec. Cănanău, " "
24 Cluc. Ștefan Călin, propr. mic
25 Simion a Stancei, dep. sătean
26 Vorn. Sev. Cănanău, dep. oraș
27 Doct. Aga Al. Jianu " "

Ținutul Suceavei

- 28 Vorn. Iorgu Vârnăv (Lit) pr. mare
29 " Al. Botez (Forăscu) pr. mare
30 Costache Morțun, pr. mic
31 Teodor sin Pavel, dep. sătean
32 Postel. Dim. Grigoriu. dep. oraș

Ținutul Neamțului

- 33 Vor. Gr. Balș, propr. mare
34 Postel. Mihăiță Jora pr. mare
35 Comisul Vasile Zaharia pr. mic
36 Cost. sin Vasile Ostahi, d. săt.
37 Aga Dim. Georgiadi, dep. oraș

Ținutul Romanului

- 38 Log. Gheorghieș Sturza, pr. mare
39 " Costache Sturza, pr. mare
40 Vorn. C. Hurmuzaki pr. mic
41 Ioan Levărdă, dep. sătean
42 Aga Grig. Vârnăv, dep. oraș

Ținutul Putnei

- 48 Log. Alecu Balș, propr. mare
49 Vorn. Iordache Pruneu pr. mare
50 Pit. Kirică Ciocărlie pr. mic
51 Ioan Roată, deputat sătean
52 Gheorghe Ilie, dep. oraș

Ținutul Tecuciului

- 53 Vor. Vasile Sturza propr. mare
54 Postel. Alecu Tiriachiu pr. mare
55 Sărd. Ioniță Hrisanti, pr. mic
56 Vasile Balaș, deputat sătean
57 Spăt. C. Iacovache, dep. de oraș

Ținutul Galaților

- 58 Vor. Lascar Catargiu, Pr. mare
59 Postel. Iancu Fotea, " pr. mic
60 " Gheorghe Vârlan, pr. mic
61 Răducanu Sava, deputat sătean
62 Vorn. Cost. Negri, dep. de oraș
63 Maiorul Alecu Țuza dep. de oraș

Ținutul Tutovei

- 64 Vorn. Grigore Suțu, Pr. mare
65 " M. Costache, " "
66 Medel. Vasile Nicolau, pr. mic
67 Vasile Stan, deputat sătean
68 Dr. Aga M. Costin, dep. de oraș

Ținutul Vasluiului

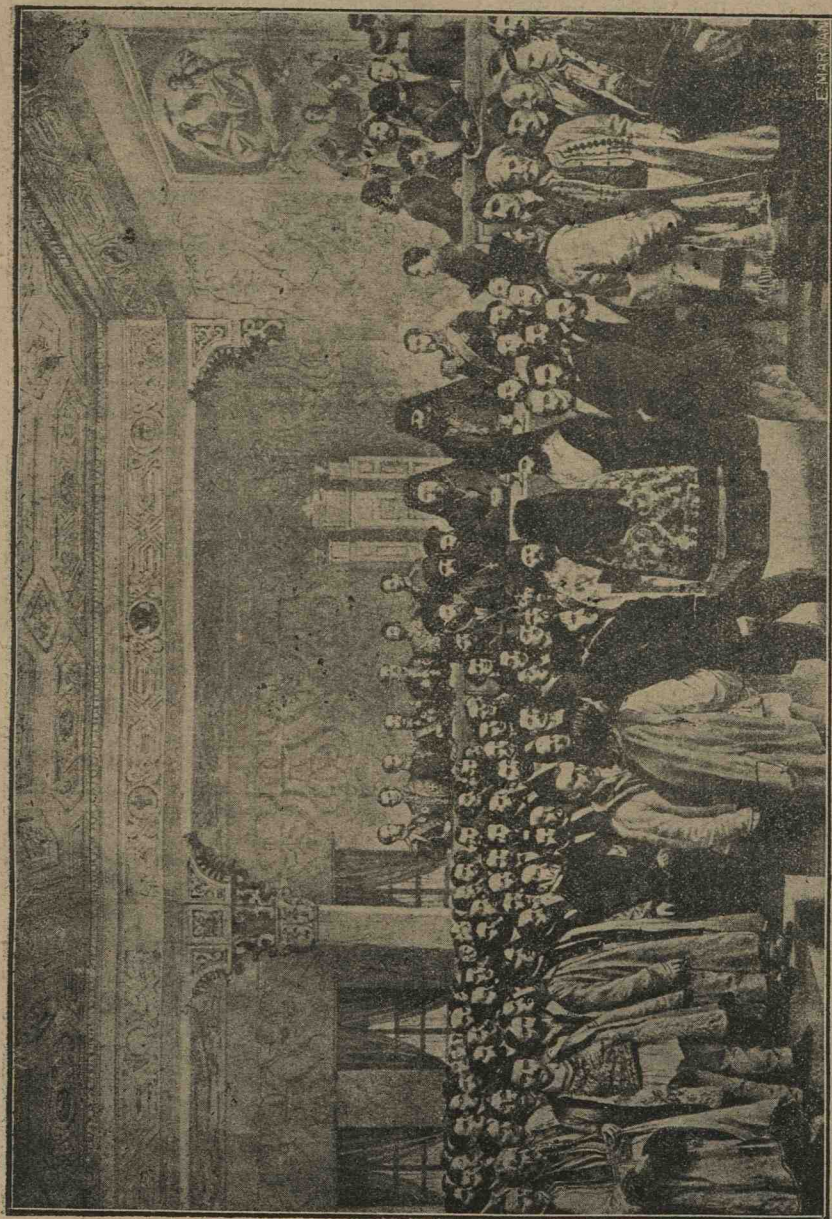
- 69 Spăt. Niculae Carp, pr. mare
70 " Sandu Miclescu pr. mare
71 Nobilul C. Sturda. pr. mic
72 Ioniță Olariu, deputat sătean
73 D. Ghidionescu " "

Ținutul Fălciului

- 74 Vorn. P. Mavrogheni, pr. mare
75 " Nicu Catargiu, " "
76 Slug. Niclae Bosie, " mic
77 Pandelache Croitoru, dep. sătean
78 Colonel N. Iamandi, dep. de oraș

Ținutul Ismailului

- 79 D. Vasiliev Romov, dep. sătean
80 Lazăr Galiardi, dep. de oraș

Adunarea legiuitoare a Munteniei, care a votat pe Cuza Domn la 1859, 24 Ianuarie

61899

Ținutul Bacăului

- 81 Post. Vasile Alexandri, pr. mare
 82 Aga Costache Rosetti, " "
 83 Spăt. Dim. Kracte, pr. mic
 84 Ioan a Babei, deputat sătean
 85 Comis. P. Brăescu, dep. oraș

Ținutul Cahulului

- 86 Vorn. Iancu Cantacuzin, pr. mare
 87 Aga Grig. Costache, pr. mare
 88 Costache Știun, pr. mic
 89 Ioniță Roșca, deputat sătean
 90 Timofți Socalov, deputat de oraș

MEMBRII CAEMRII LEGIUITOARE A MUNTENIEI**C L E R U L**

1. I. P. S. S. Nifon Mitropolitul 2. Prea Cuv. Arhimandrit Eronim, Egumenul M-rii Bistrița. 3. Prea Cuv. Arhimandrit Atanasie Egumenul M-rii Sadova. 4. Protopopul Iancu Sachelarie al Scaunului Sf. Mitropolii. 5. Protopopul Costantin al Scaunului Episcop. Râmnic. 6. Protopopul Constantin Iconom al scaun. Episcop. Argeș. 7. Pr. Vasile Katihtis, ales din partea preoților Episc. Buzău.

Jud. Ilfov.

8. Prințul Grig. Ghica, propr. mare.
 9. Prințul Dim. " " "
 10. Pit. Ioan Brezoianu, " mic.
 11. " Mircea Mălăeru, dep. sătean
 12. Logof. N. Golescu
 13. D-I C. A. Rosetti { Deputații
 14. " Gr. Joranu { or. București
 15. " D. Culoglu

Jud. R.-Sărat.

16. Căp. C. Marhiloman pr. mare.
 17. Paharn. C. Robescu " "
 18. Pitarul C. Cotescu " mic.
 19. Gheorghită Lupescu dep. Sătean
 20. Pit. C. Argintoianu " de oraș.

Jud. Buzău.

21. Pah. N. N. Păcleanu, pr. mare.
 22. Păr. Sc. Voinescu, " "
 23. Pit. C. Ciokinescu " mic.
 24. Costache Moglanu, dep. sătean
 25. Nae. Stănescu, dep. de oraș.

Jud. Prahova.

26. Aga C. I. Filipescu, pr. mare.
 27. Aga I. G. Cantacuzino " "
 28. Gheorghe Morcovu " mic.
 29. Ene Cojocar, dep. sătean.
 30. Hrist. Polihroniade, dep. oraș.
 31. Tache Grigorescu, " "

Jud. Dâmbovița.

32. Cluc. Cost. Costescu, pr. mare.
 33. " Evgh. Predescu " "
 34. Hristache Fusea, " mic.
 35. Stancu Stănilă, dep. sătean.
 36. Răducanu Ioan, " de oraș.

Jud. Vlașca.

37. Aga Manol. Lahovari, pr. mare
 38. Pah. N. Tătăranu, " "
 39. Post. C. Rădulescu, " "
 40. Stan Panait, dep. sătean.
 41. Gr. Serurie, " de oraș.

Jud. Ialomița.

42. Log. Ioan C. Roseti, pr. mare.
 43. Aga Al. Florescu " "
 44. Răducanu Cucuti, " mic.
 45. Stoica Radu Cojoc, dep. sătean
 46. Pitaru Ioan Vasile, " de oraș.

Jud. Brăila.

47. Aga Cost. Crețu, pr. mare.
 48. Cluc. Grig. Filipescu, pr. mare
 49. Marcu Nic. Duilie, " mic.
 50. Stroie Ivașcu, dep. sătean.
 51. M. Marghiloman, dep. de oraș.

Jud. Muscel.

52. Posteln. St. Golescu, pr. mare.
 53. Nicolae Rucăreanu, " "
 54. Alex. Gh. Golescu " mic.
 55. Tică Ioan, dep. sătean.
 56. Cost. D. Aricescu, dep. oraș.

Jud. Teleorman.

57. Pah. C. Butculescu, pr. mare.
 58. Căp. Eliodor Lapati, " "
 59. Mihail Pancu, " "
 60. Preda Cernat, dep. sătean.
 61. Alecu Petrescu " oraș.

Jud. Olt.

- 62. Logof. I. Solomon, pr. mare.
- 63. Pahar. C. Băleanu, „ „
- 64. Ioan Hăvitescu, propr. mic.
- 65. Ioan Niculescu, dep. Sătea
- 66. Ioan Ionașcu, dep. de oraș.

Jud. Râmnicu-Vâlcea.

- 67. Log. Ioan Oteteleşanu, pr. mare
- 68. Cluc. Nic. Lahovari, „ „
- 69. Nic. Iancovescu, „ mic
- 70. Stamatei Budurăscu, dep. sătean
- 71. Nic. Iancovescu „ oraș.

Jud. Gorj.

- 72. Pah. Gh. Magheru, pr. mare
- 73. Serd. Z. I. Budurăscu, pr. mare
- 74. Major Hrist. Tell, „ mic
- 75. Ioan Voicu, dep. sătean
- 76. Pit. B. B. Gănescu dep. de oraș

Jud. Dolj.

- 77. Prințul B. Știrbei, pr. mare
- 78. „ G. „ „ mic
- 79. Petrache Cernătescu pr. mic

- 80. Nicolae Mazilu, dep. sătean
- 81. Căp. N. Pleșoianu, „ oraș
- 82. Serd. Gr. Săceanu, „ „

Jud. Argeș.

- 83. Aga Ștefan Burchi, pr. mare
- 84. Ioan Brătianu, „ „
- 85. Scarlat Turnavitu, „ mic.
- 86. Tudose Mungescu, dep. sătean
- 87. Dim. Brătianu, „ de oraș

Jud. Mehedinți.

- 88. Serd. Ioan Ipșanu, pr. mare
- 89. Pit. Gr. Miculescu, „ „
- 90. Costache Cârjeu, „ mic
- 91. Ioan Roateș, dep. sătean.
- 92. Pit. D. Vișoreanu dep. oraș

Jud. Romanați.

- 93. Col. Șt. Vlădoianu, pr. mare
- 94. Serd. Stănuță Cezianu, idem
- 95. Gheorghe Kârjeu, pr. mic
- 96. Marin Părcălăbescu, dep. sătean
- 97. Conțipistul I. Dumitru, „ oraș.

COMITETUL UNIONIST DIN IAȘI

Iată ce spune d. Cerbureanu despre începătorii Unirei Principatelor :

„Acesta este portretul comitetului unionist din Iași, din anul 1851, pe care l'am aflat în Moldova la d. avocat Romulus Scriban. El reprezintă pe acei 11 patrioți moldoveni, cari au proclamat planul unirei Românilor, lăzind ideia lor în București și în toată țara. In anul 1850 a fost lupta prin presă, și mai cu seamă prin publicarea broșurei : „Unirea Românilor” de prezidentul comitetului Comisiunei reformelor, cari s'au legiferat asupra țarei, Arhimandritul Neofit Scriban. Numele acestor patrioți este : 1) Dimitrie Ralet, 2) Constantin Negri, 3) Anastasie Panu, 4) Mihail Kogălniceanu, 5) Arhimandritul Neofit Scriban, 6) Manolachi Costache-Iepureanu, 7) Dimitrie Kracti, 8) Petru Mavrojeni, 9) Dimitrie Cozadini, 10) Constantin Hurmuzachi, 11) Dimitrie A. Sturdza, redactorul proceselor-verbale. Aceste reforme în număr de 12 au privit : 1) Indreptarea hotarului țarei, 2) desființarea jurisdicțiunei consulare, 3) libera întemeiere a legăturilor comerciale cu vecinii, 4) organizarea oștilor, 5) libertatea cultelor în marginile legii, 6) în-

ființarea Sinodului, 7) egalitatea înaintei legii, 8) respectul domiciliului și libertății individuale, 9) drepturi politice numai pentru pământenii creștini, 10) despărțirea puterii e-

Comitetul Unionist din Iași

executive de cea legislativă, 11) neatârhnarea puterei judiciare de administrație, 12) responsabilitatea miniștrilor.

Aceste reforme liberale s'au propus de arhimandrit cu ceilalți patrioți, precum se vede în Buletinul Adunării ad-hoc al Moldovei dela 2 Octombrie 1857, la Iași".

(D. C. CERBUREANU)

§ 2

INDOITA ALEGERE A DOMNITORULUI ALEXANDRU ION I CUZA

După multele și marile suferințe ale Românilor, sosise timpul ca glasul lor să fie ascultat de cele șapte mari puteri ale Europei, pentru a se aduce la îndeplinire dorințele lor.

Franța și în special Impăratul Napoleon al III-lea, a luat protecția Românilor, ajutat fiind și de Victor Emanoil II, regele Piemontului (Italia); acesta secondat de primul lui Ministru Cavour, au intervenit pe lângă celelalte puteri, ca să potolească mișcările din cele două Principate: Muntenia și Moldova.

Cele șapte puteri, au trimis câte un ambasador, ca toți împreună să vină în România, pentru a afla adevăratele dorințe ale poporului Român, să supravegheze ca alegerile deputaților, să aibă loc în deplina libertate, pentru ca adevărații reprezentanți ai poporului, să spună în cuget curat, cari erau dorințele populației.

În Muntenia domnea atunci Vodă Alexandru Ghica, om cinstit, care nu mai avea veleități de domnie, și nici pentru vre-un membru al familiei Ghiculeștilor, ba încă era un înverșunat adversar al foștilor Domnitori Bibescu și Știrbey, așa că alegerile, au fost absolut libere, astfel că și sătenii, au trimis mulți dintre ai lor în Divan ca să spună în sfatul țarei boerilor, toate suferințele și dorințele lor.

În Moldova domnea un grec Vogoridis, care avea interesul ca țara în care domnea, să rămână tot sub domnia grecilor din Orient, pentru a mai ține pe Români în sclavie. Afară de aceasta, erau foarte puternice intrigile fostului domnitor moldovean Mihail Sturza, care pentru el

și neamul lui, făcea toate dificultățile, că doar de va mai putea lua scaunul domniei.

Vogoridis, ajutat de grecii locali și agenții lor, au influențat alegerile, așa că au fost **numiți**, nu aleși, numai oameni credincioși ai lui și se credea asigurat că va fi ales el Domn.

Oamenii mari politici moldoveni Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alexandri, Lascăr Catargiu și alții au contestat alegerile și au protestat la ambasadorii celor șapte mari puteri, cari au casat alegerile și sub supravegherea de aproape a lor, s'au făcut alegeri libere, ca și în Muntenia.

Alexandru Ion Cuza
în Divanul Ad-hoc

Cele două **divanuri** (Muntenia și Moldova) au fost convocate anume, pentru a arăta reprezentanților adevăratele dorințe ale popoului.

După discuții foarte lungi și foarte aprinse, Camera Moldovei, a votat în unanimitate la 5 Ianuarie 1859, pe Maiorul Alexandru Ion Cuza, a fi Domn al Moldovei, iar Camera din Muntenia la 24 Ianuarie 1859, a ales ca Domn tot pe Cuza.

Cu alegerea îndoită a lui Cuza, s'a confirmat Unirea.

Procedându-se înțelept, cu aceasta s'a pus capăt intri-gilor și s'a făcut unirea celor două principate surori, sub denumirea de Principatele-unite, iar mai târziu, România.

Cele șapte mari puteri, au consfințit alegerea lui Cuza, cu toate că Austria și Rusia îndemnau Turcia, să nu confirme pe acelaș domn, pe ambele principate. Unirea completă, a mai întârziat, totuși s'a făcut și fără voia Turciei, formându-se țara mărită România, iar astăzi România-Mare.

Alexandru Ghica, după cum se vede din figura lui, dovedește că venea dintr'un neam de Albanezi și desigur

strămoșul lui în patria de unde a venit, s'a numit Ghioca. El se trage din Ștefan Ghica (Ghioca) albanez din satul **Kiupruli** din Albania.

Alexandru Ghica era frate cu **Grigore Ghica** care a domnit de la 1822 până la 1828, iar acest Alexandru a domnit de la 1836 până la 1842, iar dela 1854 până la 1858 a fost **Caimacam**, adică ținător de domnitor.

În timpul domniei lui A. Ghica, s'a înființat orașul **Turnu-Severin**. La 1857 s'a construit localul **Universității** și **Spitalul Militar** pe strada Știrbey-Vodă. Ghica era un om bun, fără nici un fast, era foarte popular, umbla pe jos, târguia adesea prin prăvălii; el avea aerul de a fi între negustori ca și cum ar fi fost printre prietenii lui. Portretul lui, desenat de boerul (diletant) A. Em. Florescu se află în saloanele Eforiei Spitalelor Civile din București.

Alexandru Ghica era foarte popular și iubit, așa în cât i se făcuse un cântec, pe care fetele îl cântau și se acompaniau pe un pian mic (jucărie) care avea 7 clape de sticlă și bătea cu 2 ciocănele mici pe ele. Cântecul începea astfel :

*Alexandru Ghica Prințul românesc,
El îmi face curte și eu nu primesc.*

Alexandru Ghica, fostul Caimacam

§ 3

LAGARUL DE LA FLOREȘTI

După alegerea lui Cuza ca Domn al Principatelor Munteniei și Moldovei, el a voit să facă și înfrățirea armatelor și, pentru că atunci era războiul între Italia-Franția cu Austria, se spunea că Napoleon III a zis lui Cuza ca lagărul să fie spre Austria, ca prin aceasta să producă o diversiune, să atragă ceva din armata austriacă, depe frontul italian. Toată armata dela Florești era peste 5000 de oameni de

toate armele, cari erau pe atunci. Cuza era comandantul-șef și de partea României era generalul Ioan Emanoil Florescu, iar șeful armatei moldovene, hatmanul Milicescu.

Cuza dela început s'a arătat un mare berbant. Venise în lagăr o doamnă Crețulescu, căreia îi mai zicea și **Madame Chipiu**, pentru că purta chipiu de colonel. Se mai spunea că generalul Florescu, care era și ministru de război, i-a trimis vorbă să nu mai poarte chipiu, că face rușine armatei și ea i-a răspuns: „Că e altul mai mare ca el, căreia îi face

Alexandru Ioan I. Cuza

plăcere să o vadă cu chipiu de colonel”.

Se mai vorbea printre noi de o femeie frumoasă, care se furlandisea pe acolo și despre care se zicea că a trimis-o guvernul austriac ca spioană pe lângă Cuza, ca să afle secretele armatei, fiind informată că Cuza era un mare amator de a „cunoaște” femei nostime. Nu știu dacă nemțoaica

a putut afla ceva; destul este că peste puține zile s'a făcut nevăzută. Se zicea prin lagăr că Florescu i-a făcut vânt. Cu Crețuleasca nu se jena Cuza și făcea cavalcade pe câmp.

Armatele făceau muștră împreună și la urmă s'a făcut un simulacru de bătae; s'a închipuit că satul Băicoiu ar fi o cetate și trebuia să o apere cu orice preț, iar jumătate venea dinspre satul Florești și ataca. Ca să ajungă armata la cetate, trebuia să urce un deal. Odată deasupra, da de un lac, care era asemenea considerat ca mijloc de apărare pentru cetate și armatele de investigare trebuiau să ocolească lacul. Artileria inamică a atacat, artileria de cetate a răspuns încât se făcea părul măciucă, infanteria a luat-o la pas gimnastic să urce dealul: cei din cetate au eșit în întâmpinare, dar îi despărțea lacul. Din partea dinspre nord a sosit cavaleria și a căzut în flancul drept asupra celor din cetate, cari căutând să se apere, s'au slăbit și a fost atacată în flancul stâng de armata inamică, care înconjurase lacul dinspre sud. Armata care apăra cetatea văzându-se amenințată de a fi înconjurată, s'a reîntors și a intrat în cetate, iar artileria cetății fiind redusă la tăcere de tunurile ce atacau, comandantul cetății a

Generalul I. Em. Florescu
Comandantul Armatei muntene. ¹⁾

ridicat steagul alb și astfel toată armata a fost nevoită să capituleze. Cu ocazia acestui atac s'au văzut câte-va scene și tragice și comice. Cum puștile se încărcu pe la gură în doisprezece timpi, unii dintre soldați în grabă, au uitat vergeaua în țeava puștii și când au tras piedica, vergeaua a

¹⁾ Cât pentru hatmanul Milicescu, Comandantul armatelor moldovene, nu am găsit fotografia.

mers și a rănit pe unii soldați, și moldovenii au început să plângă, că îi „calișesc muntenii șeia”.

Un act de mare bravură a făcut maiorul Logadi, care, fiind călare, era prins într'un carou de infanterie și a trecut peste șirul de soldați, căci avea un cal bun. Această bravură militară a fost considerată ca o minune și maiorul Logadi a fost proclamat erou. Cu aceasta s'a încheiat înfrățirea armatelor și trupele au fost trimise în garnizoană după cum a hotărât **statul-major**, dacă va fi fost pe atunci stat-major.

Cu ocazia acestui lagăr, s'au întâmplat încă evenimente, pe care nu ași voi să se uite.

Întâiul este că, pe când mă plimbam pe câmp, am văzut adunați la un loc mai mulți ciobănași; m'am dus la ei, și mare mi-a fost mirarea când am remarcat că într'o mică gropiță făcută în pământ, ardea o flacăra fără lemne, și copiii frigeau porumb verde. I-am întrebat că de unde vine focul; ei mi-au spus că nu știau dară că vedeau și ei că arde. M'am dus și am spus lui Davila, ca cel mai învățat, ce văzusem și a mers și el, a văzut, s'a minunat și a mâncat și el porumb copt la flacăra fără lemne.

Acuma știu și eu că ceea ce ardea era **gazul Metan**, care da de veste că mai către centrul pământului, sunt bogății de care se pot folosi oamenii.

Astăzi, în locul cetății Băicoi, sunt sute și sute de sonde prin care se extrage păcura, iar pe valea pe unde se frigea porumb verde, se crede că societatea „**Sospiro**” va face minuni.

Al doilea eveniment a fost invazia lăcustelor dinspre Răsărit, care, prin mulțimea lor, întunecau soarele și pe unde treceau nu rămânea decât pământul negru.

Noi școlarii, ne duseserăm să vedem mănăstirea Roșioara și să mâncăm fructe. La întoarcere, ne-am întâlnit cu lăcustele, și erau așa de multe, că, punându-se pe arbori, se rupeau crăcile groase ca piciorul (coapsa), iar pe noi ne acopereau să ne sufoce și pe jos mergeam ca prin troeni de zăpadă până la glesnă.

Trecerea acestor insecte aripate, a fost o mare nenorocire pentru populație, pentru că ele, plecând din partea de jos a Basarabiei, au luat țara în lung și au mâncat tot ce era verde.

Aceasta era a doua invazie de lăcuste. Cea dintâi am văzut-o la 1848, pe când eram copil, pe care nu o pot uita, pentru că întunecase soarele și oamenii făceau mare zgomot, strigând, chiuind, bătând tobe și trăgând focuri de pușcă ca să le sperie.

Din lagărul de soldați am plecat cu o roată (companie) să mă duc pe jos în lungul țării până la Turnu-Severin. Pe drum multe lucruri am văzut. Întâi am văzut și eu cum un căpitan de roată, putea să adune bani și al doilea am cunoscut o parte din starea de mizerie în care trăesc țării. În tot drumul, timp de aproape o lună, nu am găsit nimic să mănânc. Țăranul și ce avea, nu știa să prepare ca să mănânce. Nu știa nici mămăliga să o facă, o da crudă și plină de cocoloașe, și mai totdeauna amară. De pâine îi ferise Dumnezeu; de abia dacă fac câte odată colaci și prescuri pentru morți.

Tot timpul am fost hrănit cu așa mămăligă și pui fript, până mi s'a scârbit, iar la un sat, am găzduit la

Doctorul Carol Davila
Medic șef al Armatei Munteniei

o babă și i-am spus să-mi facă altceva de mâncare. — „Lasă mamă pe mine, că-ți fac eu ceva bun de tot”. Am plecat să vizitez soldații, să văd dacă nu era vre-unul bolnav și pe drum îmi făceam iluzii că ce bucate bune aveam să mănânc și m'am întors cu o foame nebună. Când ce să văd? Baba fiersese trei căpățâni de usturoi în apă și pusese chip

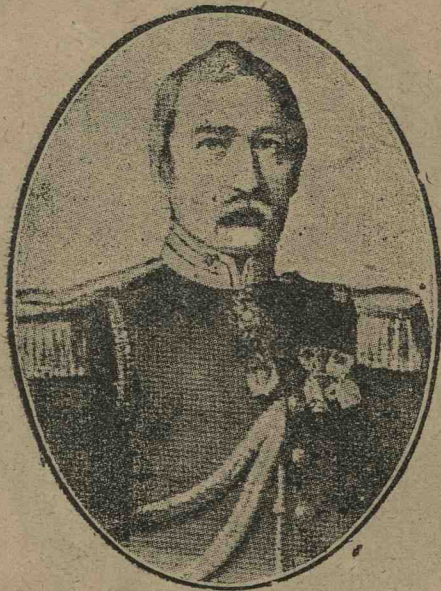
și multă sare. Mănâncă băete, dacă poți. Mare a fost mirarea babei că nu-mi plăcea, pentru că ea îmi spunea că așa mâncau ei în toate zilele.

Am spus că sărcăcia era lucie, pentru că, fiind la fiinele lunii Septembrie, nu erau nici verdețuri, nici fructe, nici ouă, nici lapte, dar nimic, nimic.

În schimb pureci și stelnițe destule.

Când am ajuns la Filiași, m'a dat la o gazdă cu dare de mână, dar pureci au fost destui. Gazda însă a rămas supărată că mă găsisse prea copilăros.

Toată armata se compunea din : 1) **Muntenia** : 3 polcuri (regiment) de piotă (infanterie), 1 escadron de roșiori, 1 escadron mixt de lăncieri, 2 escadroane de dorobanți (călărași).

Doctorul Cihac
Medicul-șef al armatei Moldovene

2) **Moldova** : 2 polcuri de muschetari, 1 batalion șasori (vânători).

Serviciul sanitar : Davila, inspector-general, medici șefi: Iulius Teodory alias Teodorovici, Emmanuel Severin (Busnagea). Armata moldoveană avea medic șef pe doctorul Cihac.

Personalul ajutor compus din elevii Școlii de medicină.

Intendența : Șef, Căpitanul Vispescu. Fiecare polc avea 5 roate ¹⁾ (campanii), fiecare roată, mai multe căprării și mai multe efliterii.

Ofițerii fiecărui polc era : un polcovnic și un major. Fiecare roată era comandată de un căpitan, un parugici, un

1) Se spune că o roată trebuia să aibă 200 piotași, în realitate avea 60—70, după sistemul rusesc, ca să meargă bine socoteliile. Roata cu care m'am dus atunci la T.-Severin avea 60 soldați; era comandată de Căpitanul grec Kiriakidis, care potrivea bine din condeiu socoteliile, tot ca să fie bine.

prapurgie, un junkăr, un unterofițer (portepeu), doi unterofițeri secunzi, mai mulți căprari și mai mulți efleiteri. Armele erau opt tunuri de câmp întrebuințate și ca tunuri de cetate, puști și tesace pentru piotă, lancia și sulți pentru cavalerie, săbii pentru ofițeri.

Un regiment de artilerie cu mai multe baterii.

Este bine înțeles că bătălia a fost numai un simulacru pentru că încărcătura era oarbă, numai cu praf, fără ghiulele și fără gloanțe.

§ 4

REAMINTIRI DELA DETRONAREA LUI CUZA

În ziarul „Dimineața”, dela 25 Februarie 1925, d. Iosif Nădejde, reamintește despre detronarea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Nu știu dacă d. Iosif Nădejde este fiul lui Ioan Nădejde, pe care l-am cunoscut foarte de aproape, deși nu împărtășam ideile lui de socialist habotnic. Nici nu știu dacă mai trăește, căci, în cazul acesta, am putea corița oarecari mici erori ce, din neștiință, le comite eminentul scriitor, d. Iosif Nădejde.

Pentru că sunt unul dintre cei mai rari martori cari mai trăim, îmi permit să povestesc și eu unele dintre acelea ce am văzut, citit și mi s'a spus, că s'au petrecut pe timpul domniei lui Cuza Vodă.

Mai înainte de toate, să fie bine știut că, Cuza era un om deștept. Cuza înainte de domnie, a fost cam destrăbălat. Că era inteligent și patriot; prin aceasta a atras atenția asupra lui, încă cu câțva timp înainte pentru că un om iarăși inteligent, i-a spus că el va fi ales Domnitor al Moldovei.

Regretatul profesor, Generalul Theodory, terminase studiile medicale la Berlin și, întorcându-se în țară, în vapor pe Dunăre, între călători s'a deschis convorbirea asupra alegerei Domnitorului, ce trebuia să se facă peste puțin timp.

Theodory era încă tânăr și asculta pe cei bătrâni, care își spuneau fiecare părerea asupra diferitelor persoane; a

vorbit și Cuza și argumentele lui au făcut impresie asupra lui Theodory că, luând și el cuvântul, a spus lui Cuza : — „Domnia-ta Domnu'le, ai să fii ales Domnitor”.

Cuza l'a întrebat că de unde crede că va fi așa, iar Theodory i-a răspuns : După argumentele ce le-ai dat, despre calitățile ce trebuie să însușească o persoană pentru a fi domnul Moldovei, cred că nimeni altul nu va fi mai potrivit ca Dumneata. Părerea aceasta s'a întipărit în mintea lui Cuza, și după alegere, trecând spre București, ca Domn în toată România (Principatele-Unite) și-a reamintit că la Roman locuia doctorul Teodorovici (tatăl) unde de sigur avea să găsească pe tânărul doctor Theodory, care-i prezisese că avea să fie ales domn. De atunci și-a atașat pe doctorul Iulius Theodory, medic intim al Palatului, și bine a făcut, căci Theodory, în toată viața lui a fost și ca om și ca doctor, de o corectitudine exemplară.

Să revenim iarăși la viața lui Cuza. El, fiind pârcălab (prefect) de Covurlui din Țara-de-jos, se spunea că ducea o viață de cafenea. Aceasta cred că s'ar putea înțelege că pe atunci afacerile Administrației erau foarte reduse nefiind încuibate afacerile de politică ca astăzi; alegeri nu erau și administrațiile nu aveau a se preocupa cum să le falșifice, așa încât funcționarii, foarte puțini, erau numai de paradă și ei căutau să-și facă ocupație și așa se duceau la cafenea, unde, cum zice proverbul :

„O cafea turcească cu ciubucul ei,
După cum în țară este obicei”.

Se spunea atunci că, Cuza era mare jucător de biliard, petrecea mai tot timpul în compania unui aventurier belgian, Cezar Liebrecht, om deștept și iscusit la vorbă.

Cuza, ales Domn, și-a adus aminte de partenerul lui și a chemat pe Liebrecht, l-a făcut ofițer în armată, și l'a atașat ca aghiotant, l'a avansat repede la gradul de maior, și l'a numit Director general al poștei și telegraf, funcție în care l-a găsit detronarea lui Cuza.

Pentru că tot se spunea că delapidase un milion (monedă veche), a fost arestat și i s'au sequestrat averea compusă din cea mai frumoasă casă din str. Dionisie, care, după gonirea lui Liebrecht, s'a vândut la licitație și a cumpărat-o Gheorghe Filipescu cu suma de 6000 galbeni.

Gheorghe Filipescu (fost mareșal al Curții Regelui Carol I) a lăsat-o prin testament împreună cu toată averea sa, Eforiei Spitalelor Civile din București.

Liebrecht era unul din confidenții lui Cuza. Intre altele, avea misiunea de a găsi femei pentru distracțiile lui Cuza. Era un timp când le cam isprăvisese, dar, un dibaci agent de poliție, i-a spus că a mai descoperit una.

Liebrecht s'a dus la Cuza și i-a spus : „Am mai găsit una Măria Ta”.

— „S'o aduci măi parșivule... fuite în mamă”. Seara a și fost adusă la palat la Cotroceni. Peste o zi Cuza lucra cu primul-ministru Nicolae Krețulescu. S'a anunțat Domnului că a sosit boerul V. tatăl fetei : „Să intre !” spune Cuza. V. era surd și la tot ce i-a vorbit Cuza el răspundea ce-l durea pe el : cerea o slujbă. Cuza s'a adresat ministrului spunându-i să-i dea o slujbă mică că nu a fost mul-

Doctorul N. Krețulescu
Prim ministru

țumit de calitățile fetei. (Acestea mi le-a povestit Nicolae Krețulescu, când vorbeam odată despre defectele lui Cuza).

Tot Krețulescu mi-a spus că odată, pe când lucra cu Cuza, într'o afacere serioasă, Cuza i-a spus : — „Ascultă doctore, mai lasă dracului aceste afaceri, căci m'am plictisit și spune-mi dacă nu ai vreo doctorie căci mi s'au slăbit puterile”. Un alt caz : destrăbălarea dela palat era prea de oaie, așa încât oamenii politici intraseră în mare grije și au voit să mai încerce, și prin intervenția Mitropolitului Nifon, și l-au trimis la Cuza să-i spuie că lucrurile nu merg bine în Țară și rumoarea publică îi este contra, din cauza relelor ce se petrec. La toate câte i-a spus Mitropolitul, Cuza i-a răspuns : „Ascultă părinte, toate sunt bune,

dar mai bine ar fi să faci ceva rugăciuni căci m'au lăsat puterile”.

De obicei Cuza se servea de expresiuni cu totul altele decât care se pot spune, dar nu se pot scrie.

Și această ispravă, tot Krețulescu mi-a povestit-o.

Aceste câteva exemple sunt dintr'o mie; altele, desigur de-o gravitate mai mare, cari au făcut ca societatea să uite marile calități ale lui Cuza și au silit pe oamenii politici să recurgă la o faptă atât de gravă, ca detronarea Domnitorului. Adevărul este că și luptele dintre oamenii politici, precum și pretențiile și ambițiile acestora îl desgustară pe Cuza. Starea socială era așa de turbure încât trebuia, era imperios, să se dea o soluție și numai așa oamenii din diferite partide s'au înțeles că numai prin înlocuirea forțată a lui Cuza cu un Domn străin, s'ar putea pune capăt tuturor intrigilor și pretențiilor la tron.

Conspirația era foarte întinsă, pentru a asigura detronarea. În poporul de jos și în rândurile armatei, detronarea nu a făcut mare vâlvă, căci li se spusese că, Cuza și-a împlinit termenul de șapte ani (acesta era termenul ce trebuia să facă un soldat); prin urmare și Domnitorul trebuia să plece din armată.

Aceasta era lozinca ce merse din gură în gură. Sentinela dela palat, când l-am întrebat, așa a răspuns. Conspirația s'a făcut cu atâta îndemănare, încât a fost o surprindere. Se svonise ceva: se spunea că Nae Orășanu, om de încredere la palat, comunicase lui Cuza că se pregătea, ceva rău. Cuza a chemat pe G. Lecca, comandantul vânătorilor din gardă și i-a spus să întărească garda Palatului; el nu știa însă că Lecca era tocmai omul de încredere al conspiratorilor. Lecca a asigurat pe Cuza că toate măsurile sunt luate, că a întărit posturile de pază și tot batalionul este concentrat în jurul Palatului. Adevărul așa era, dar măsura era luată tocmai ca să asigure fapta conspiratorilor. Colonelul Haralambie care era câștigat de complotanți, a dat ordin ca toate tunurile Regimentului de artilerie, ce comanda, să aibă roatele înfășurate cu funii de fân, ca să nu facă șgomot noaptea și să fie așezate în jurul Palatului. Colonelul Solomon nu intrase în complot și, fiindcă era de temut, a fost arestat.

Cuza, crezându-se în siguranță, își continua viața neregulată, și-a chemat metresa (Maria) și s'a culcat liniștit. Când conspiratorii au pătruns în Palat, au găsit în pat și pe metresa lui. Ofițerii, căci toți câți au intrat în Palat erau ofițeri, au prezentat actul de abdicare și pentru a merge

Alexandru Ion I. Cuza

Domnitorul dela 1859—1866

mai repede, unul din ei, mi se pare Căpitanul Pilat, a întors spatele pe care s'a pus hârtia și Cuza a subscris-o.

Se mai spunea cum că, Cuza ar fi zis că și dorința lui era să abdice în favorul unui Domn străin; el a făcut ca țiganul când i-a luat vântul căciula, a spus că nu îi părea

rău căci tot avea să o dea însă de pomană lui tată său. Pe când se îmbrăca Cuza, se îmbrăca și Maria. Pe Cuza l-au urcat într'o trăsură având alături doi ofițeri, iar caii îi conduceau un unchiu al lui Nacu (ceaprazar). Trăsura s'a oprit aproape de biserica Sf. Gheorghe, casa din colț, unde sa află magazinul de cufere și rogojini, etajul de sus, unde locuia C. Ciocârlan, prefectul de Ilfov. Amanta lui Cuza, la brațul unui ofițer, a fost condusă la locuința ei.

La noua locuință, Cuza era păzit de sentinelă și i se interzise să iasă în balcon, dar de vreme ce se uita pe ferastră și lumea îl privea de jos. S'a format locotenentă domnească compusă din : Lascar Catargiu, General N. Goleșcu și Colonel Haralambie.

Peste două sau trei zile, Cuza a trimis o scrisoare generalului Goleșcu, prin care îi spunea că de vreme ce faptul este îndeplinit, crede că arestarea lui devenise inutilă și rugă să i se permită plecarea în străinătate, ceea ce s'a și făcut ; astfel Cuza a fost condus sub pază până la Predeal, unde l'a trecut peste graniță.

După plecarea lui Cuza, îndată au fost convocate Camerele, care au proclamat pe **Contele de Flandra**; acesta refuzând domnia, a fost proclamat Carol I de Hohenzollern. Armata și funcționarii au depus jurământul de credință.

Cu ocazia detronării a fost arestat și Cezar Liebrecht, averea lui pusă sub sechestru : Mitiță Sturza a fost însărcinat să facă inventarul.

Intre alte obiecte s'a găsit și scrisoarea următoare a mătresei lui Cuza către Liebrecht :

„*Mon cher César,*

„Tu sais que je suis dans une position interessante, cet imbécile d'Alexandre croit que c'est de lui, il n'y a que nous deux qui en savons quelques chose“.

MARIA

Scrisoarea era pusă deschisă pe un vas în antreu, doi jandarmi păzeau și era liber fiecare s'o citească. Iar odată, cu ocazia unei mișcări politice, contra Domnitorului Carol, s'a svonit că unul dintre cei doi bastarzi ai lui Cuza, era încurajat de opoziție ca să-și ia nasul la purtare cu pretenții la Domnie ; Sturdza, ca meșter ce era în ale politiceii, a publicat scrisoarea și cred că originalul se

găsește la Academie. Liebrecht a fost expulzat după ce a fost judecat și i s'a ridicat gradul și drepturile ca ofițer.

Astfel se termină domnia pământească.

Liebrecht era belgian de origine și, dacă bine îmi amintesc, dintr'o localitate numită **Albani**, după care el, și-a luat pe urmă numele de Conte d'Albani. El a fost însurat cu o domnișoară de origine greacă, din Galați, familie de bună condiție.

După ce Liebrecht a fost expulzat s'a stabilit la Paris, sub numele de Conte d'Albani și a intrat într'un grup de conspiratori contra Impăratului Napoleon III. Complotul a fost descoperit, iar Liebrecht s'a refugiat la Londra. Nevasta lui și-a luat copilul ce avea din căsătoria cu Liebrecht, a plecat după el la Londra și prin ajutorul poliției, grație unei fotografii, l-a găsit într'un restaurant în compania altor persoane, el a făcut oarecari dificultăți, dar în cele din urmă a trebuit să recunoască și pe nevastă și pe copil.

Copilul a crescut și a plecat într'o expediție în Africa, a fost proclamat rege la niște sălbateci și acolo a murit de o boală locală. Toate aceste amănunte despre Cezar Liebrecht mi-au fost povestite de nevasta lui, iar despre fiul său am citit în jurnalele politice. Astfel s'a terminat viața unui aventurier, care, sub Domnia lui Cuza ajunsese într'una din pozițiile cele mai înalte: maior în armată, aghiotant domnesc și director al poștei și telegraf.

Nemulțumirea aproape unanimă la care dedese loc purtarea, nu tocmai de lăudat a Domnitorului și a camarilei sale, a făcut ca oamenii politici să se îngrijească de viitorul țării. Liberalii singuri, la 1864, pe când Cuza era în străinătate, au încercat ca să scape de el, printr'un început de revoluție în București, când armata a împușcat multă lume și Generalul Florescu Ion Emanoil a ordonat de a tras cu tunul în casa lui Bazaca. Cuza și camarila lui deveniseră odioși; lucrul acesta a făcut ca oamenii politici din amândouă părțile să se înțeleagă să facă o conjurație pentru a detrona pe Domnitor și a desființa camarila: „ardă moara, ardă și șoarecii”, a fost deviza lor. Sufletul conspirației a fost C. A. Rosetti (Berlicoco) tartorul, cum îi mai zicea lumea.

Conspirația era întinsă în armată și în tinerețea inteligentă.

Opoziția pusese mâna pe câțiva ofițeri între cari a fost Colonelul N. Haralambie, Maiorul G. Lecca și câțiva căpitani credincioși. De vreme ce opoziția avea pe Maiorul G. Lecca, comandantul vânătorilor, asigurat, pentru că Cuza, crezând că va fi mai bine păzit, ordonase că tot-deauna paza palatului să fie făcută de soldații batalionului de vânători.

Ofițerii cari au intrat în palat

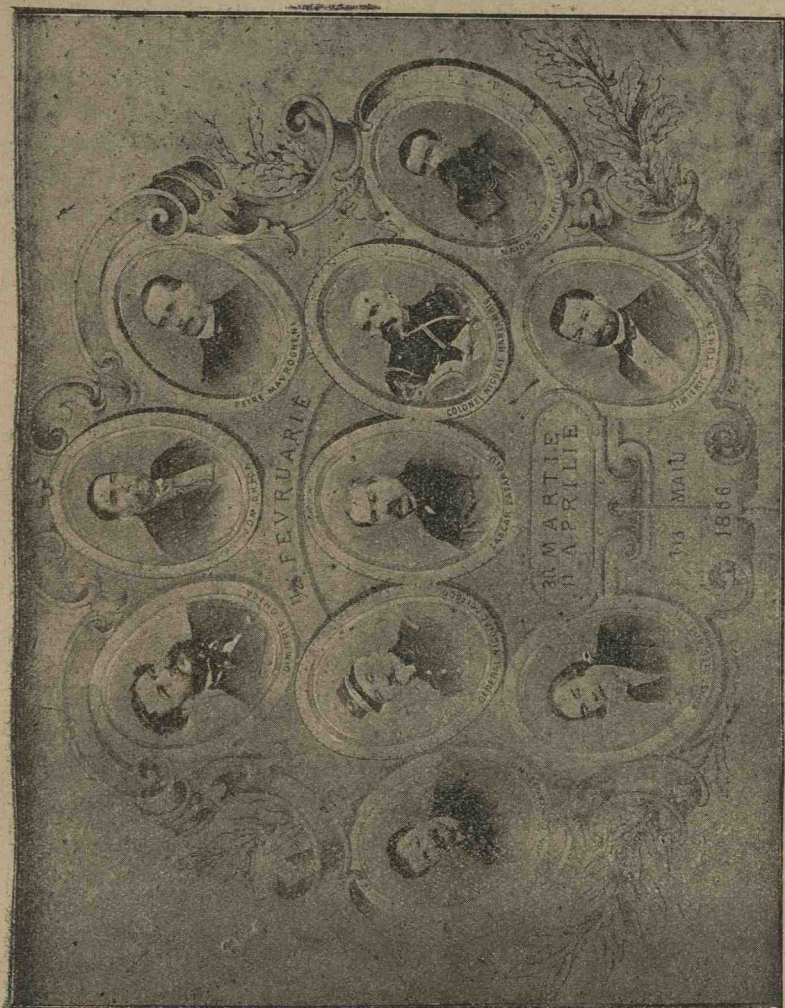
rat că nu voi putea lua parte, dar, pe cuvânt de onoare, că nici nu voi denunța nimic.

Mihăilescu mă ținea în curent, spunându-mi chiar noaptea când se va întâmpla detronarea. Eram medic la spitalul Colentina; am fost într-o neliniște toată noaptea; a doua zi de dimineață, am întrebat pe intendentul spitalului dacă nu știe că s'a întâmplat ceva noaptea și el m'a asigurat că nimic nu se întâmplase.

Lecca se bucura de încrederea desăvârșită a Domnitorului. Cîm opoziția a putut să convingă pe Haralambie, și pe Lecca ca acesta să intre în conspirație, a rămas un secret; destul este că după detronare, Colonelul Haralambie a fost numit membru în locotenența domnească, iar Maiorul Lecca, ministru de război. De mai mult timp, prietenul meu Ștefan Mihăilescu mă pusese în curent cu mișcarea de conspirație și odată m'a prezentat la un comitet care se întrunea noaptea în Pasa-
giul Român.

Din discuțiunile urmate am înțeles tot ce se pregătea, însă am decla-

Şeful meu, doctorul Grunau, locuia în strada Vămer astăzi strada **Wilson**, acolo unde este casa Dr. Leonte prin urmare la câțiva metri de Palat ; îl așteptam cu nerăbdare, căci eram sigur, că dacă s'ar fi întâmplat ceva, el trebuia să

Locotenența Domnească : Lascar Catargiu, General Nicolae Goleșcu, Colonel Nicolae Haralambie,
 Miniștrii : Ion Ghica, Dimitrie Ghica, Petre Mavrogheni, Ion Cantacuzino, Măior Dimitrie Leșca,
 C. A. Rosseti, Dimitrie Sturza

știe. Grunau a venit și mi-a spus că nu s'a întâmplat nimic în oraș și nici împrejurul Palatului. M'am convins că se amânase atacul contra Palatului.

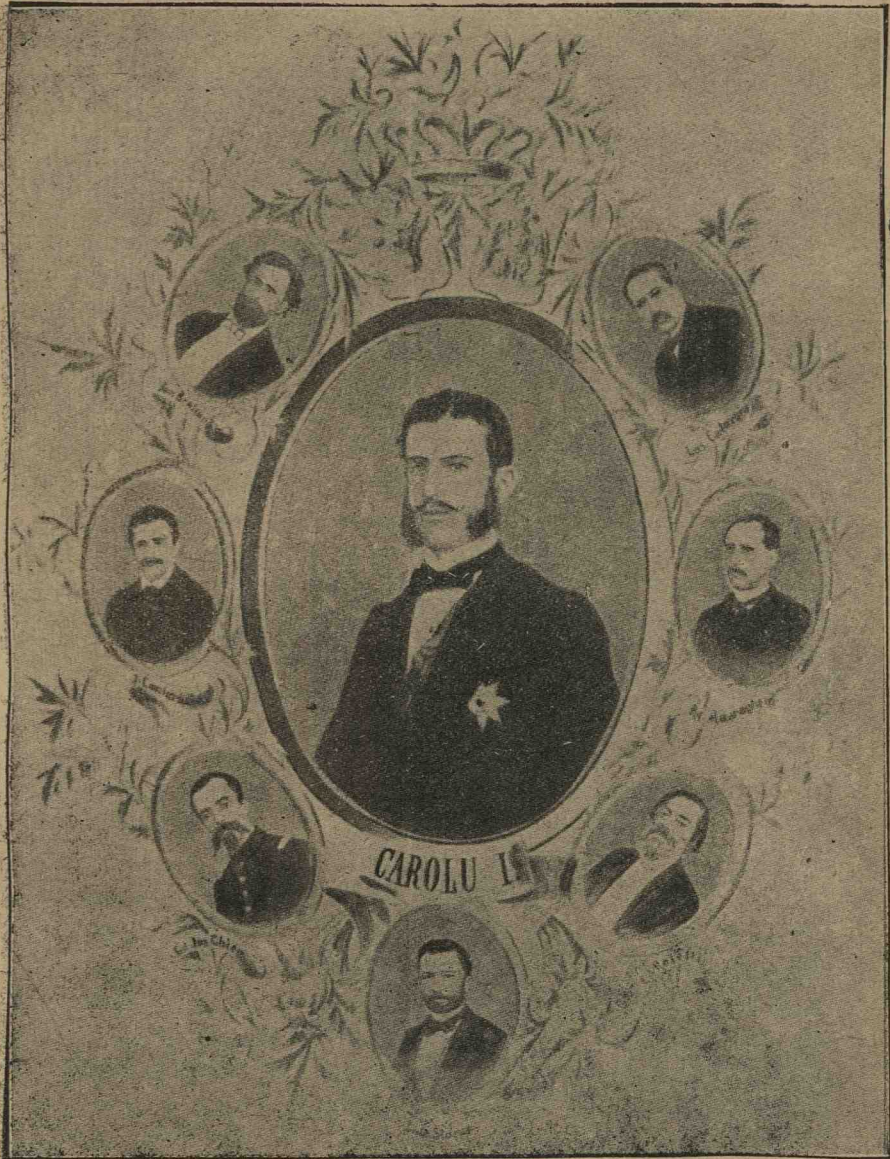
După vizita spitalului, am plecat cu trășura în oraș

și, cum nu era alt drum, am mers pe șoseaua Ștefan cel Mare până la Calea Victoriei.

Abia intrat pe barieră, m'am întâlnit cu unul, Ioniță Geambașul, pe care îl cunoșteam. Geambașul cum m'a văzut a început să strige: „Uraa, să trăiască”. Eu am crezut că era vorba de calul meu. „Ce cal domnule doctor? Să trăiască Măria sa Prințul Ghica, Domnitorul nostru”. „Ce mă Ioniță, ai înebunit mă?” „Cum, ce, nu știi nimic?” „Ce e mă, ce s'a întâmplat?” „Ce nu știi dumneata că a detronat pe Cuza și a declarat domn pe Măria Sa Beizadea Mitică”? Am întors trăsura și m'am dus la spitalul Filantropia, unde aveam doi prieteni, pe doctorul Zaharia Petrescu și Căpitanul C. Bălțeanu, ca să aflu dela ei ce se petrecuse la Palat. Era ora 10^{1/2} și nici ei nu știau nimic. Bălțeanu a trimis un soldat să vadă ce se petrecea la Palat. Soldatul a venit și ni-a spus că este multă lume împrejurul Palatului, că pe ferestre sunt mitocani, cari râd și strigă „ura”. Numai atunci am aflat că fapta era îndeplinită și ne-am dus de am văzut și noi că: „schimbarea Domnilor, era bucuria nebunilor”.

Prefect de poliție era A. Beldiman (care a înființat ziarul **Adevărul**). C. A. Rosetti, ca să înșele **vigilența** poliției a simulat o petrecere la el acasă, în strada Academiei; a aprins lumânări și lămpi în toate camerile și a ridicat perdelele ca să se vadă tot ce se petrecea înăuntru. Cuza fusese pus în cunoștință că noaptea de zece spre unsprezece Februarie era hotărât atacul Palatului, a dat ordin de a chemat pe prefectul Poliției. Beldiman l'a asigurat că nu are să se întâmple nimic, pentru că a văzut că la Rosetti era liniște.

Așa s'a petrecut detronarea lui Cuza.

Domnitorul Carol I cu primul său Minister

§ 5

CAMPANIA MILITARA DIN 1866

După proclamarea Principelui Carol ca Domn al României, cele șapte Puteri nu s'au putut înțelege, o parte, pentrucă era războiul dintre Prusia și Austria iar inamicii noștri voiau să profite de încurcăturile din Europa; crezând că vor putea turbura starea de lucruri din țară, mai cu seamă că, încă mulți intriganți poftitori de Domnie, voiau să pescuiască în apă turbure, că doar vor reuși să despartă România de Moldova. Turcii, în prostia lor fenomenală, ne amenințau cu trecerea armatelor. Erau desigur, îndemnați probabil de către Austria și Rusia.

Intre Puterile cele mari a fost Franța, sub autoritatea lui Napoleon III care ne-a luat apărarea pe cale diplomatică, făcând să înțeleagă guvernul Sultanului să se astâmpere și, numai grație acestei interveniri, Turcii au revenit la sentimente mai bune și ne-au lăsat în pace. Cu toată intervenirea unora dintre cele șapte Puteri mari, a trebuit ca și guvernul nostru, să se manifeste printr'o mișcare de armate, îndreptate contra Turcilor, pentrucă se observase cum că concentrarea trupelor turcești era spre Ruscium, crezând că le este mai aproape să treacă către București să ocupe Capitala, să gonească pe Prințul Carol; și așa lucrurile, fiind încurcate, să găsească Rusia un pretext a ocupa și ea Moldova, și în urmă să-i descurcă cinear fi putut. Guvernul nostru, desigur de acord cu Puterile ce ne erau favorabile, a făcut mobilizarea armatei și a pornit spre Giurgiu. Nu știu care să fi fost numărul de trupe, dar în tot cazul prea multe nu erau. La început, comanda supremă a fost încredințată Colonelului Haralambie, care se bucura de un mare prestigiu, dar în fond era mai mult o uzurpare, o părere greșită, pentrucă nu a trecut mult și i s'a dovedit incapacitatea, el a fost înlocuit cu generalul Krețulescu, aproape o altă incompetență.

Oricine înțelege că o armată aflată în fața unui inamic apropiat de tot, trebuia să se găsească în cea mai mare încordare și o supraveghiere la tot momentul. Ce se petrecea însă în armata noastră de atunci, semăna mai mult a glumă de prost gust.

Din câteva exemple ce voi da, cred că oricine se va convinge că numai grație intervențiunei unor puteri mari, în primul rând, Franței, și în special Impăratului Napoleon III. Turcii au stat pe loc. Nu este vorbă, pentru că a mai contribuit și starea proastă în care se găsea armata turcească ; noi n'am fost decât ca o sperietoare să creadă și ei că noi aveam multă armată în fața lor.

Pe lângă armata regulată era și un Corp de voluntari, compus din niște elemente nesigure de tot, și poate că la un moment dat, ei ar fi putut fi periculoși pentru armata noastră.

Toți erau niște aventurieri străini, în majoritate Polonezi și recrutați la întâmplare. Se spunea că erau vr'o 900. Comanda o avea un fost colonel din armata din Moldova cu un nume rus sau polonez, pe care nu mi-l reamintesc.

S'a observat, că aveau niște idei cu totul contrarii unei bune discipline și nu era bine să fie lăsați în contact cu soldații de trupă. Pentru a evita toate aceste neajunsuri, le-a improvizat un lagăr într'un ostrov, așa că s'a interceptat orice contact cu armata regulată și cu populația civilă. La partea despre Apus a orașului Giurgiu, cam la patru kilometri și direct în fața portului Rusciuc,

Doctorul Androcles Fotino
Medic principal cl. II-a Șeful serviciului în Campanie și șeful
Diviziei I-a

era așezat un corp de observație cu oare-cari lucrări de strategie ; aci erau instalate patru tunuri. Toată trupa de acolo, câtă va fi fost, era sub comanda unui maior, un că-

pitan, un locotenent, un sublocotenent, un sergent-major și un medic de batalion cl. II. Nu mai cunosc alte dispoziții.

Corpul medical, care avea de șef-suprem pe Generalul Davilla, și se compunea din 4 divizii. Divizia întâia era condusă de doctorul Androcle Fotino, care avea și comanda întregului Serviciu Sanitar. A doua divizie avea ca medic șef pe doctorul Emanoil Severin. A treia o avea doctorul Zaharia Petrescu, și a patra o conduceam eu. Plecarea ambulanțelor a trecut prin multe și diferite peripeții, ceea ce a făcut că eu m'am supărat și fără să vreau, am indispus pe generalul Davila contra mea, încât pe urmă a căutat să-și răsbune pe mine cu vârf și îndesat. În fine, au pornit toate diviziile deodată în direcția spre Oltenița. Am ajuns în comuna Dobreni; s'au întins corturile și am așteptat mai multe zile să ne dea ordin a ocupa fiecare locul ce ne-ar fi fost destinat a da ajutorul necesar, în caz de trebuință. Davila și-a adus aminte, că trebuia să înceapă să-mi plătească indisciplina ce-i arătasem la plecarea din București. A trimis ordin telegrafic lui Fotino să mă pornească imediat cu toată divizia, pentru că în timpul cel mai scurt să mă duc în comuna Călugăreni, pe drumul Giurgiului, să dau ajutor grosului armatei. Am plecat dela Dobreni la ora șapte seara și am ajuns la Călugăreni la ora patru și jumătate dimineața.

Lângă marginea șoselei se aflau două tunuri, păzite de o santinelă.

Am întrebat dacă este multă armată acolo și soldatul mi-a spus că era numai o baterie și gata să plece la Giurgiu. Aci se amestecă ironia soartei. Pe când vorbeam cu santinela, am văzut în depărtare că venea cu calul în galop, un ofițer urmat de ordonanță. Cu cât ofițerul se apropia,

Doctorul Emanoil Severin
Medic principal cl. II, Șeful Diviziei II-a

cu atât silueta se desena mai bine ; recunosc în acel militar, pe căpitanul Costescu, comandantul bateriei ; se nemerise bine cu ordinul ce primisem, de a da ajutor grosului armatei, pentru că Costescu, căruia camarazii îi ziceau și „burtea”, era cel mai gros din toată armata. El îmi era un prieten simpatic. „Bine, te-am găsit căpitane”, șiți arătai ordinul ; a râs și a făcut o glumă la adresa lui Davilla. Costescu a dat ordin, bateria a fost gata de plecare, a dat

Doctorul Zaharia Petrescu
Medic de Regiment cl. II, șeful diviziei III-a

comanda și, după ce a primit salutul reglementar dela Divizia sanitară, a plecat spre Giurgiu. Am raportat prin telegraf lui Davilla, și făcând o glumă i-am spus că cel mai gros din armată era complet sănătos și a plecat cu bateria la Giurgiu. Tunetele lui Jupiter au căzut asupra mea, trimetându-mi observațiile cele mai severe. Am așteptat un ordin ; niciun răspuns. A doua zi am cerut să-mi spună ce trebuia să fac ; iarăși observații militarești. Am raportat din nou și tot fără răspuns satisfăcător. Peste vre-o patru zile trecu spre Giurgiu, doi căpitani de Intendență, Cămărășescu și Tavernier ; cum aceștia îmi erau prieteni, le-am expus situația neplăcută în care mă găseam și i-am rugat să-l pună în curent pe Colonelul Haralambie, să dea ordin să mă duc la Giurgiu.

Am primit ordin telegrafic dela Haralambie și îndată am plecat.

comanda și, după ce a primit salutul reglementar dela Divizia sanitară, a plecat spre Giurgiu. Am raportat prin telegraf lui Davilla, și făcând o glumă i-am spus că cel mai gros din armată era complet sănătos și a plecat cu bateria la Giurgiu. Tunetele lui Jupiter au căzut asupra mea, trimetându-mi observațiile cele mai severe. Am așteptat un ordin ; niciun răspuns. A doua zi

Adevărul este că m'am condus ca un bas-buzuc; norocul meu a fost că Davilla n'a știut că am intervenit pe călăturalnice, pentrucă atunci în adevăr ar fi avut motive disciplinare puternice să-și răsbune.

Din Călugăreni am plecat seara și a doua zi la ora șase am fost la Giurgiu și la ora șapte am fost să mă prezint Comandantului șef.

Dr. C. D. Severeanu
Șeful Diviziei IV-a

Ofițerul de ordonanță mi-a spus că Haralambie dormea. Dormea într'una; la orele șapte, la opt, la nouă; în fine la zece s'a sculat d-l Comandant!

Cu toate că nu eram un militar de front, totuși îmi ziceam că ce fel de Comandant-șef era el când se afla la doi kilometri de inamic și dormea, până la ora zece. Ordonanța m'a anunțat, am fost introdus, am făcut salutul regulamentar, ca ori și ce țopârlan.

Am pus mâna la chipiu, am bătut pintenii și: — „Trăiți don Colonel, am onoare a mă prezenta”. — „Ce cauți domnule? De unde vii?” — „Trăiți don Colonel, sunt șeful diviziei a patra sanitare, și mi-ați dat ordin să vin dela Călugăreni”. — „Dar de ce te ținea nebunul ăla de Davilla acolo?” — „Să dau ajutor grosului armatei, trăiți don Colonel”. — „Ei, și ai dat?” — „N'a fost trebuință, trăiți don Colonel”. — „Dar cine

era grosul armatei?" — „Căpitan Costescu, trăiți don Colonel". — „Apoi, eu n'am trebuință de d-ta, armata mea este sănătoasă". — „Dați-mi ordin în scris, trăiți don Colonel". — „Ce, ești nebun mă, ce ordin să-ți dau?"

După aceasta m'a poftit pe scaun, căci chip și samă mă cunoștea și m'a întrebat de diferite lucruri fără importanță și a ordonat ofițerului să spună la comandantul pieței ca să-mi indice un teren, unde să instalez Divizia. M'am sculat, am salutat militarmente și am plecat. Am instalat Divizia într'o curte, s'au întins corturile, am aranjat sacoșurile cu pansamente, aparatele și instrumentele în așa fel ca să fie gata și la îndemână, pentru orice eventualitate.

Am dat ordinele cum să se conducă personalul și să fie totdeauna gata.

Peste câteva zile a sosit Divizia I, sub direcțiunea d-rului Fotino, la care m'am dus de m'am prezentat, conform regulamentelor militare.

Am stat la Giurgiu douăzeci de zile, fără nici un lucru, și când mă gândesc, mai bine că nu am avut de lucru.

Starea sanitară a armatei era mulțumitoare, nici o boală epidemică, afară de cele venerice, care de obicei, sunt inerente aglomerațiilor de trupe și mai cu seamă când nu se iau măsuri riguroase.

Nu au trecut multe zile și colonelul Haralambie a fost înlocuit cu Generalul Kretulescu. Dacă Haralambie era cam somnoros, Kretulescu era prea chefliu. El și-a instalat cartierul general în localul Prefecturii, unde erau saloane mai spațioase și au început petrecerile aproape în toate serile.

Viața socială în Giurgiu era cam orientală; femeile erau mai restrânse în menaj, nu prea umblau de capul lor, rămășițe de pe timpul Turcilor, afară de aceasta multe familii plecaseră de frica războiului, și ce mai rămăsese, stăteau mai mult ascunse de frica militarilor; păsările de pradă însă se însutise, așa că la necesitate s'a făcut recurs la serviciile lor. Cum petrecerile fără femei nu aveau haz, Generalul a dat ordin comandirului de dorobanți și polițaiului, ca în toate serile să aducă pe matroane cu toate fetele; și cu chipul acesta veselie era mare și chiar Generalul, nu se lăsa mai pe jos și de obicei era între două și se delecta și le delecta cu liquoruri, cognac și șampanie.

Asemenea petreceri cred că ar fi plăcut și Turcilor.

Nu știu cari vor fi fost măsurile de siguranță, dar, după cum vedeam, dacă nu ar fi fost Dunărea să ne apere, ne-ar fi luat Turcii ca și din strachină. A fost odată un moment critic de tot când, din puțin am scăpat de provocarea unui conflict serios, din care desigur erau să înceapă ostilitățile. Am spus mai sus că în dreptul portului din Rusciuk, armata noastră așezase un punct de observație cu patru tunuri, ascunse în cazemate (era secretul lui Polichinel).

Ordinul era ca îndată ce se va vedea vre-o mișcare pe monitoarele turcești, ai noștri să tragă cu tunurile.

Intr'una din seri, era petrecere în pavilionul din grădina publică. Mă afluam pe o bancă în grădină, singur și plictisit. Pe la ora zece și jumătate văzui o ordonanță călare și foarte agitată : l'am întrebat ce caută. — „Caut pe d-l Comandant să-i spun că trec Turcii”. Am sfeclit-o și i-am zis să-mi spună de unde știe. — „D-le Căpitan (eram căpitan), Turcii au aprins luminile și la noi, acolo la punctul de observație nu avem ofițeri, că au plecat toți în oraș și nu știu unde să-i găsec; a rămas numai un domn medic sub-locotenent și un don sergent și se ceartă între ei care să ia comanda, să tragă cu tunurile”.

Am intrat în pavilion, am comunicat secret Generalului, care a eșit în grădină, a ascultat povestirea soldatului și a dat ordine în consecințe. Norocul a fost, că cel puțin de data aceasta, Turcii au fost mai cuminiți și au stins luminile de pe monitor.

După douăzeci de zile am fost rechemat în București, am fost trimis la Ploești a lua direcția spitalului pentru că, din cauză că era epidemie de holeră, medicii spitalului cari erau niște sași, fugiseră. De aci am fost trimes în județul Buzău și Râmnic, a organiza spitale provizorii.

§ 6

INSURATOAREA PRINȚULUI CAROL I CU PRINCIPESA
ELISABETHA DE WIED

La anul 1869 Domnitorul Carol I s'a dus în pețit la Castelul de Wied, unde s'a văzut cu principesa Elisabetha. După ce s'au plăcut și, conform cu uzanțele curților ger-

Domnitorul Carol I
când s'a însurat

mane Prințul a sărutat mâna principesei, în semn că o plăcea, iar principesa la rândul ei, l-a sărutat pe frunte, în semn că îl plăcea și astfel înțelegerea a fost pe deplin făcută

și a rămas ca să se îndeplinească când se va decide cununia. Din căsătoria lor au avut o fată botezată cu numele de Maria.

Principesa Elisabetha a României
mireasă

§ 7

MOARTEA PRINCIPESEI MARIA

La etatea de 4 ani, adică la 1876, copila a căpătat o scarlatină malignă și în trei zile a murit. Cadavrul a fost înhumat în grădina Azilului Elena Doamna, de la Cotroceni, în vecinătatea palatului Regal.

Principesa Maria
Fica Domnitorului Carol I și Elisabeta

Cu ocazia morței Regelui Carol și al Reginei Elisabeta, osemintele copilei au fost desgropate și duse la Curtea-de-Argeș.

§ 8

CAMPANIA PENTRU NEATARNARE 1877—78

Pentru a avea o idee cât mai exactă despre cele ce s'au petrecut în Războiul din 1877—78, m'am adresat omului competente, prietenul meu, D-l Colonel C. Demetriad (Gusti). D. Colonel mi-a dat descripția următoare :

„In 1875 provinciile turcești Bosnia și Herzegovina se revoltară contra Sultanului. Această revoltă se întinse apoi asupra Bulgariei, Serbiei și Muntenegru. Serbia și Muntenegru declarară război Turciei în 1876. Impăratul Rusiei, Alexandru II autoriză pe militarii ruși să se înroleze în armata sârbă și dete Sârbilor chiar un comandant, pe Generalul Cernaief.

În contra așteptărilor, Turcia se apără cu tărie. Reprimă cu vigoare revolta Bulgariei și bate armata sârbă la Deligrad și Alexinaț.

Rușii intervină direct și amenințară Turcia cu război imediat. Sultanul Abdul-Azis, consiliat de Anglia, acordă Principelui Milan al Serbiei, în Noembrie 1876, un armistițiu și apoi face pace cu Serbia în Februarie 1877.

Rusia adună delegații marilor puteri la o conferință în Decembrie 1876, la Constantinopol, spre a cere reforme interioare Turciei.

Rusia pretinse Turciei autonomia provinciilor revoltate, crearea unei jandarmerii compusă din străini și a unei comisiuni care să supravegheze conduita guvernului turcesc.

Sultanul refuză aceste condiții draconice și răspunde cu înarmarea Turcilor la înarmarea Rusiei.

O a doua conferință se întruni la Londra în Martie 1877, care dete un rezultat și mai rău. Toată Europa refuză Rusiei o acțiune comună contra Turciei.

Rusia rămânând izolată, declară Turciei la 12 Aprilie 1877 război, și asigurându-și, printr'un tratat, libera trecere prin România, armatele rusești trecură Prutul și Dunărea.

Sultanul trimese Prințului Carol ordin să se lupte alături cu Poarta contra Rusiei. Prințul Carol mobiliză ar-

mata română (2 corpuri de armată) le puse la dispoziția Împăratului Alexandru II și proclamă Independența României la 10 Maiu 1877.

Rușii refuzară cooperarea lor cu armata română; atunci trupele române trecură Oltul și ocupară Oltenia și malul Dunărei formând aripa dreaptă a Rușilor.

Pe la 15 Iunie 1877, Rușii care înaintaseră necugetat în Bulgaria, fură oprîți la Plevna de Osman-Pașa care eșise din Vidin și ocupase Plevna. Rușii fură bătuti de Turci în 2 rînduri și panica intră în armata rusă. Atunci Marele Duce Nicolae, generalisimul armatei ruse, apelă la Prințul Carol cu faimoasa telegramă: „**Turcii ne-au coplesit. Trece Dunărea pe unde vrei și cum vrei cu armata ta. Cauza creștină este altfel pierdută**”.

Atunci Prințul Carol, Capul suprem al armatei române, dăte ordin să se construiască un pod la Corabia și să treacă cu armata română în Bulgaria.

Podul a fost întins de pontonierii români sub comanda Căpitanului Ion Vasiliu, mai târziu Generalul Ion Vasiliu Năsturel. Materialul podului: pontoane, grinzi, podeala au fost construite în Școala de Meserii dela Craiova și apoi transportat pe râul Jiu la vale, până la Bechet și de acolo pe Dunăre la vale până la Corabia.

Podul era construit din pontoane de lemn cătrănite, formând porțițe de 4—6 pontoane. Construcția podului s'a făcut în 10 zile din cauză că porțițele se aduceau la axul podului cu ajutorul lopeților. După căderea Nicopolei podul fu transportat la Turnu-Măgurele, unde rămase până la finele campaniei.

Armata română trecu în Bulgaria pe acest pod, la Corabia, la 15 August 1877 și înaintă spre Plevna unde Osman Pașa se fortificase. Înaintea Plevnei se formă o armată ruso-română sub comanda Domnitorului Carol al României, având ca Șef de Stat Major pe Generalul rus Zotow. Armata ruso-română înconjoară pozițiile turcești dimprejurul Plevnei.

Împăratul Alexandru II și Marele Duce Nicolae se duseră și ei la armata dela Plevna.

Rușii și Românii se deciseră să atace redutele turcești

și se fixă ziua de 30 August 1877, Sft., Alexandru, ziua Împăratului Rusiei.

La aripa dreaptă atacatorii Români luară cu asalt, cu mare vitejie, o redută la Nord de satul Grivitză, dar descopăr că reduta luată este dominată de o alta care se masca de cea cucerită. Românii ocupă reduta cucerită și încep să atace reduta cealaltă însă fără succes, și se retraseră în bună ordine în reduta cucerită, Turcii osteniți nu-i urmăriră.

Văzând rezultatul acesta, Domnitorul Carol propuse să se facă investirea întregii pozițiuni a Plevnei, înconjurând-o de jur împrejur cu contra redute, baterii, șanțuri, etc. Generalul Todleben, faimosul apărător al Sevastopolului, fu chemat la armata ruso-română spre a da sfaturi pentru conducerea asediului. Generalul Gurko interceptă cu armata sa comunicația Plevnei cu Sofia și Vidin. Osman Pașa se încapățânează să rămâie în Plevna și Generalul Todleben spuse că durata rezistenței lui Osman Pașa nu depinde de cât de aprovizionările ce le putea avea. Trupele ruso-române în număr de 120.000 oameni și 500 tunuri strâng din ce în ce, cercul de foc împrejurul Plevnei.

În noaptea de 27—28 Noembrie 1877 Osman Pașa prepară o viguroasă eșire spre Vidin. Trupele turcești se năpustesc asupra asediatorilor, dar Rușii fiind preveniți de Români se opun cu îndârjire. Liniile rusești sunt străpunse de Turci, la spatele lor fiind trupele române, ele resping atacul turcesc și Osman Pașa se oprește și înconjurat de toate părțile, armata turcească depune armele. Osman Pașa, rănit, se predă dând sabia lui, Generalului român Cerchez. La Plevna căzu în mâna Rușilor și Românilor 43.000 oameni și 80 tunuri.

După această victorie mare trupele române înaintară dealungul Dunărei spre Rahova pe care o luară, după o victorie și luptă mare și apoi porniră spre Vidin pe care l'înconjurară, dând luptele de la Belogradsic și Smârdan, la 12 Ianuarie 1878.

Cetatea Vidin căzu curând în mâinile românești.

Rușii înaintară spre Constantinopol, Generalul Gurko trecu Balcanii în miezul iernei trecând pasul Șipca. Rușii ajunseră astfel la San-Ștefano, în preajma Constantinopo-

lului unde însă fură opriți de flota engleză care apăru în Dardanele și Bosfor.

La 1 Iulie 1878 se încheie la Berlin pacea cu condițiile următoare :

Independența completă a României, Serbiei și Muntenegru.

Constituirea Bulgariei ca principat vassal al Turciei.

Constituirea Rumeliei ca provincie autonomă.

Rectificare de frontieră Serbiei, Muntenegru și Greciei.

Cedarea Dobrogei României, însă, care va retroceda Basarabia Românească Rusiei (ca răsplată pentru că a ajutat la mare nevoe).

Cedarea Rusiei a districtelor Kars, Olti și Batum din Armenia (Asia mică).

Anglia primi insula Cypru și Austria primi mandat să ocupe militarește (anexare deghizată). Bosnia și Hertzegovina”.

Rezumat de COLONEL C. G. DEMETRIADE

§ 9

MOARTEA LUI I. C. BRATEANU

Ion C. Brăteanu a fost un mare om politic, un mare patriot și moartea lui a produs un mare doliu în toată țara.

Ion C. Brătianu a fost un fiu iubitor al României și un mare doritor al unirii tuturilor românilor într'un singur mănuchi. Dumnezeu nu a voit să îl țină să își vadă visul îndeplinit.

Nu pot face mai mult a arăta ce datorim memoriei acestui mare patriot de cât a-i reproduce aci ceia ce Take Ionescu a scris în ziarul „La Liberté” din 17 Maiu 1891.

La mort de Jean Bratiano

Jean Bratiano n'est plus.

Aujourd'hui, samedi 4 (16) mai 1891 à 5 heures 5 min. du matin, après dix jours de souffrances, il a rendu le dernier soupir, à sa propriété de Florica, entouré de sa famille et de quelques amis intimes.

Celui qui depuis plus de 40 ans personnifiait les aspirations les plus chères de la nation roumaine :

Celui que a été l'âme de toutes les luttes pour notre connaissance nationale ;

Celui qui, comme homme d'état et comme père de famille, était un modèle de tant et de si hautes qualités ;

Jean Bratiano a fermé les yeux pour toujours.

Le vide qu'il laisse après lui est immense, non seulement pour sa famille et pour le parti national-libéral, mais pour le pays tout entier.

Ion I. C. Brătianu

Jean Bratiano

Jean Bratiano est mort.

Il est mort le patriote qui, depuis cinquante ans, a pris part à toutes les luttes pour la conquête de nos droits et de nos libertés.

Il est mort, l'homme d'Etat dont le nom est intimement lié à tous les grands actes de notre histoire nationale.

Il appartenait à cette grande génération dont le patriotisme enthousiaste éveilla en 1848 la conscience endormie du peuple roumain ; à cette génération qui eut la foi, qui crut en la vitalité de ce peuple, en sa mission dans le monde, en son avenir.

Aux heures où les plus perspicaces désespéraient du sort de la Roumanie ; où, ne regardant qu'en haut, la décrépitude de la vieille classe dirigeante apparaissait aux hommes d'Etat étrangers comme un signe certain de l'irréversible décadence de toute la nation, des hommes se sont trouvés qui eurent confiance dans les conclusions profondes de la race roumaine : Jean Bratiano fut de ceux-là.

Secrétaire du gouvernement provisoire en 1848, il fut exilé lorsque le mouvement fut étouffé.

De retour à Paris, Jean Bratiano et ses amis y continuèrent leur campagne de propagande et de revendication. Les exilés firent connaître la Roumanie à l'Europe qui l'ignorait. Ils éveillèrent partout des alliés.

Ils plaidèrent dans la presse, dans des brochures, auprès de l'opinion publique, dans les chancelleries, auprès des Cours, la cause de la patrie.

Ils la gagnèrent. La France, l'Angleterre et la Turquie firent la guerre à la Russie, la vainquirent, et le traité de mars 1856 posa les bases de la régénération de la Roumanie et lui rendit une province.

Les revendications de 1848, jugées impossibles alors, étaient formulées par les diplomates français. Les utopies d'hier commençaient à prendre corps. L'Europe s'habitua déjà à admettre qu'il n'y avait pas seulement entre les Carpathes et le Danube une classe de boyards pourrie et dégradée, mais aussi un peuple plein de vigueur qui ne demandait qu'à prendre sa place au soleil.

C'est à ce peuple que l'Europe s'adressa et il répondit en votant les quatre vœux dont la réalisation devait créer la Roumanie moderne.

Jean Bratiano, qui avait été l'un des écrivains de l'exil, l'un des porte-voix de la cause nationale auprès de la diplomatie française et de l'empereur Napoléon III, fut aussi l'un des orateurs de ces divans *ad-hoc* qui jetèrent les bases de notre renaissance politique et sociale.

Il fut, quelque temps après, l'un des partisans les plus ardents de la candidature du prince Couza, qui devait cimenter l'union de la Valachie et de la Moldavie, l'imposer à l'Europe.

Sous le règne du prince Couza, Jean Bratiano fut, avec C. A. Rosetti, le défenseur le plus éloquent de nos libertés, l'adversaire le plus acharné de la réaction renaissante.

Lorsque le prince Couza devint, par ses fautes, un danger pour le pays, J. Bratiano fut de ceux qui travaillèrent à sa chute et c'est lui qui fut chargé de négocier avec l'empereur Napoléon III le choix du prince qui serait appelé à lui succéder.

Sous le nouveau règne, Jean Bratiano eut la gloire et l'honneur de présider les divers gouvernements sous lesquels furent accomplis les plus grands actes de notre histoire.

Quand les douze années de gouvernement de Jean Bratiano, de 1876 à 1888, seront dégagées des critiques passionnées d'adversaires sans scrupules, elles apparaîtront comme les pages les plus splendides de notre histoire nationale. Ce fut la fin d'une époque et l'apogée d'une situation.

Le peuple roumain atteignit en ces années au summum de ses vœux : l'indépendance proclamée, la valeur de notre armée affirmée dans une guerre heureuse, l'entrée de la Roumanie dans le concert européen, la couronne royale posée sur le front de l'élu du 10 mai 1866, notre crédit affermi, l'industrie nationale créée, notre commerce prenant un essor inconnu jusqu'alors, les deux petites provinces si dédaignées en 1848 devenues un facteur européen respecté et de nouvelles couches sociales appelées à la vie politique.

Tout l'effort de la grande génération dont Jean Bratiano avait été l'un des plus nobles représentants, aboutissait dans ces douze années de gouvernement libéral.

L'heure n'est pas venue d'écrire l'histoire de Jean Bratiano.

Devant son cercueil, l'âme de la patrie en deuil salue ce fils tant aimé qui n'a vécu que par elle et pour elle. Car Jean Bratiano, comme Rosetti, comme Negri, fut encore plus un patriote qu'un libéral. L'idée nationale dominait tout chez lui.

Il incarna en lui les vœux, les espérances, les aspirations de la nation roumaine et il eu cette joie suprême de voir son rêve réalisé. Il laisse, en partant, la Roumanie là où il avait désiré la voir arriver. L'œuvre nationale achevée, comme un moissonneur qui a terminé sa tâche, il a pu se coucher dans la sécurité de sa conscience.

Son nom, qui a été le plus populaire que Roumain ait jamais porté, demeurera à jamais inscrit dans les annales de notre pays.

Son nom est en même temps intimement lié aux plus importants événements dans la question d'Orient depuis quarante ans. Jean Bratiano a été le premier homme d'Etat roumain dont l'importance et l'autorité ont été reconnues par l'Europe entière qui voyait en lui, jusqu'à ce jour, le représentant le plus éminent de l'idée nationale roumaine. Aussi sa disparition aura-t-elle un grand retentissement au delà de nos frontières.

Sa mort est un deuil national. La Roumanie pleure le meilleur de ses fils, celui qui a le plus fait pour elle et dont l'histoire se confond avec la sienne.

L'oeuvre de Jean Bratiano

Si on pouvait d'un coup d'œil mesurer les progrès faits par la Roumanie moderne pendant ces derniers 50 ans, si on pouvait embrasser en un seul aperçu tout le chemin qu'a parcouru ce pays, qui constituait deux principautés vassales exploitées par les Phanariotes et les pachas de Constantinople et qui, aujourd'hui est un Etat solidement organisé, fort et respecté de tous — si on pouvait se rendre immédiatement compte de la somme d'efforts, de patriotisme,

de dévouement, d'abnegation, de sacrifices et d'intelligence qu'il fallait déployer pour arriver à ce résultat heureux, on pourrait en même temps se faire une idée de l'œuvre immense accomplie dans ce pays par Jean Bratiano.

Car il est incontestable que tous ces progrès, toute la situation dont la Roumanie jouit maintenant, elle les doit à cette grande génération, dont Jean Bratiano fut la plus haute expression.

Il est vrai que dans l'âme même de la nation reposaient les aspirations vers ses hautes destinées ; qu'il y avait là le feu sacré du patriotisme, e jamais éteint malgré les tempêtes séculaires ; qu'il y avait là cet esprit de sacrifice et cette énergie qui seuls conduisent les peuples à la liberté et à l'indépendance. Mais ces sentiments restaient comme assoupis et il fallait un souffle puissant pour les réveiller, une volonté bien forte et bien tenace pour conduire à bien cette immense entreprise de la résurrection nationale, pour vaincre tous les obstacles qui entravaient la marche en avant du pays, pour atteindre ce but élevé, cet idéal national : faire la Roumanie libre et indépendante.

Voilà la grande œuvre à laquelle Jean Bratiano a d'abord contribué comme un des plus châteux et infatigables collaborateurs, qu'il a ensuite parfaite comme chef incontesté du parti national.

Né en 1822 à Pitesti, d'une de ces anciennes familles si rares où la race roumaine s'est conservée pure, il avait à peine seize ans lorsqu'il entra dans l'armée va'aque, qui se trouvait alors à ses débuts. Il s'y vit dans un milieu qui ne correspondait guère aux sentiments patriotiques cultivés dans sa famille et incluqués dès sa plus tendre enfance.

Pour achever ses études, Jean Bratiano fat envoyé en 1841 par sa famille à Paris. Il y resta sept ans, jusqu'en 1848, assidu aux cours des écoles, mais prenant aussi part à tout le mouvement politique de l'époque.

Il faut se rappeler ce que fut cette époque qui, en France, aboutit à la révolution de Février.

Le souffle puissant de liberté et de hautes idées humanitaires qui se répandait alors de France sur tout le continent, était singulièrement propice à attiser même les dernières étincelles de patriotisme chez les nations subjuguées.

Il ne faut pas oublier qu'il y a un tout autre criterium des idées pour les peuples qui ont à conquérir leur indépendance que pour celles qui sont déjà indépendantes.

Pour celles-ci il peut y avoir beaucoup d'intérêts de premier ordre, sociaux, politiques et économiques ; pour celles-là il n'y a qu'un seul intérêt, qui prime tous les autres, c'est celui de constituer un État libre et indépendant.

Les hommes de 1848 l'ont parfaitement compris et ils n'ont regardé ni à la différence de leurs vues personnelles dans d'autres questions, ni à celle de leur naissance et de leur position sociale, ni à leurs intérêts particuliers ; ils n'ont vu qu'un seul but, la délivrance de la patrie du joug étranger.

Ce n'est pas ici la place de retracer l'histoire de 1848, de dire comment, conçu sous l'influence des idées démocratiques venues de l'Occident, ce mouvement avant tout national.

Il suffira de faire observer que les quelque mois de liberté — du 11 juin au 21 septembre — éveillèrent dans l'âme de la Roumanie les souvenirs de son ancienne indépendance, lui rendirent le goût de la liberté et exaltèrent ses aspirations nationales.

Et c'était là le véritable point de départ de la marche ascensionnelle accomplie depuis lors et dont la dernière étape fut la proclamation du Royaume roumain devenu un facteur nécessaire dans le concert européen.

Jean Bratiano, arrivé en hâte de Paris, y prit une grande part. Comme préfet de police de Bucarest et comme un des quatre secrétaires du gouvernement provisoire, il se signala par une activité infatigable et acquit une grande influence et un ascendant incomparable sur le peuple de la capitale.

Lorsque, le 21 septembre, sur le champ de Cotroceni, Fuad-Effendi fit, par surprise, entourer des troupes turques tous les membres du gouvernement provisoire et tous les chefs de ce mouvement national, Jean Bratiano subit leur sort et fut exilé !

Il faudrait faire de longues recherches dans les archives des cabinets étrangers et dans les collections des bibliophiles, pour se faire une idée du travail énorme accompli par les émigrés roumains de 1848. Infatigables, ne se

rebutant par aucun accueil froid ou même brutal, ils frappaient à toutes les portes, lançaient écrits sur écrits, brochures sur brochures, mémoires sur mémoires ; ils rappelaient au monde civilisé qu'il y avait une Roumanie qui, toujours, avait été la sentinelle dévouée des idées européennes en Orient ; que cette Roumaine gémissait sous un régime intolérable, qui empêchait tout progrès, qu'elle était piétinée dans les luttes entre l'Empire ottoman et l'Empire moscovite.

Les plus actifs dans cette propagande étaient Nicolas Golesco, Constantin Rosetti, Démètre et Jean Bratiano.

C'est à leurs efforts que la Roumanie doit l'intérêt dont Napoléon III lui donna les preuves ; c'est à eux qu'elle doit la place qu'elle a obtenue dans le traité de Paris du 30 mars 1856.

Cette place, quelque restreinte qu'elle fût, constituait cependant une acquisition d'un prix inestimable et, encore une fois, là est le mérite des émigrés, de Jean Bratiano, notamment. Car le pays d'alors, les deux principautés de Moldavie et de Valachie se trouvant sans défense, à la merci des événements, n'ont pu donner signe de vie pendant toute la guerre d'Orient. Le prince Grégoire Ghika à Iassi, et le prince Barbu Știrbey à Bucarest ne savaient que se retirer devant l'occupation russe, invoquant pour motif leur liens vis-à-vis de la Porte, mais ils n'eurent pas le courage de marquer par un acte énergique l'existence de la nation roumaine. Même au dernier moment, ils se bornèrent à envoyer à la conférence de Vienne un mémoire, sans l'appuyer de vive voix par un représentant qu'il eût été facile d'envoyer.

Ce sont les émigrés qui durent suppléer à l'impuissance des cercles gouvernants d'alors. Démètre Bratiano à Londres, plaidaient chaleureusement la cause de la Roumanie. Et ils l'ont gagnée.

La conférence de Paris et la convention du 19 août 1858 l'ont bien prouvé.

C'est de cette époque que datent les écrits de Jean Bratiano intitulés : *Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient 1865*, brochures dans laquelle il démontra l'injustice de l'occupation autrichienne et les dangers qui pouvaient en résulter pour l'Europe ; et le *Mé-*

moire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris (1857) dans lequel Jean Bratiano, avec l'esprit d'un véritable historien, fait ressortir l'erreur du congrès de Paris qui avait reconnu les droits de suzeraineté de la Porte sur les principautés. En même temps il donna dans ces écrits déjà la preuve de ces grandes qualités d'homme d'Etat en traçant d'un main sure l'organisation future de ces Principautés, réunies en un seul Etat.

Jean Bratiano ne rentra dans le pays que le 8 juillet 1857, à la veille presque des élections au *Divan ad hoc*.

Il se remit immédiatement au travail, en fondant, avec C. A. Rosetti, le **Românul**, dont, pendant des années, il fut un des principaux collaborateurs. Il faut relire ces pages où Jean Bratiano, dans un langage ardent et coloré, prêchait chaque jour l'amour de la patrie, affirmait les droits imprescriptibles de la nation roumaine, encourageait à tenir haut le drapeau national. On ne peut se figurer l'influence que ce langage tout nouveau exerçait sur les esprits, comment il relevait le sentiment patriotique et donnait un essor au puissant mouvement national.

Les électeurs envoyèrent Jean Bratiano au *Divan ad hoc*. Il y fut un des plus chaleureux défenseurs des quatre vœux de la nation, présentés à la conférence de Paris de 1858 et qui furent en grande partie réalisés par l'Europe.

A la suite de la convention de Paris du 19 août 1858, les Assemblées générales se réunirent à Iassi et à Bucarest et proclamèrent Alexandre Jean Couza prince régissant des deux principautés. Jean Bratiano prit une grande part à cette élection qui fut une surprise générale pour l'Europe, mais qui consacrait le plus cher des vœux des Roumains, l'union de la Moldavie et de la Valachie.

Pendant les sept années du règne du prince Couza, Jean Bratiano, ainsi que tous ses coreligionnaires politiques, se tint quelque peu à l'écart.

Le quatrième des vœux exprimés, en 1857, par la nation roumaine, celui d'avoir un prince étranger d'une famille souveraine de l'Europe, n'était pas encore réalisé et tout le pays en ressentait l'inconvénient.

Jean Bratiano travailla activement à la réalisation de ce vœu. Le prince Couza tomba sous le poids de ses pro-

prese fautes et c'est accompagné de Jean Bratiano que le prince Charles de Hohenzollern mit pour la première fois le pied sur le sol roumain.

Un mois après Jean Bratiano, entrait au ministère, comme ministre des finances, sous la présidence de M. Lascar Catargi. Ce ministère ayant démissionné le 15 juin de la même année, le chef du parti national-libéral se retira aussi.

L'année suivante, le 2 mars 1867, il fit de nouveau partie, comme ministre de l'intérieur, du cabinet présidé par M. C. Al. Cretzulesco ; mais il donna sa démission le 19 août, pour rentrer au ministère des finances, sous la présidence d'Etienne Golesco, le 1-er novembre 1867. Il y resta, en occupant différents portefeuilles, plus d'un an, jusqu'au ministère Dém. Ghica, le 16 novembre 1868.

Depuis lors, jusqu'au 27 avril 1876, il ne fit partie d'aucun cabinet qui tous furent conservateurs et il n'entra que dans le ministère de coalition de Manolache Costache Epu-reano.

Trois mois plus tard, le 24 juillet 1876, il devint président du Conseil et occupa cette dignité pendant douze ans, jusqu'au 20 mars 1888.

Sous sa direction, le parti national-libéral, accomplit les grands actes qui furent la consécration des aspirations nationales de plus d'un demi-siècle.

Jean Bratiano eut le rare bonheur de voir se réaliser les rêves de sa jeunesse.

Son nom restera indissolublement lié à toutes les phases de la renaissance nationale.

Sous le coup de la douleur qui nous accable, il nous est impossible de retracer à la hâte l'histoire de la dernière période de la carrière politique de Jean Bratiano, période qui est en même temps la plus glorieuse pour le pays. Du reste, elle est présente à la mémoire de tous : nous en avons été tous témoins.

La perte que la nation vient de subir est irréparable.

Mais l'œuvre de Jean Bratiano restera. Cette œuvre impose au parti national-libéral un immense devoir : celui de la garder religieusement, de la continuer dans le même esprit et de la défendre contre toute atteinte.

§ 10

VIZITA IMPARATULUI FRANTZ IOSEF IA CURTEA
NOASTRA REGALA

Vizita lui Frantz Iosif la 1896 20 Septembrie

La anul 1890, Impăratul Frantz Iosif al Austriei a venit în țară, pentru a vizita pe aliatul său, Regele Carol I al României. Parada militară s'a făcut pe câmpul dela Cotroceni. Regele Carol în capul armatei, a salutat pe împărat, s'a așezat la dreapta lui și i-a dat explicații asupra situației armatei. De sigur că se interesa de situația armatei noastre în vederea evenimentelor pe care numai Frantz Iosif și cu Impăratul Germaniei le aveau în vedere că aveau să se întâmple mai târziu.

Frantz Iosif a fost găzduit în Castelul de la Sinaia, unde a fost sărbătorit mai multe zile și Regele nostru, pentru a-i face plăcere, a dat numele de Frantz Iosif la o stâncă, al căreia nume a rămas, și sub care este cunoscută de toată populația locală.

§ 11

VIZITA REGELUI CAROL LA CURTEA
IMPERIALA RUSA

La anul 1898, Regele Carol a făcut vizită Curței imperiale ruse la Petersburg. El a fost sărbătorit de Autocratul tuturor Rusiilor cu un fast de egal la egal, ca și cum ar fi fost unul dintre cei mai mari potentăți.

Regele Carol era foarte mulțumit, ca el, Regele unei țări mici, să fie sărbătorit de Împăratul Rusiei.

Poate că Regele Carol nu își închipuia că curtoazia lui Frantz Iosif și Nicolae II-lea, era numai ca fie-care să își atragă cât mai mult ca aliat pe Regele Carol, era o curtenire politică ca să îl atragă fie-care de partea lui, crezând ca pe această cale să se păcălească unul pe altul.

Împăratul Wilhelm II nu știu pentru ce va fi fost supărat pe Regele Carol, că nu a voit, nici odată, să vină să facă o vizită vărului său.

Carol in Rusia la 1898 18 Iulie

§ 12

CAMPANIA AVÂNTUL ȚĂREI 1913

Descrierea Războiului din 1913, contra Bulgarilor, a făcut-o d-l Colonel C. (Gusti) Demetriad, după cererea mea. D. Colonel Demetriad, ofițer competente din Corpul Geniului, este autorul podului de peste Dunăre, construit la Corabia, în timp de 7 ore și jumătate, pe urmă transportat

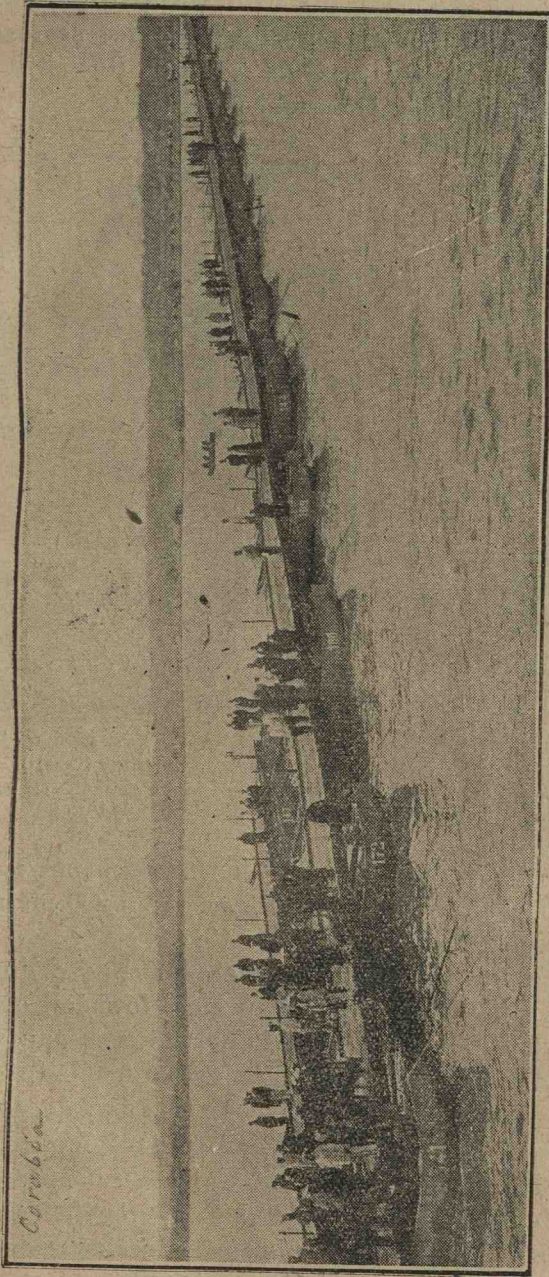

Podul peste Dunăre între Zimnicea și Șiștov, pe care au trecut armatele Române când s'au întors din Bulgaria

la Zimnicea-Șiștov. Acolo a fost arcul de triumf, pe sub care au trecut armatele la întoarcere.

„In anul 1912 Serbia, Grecia, Bulgaria și Muntenegru declarară Turciei războiul sfânt și isbutiră să doboare Turcia, dar se încăerară la împărțirea prăzii. România fu so-

licitată de Serbia și Grecia să intervină în conflictul care-i

Acelaș pod mutat la Zimnicea-Șiștov, din cauza inundațiilor Dunăreii

diviza pe aliați și pentru a pune frâu poftelor exagerate a

Bulgariei și a Țarului Ferdinand de a se încununa ca împărat al Bizanțului.

România se declară gata să intervină în vederea stabilirii unui echilibru între puterile balcanice și să repare nedreptatea ce suferise în 1878 din partea Rusiei în fixarea graniței meridionale a Dobrogei.

România mobiliză la 25 Iunie 1913 armata sa. Se hotărî a trece Dunărea în Bulgaria prin 3 puncte, la Bechet-Rahova cu vase, la Corabia-Măgura pe pod militar pe pontoane și la Turnu-Măgurele-Nicopole pe pod improvizat cu șleperi.

La 2 Iulie 1913, pontonierii români care se aflau la Corabia cu materialul de pod compus din pontoane metalice, primară ordin să înceapă construirea podului militar.

La ora 7 dim. începu să se construiască porțeta de cap în axul podului pe malul românesc, vre-o 200 metri mai la vale de axul podului militar din 1877.

Elementele podului militar erau compuse din porțițe formate din pontoane legate împreună formând o parte de pod de 38 metri lungime. Aceste porțițe erau aduse la axul podului de remorcare și legate unele de altele și la ora 2,30 după amiază, podul militar în lungime de 1450 metri a fost gata. Lățimea Dunărei era de 1400 metri.

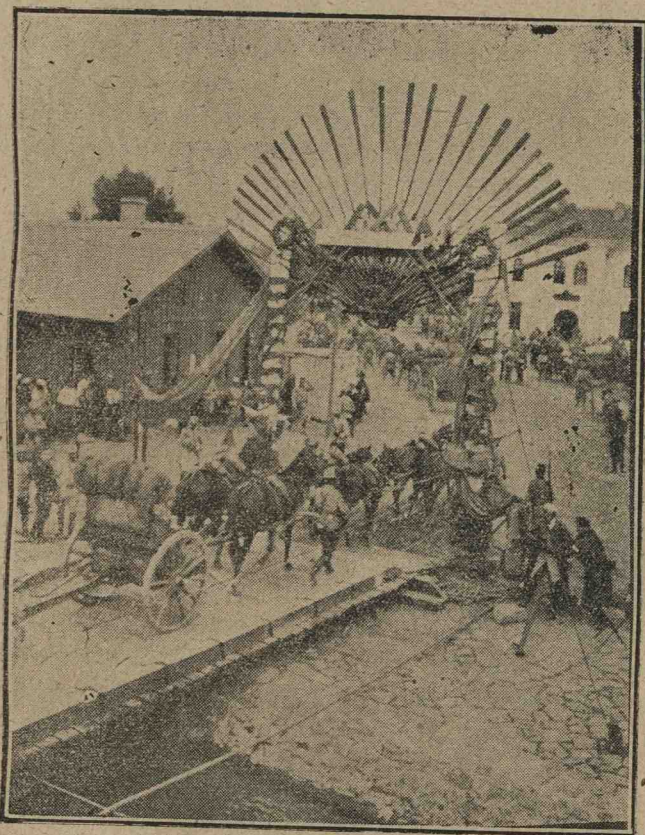
A. S. R. Principele Ferdinand, Generalisim al armatei, trecu podul umbrat de drapelul Pontonierilor și pași pe malul bulgar. În ziua de 3 Iulie 1913 sosi M. S. Regele Carol și trecu podul în automobil și asistând apoi la trecerea

Colonelul Constantin (Gusti) Demetriad
Ofițer de Geniu care a construit cele două poduri și
Areal de triumf

trupelor române în Bulgaria. Trupele române treceau cântând și jucând cu o vioașie și un avânt nemi pomenit. După trecerea trupelor române în Bulgaria, venind apele mari și Dunărea revărsându-se, amândouă capetele podului militar dela Corabia au fost inundate.

La 1 August 1913 se primi ordin ca podul militar Corabia să fie transportat la Zimnicea. La 2 August 1913 se

Arcul de triumf pe sub care au trecut armatele Române când
sau întors din Bulgaria

desfăcu podul de pontonieri și fu transportat cu remor-
chere care duceau 2—3 porțițe cu pontonieri și în seara
de 2 August 1913 porțițele sosiră la Zimnicea. Lățimea
Dunărei aci era de 800 metri, strânsă între cheiul portului
românesc dela Zimnicea și cheiul portului bulgăresc de la

Șiștov. Construcția podului dela Zimnicea începu imediat și fu terminat în 4 ore. La 15 August 1913 începură trupele românești să se întoarcă în țară, după ce ajunseseră în preajma Sofiei, capitala Bulgariei.

M. S. Regele Carol sosi la Zimnicea și asistă, pe o ploaie torențială la reîntoarcerea primelor trupe românești. Trupele românești trecură sub un arc de triumf făcut din lopiți de pontonieri, având inscripția : „Bine ați venit făuritorii păcii”. Trupele românești pășiau cu mândrie pe pod și mulți din ei sărutau pământul românesc când ajungeau.

Intervenția României fu încununată de succes. Prin tractatul de pace din București 1913, se stabili o nouă stare de lucruri în Balcani, împărțind aproape întreg teritoriul european al Turciei între cele patru țări creștine.

României îi aduse o răsplătă materială și morală. România își mări cu o fâșie teritoriul său la sud de Dobrogea, asigurându-i o frontieră meridională. Această fâșie era locuită în majoritate de Turci și cuprindea localități ca Turtucaia care este aproape românească și avea din vechime legături cu România.

România a fost ajutată în această campanie de Rusia Germania și Franța. Pentru întâia oară Rusia a fost după 1878 alături de România.

Austria a fost singura putere europeană care a ieșit nemulțumită și prestigiul ei a ieșit micșorat. Ea luase pe față parte Bulgariei și numai intervenției Germaniei avu România mână liberă în această campanie.

Rezultatul acestei campanii fu că România se depărtă de aliata ei Austria și începu a se alătura de politica Rusiei și a Franței”.

Colonel C. G. Demetriade

Fost Comandant al Pontonierilor în 1913 și făuritorul podului militar dela Corabia și Zimnicea

§ 13

VIZITA IMPARATULUI NICOLAE II-lea, LA CURTEA
REGALA ROMANA

La anul 1914, Impăratul, autocrat al tuturor Rusiilor, a întors vizita Regelui Carol al României.

Poate, pentru mai marea siguranță, Impăratul Nicolae a preferat ca întâlnirea cu Regele nostru să aibă loc la Constanța ; Nicolae a sosit cu toată familia pe un Quirasat acompaniat de mai multe vase de războiu. Primirea s'a făcut în port, în pavilionul Reginei Elisabetha.

Parada militară a avut loc pe Bulevardul Carol, la marginea Mării. Pe piața portului era așezat Regimentul de Cavalerie, sub comanda colonelului Herescu, care cel dintâiu a trecut Dunărea pe podul construit pe vase, la Corabia.

Pe când Regele ducea pe Impărat la locul unde era să primească defilarea armatei, a oprit automobilul în fața Regimentului, a spus împăratului că acesta era Regimentul care, cel dintâiu, a trecut pe pământul bulgar la 1915 și a rugat pe împărat să binevoiască a accepta ca Regimentul să poarte numele Majestății Sale și el să fie comandantul Regimentului. Parada a fost impozantă; Regele Carol în fruntea armatei a trecut în fața Impăratului, a dat salutul reglementar, s'a așezat la dreapta Impăratului și i-a dat explicații în tot timpul defilării întregii coloane. A fost de remarcat că Impărăteasa nu a asistat la paradă și a pretextat că fiind foarte nervoasă, o supăra sgomotul muzicilor militare.

După paradă, seara a fost un mare banchet la care Regele Carol a ținut un discurs bine simțit, a urat Impăratului bună venire pe pământul României, la care, Impăratul Nicolae a ținut un discurs foarte elogios la adresa Regelui și a închinat pentru prosperitatea și fericirea României.

A doua zi până în ziuă, escadra rusă a luat drumul către Odessa.

Vizita oficială a lui Nicolae II-a a fost răspunsul la vizita pe care Regele Carol o făcuse curței Imperiale la Pe-

tersburg, dar se credea că era și în vederea evenimentelor

Familia Regală și Prințiară Română cu Familia Imperiață Rusă

Regala Carol I al României, Prințesa Maria, Prințepala Carol, Prințepala moștinitor Ferdinand, Regina Elisabeta a României, Tarul Rusiei Nicolae II, Prințepala Mircea, Prințepala Maria a României, Prințepala Ileana, Tarina Rusiei Alexandra, Prințepala Moștinitor al Rusiei, și Prințepala Nicolae, (Marele ducesu nu au, voit să li se pună numele)

grave ce se preparau de cele două mari împărății centrale, cari urmăreau noi cuceriri.

§ 14

RAZBOIUL CEL MARE
1914—1918

Acest războiu, măcel al omenirii, a fost mult pregătit de nesăţioasa Germanie. Poporul german avea o mare ură seculară contra Franţei, pentru că în diplomaţia umanitaristă Franţa a avut totdeauna o consideraţie deosebită în politică. Poporul francez este afabil, este mai umanitar, nu are tendinţă de rapacitate, este delicat şi la maniere şi la vorbire, este un popor cioplit, lustruit, într'un cuvânt, este un popor, din natura lui civilizat. Limba franceză este dulce şi plăcută la vorbire, ceea ce a făcut că ea a devenit limba diplomatică. Germanii sunt culţi forţat prin muncă brută ; cu toată cultura lor, după trecere de mii de ani mai păstrează încă grosieritatea teutonilor : ei au tendinţe barbare şi aceasta au dovedit-o şi în ultimul războiu, pentru că, şi cu această ocazie, s'au purtat cu oamenii şi oraşele, satele, cu lucrurile de artă, cum se purtau Teutonii în timpul războaielor Impăratului Cesar, când a cucerit Galia,

Teutonii aveau deviza că, pe unde vor trece ei să nu rămână de cât pământul negru şi nici un om să nu fie cruţat ; tot aşa a fost şi în războiul trecut căci ei ziceau ca totul să fie distrus, pe unde vor trece ; prin urmare, cum voesc ei să fie iubiţi şi dovada este că Germanii au indispus pe toată lumea, aşa că 52 de state de pe glob, s'au ridicat contra lor.

Dorinţa Germanilor era să distrugă pe Franţa şi pe urmă, prin forţa brutală să domnească asupra lumii întregi şi să introducă limba germană ca limbă diplomatică. Pe când Germanii se preparau pe ascuns, celelalte state, încrezătoare în sinceritatea lor, stau indiferente, Germanii se pregăteau să le surprindă buna credinţă, înărmău tot poporul, grămădeau muniţii, vapoare puternice, aeroplane, zepeline şi gaze asfixiante cu cari să dea lovitura cea mare Franţei. Ei acaparase Italia ; de Englitera erau siguri că, fiind nepregătită, nu putea să intre în luptă. De Rusia erau încredinţaţi că ea era împănată în toate administraţiile şi în armată, de germani, că spionii mişunau ca muştele peste tot, aşa că, la cel dintâiu semnal revoluţia avea să

isbucnească chiar în mijlocul luptelor. Curtea imperială, mai toată, de la Împărăteasă până la cel din urmă servitor, erau germani, încât germanii erau stăpâni pe totul ca la ei acasă și, ceia ce se pregătise, s'a și întâmplat. În armată comandanții și tot statul-major erau germani și comunicau statului-major german toate dispozițiile luate de armata rusă și armata noastră.

Germania mai avea gata de atac și o marină formidabilă, iar pentru luptele în aer avea aeroplane, zepeline și gaze asfixiante pe cari nu o egala nici una dintre puterile inamice. Arme avea la începutul războiului 40.000 tunuri și 12.000.000 puști de rezervă, iar soldații bine armați și echipați au fost 7.000.000, cari au pornit la luptă. Planul lor de războiu a fost cunoscut de toți germanii, așa că mai mulți autori germani au scris volume, prin cari arătau cum aveau să meargă. La anul 1911, Generalul von Bernardi a descris totul și a spus că drumul cel mai scurt pentru a ajunge la Paris, era să treacă peste Belgia. Profesorul Tanenberg, la 1912, a publicat un volum, prin care arăta acelaș lucru; el a mai adăogat și care era proiectul de cucerire ale germanilor, era ceva monstruos, care a speriat toată lumea și a făcut ca toate Continentele să se revolte și să se ridice ca un singur om contra vandalilor. Tanenberg, arăta prin hărți geografice ce doreau să ia germanii de la țările învinse. De la Franța să ia toată partea de nord compusă din 12 departamente și toți locuitorii francezi în termen de un an să părăsească totul în favorul unor colonizări germane, să îi ia toată marina de războiu, să ia toate coloniile, afară de Algeria, să îi impună o despăgubire de războiu imensă, ca să nu poată plăti în termen de una sută de ani și în tot timpul acesta să fie ocupată de o armată numeroasă tot pe socoteala Franței. Să ia mare parte din America de Sud și din Asia, fără ca Franța și Anglittera să se opună. Acestea erau dorințele germanilor înainte de războiu, crezând că acesta se va termina repede. Doamne!, ce ar fi cerut germanii dacă erau biruitori? Era să fie dezastrul lumii.

Afară de aceste exagerate pretenții, în interiorul Germaniei, aveau să gonească în termen de cinci ani pe toți slavii și chiar îndată după războiu le-ar fi fost oprit cu totul de a mai vorbi în limba lor maternă, chiar în familie

și prevedeau pedepse foarte grave, când s'ar fi dovedit că locuitorii slavi nu s'ar fi supus.

Când s'a atras atențiunea germanilor, cum că exista un tratat încă de pe la 1830, prin care se garanta integritatea și neutralitatea Belgiei și în capul iscăliturilor era a Germaniei, Cancelarul Bethmann Holweg, a declarat că toate tratatele sunt foi de hârtie pentru alte usage.

Austria, șireată cum a fost totdeauna, supranumită „Vulpe vicleană”, adunând petec cu petec din țările vecine, ajunsese odată cea mai puternică Impărăție; ea ocupa a treia parte din toată Europa. După ce a fost ajutată de Polonia, sub regele Stanislas și de Boheția, sub regele Carol IV, scăpată de urgia turcească, ea, șireata, a ocupat Bohemia și a luat a treia parte din Polonia și a fost tot nesătulă, a luat și de la noi, tot prin șiretenie, Bucovina și a ocupat și cele cinci județe ale Olteniei și tot nesătulă a fost. Ea pusese ochii pe Serbia, care îi sta în cale ca să meargă cel puțin până la marea Egee. Ii purta sâmbetele, ca doar va găsi o ocazie favorabilă. Întâmplarea a făcut ca Frantz Ferdinand, moștenitorul prezumtiv al lui Frantz Iosif, să fie asasinat de un deșmetic fanatic la Sarajevo, și mare a fost bucuria austriacilor că li s'a îndeplinit visul. Aceasta a fost ocazia cea mai bună a Germaniei, aliata Austro-Ungariei să o îndemne, să o încurajeze ca să atace Serbia, știind bine că prin declararea de războiu contra Serbiei, aceasta avea să dea loc la o încurcătură din care era sigură că ea va profita. Serbia atacată de Austro-Ungaria, Rusia i-a luat apărarea și a declarat războiu Austro-Ungariei. Franța, care era aliata Rusiei a urmat-o și atunci, Germania, care nu aștepta decât intrarea Franței în acțiune i-a declarat acesteia războiu, și a pornit cu puteri formidabile, trecând peste Belgia ca să ajungă mai repede la Paris, înainte ca Franța să aibă timp să fie pregătită. În Belgia, Germanii a întâmpinat o rezistență puternică, în timp de trei săptămâni, până ce Franța și-a concentrat armatele și a ieșit în calea Germanilor pe Marna, la 30 kilometri de Paris. Acolo a fost o luptă crâncenă, germanii au fost bătuți. Armatele germane cu ale aliaților lor, se grămădeau din ce în ce mai mult, pentru o luptă decisivă. Aceasta fiind o amenințare de mare temere, guvernul nostru a luat hotărîrea definitivă să intre în ac-

țiune și a declarat războiul Austro-Ungăriei în ziua de 14 spre 15 August, iar noaptea au și trecut armatele noastre peste Carpați. Austro-Ungaria fiind ocupată pe alte fronturi, nu se putea apăra, așa încât Germania a fost nevoită să retragă de pe frontul francez două milioane din luptătorii ei și i-a trimis, sub comanda Mareșalului Makensen, contra noastră. Cu chipul acesta armata germană s'a slăbit pe frontul francez, iar Englezii venind în ajutorul Franței își măreau din zi în zi armata, aducând și din Colonii. Fabricile de munițiuni și echipamente, au avut timp a mări producțiunea lor, fabricând aeroplane și gaze asfixiante așa că Franța a putut să opună o puternică rezistență, până ce Englitera și-a format o armată numeroasă.

Italia a găsit un pretext serios pentru a se retrage din alianța cu cele două puteri și a profitat de ocazie, pentru a-și revendica drepturile asupra provinciilor ocupate de Austria și a făcut declarație de război intrând în acțiune.

Statele-Unite americane, văzând pericolul ce amenința omenirea, a declarat și ea războiul Germaniei și a pornit cu toată puterea armată băgând groaza în toată armata germano-austriacă.

Germania ademenise pe Bulgaria, dându-i bani și, după ce vor birui să le dea și toată Dobrogea, mare parte de teritoriu din Serbia, Macedonia și alte multe avantaje.

Armatele aliate, germane, austriace, ungare, bulgare și turce, au năvălit asupra noastră cu puteri de cinci ori mai mari, cu soldați hârșiți în lupte și cu arme mult mai perfecționate, ca ale noastre. Armata noastră a opus o rezistență vrednică de laudă au făcut o retragere onorabilă și s'a întărit în Moldova, unde a dat lovituri teribile și, dacă nu ar fi izbucnit revoluția în Rusia și marea debandadă în armata ei, armatele aliate Germaniei ar fi fost învinse în câteva zile și frontul lui Makensen ar fi dispărut.

După patru ani de lupte crâncene, neîntrerupte, armatele aliaților centrali s'au obosit, locuitorii statelor germane, austro-ungare și bulgare nu mai puteau suporta greutatea războiului. În Germania s'a declarat revoluția iar în Bulgaria debandada în armată, așa că divizii întregi s'au predat armatei franceze de la Salonic. În armata austriacă, soldații din toate provinciile au dezertat la inimic. Armata germană pe frontul francez a cerut Armistițiul.

Impăratul Wilhelm II a părăsit armatele lui, fugind în Olanda, unde este și până acuma sub pază sigură și cred că acolo îi vor putrezi oasele. Cu aceasta s'a terminat cel mai mare măcel omenesc, pregătit de acest Impărat ambițios și rapace.

Patru mari Impărății : Germania, Austro-Ungaria, Rusia și Turcia, au dispărut din Europa, topindu-se ca o bucată de zahăr într'un pahar cu apă. În locul lor s'au refăcut micile state, cari secole au suferit sub opresiunea cea mai nedreaptă din partea acestor Impărății.

România, sub Regele Ferdinand și Regina Maria, s'a reconstituit în limitele Daciei, și toți Românii s'au adunat la un loc, ca niște buni frați ce sunt.

§ 15

MOARTEA REGELUI CAROL I

Regele Carol I a fost toată viața lui un om înțelept și de o sobrietate aproape unică în felul ei. El nu a abuzat de nimic, el nu fuma, nu bea alcoolice decât **absolut** foarte puțin, mânca asemenea puțin și bucate simplu preparate, el prefera laptele, mai cu seamă **iaurtul**, și cu toate acestea a suferit foarte mult. Timp de 25 ani a avut dureri foarte violente, dar, nu știu pentru ce medicii, nu au putut determina adevărata cauză a suferințelor lui Carol. Pe lângă unii, dintre cei reputați medici din țară, Regele Carol a consultat și eminenti profesori din străinătate și cu toate acestea toți au făcut diagnosticele cele mai încercate și i-au făcut tratamentul cu totul pentru alte afecțiuni de care Regele Carol nu suferea. O împrejurare nenorocită a făcut ca doctorul Theodori să aibă un accident de ascensor în Castelul de la Sinaia. Curtea Regală, într'un acces de dureri violente, a chemat pe doctorul Mamulea, medicul Spitalului din Sinaia, ca el să determine cum că Regele Carol suferea de colici repetate, cauzate de calculele (petrile) la ficat, lucru pe care atâția medici și reputați profesori nu au fost capabili, să diagnosticeze. Această descoperire a doctorului Mamulea a fost ca și cu **oul lui Columb**. Ce a determinat formarea petrilor în ficatul lui

Carol, omul cel regulat în mersul vieții sale, nu se poate explica cu siguranță, cum nu se poate preciza la toți suferinzi de asemenea afecțiuni. Negreșit că sunt anumite dispoziții, provocate de împrejurările prin cari unele persoane sunt mai mult predispuse ca altele. Una din cauzele

Regele Carol I

principale este Arthritismul, fie moștenit, fie produs de traiul pe care îl duce o persoană prin excesele de mâncări prea suculente, de felurite bucate preparate prea picante și cu carne de animale sălbatice (carne neagră) și băuturi multe și variate alcoolice și abuzul de fumat de tutun. Regele Carol nu a dus o asemenea viață destrăbălată, prin urmare trebuie să ne gândim mai mult la efectele rele ale cliimei umede la care Regele Carol a fost expus în lunga

sa viață în umezeala de la Sinaia. Intr'una din zile, când am fost la dejun la Castel, am atras atențiunea Majestăților, Regelui și Regina Elisabetha, cum că ar fi fost în interesul sănătății lor ca toamna să petreacă timpul într'o regiune uscată și caldă.

Cu cât suferințele Regelui Carol deveneau mai supărătoare, cu atât el își exagera regimul de sobrietate și slăbea din zi în zi. Pe de altă parte tratamentul cu calmante de morfină îi luau și puținul apetit ce mai avea, așa încât încetul cu încetul pierdea din viața lui. Afară de aceasta munca excesivă ce trebuia să ducă cu scrierea memoriilor sale, cu afacerile familiare și preocupările politice și administrative, se adăogau și agravau reaua stare a sănătății sale. Peste toate a venit războiul; Regele Carol se angajase în alianța cu puterile centrale și el, om de caracter, nu mai putea da îndărăt și, cum era complect asigurat că Germania nu putea fi învinsă de nici o putere armată a lumii, el credea că, pentru a face bine României, trebuia să meargă în războiu cu puterile centrale. Dar Carol nici odată nu și-a spus gândul lui, care ar fi fost folosul ce ar fi rezultat pentru noi, dacă era să meargă într'un așa de crâncen război și dacă armata noastră ar fi intrat alături de Austria și Germania. Credința generală a fost că, dacă ar fi învins centralii sau ar fi fost învinși, și într'un caz și într'altul, noi am fi pierdut totul, pentru că, desigur, nici Germania, nici Austria nu ne-ar fi luat apărarea, mai cu seamă contra celor mai mari dușmani, Ungaria și Bulgaria. Austria nu ne-ar fi dat Bucovina și, în cazul cel mai bun, dacă ne-ar fi dat Basarabia dela Muscali, am fi avut în spatele nostru puterea formidabilă a Rusiei care ne-ar fi amenințat în permanență. Credința, de sigur, a tuturilor a fost și este cum că, Carol ar fi mers cu centralii numai pentru că luase angajamentul fără a avea nici o promisiune, fie chiar dacă ar fi fost ca o trăgere pe sfoară.

Când Regele Carol a simțit că oamenii noștri politici, cari cunoșteau dorințele poporului, i-au spus că noi, sub nici un cuvânt nu putem merge decât cu Antanta, compusă din alianța dintre Franța, Anglia și Rusia, cu speranța că va veni și Italia, cu toate că ea era aliată cu Germania și Austria, dar interesele ei fiind cu totul opuse celor două mari

puteri, aliatele sale, trebuia mai târziu sau mai de vreme, să se despartă de ele, ceea ce s'a și întâmplat, pentru că Italia a profitat de pretextul că Austria a declarat războiul Serbiei, fără ca ea să fie pusă în cunoștință. Regele Carol trebuia să ia altă hotărîre și pe cea mai bună pe care o găsisese, a fost ca să abdice și să părăsească țara pentru totdeauna, împreună cu toată familia. Principesa Maria, plină de curagiu, s'a opus și a luat asupra sa toată greutatea situațiunei, având încredere în Dumnezeu și în puterea și iubirea poporului, peste care avea să domnească și a mers cu Dumnezeu înainte, pentru că știa că avea deviza : **Nihil sine Deo**, ori și ce s'ar întâmpla, căci Ea nu putea părăsi un popor pe care îl iubea și care O adora.

Situația lui Carol a devenit din zi în zi mai îngrijitoare și în noaptea de 27 spre 28 Septembrie 1914, Regele Carol și-a dat ultima răsufare pe pământul sfânt al României, înainte ca el să fi avut fericirea a o vedea mărită. Moartea Regelui Carol a fost ca un trăsnet și toată țara a luat parte la doliul general. Corpul lui neînsuflețit a fost îngropat în Biserica cea mare a Mănăstirii Curtea de Argeș, unde el își pregătise locul de veci.

§ 16

MOARTEA LUI N. FILIPESCU

Nicolae Filipescu

Nicolae Filipescu a fost foarte inteligent și de o activitate și îndrăzneală surprinzătoare. El avea un temperament impulsiv și nu se da înapoi nici prin lupta corporală, nici prin scrierile lui. El ataca fără cruțare pe adversari fără a se teme că va fi învins și pe o cale și pe alta. El a do-

vedit prin activitatea lui politică, că avea o îndatorire patriotică extraordinară. A făcut mari sacrificii și de avere și de sănătate și este foarte de regretat că Nicu Filipescu nu a trăit să vadă și el constituită România cea Mare.

N. Filipescu a murit de o nephrită gravă, după o gripă infecțioasă. Țara întreagă regretă moartea lui așa de timpurie și istoria imparțială va arăta că Nicu Filipescu a fost un mare om politic.

§ 17

PROCLAMAREA ȘI INCORONAREA REGELUI FERDINAND

După încetarea din viață a Regelui Carol, Camerile au

Regina Maria

Regele Ferdinand I

fost convocate în Congres, conform Constituției și au proclamat pe Prințul Ferdinand, de Rege constituțional al României, sub numele de : Ferdinand I.

După proclamarea lui Ferdinand, de Rege, s'au făcut toate preparativele și Incoronarea s'a terminat în cetatea **Alba-Iulia**.

§ 18

MOARTEA LUI TAKE IONESCU

Take Ionescu a fost fiul lui Ghiță și Frosa Ion, unul dintre negustorii din Giurgiu și, după cum spunea el, tatăl său era originar din Macedonia. Vicisitudinile comerțului

Take Ionescu

au silit pe Ghiță Ion să abandoneze comerțul de care se ocupa, și de acord cu nevasta lui, au început să ia altă direcție de activitate. Pe atunci, una dintre cele mai productive era întreprinderea axizelor la orașe. Hoțiile și furțișagurile ce se făceau în paguba comunelor urbane, produceau un venit mic comunelor, așa în cât, când se dau axizele în întreprindere, prin licitație, se avea în vedere venitul cel mic, în cât axizarii antreprenori, mituiau pe funcționarii primăriilor cari la râ-

dul lor, închideau ochii și chiar dau mână de ajutor întreprinzătorilor.

Așa mergând lucrurile și funcționarii și antreprenorii erau mulțumiți, iar comunelor se lăsa ce trecea printre degetele unora și altora. Acesta era obiceiul țării pentru că altfel pe cale corectă, un om cinstit și nepriceput murea de foame. Ghiță și Frosa Ion au avut luate în exploatare axizele Craiovei și a Ploeștilor, poate chiar a orașului Giurgiu. Din aceste axize ei au agonisit o frumoasă avere cu care au putut da creștere și învățătură copiilor lor. Dintre cei patru fii ai lui Ghiță și Frosa Ion, a fost Dimitrie, mângâiat Take. Acesta de mic a dovedit o inteligență superioară. El a trecut liceul Sf. Sava, cu laude; a fost trimis la Paris, unde a trecut licența și doctoratul în drept cu un succes strălucitor.

Când Take Ionescu s'a întors în țară, ca toți tinerii, entuziasmat de ideile politice de : Dreptate, Egalitate și Fraternitate, din Franța, s'a alipit de partidul liberal. Această situație nu a ținut mult, pentru că Take nimerise un timp nefavorabil. Era pe la 1884, pe atunci, pe când guvernul liberal, după o guvernare prea lungă, indispușese pe foarte mulți contra guvernului lui Ion C. Brătianu. Take cu prietenii lui, au părăsit pe liberali și au intrat foarte dârji în opoziție. Take Ionescu, prin cunoștințele lui de om învățat, înzestrat de o inteligență superioară, cu un dar de vorbire, prin care captiva auditorul, stăpân pe o argumentație plină de logică, simpatice la vedere și la vorbire, i-a ieșit îndată supranumele de : **Guriță de aur**, și-a făcut drum în politică, așa că a devenit unul dintre cei mai redutabili adversari ai guvernului Brătianu. După căderea guvernului liberal la 1888, Take Ionescu a intrat în politica activă cu toată puterea. Când guvernul junimist prezidat de Toderiță Rosetti, Take a intrat în guvernul Catargiu.

Cu toate că Take Ionescu avea foarte multe calități, a avut a lupta, pentru că el era apreciat, dar poate temut că făcea umbră multora, ei îl urau și pretextau că el avea o origină obscură, așa că a fost un timp când s'au coalizat contra lui liberalii, conservatorii și junimiștii și căutau pe toate căile și prin toate mijloacele drepte ori nu, pentru a găsi ceva prin care să îl compromită așa ca el să nu mai aibă curajul a ridica capul. Din toate i s'a găsit un mare cap de acuzație și cu aceasta au crezut că el era compromis. Ce se întâmplase ? Take a fost avocatul lui Moki Fischer, vestit evreu bogat din Moldova și cum la 1888, în luptele politice lipseau bani pentru propagandă, Moki Fischer a dat personal lui Take Ionescu suma de 20.000 lei cu cari să plătească cheltuelile întrunirilor politice, ținute contra guvernului. Take Ionescu a fost de 16 ori ministru la diferite departamente și eu nu am aflat nici odată că i s'ar fi dovedit vre-o incorectitudine. Este adevărat că Take, câte odată da bani, ca ministru, dar îi da fraților din Ardeal să ajute ziarele de propagandă, să ajute școlile și bisericile care erau persecutate de Unguri. El da și ajutor Românilor Macedoneni, tot pentru școli și biserici, pentru că ei erau nedreptățiți de turci și de greci.

Take Ionescu, prin marile lui calități, captivase și pe marii oameni politici ai Europei, încât a fost totdeauna considerat diplomat de valoare. Cu ocazia marelui războiu trecut, a dovedit patriotism și multă abilitate politică. Este foarte mult de regretat că luptele politice au înăspriț relațiile dintre Take și Ionel Brătianu, căci, dacă ei ar fi fost de acord, lucrând împreună la Congresul de pace, poate că am fi avut mult mai multe avantaje. Take fiind înlăturat, a avut și el ca noi toți, marea mâhnire de a vedea că marii oameni politici ai lumii au uitat să iscălească niște angajamente luate, ca să intrăm în războiu contra centralilor. Odată consumată nedreptatea ce ni se făcuse, Take Ionescu s'a dus în străinătate să mai uite marea lui mâhnire. Take a plecat pentru a se odihni în Italia și în special la Neapoli. Acolo Take și-a găsit moartea. Se spunea că a mâncat stridii și s'a infectat prin acestea de microbul febrei typhoide, descris de profesorul Lefler.

Păreră a fost că Take avea supurație și o colecție undeva dar nu se vedea nici un semn precis unde era puroiul, așa încât nu s'a putut face nici o intervenție. Nenorocirea făcuse că un cuib de microbi se opriseră în cavitatea pieptului tocmai sus, lângă coloana vertebrală, prin dreptul coastelor 2—4. Numai autopsia a arătat unde a fost adunat puroiul, care a omorât pe unul dintre cei mai mari fii ai României.

§ 19

MOARTEA REGINEI ELISABETHA

Nu a trecut mult, după moartea Regelui Carol, la anul 1916, Regina Elisabeta a căpătat o gripă infecțioasă, care s'a complicat de o pneumonie gravă și a murit. Ea a fost înmormântată în biserica cea mare de la Curtea de Argeș, alături de soțul ei, fostul Rege Carol și fiica sa iubită Principesa Maria.

Regina Elisabeta

Cu aceasta s'a stins cea mai sfântă familie, care, pentru România a fost una dintre cele mai mari și a lăsat un doliu general.

§ 20

MOARTEA LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Alexandru Marghiloman a fost un om politic. Dela început, el a intrat în viața publică, după ce-și făcuse studiile de drept la Paris. El a primit să intre în magistratură și după aceea și-a luat cariera de avocat, la Baroul din București.

Această situație, pentru Alexandru Marghiloman, a fost de scurtă durată, căci, mulțumită temperamentului lui de activitate și ajutat și de mijloace pecuniare, a fost și el ca mulți tineri, atrași în vârtoarea politică. Din momentul acesta Alexandru Marghiloman a devenit omul lumii și numai așa s'a putut explica de ce și lumea s'a ocupat de el, dela care trebuia să primească laude, fără a se bucura prea mult de ele, precum și critici, pe care trebuia să le tolereze, fiind adesea juste, sau injuste. Ceea ce s'a spus despre el în viață este treaba istoriei să le cearnă, să aleagă ce a fost drept sau nedrept.

Înainte de a începe războiul cel mare, cred că Alexandru Marghiloman nu arata accentuată înclinația lui către o parte sau alta a beligeranților. Poate că mai natural ar fi fost ca el să încline către partea unde era Franța, căci așa ar fi trebuit ca să fie acolo, unde erau toți Românii.

Dacă în urmă Alexandru Marghiloman s'a arătat mai favorabil Puterilor Centrale, cred că a făcut-o mai cu seamă din două motive foarte puternice: Întâi, marea temere de nesinceritatea Rusiei, care, în toate cazurile, fie că câștigam cu dânsa, fie că rămâneam neutri, pretențiile ei ar fi fost așa de mari, încât ar fi impus o soluție rea pentru Orient și inclusiv și pentru noi. În al doilea caz, presupun că Alexandru Marghiloman a fost convins ca și multă lume, că puterea germană era formidabilă și că puterile cele trei contra ei, erau să fie învinse ; mai cu seamă

cum se cunoștea dinainte starea culturală a germanilor și se spunea că ea intră în luptă de odată cu șapte milioane de soldați, cu o rezervă de douăsprezece milioane de puști și patruzeci de mii de tunuri, pe lângă o enormă cantitate de alte muniții.

Afară de aceasta, nimeni nu putea să-și închipuie că Germania, pentru a merge mai repede asupra Parisului, avea să treacă peste Belgia și nici Kaiserul nu știa că buturuga mică răstoarnă carul cel mare. Dar, chiar dacă s'ar

fi presupus drumul ce avea să urmeze puterea formidabilă a Germaniei, totuși, era foarte cu greu a presupune că mica armată a Belgiei avea să țină în eșec în timp de trei săptămâni colosul Germaniei, până ce Franța să-și poată aduna armata, pentru a opune rezistența de la Marna. Cine oare și-ar fi putut închipui ca America să vină cu toată puterea ei contra Germaniei și încă cincizeci de alte state să se ridice ca un singur om contra marelui pericol ce ame-

Al. Marghiloman

nința lumea întregă din partea Germaniei.

Tot asemenea, la început, nu s'a știut dacă Italia avea să fie contra aliaților centrali.

Pe spinarea Germaniei se prepara și greutatea de a întreține și armatele austriacă, turcă și bulgară. Acestea toate erau probleme grele de deslegat la început, și prin urmare și Alexandru Marghiloman ca și mulți alți oameni politici, se puteau înșela asupra aprecierilor și să-și facă convingerea că numai mergând în direcția politicii germane, ar fi putut fi folositor țării noastre.

Cum au mers lucrurile, cum s'a întors roata norocului, mulți au găsit că Marghiloman a greșit și i-au adus, cu drept sau fără drept, felurite și multe acuzații.

Că Marghiloman a luat această direcție, rămâne iarăș ca istoria imparțială să îl judece.

Să vedem acum dacă pentru ceace a făcut Marghiloman în timpul ocupației, i se poate face vreo încredințare. Mai întâi de toate să presupunem că Marghiloman nu a luat de la sine puterea, el a fost șeful guvernului cu știrea Regelui și a guvernului dela Iași, ba încă, după cum am văzut cu ocazia morții lui Marghiloman s'a scris că a fost o înțelegere între Ion I. C. Brătianu și el, ca unul, să urmeze politica germană și altul pe cea franceză, ca să poată face ca pericolul pentru țară să fie cât se putea mai mic.

Pe când armatele străine ocupau mare parte a țării, Marghiloman, sub cuvânt că era amicul germanilor, a căutat pe cât era posibil, să potolească furia unui vrăjmaș așa de îndârjit contra noastră.

Am văzut pe Marghiloman în două rânduri și îmi spune că trebuia să lupte contra cerințelor exagerate și continue repetate.

El era foarte amărât și depunea o activitate extraordinară, ca să înfrâneze lăcomia armatelor străine, care au mers până acolo, încât nu a putut să-și scape nici caii lui de curse. El a putut să obțină dela Mackensen, ca acesta să dea ordine, ca armata turcă și bulgară să fie consemnată numai într'o mică parte a Capitalei și supravegheată ca să nu facă dezordine cum făcea la început. Tot Marghiloman a intervenit să nu ni se rechiziționeze tot ce aveam.

În ce privește Tratatul dela Buftea, precum și dacă există ceva acte pozitive, cum că Marghiloman ar fi lucrat cu precugetare contra intereselor țării, îl va judeca istoria, care să sperăm, că va fi în totul imparțială.

Alexandru Marghiloman a fost o figură cu vază a României, el a fost corect în viața privată și, cred, cinstit în viața publică. El a avut multe simpatii, ceace s'a dovedit prin manifestația ce i-a făcut-o publicul, cu ocazia înmormântării sale.

Dacă Alexandru Marghiloman nu ar fi fost așa de ambițios și cu o prea mare încredere în el însuși, ar fi

înțeles că steaua lui se întunecase, dacă nu pentru mult timp, s'ar fi retras din vârtoarea politică, până ce se mai potoleau animozitățile. Aceasta ar fi făcut, poate, ca situația lui politică să se refacă și cred că chiar boala, de care a murit, nu s'ar fi declarat sau ar fi venit mai târziu.

§ 21

MOARTEA REGELUI FERDINAND

Regele Ferdinand se bucura de o bună sănătate însă, din împrejurări care nu s'au putut preciza, Prințul Ferdinand, fiind la niște manevre militare, se spune că ar fi băut apă dintr'o fântână primitivă și a luat microbul febrei typhoide; s'a îmbolnăvit foarte grav și a fost o zi când s'vonul s'a dat în Capitală că Prințul murise, și, dacă îmi reamintesc se mai spunea că la unele biserici s'au tras și clopotele. Din norocire, Prințul s'a însănătoșit.

Regele Ferdinand suferea de varice; el a avut și o hernie inguinală de care a fost operat de profesorul Juvara. Mai târziu Regele avea hoemoragii repetate. Mult timp s'a crezut că era vorba de hoemorhoizi și când a fost examinat s'a dovedit că Regele Ferdinand, din nenorocire, avea un neoplasm la partea de jos a intestinului gros, boală prin ea însăși destul de gravă. Din cauză că afecțiunea a fost întârziată și ocupa o regiune a intestinului foarte dificil de a fi îngrijită, nici nu se putea opera.

Aplicarea Radiului îi doză masivă abia a putut prelungi viața pacientului, dar care, tot din împrejurarea că leziunea era prea sus, prin urmare imposibil a se putea vedea locul unde se aplica Radiul precum și din cauză că infecțiunea se generalizase, țara a pierdut pe marele Rege Ferdinand, acela care a luat parte la cel mai crâncen războiu al lumii. Pierderea lui Ferdinand I a fost o mare lovitură și România cea mare își va reaminti totdeauna cu pietate și recunoștință de marele Rege Ferdinand I.

§ 22

FORMAREA REGENȚEI

Regele Ferdinand, în marea lui înțelepciune, când s'a convins că nu mai era nici o speranță ca să scape de teribila afecțiune de care era lovit, a luat toate dispozițiile, așa ca să asigure mersul normal politic al țării. Intre alte hotărîri, El a compus Regența, care avea să conducă afacerile pe tot timpul minorității viitorului Rege care va fi proclamat moștenitorul prezumptiv, principele Mihai.

Regența a fost indicată de Regele Ferdinand în persoana Patriarhului Miron Cristea, Gheorghe Buzdugan, primul președinte al Inaltei Curți de Casație, și Principele Nicolae, fiul cel mai mic al Regelui Ferdinand.

§ 23

PROCLAMAREA REGELUI MIHAI I

Pentru că Prințul Carol, fostul moștenitor prezumptiv a renunțat benevol la toate drepturile și prerogativele lui și a părăsit țara inopinat, după încetarea din viață a marelui Rege Ferdinand I, Camerele legiuitoare au fost convocate anume în Congres, conform cu Constituția și au proclamat în anul 1928 pe Principele Mihai, Rege al României sub denumirea de : Mihai I, Rege al României.

REGELE MIHAI I

§ 24

CUM A MURIT ION I. C. BRATIANU

Ion I. C. Brătianu a fost totdeauna de o sănătate excelentă și de odată s'a svonit că el era suferind, fără să se bănuiască că era ceva așa grav ca să dea de îngrijit.

Ion I. C. Brătianu

Medicii au crezut că Brătianu avea o simplă inflamație a mucoasei gâtului și așa a fost și tratamentul. Afecțiunea a fost foarte înșelătoare. Simptome importante s'au ivit și au anunțat că lucrurile deveneau din oră în oră mai alar-

mante și îngrijorau pe toată lumea. Cercetările bacteriologice au dovedit prezența streptococului, microb de o putere patogenică extra-ordinar de puternică. Se spunea că diagnoza a fost cum că infecția era angina descrisă de profesorul Ludwig, afecțiune descrisă în patologie ca una dintre cele mai grave.

S'au întrebuițat toate tratamentele recomandate de știință și nu au putut să biruiască puterea de intoxicație a microbului, și marele om politic al țării a murit ca și cel mai de rând om, pentru că microbul în formă de lanț atacă de o potrivă pe cel de sus ca și pe cel de jos. România, prin moartea lui Ion I. C. Brătianu a pierdut încă pe unul din fiii săi, cari a luat parte la multe dintre cele mai însemnate evenimente politice, prin care a trecut țara noastră ca să ajungă la mărirea ei. Ion I. C. Brătianu a trăiat să vadă uniți pe toți Românii la un loc, așa cum a fost și visul regretatului său tată, Ion C. Brătianu.

CAPITOLUL II

DIN ISTORIA VECHĂ A MOLDOVEI ȘI VALAHIEI

INCEPUTUL DOMNILOR STREINE ¹⁾

ORIGINA LOR

Autorul acestui mic tratat, asupra istoriei principatelor române, Moldova și Valahia (Muntenia) a fost un francez cu numele de Carra. Era secretarul lui Vodă Grigore Ghica, cel decapitat de Turci, pentru că a protestat contra cedării Bucovinei către Austria. Carra era în acelaș timp și dascălul copiilor lui Vodă. El s'a îndeletnicit a scrie foarte pe scurt o parte din istoria Principatelor, cu studii și aprecieri asupra războaelor ce se petreceau pe aceste pământuri, asupra stărei populației și a stărei economice. Carra a dedicat această carte Prințului Louis de Rohan, ambasadorul Franței pe lângă Impăratul Austriei.

Din cartea publicată de Carra voiu extrage deocamdată numai istoricul pe scurt al unora din familiile domnitoare, așa cum sunt scrise de autor.

§ 1

FAMILIA CANTEMIR

În timpul lui Petru cel Mare, a apărut familia Cantemir. Constantin Cantemir a fost cel dintâi din această ra-

---

¹⁾ Din „Histoire de la Moldavie et dela Valachie“, de Carra. (Tipărită cu cheltuiala „Societăței Tipografice“, Iași 1777).

mură, care a domnit în Moldova. Pe când domnea Petru cel Mare, C. Cantemir a avut numai rangul de **Sărdar** ¹⁾ iar la anul 1684 a fost numit Domnitor.

Acest Constantin Cantemir era supranumit și **Bătrânul**, a domnit șapte ani și opt luni în Moldova. El s'a retras în Polonia, unde a servit șaptesprezece ani în armata poloneză sub regii Ladislaw și Casimir. După probele ce a dat, el a fost numit colonel, de către regele Casimir. După încetarea războiului dintre Polonia și Suedia, C. Cantemir s'a alipit de Gheorghe Ghica, domn în Valahia, care l-a însărcinat cu șefia Spătăriei, dar a părăsit pe Ghica, înainte ca acesta să treacă de partea Nemților și s'a dus la Eustachius Dabija, domnitorul Moldovei, care i-a cedat locul tatălui său și în special guvernământul Kigiezenfi Codri ²⁾; după puțin timp l-a numit vornic al Bârladului. După Dabija e numit la domnie Duca, sub care C. Cantemir a rămas tot vornic de Bârlad. El a adus acestui domnitor mari servicii, pe timpul răzvrătirei Moldovenilor, contra lui Duca-Vodă, pe care i-a răzbit și potolit. Ca recompensă, Duca i-a dat rangul de **Clucer**, adică comisar pentru a îngriji de ale hranei armatelor, când sultanul Mahomet IV, s'a dus să atace localitatea Camenița, el a fost numit Calanz, adică conducător al armatei auxiliare moldoveană.

Duca, fiind destituit, a fost înlocuit prin Petriceicus, care a menținut pe Cantemir în funcțiile sale și cu această ocazie, el a scăpat pe Cadânele Sultanului, care erau să cadă în mâinile Polonezilor.

Această faptă eroică i-a adus mare recunoștință din partea șefului Eunucilor, cari păzeau Cadânele, iar din partea marelui Vizir a avut promisiunea că îl va numi Domnitor al Moldovei. Marele Vizir a văzut că Cantemir se bucura de mare iubire din partea Moldovenilor și, numindu-l Domnitor, speră să îi împace cu Turcii. Duca, fiind adus din nou pe tronul Moldovei, a reținut pe Cantemir în toate demnitățile lui. Nu a trecut mult și Duca a deve-

¹⁾ Sărdar, demnitate de general în Moldova; lui îi era încredințată apărarea frontierelor între râurile Herasus și Tyras, contra invaziilor Caza-cilor și Tătarilor; el avea aceeași autoritate ca și un Hatman.

²⁾ Unde și ce va fi fost această localitate? probabil este vorba de Ghidigeni.

nit gelos pe Cantemir, lucru ce a făcut pe acesta să părăsească Moldova, să treacă în Muntenia și să se alipească de Șerban Cantacuzino, pe atunci Domn.

Când a aflat că Duca căzuse prizonier în mâinile Polonezilor, s'a reîntors în Moldova. Cu toată bravura lui contra Polonezilor, n'a împiedicat pe Dimitrie Cantacuzino, noul Domnitor numit de Poarta Otomană, ca să conspire pe ascuns contra lui Cantemir. El a rugat pe Seraschierul, Soleiman Pașa, să găsească o vină lui Cantemir și să pună să îl omoare și pentru aceasta îi va da treizeci de **Bowis** ¹⁾. Seraschierul, om cinstit, nu a primit propunerea lui Cantacuzino și îl a prevenit pe Cantemir, care, îndată a fugit în Valachia, și a putut să convingă pe Seraschier de nedreptatea ce îi făcea Dumitru Cantacuzino, și a căpătat atâta încredere la Seraschier încât a fost numit Domn în locul lui Cantacuzino. Bătălia dela Boian, contra Polonezilor, a făcut pe Cantemir și mai apreciat de Turci și cu această ocazie a intrat în mare favoarea la Inalta Poartă. El a domnit în Moldova șapte ani și nouă luni și a murit la 23 Martie 1693. El a lăsat doi fii, pe Antiohus și pe Dimitrie și două fete, pe Ruxandra și pe Elisabetha. Pe timpul domniei sale, C. Cantemir a avut otagi (zălog) la Constantinopol pe fiul său Antiohus, care a fost trimis acolo împreună cu alți șase tineri, toți fii de boeri mari. După trei ani, C. Cantemir a trimis otagi pe fiul său Dimitrie, ca să înlocuiască pe Antiohus. Acestea se petreceau pe timpul domniei lui C. Brâncoveanu, vrăjmaș înverșunat contra familiei lui Cantemir, și care căuta prin toate mijloacele de intrigă la Poartă, să discrediteze pe Cantemir, spunând marelui Vizir că noul otagi nu era adevăratul fiu al lui Cantemir ci un băiat luat de pe drumuri, fără nici o importanță și că Turcii să nu lase pe Antioh să plece.

Marele Vizir, voind să descopere adevărul, a chemat pe Dimitrie Cantemir și îi a spus că Brâncovanu era vinovat de a fi comis cea mai mare calomnie.

El a văzut că tânărul Dumitru semăna foarte mult cu bătrânul Cantemir și făcea, în adevăr, cinste numelui ce purta și de la început, când s'a prezentat marelui Vizir, a

¹⁾ Probabil monedă mare.

dat dovadă despre ce are să devină mai târziu și în adevăr el a arătat o mai bună judecată și o purtare exemplară și a urmat exemplul dat de tatăl său. Dimitrie Cantemir a stat la Constantinopol până la anul 1691, când tatăl său l-a chemat în țară și l-a înlocuit prin fratele său Antiohus. Pe timpul cât a stat otagiu a învățat limba turcă și muzica.

Aceasta se poate judeca după marile progrese în scrierea notelor, introduse pentru prima oară în muzica turcă și prin multe piese de teatru și cântece pe care le cântă poporul turec cu mare plăcere.

Când Seraschierul Daltaban a asediat Sorooca, la anul 1692, Dimitrie a însoțit pe tatăl său în lagărul turcesc și și-a atras admirația generalului otoman.

Constantin Cantemir, odată numit Domnitor în Moldova, a fost îndemnat de Polonezi să se declare contra Turcilor. Regele Sobiesky, singur îl îndemna continuu prin scrisori și prin trimiși, pentru a scăpa de sub domnia Turcilor, iar „Cantemir a răspuns Regelui că, ori și cât s'ar „gândi că religia lui diferă de a turcilor, el nu putea să „facă încercări periculoase și trebuia să se gândească la ce „putea expune creștinismul, dacă s'ar fi revoltat contra „Turcilor. În starea în care sunt astăzi afacerile, îmi este „teamă că balanța să se încline în favoarea altuia, care „să aibă toate avantajele. Am pe fiul meu cel mai mare „otagiu la Constantinopol precum și fiii multor nobili sunt „în mâinile turcilor, prin urmare ori ce sacrificiu aş face, „nu poate să compenseze pierderea acestor copii precum „și atâția oameni cari de frica războiului își vor părăsi averile și vor fugi în țări străine. Sobiesky, văzând că nu „reuşeşte să înduplece pe C. Cantemir, la începutul verei, „a năvălit cu mare armată în Moldova, sub comanda lui „Patosky și Jablonowsky. Cantemir aflând de aceasta a „scris acestor generali să ocupe întâiu Camenitza, căci ce „avantaj veți avea să treceți peste râul Tyras și să faceți „stricăciuni prin Moldova în timp de mulți ani cât va ține „războiul căci, prin luarea Camenitzei, vă scoateți un mă- „răcine din picior. Intr'un caz nenorocit nu vă veți putea „retrage fără pericol dacă nu luați această fortăreață, pe „cât timp Turcia o va ocupa, de altfel așa ați pățit-o anul „trecut.

„Trecând prin Moldova veți face devastări și populația
 „va fi nevoită să se refuziege de frica Turcilor și Tătari-
 „lor, îndată ce veți trece râul ei vor inunda țara fără ca
 „ea să se mai poată opune deloc și va trebui ca eu să mă
 „unesc cu Turcii și să lupt cu toate puterile contra voas-
 „tră, ca să-mi apăr țara. Un consiliu mai înțelept ca acesta
 „nu se putea da Polonezilor. Generalii au luat în răs po-
 „vața lui Cantemir și au spus că aveau ordin ca să micșo-
 „reze Moldova și nu pot merge contra ordinului care-l pri-
 „miseră. Asediul Cămenitzei este impracticabil, pentru mo-
 „ment și este și fără folos, pentru că garnizoana de acolo
 „nu va putea trăi fără provizii, și cum va fi în lipsă, din
 „cauză că toată împrejurimea, fiind ocupată, armata va fi
 „silită a evacua cetatea, fără să fie nevoie a o forța. Noi
 „nu ne temem de turci și chiar când tot imperiul lor se va
 „uni, nu va putea face nimic contra unei armate atât de
 „frumoasă și așa bine disciplinată ca a noastră și noi vă
 „invităm să veniți să vă uniți cu armata regelui nostru, de
 „a goni pe vrăjmașul creștinătății. Dacă nu veniți cu noi,
 „fără să vrem, vom fi nevoiți să vă tratăm inamic și pe
 „Turci și pe cât timp veți fi aliatul lor, poporul vostru va
 „avea să sufere și va fi persecutat cu cea mai mare rigoare”.

Astfel au vorbit generalii Polonezi. Fără a fi așteptat un răspuns, au făcut pod peste râul Tyras și au trecut cu toată armata lor în Moldova. Abia au înaintat puțin și au fost întâmpinați la un sat, numit Borjan, de către Aenegi Soliman Pașa, în fruntea a 25.000 turci; Hanul Selim Gieral a venit cu 50.000 Tartari, Cantemir cu 5000 moldoveni; cele două armate fiind față în față, fiecare a început a săpa șanțuri.

Seraskierul s'a consultat cu toți ofițerii despre măsurile ce trebuia luate, pentru a vedea dacă ei să atace întâiu sau să aștepte atacul Polonezilor, sau să se răpeadă asupra lor, când aceștia ar încerca să se retragă. Opiniile s'au împărțit. Cantemir, care simpatiza cu polonezii, a spus generalului turc să aștepte și să se întărească bine, așa ca inamicul să nu îl poate ataca trebuie, zicea el, să se împiedice înaintarea Polonezilor și, dacă ar putea fi respinși fără pericol, dincolo de frontieră, căci este o mare îndrăzneală a dat lovițura. Acest principiu este trebuincios.

„Așa în cât „în acest moment eu nu sunt de părere să ne „apropiem de ei. Armata lor este numeroasă, ei se cred încă „victorioși cu prezumțiunea că vor învinge. Din partea „turcilor nu sunt decât 25.000 combatanți, căci Tatarii nu „vor putea susține lupta. Dacă din nenorocire vom fi bă- „tuți, Moldova va fi pierdută ca și Budgeacul și celelalte „provincii de pe lângă Dunăre. Totul va fi prădat de Polo- „nezi, fără a putea a le opune alte trupe ; pentru că ele „sunt ocupate în Ungaria și nu pot fi rechemate, pentru „că ar expune Imperiul Turcesc la un dezastru.

„Pentru a împiedica aceasta trebuie să facem duble „retrășamente și numai astfel putem învinge pe inamic, „fără să pierdem un singur om și făcând continuu atacuri și lovituri”. Seraskierul s'a unit cu părera lui Cantemir ca să se fortifice și a dat ordin Tatarilor să dea continue atacuri pe ascuns cu ajutorul cavaleriei ușoare și prin prejurul lagărului polonez ca să împiedice aducerea de alimente și furage pentru animale și să dea foc la tot, ce le va fi de folos.

Cantemir, crezând că a făcut un mare bine Polonezilor, le-a făcut cunoscut printr'un spion sigur, hotărîrea care se luase. Le-a mai spus că, cartierele erau pe marginea râului Tyras, spre apus, așa că ei nu aveau a se teme din partea aceea și că trebuia să fie cu băgare de seamă din celelalte laturi.

Generalii polonezi, profitând de aceasta, iau rezoluția de a ataca mai întâi pe Moldoveni, așa că odată aceștia distruși au să cadă de-a dreptul asupra Turcilor.

Distanța între cele două armate era de o leghe. Polonezii înaintau repede asupra Moldovenilor. Cantemir văzându-i a crezut că Polonezii greșiseră drumul, puse pe picior de luptă 1.500 oameni, cu drapelele desfășurate, care, prin crucea ce aveau pe ele, presupunând că îi putea face pe Polonezi să creadă că erau frați creștini și că nu îi vor ataca.

Polonezii, văzând că Moldovenii nu se așezau pe poziție de a ataca, în loc să aibă o considerație pentru ei, au căzut asupra lor cu o mare înverșunare, ca și cum ar fi fost Turci și prin urmare cei mai inamici ai lor.

Cantemir, văzând purtarea Polonezilor, nu a căutat a-i menaja, i-a considerat ca pe niște trădători și, ne mai văzând în ei frați creștini, a dat ordin ca toată armata lui să intre în luptă, hotărât să respingă puterea cu putere. Nu numai că ei au susținut lovitura, cu toate că erau numai cinci mii, dar, văzând că Polonezii au început să se retragă, după primul foc, i-au atacat la rândul lor cu o mare îndârjire și i-au pus pe fugă. Sgomotul armelor a dat de veste Turcilor, văzând pe moldoveni angajați în luptă, le-a trimis în ajutor mai multe regimente ca să-i susțină. Intr'un minut acțiunea a devenit generală, rămășițe din armata Polonă se răspândește, și peste șase mii de Polonezi sunt omorâți și cinci mii de cazaci au fost înconjurați și siliți a se preda prizonieri. Restul trupelor Poloneze s'au grăbit a intra în șanțuri, pentru a fi în siguranță. Dar Tatarii le-au tăiat calea, așa încât victoria a fost de partea Turcilor, iar Polonezii, neavând altă speranță, au luat-o la fugă, părăsind bagaje și tunuri.

În anul următor, la 23 Martie 1693, a murit C. Cantemir, care, la patul de moarte, a chemat pe toți boerii și i-a rugat să îi găsească un urmaș la tron, înainte de a închide ochii. Ei toți au numit pe fiul său Dimitrie ca să fie Domnitor. Bucuria ce i-a produs această năvelă, a fost o mare consolatie pentru bătrân în acele momente grele, și credea că Sublima Poartă nu va face nici o dificultate, ca să confirme alegerea făcută de noblețea Moldovei.

Se știa însă că la curtea Imperială Turcă, banii făceau totul și marele Turc a uitat toate serviciile pe care C. Cantemir i le făcuse, precum și marile calități ce dovedise Dimitrie Cantemir care, pe lângă toate, scrisese și istoria Imperiului Turcesc, și a numit Domnitor pe un altul, care a dat și a făgăduit că va da mari bacșișuri și probabil că avea să mărească și tributul, iar Dimitrie Cantemir părăsirea și s'a stabilit la Constantinopol împreună cu fratele lui, Antioh, așa cum făceau toți copiii Domnitorilor, dacă aceștia nu mai erau pe tron, precum și când erau făcuți **mazili**.

Puțin timp după aceea, Dimitrie Cantemir, după dorința marelui Vizir, a urmat armata turcă la bătălia dela Zeura ca voluntar, dar nu a combătut și a fugit împreună cu turcii, când aceștia au fost bătuți și s'a reîntors la

Constantinopol, unde a găsit pe Brâncoveanu și mai îndârjit contra lui, care a întrebuițat toate mijloacele ca să piardă pe cei doi frați. Această ură a lui Brâncoveanu contra Cantemiriștilor, dată de mult timp și s'a mărit foarte mult când a văzut pe Dimitrie, mai cu seamă că acesta era bine văzut la curtea Sultanului, pentru că tânărul Dimitrie strălucea prin cunoștințele lui în limbile persană și arabă ca și în limba turcă. Nu putea vorbi cu el fără a nu îl stima. În vorbirea lui avea o mare eleganță, precum și cu maniere, foarte distinse și în discursurile lui afabil, și făcea deliciul tuturor cari îl ascultau. Aceasta făcea ca Brâncoveanu să îl urască și mai mult și să îl considere ca pe cel mai puternic rival și ca singurul capabil care să îi micșoreze influența la curtea Sultanului, din care cauză, Brâncoveanu a întrebuițat toate intrigile și a dat mulți bani, pentru ca Sultanul să îl gonească pe Dimitrie dela Curte. Prin ajutorul multor peșcheșuri, a reușit, așa încât Dimitrie, aflând de mașinațiile lui Brâncoveanu, s'a refugiat la un pașă, prietenul lui, care l-a ținut ascuns timp de patruzeci de zile și care, prin influența sa, a putut obține dărâmarea hotărârei dată contra lui Dimitrie și acesta a fost din nou primit la curtea Sultanului și cu mai multă strălucire ca altădată.

Aceasta a fost o lovitură teribilă ce a primit Brâncoveanu, care a căptat o mare spaimă, văzând că Dimitrie a intrat din nou în grațiile Sultanului, mai cu seamă că el simțea că Dimitrie Cantemir, dorea să capete tronul Valachiei și că, după ce fusese în două rânduri Domn al Moldovei, acum îl refuza și dorea să fie numit ca domn în Moldova fratele lui Antioh.

Dimitrie Cantemir a însoțit pe fratele lui, Antioh, când să ia în primire tronul Moldovei. Dimitrie s'a însurat cu Cassandra, fiica lui Șerban Cantacuzin, care fusese Domnitor în Valachia și de la care a avut o fată, care s'a născut în Moldova. După puțin timp Antioh a fost scos din domnie și amândoi frații s'au întors la Constantinopol, unde a mai născut o fată și patru băeți.

Aceasta a fost pentru a treia oară că Dimitrie a locuit în capitala Turciei, unde a stat mai mulți ani.

Dimitrie Cantemir nu a stat inutil, el s'a ocupat a

studia obiceiurile poporului turc și alte ocupații demne, potrivite cu rangul lui de principe ; el și-a construit un palat, dar în anul 1710 a părăsit Constantinopolul. Petru cel Mare, țarul Moldovei (?) declarase războiul Turcilor și venea în marș forțat către granițele Moldovei. Înalta Poartă s'a gândit la Dimitrie Cantemir și l-a numit Domnitor în Moldova, înlocuind pe Nicolae Mavrocordato, persoană cu multă trecere la curtea Sultanului, dar care se ocupa mai mult cu știința și iubea pacea mai mult decât gloria de războiu.

Dimitrie Cantemir urmărea venirea la domnie ; a reușit, fiind ajutat și la Hanul tătarilor, care, având trecere la marele Vizir, i-a spus că printre creștini, singurul care era iubit și care să aducă mari servicii Imperiului în acele momente, nu era altul decât Dimitrie Cantemir. Pentru cheltuelile sale, Sultanul i-a dat 35.000 Pungi ¹⁾.

Abia ajunsese el la Iași, capitala Moldovei, și primi poruncă de la Sultan să construiască un pod peste Dunăre, pentru trecerea armatelor turcești. Afară de aceasta, marele Vizir a cerut ca să-i trimită îndată banii ce îi dăduse la plecarea lui din Constantinopol, precum și alte peșcheshuri către toți miniștrii, ca o recompensă că îl ridicase la rangul de domnitor. Aceasta a considerat-o Dimitrie ca o rușine și a decis să își răzbune pe marele Vizir și contra Curței. Sultanul, care specula numirile la domnie, și a căutat să profite de această ocazie pentru a scăpa Moldova de sub jugul turcesc.

Norocul părea asigurat pentru armatele rusești și Petru cel Mare a trimis la Dimitrie Cantemir pe medicul grec Policalas, ca să propună lui Cantemir o alianță cu condiții foarte avantajoase. Dimitrie Cantemir a primit bucuros, crezând să facă fericirea poporului său și a propus condițiile următoare :

1. Ca Moldova să fie restabilită în vechile ei hotare și să fie sub protecțiunea curței țarilor Rusiei.

2. Ca Domnitorul și poporul moldovean să depună jurământ de credință către Majestatea Sa Țarul, îndată ce armatele rusești vor pune piciorul pe pământul Moldovei.

¹⁾ O pungă valora 1.200 piastri aur.

3. Ca Domnitorul îndată să unească armata sa cu cea rusă și să lupte împreună contra turcilor.

4. Că atât Domnitorul cât și succesorii lui, se vor bucura în perpetuitate de suveranitatea Moldovei, sub protecțiunea împăraților ruși.

5. Că nici o altă casă domnitoare să nu fie primită a se bucura de a lua puterea în Moldova cât va exista descendenți din familia Cantemir.

Toate aceste articole au fost primite și ratificate de Țarul Lusk, în Polonia, și pecetluite cu pecetea imperială, la 15 Aprilie 1711 și trimise Domnitorului printr'un om sigur.

Cantemir s'a întreținut cu Țarul asupra măsurilor ce trebuiau luate, adăogând și numărul de trupe de care ar putea dispune, pentru a asigura reușita războiului.

Pe lângă toate ocupațiile lui, Cantemir a dat ordin să se lucreze la facerea podului peste Dunăre, cu care era însărcinat de Poarta Otomană, lucrare care se făcea cu bani de la turci, iar materialul trebuia să se dea de către Valachia și de Moldova și nu depindea de cât de Cantemir să meargă cât de încet cu lucrarea, fără să se bage de seamă și aceasta în înțelegere cu șefii armatei ruse și cerea Țarului să grăbească venirea armatelor înainte de terminarea podului. Rușii nu se grăbeau și nu prea aveau încredere în cele ce spunea Cantemir. Cu toate acestea, Țarul asculta de intrigile lui Brâncoveanu, care domnea în Valachia și care mai spunea Țarului că el va împiedica pe turci de a trece Dunărea, dar în gândul său era să denunțe turcilor trădarea lui Cantemir. Rușii, terminând hrana trupelor, au fost nevoiți a face pace cu turcii, cari cereau să le predea pe Cantemir.

Țarul a fost generos și nu a primit să predea pe Cantemir, cu toate că era decis să piară împreună cu toată armata lui. Țarul a dat ordin ministrului său să spună turcilor că, Cantemir nu se află în lagărul lui, cu toate că în tot timpul tratativelor Cantemir a stat ascuns în căruțele Impărătesei Ecatherina I, fără să fie știut de cineva, afară de un valet (servitor) care îi aducea de ale mâncărei.

Din cauza neisbândeii armatelor ruse, Cantemir a fost nevoit să părăsească Moldova. Țarul i-a dat scrisori de patentă iscălite la Moghilow sau Mohilow, la August 1711.

prin care se promitea lui și tuturilor nobililor din Moldova, că îi va îndemni de pagubele lor, dându-le azil pe proprietățile sale. Prin aceleași scrisori, Cantemir și boerii lui a fost ridicat la rangul de prinț de Rusia, cu titlul de Alteță Serenisimă, și apărat de orice jurisdicțiune și responsabil de faptele lui numai către Țar. Acest privilegiu s'a dat tuturilor moldovenilor cari ar fi voit să se retragă în Rusia și nu vor depinde decât de prințul Cantemir.

Dimitrie Cantemir a urmat pe Țar împreună cu toată familia lui și cu peste una mie Moldoveni, cari, pentru dragostea lor către Cantemir, au părăsit țara și s'au expatriat în Rusia. Pentru locuința lor, li s'a destinat orașul Karcow în Ucraina, unde s'au stabilit cu toții. Cantemir, cu toată familia, s'a dus la Moscova în 1713. După dorința Țarului, pământurile ce li se destinau în Ucraina au fost împărțite, iar lui Cantemir, i s'a dat o mie de ferme (moșii) care aparțineau coroanei, domeniu particular al Țarilor, pe care le stăpâneau din timpurile cele mai vechi. Aceste moșii, atât prin poziția lor cât și prin numărul locuitorilor (muji) produceau cele mai însemnate venituri ale imperiului. Majestatea Sa a dat prințului Cantemir și o pensiune considerabilă, care i s'a plătit până la moartea lui.

Puțin după ajungerea lui Cantemir la Moscova, nevasta lui, Cassandra, a murit.

Părerea de rău, ce avea de a se vedea pentru totdeauna departe de țara ei și smulsă din sânul familiei sale, gândindu-se și la pierderea lucrurilor sale, luate de Turci, a aruncat pe această femeie într'o căldură pe care ignoranța Apotecarilor (farmaciștii) au omrât-o printr'o doctorie prea violentă, așa că, după puține zile a murit, fiind încă tânără. Ea era o femeie frumoasă, era cu multă minte, iubea lectura și îngrija de toată familia și creșterea copiilor săi. A fost îngropată în cavoul unor greci, cărora Cantemir le făcuse mult bine.

În anul următor, Cantemir s'a dus la Petersburg, și a luat cu sine pe Șerben, al treilea fiu al lui, în etate de șapte ani. Acest mic copil a avut marea favoare să declame în grecește în fața lui Petru cel Mare, în ziua Paștilor. Acest discurs a făcut o bună impresie asupra Împăratului, care

i-a dat un frumos cadou și l-a înscris în unul din regimentele sale.

În cursul anului următor, Petru cel Mare a făcut o călătorie lungă prin țările străine. În lipsa Împăratului, Cantemir a profitat de această lipsă și a terminat istoria Imperiului turcesc, pe care o începuse încă de pe când era la Constantinopol. În 1716 a fost o întâmplare de care Cantemir a profitat, că satele din Ucraina, pe care Țarul i le dăruise, au fost împărțite între nobilii Moldoveni. Cum acești nobili se întruneau foarte des, ca să bea, într'una din zile, pe când erau beți, s'au apucat de ceartă, au trasăbiile, doi dintre ei au fost omorâți și mulți au fost răniți. Afacerea a fost adusă la cunoștința lui Cantemir. El a chemat pe agresori înaintea lui, și, după o discuție asupra împrejurărilor, a condamnat pe trei la moarte și alții la închisoare grea. Mai târziu, a schimbat hotărârea de moarte în pedepse corporale, sentință care a fost aprobată de Țar.

Faptul, că în Rusia avea dreptul de viață și de moarte, pe care îl exersa Cantemir, a fost singurul exemplu.

Din cauza turburărilor civililor, Țarul s'a dus la Moscova și Cantemir l'a însoțit peste tot și chiar el era vizitat de multe ori de către Împărat. El s'a dus cu Împăratul și la Petersburg, dar a lăsat familia la Moscova, din cauză că a doua fată a lui era bolnavă, Smaranda, care era atacată de phtisie.

Pe când era la Petersburg, aflându-se într'o întrunire de nobili, a văzut pe a treia fiică a prințului Trubescoi, fost mareșal al trupelor rusești; aceasta, fată foarte frumoasă, Cantemir s'a amoretat de ea și a cerut-o în căsătorie familiei și, după câteva zile a obținut învoirea tatălui ei. După însurătoare, și-a tăiat barba, a schimbat costumul moldovenesc și s'a îmbrăcat după moda franceză. Ceremonia s'a făcut la începutul ernei. La nuntă a asistat și împăratul și a condus pe însurați la biserică și la întoarcere i-a dus la dânsul și, ca mare onoare i-a făcut prezent o sabie frumoasă.

Sărbătorile nunței au ținut trei zile, Țarul și Țarina și principii de sânge au asistat tot timpul precum și toată nobilimea din Petersburg. După nuntă, Cantemir a primit rangul de Consilier privat.

Pe urmă, a adus pe toată familia la Petersburg, rămânând la Moscova numai Smaranda, unde, încetul cu încetul se pierdea, și a murit la 4 Iulie, acelaș an, în etate de 17 ani. Ea a fost repede înlocuită prin altă fată de la a doua nevestă și pe care Impăratul și Impărăteasa au botezat-o, dându-i numele tot Smaranda, în amintirea celei moarte.

În anul ce a urmat, Impăratul s'a dus către Persia. Cantemir împreună cu contele Tolstoi și amiralul Apraxin, au primit ordin să însoțească pe Impărat. Era un triumvirat glorios în fața acestuia. Apraxin a avut conducerea afacerilor de războiu, ceilalți doi se ocupau cu regularea afacerilor civile.

Dimitrie Cantemir a însoțit pe Țar în orașul Colomna care e la nouăzeci verste departe de Moscova, acolo unde se întâlnesc râurile Moscova cu Ocoa. unde s'a întâlnit cu familia lui, care venise pe apă. Acolo s'a îmbarcat și a mers până la Astrahan, când au ajuns la 4 Iulie.

Abia plecaseră din Colomna, când a avut friguri cauzate prin o durere de mijloc; cu toate că febra nu a fost violentă, el a avut o slăbiciune foarte mare, din care cauză a fost nevoit să stea culcat, cu toate acestea el urma cu imprimarea, într'o mică imprimerie, cu litere turcești, de care Țarul avea nevoie de a publica, în această limbă, declarația de războiu pe care voia să-l declare Persiei. Acest proiect nu încerca nici o dificultate, pentru că, călătoria se făcea pe pontoane, așa că imprimarea se făcea în tot timpul, până să ajungă Țarul la Astrahan. Toată armata a mers pe apă, tot așa de bine ca și Impăratul. Dimitrie Cantemir s'a îmbarcat și el în luna August, pe o fregată în Persia cu restul flotei, la locul de întâlnire, unde s'a construit un fort, pe care l'a numit **Sfânta Cruce**.

Cantemir, fiind obligat a însoți pe Țar pe uscat până la Derbent, iar fregata lui a adus tot echipagiul către această localitate. Dar o mare furtună l-a aruncat pe un banc de nisip și din care nu au scăpat decât pontonierii. Ceea ce a supărat mai mult pe Cantemir a fost pierderea a tot ce avea în cabina sa și mai cu seamă un manuscris, care privea istoria Turciei, de la falșul profet Mahomed până la Ottoman, care a fost cel dintâiu sultan al turcilor.. Această lucrare pentru care Cantemir a avut mari greutăți, până s'o facă, ar fi meritat altă destinație.

Această oboseală a contribuit foarte mult pentru a-i agrava suferințele, cari, cu toate îngrijirile medicale nu s'a putut determina criza care le provoca, totuși el a ajuns la Derbent și s'a dus să viziteze vestitul zid care este pe muntele Caucaz, despre care profesorul Bayer a făcut o descripție în volumul al doilea al actelor Academiei din Petersburg.

Cantemir întorcându-se dela Derbent, a descoperit că suferea de Diabet, care îl slăbise foarte mult, așa în cât nu se mai putea urca pe cal. De frica morței care i se părea că nu era departe, el a făcut testamentul său pe care l-a încredințat Țarului, rugându-l să fie executor și protectorul copiilor lui; cei trei fii ai lui erau cu dânsul, cel mai mic era cu principesa, nevasta lui, iar fiica rămăsese la Astrahan. Țarul care se ducea către acest oraș, a lăsat pe Policala, medicul Împărătesei, ca să îngrijească de Cantemir, care, când a ajuns la Astrahan, era așa de schimbat, încât prietnii nu l-au mai recunoscut.

La începutul lunii Decembrie, boala lui făcuse așa progrese, încât își aștepta moartea din zi în zi, că el s'a spovăduit și a luat sfânt cuminecătură. Amiralul Apraxin, Conte Tolstoi și prințul George Trubescoi, au venit pentru a și lua rămas bun de la el. Aceasta a fost o mare durere pentru nevasta, copiii și pentru toți prietenii, care plângeau înprejurul lui, iar el își făcea curaj și căuta a-i consola, recomandându-i celor trei prieteni ai lui.

În această disperare, s'a propus să consulte și pe Englert, medic militar, care, prin abilitatea lui, a descoperit boala lui Cantemir, care, s'a făcut așa bine, încât în ziua de Sfântul Crăciun, a luat parte la festivitate la Catedrala din Astrahan. Pe fie-care zi puterile îi revenau, așa încât a primit autorizația Împăratului de a se retrage la moșiile sale.

În luna Ianuarie 1723, a plecat și după multă oboseală și suferință a ajuns în luna Martie și și-a pus în ordine toate afacerile, a construit o biserică cu hramul Sf. Dimitrie, patronul lui. La 15 August a fost apucat de o febră continuă, iar Diabetul s'a agravat în așa grad, încât la 21 aceiaș lună a murit, în etate numai de 49 ani, 7 luni și 5 zile.

După Dimitrie Cantemir, nici în Moldova nici în Va-

lahia, nici un succesor al lui n'a domnit, pe când Ghiculeștii au domnit mai mulți.

§ 2

FAMILIA GHICA

Această familie a apărut pentru prima oară, la 1673. Cel dintâiu a fost Alexandru Ghioca, Albanezul din satul Kiupruli, de unde a fost mai târziu vestita familie de Kiuproli Oglu, din timpul lui Ștefan, supranumit Burduz sau Burduf, pentru că era prea gras, fost Domnitor în Moldova, Ghica fusese Capu Chehaia la sultan. Ștefan revoltându-se contra Turcilor, Ghica a fost numit în locul lui. După ce Ghica a fost numit Domnul Moldovei și pe urmă destituit de sultan, din cauza intrigilor făcută chiar de fiul său, Grigore, care, fiind la Constantinopol și invitat la marele Vizir, l-a indispus contra tatălui său, spunându-i că de vreme ce îmbătrânise, se prostise și că adesea nemai având bunul simț, așa încât el a fost înlocuit prin fiul său, Grigore, care a fost un deosebit personagiul, a domnit în Valachia. Acesta era omul patriei sale și al timpului de atunci, cel mai îndrăzneț și cel mai intrigant. După ce a intrigat să destitue pe tatăl său și a fost numit în locul lui, de două ori s'a revoltat contra turcilor și de două ori a știut cum să-i lingusească, ca să intre din nou în grațiile lor; întâiași dată a fost când a părăsit pe turci în bătălia dela Sf. Gothard, când marele Vizir, Kiupruli Ahmet Pașa, a fost bătut de Nemți; Grigorie a urmat pe învingători. A doua a fost la bătălia dela Șocozin, unde s'a unit cu Polonezii. În această din urmă ocazie, turcii au căutat prin toate mijloacele să îl facă să rămână cu ei, reținând ca Otagiu chiar pe nevasta și copiii lui; aceste considerații nu l-au împiedicat și a preferit să facă chiar acest mare sacrificiu de tot ce avea mai scump și s'a unit cu inamicul și a trecut în Polonia și s'a alipit de împăratul Austriei, care l'a recunoscut ca prinț Imperial. Dar, pentru că miniștrii împăratului nu au aprobat să i se dea pensiunea gradului ce îi acordase împăratul, el a căutat să se pună iar bine cu turcii, pentru a reuși; el a scris

prietenului său Panaiotis sau Panagol Nicusius, personajiu foarte bine văzut la Curtea Ottomană, arătându-i toate nenorocirile care au dat peste el și cum era persecutat și îl ruga să stăruiască ca să-l ierte sultanul.

Panaiotis l-a asigurat de izbândă, dar trebuie să aibă curajul să se ducă la Constantinopol ca să se prosterneze la picioarele sultanului, să se roage să-l ierte. Grigore primind această scrisoare, a cerut voe împăratului Austriei ca să se întoarcă. Împăratul i-a refuzat cererea, așa că el a fost nevoit să rămână în Austria și s'a catolicit, pentru ca Papa să îi dea dispensa pentru a se putea însura cu altă femeie.

Împăratul, primind cu plăcere dorința lui Grigore, i-a dat o permisie și scrisoare de recomandație pentru Sf. Sa Papa. În puterea acestor documente puternice el se duse la Roma a îngenunchiat și sărutat picioarele Papii și i-a povestit peripețiile prin care a trecut, i-a spus că și-a părăsit femeia și copiii, în mâinile Turcilor, dar, neputând trăi fără dânsa, imploră Papii favoarea de a-i se permite să se însoare cu altă femeie, cu toate că nu era divorțat de prima.

Papa a rămas să se consulte cu cardinalii, căci trebuia, sau să respecte legea care interzice poligamia, sau să calce această lege în favoarea unui schismatic și mai cu seamă că acesta era un principe strein, care, prin această favoare, înmulțește numărul catolicilor; cea din urmă a fost primită și așa s'a permis prințului Grigorie, dându-i-se dispensa de a se căsători chiar dacă trăia prima lui nevastă, și ca preț al acestei favori, el a fost obligat a se declara pe față catolic. Odată ce a obținut învoirea Sf. Scaun, el s'a pus în urmărirea de a găsi o mireasă și așa s'a găsit la Veneția o fată din familia Sentimana care a consimțit a se mărita cu el. Papa, văzând cererea fetei, a primit bucurios și i-a dat o scrisoare de recomandație către republica Venețiană; au trecut trei luni de zile, în care timp el a stat ocupat cu formalitățile, până ce într'una din zile s'a îmbrăcat mai prost și s'a imbarcat pe un vapor din Chipru, pentru a se duce la Constantinopol și astfel a reușit să înșele și pe împăratul Austriei și pe Papa.

Odată la Constantinopol, a stat ascuns cât-va timp în casa prietenului Panaiotis; până ce a obținut iertarea Sultanului și iertatea de tot ce s'a petrecut în trecut. Când el a

văzut că nu mai avea de ce să se teamă, el a umblat liber prin oraș și i s-a dat și femeia, copiii și tot avutul lui, și pe lângă toate acestea i s'a promis că peste trei luni i se va da domnia Moldovei, dar el a murit în timp de patruzeci zile, unii spun că din cauza de hemoroizi, alții că ar fi fost otrăvit. Aceasta din urmă a crezut-o și el și a acuzat pe medicul Timon, care a fost corupt de un Cantacuzino.

În timpul, pe când familia Ghica domnea în Moldova, s'a ivit Petriceicu, moldovean de naștere, a cărui familie nu era prea cunoscută, cu toate că era neam de boer. El s'a ridicat prin el însuși, și a fost crescut de către Custharius Dabija, care domnea în Moldova. După moartea lui Dabija a fost numit domn Duca, care, peste șase luni a fost scos din domnie și înlocuit de Petriceicu, care a fost considerat ca vinovat, pentru că a părăsit pe turci în bătălia de la Cuczin, la 1680 și s'a unit cu Polonezii, cu toată victoria Polonezilor, nu l-a făcut mai puternic ca să se poată menține mai mult pe tron, de manieră că a fost nevoit să se refugieze în Polonia.

După ce Turcii au fost bătuti și goniți de la Viena, Petriceicu s'a reîntors în Moldova, unde, ajutat de ruda lui Bainsky, a arestat pe Duca, care fusese din nou numit domn.

Fiind atacat de Tătari, a fost nevoit să se retragă în Polonia, având mari pierderi din armata Moldoveană. Regele l-a primit bine și i-a dăruit orașul Jahwecz, împreună cu toate satele dinprejur și o pensiune anuală de una sută mii zlotzi. El s'a bucurat de aceasta până la moartea lui, care a fost la 1684; el, neavând moștenitori, de aceste favoruri s'a bucurat femeia lui, până când ea s'a măritat cu un polonez.

Sub domnia acestui principe, Mahomet IV a luat Coșova sau Cașau, a ocupat Transilvania și o mare parte din Ungaria, dar Imperiul Austriac, reîntărindu-se, au gonit pe Turci. Petriceicu, după ce a părăsit pe Turci în bătălia de la Saczin, s'a reîntors în Moldova, după cum am spus mai sus, când a trecut la Polonezi. Pe când Regele Poloniei să pregătea să meargă cu armata lui în ajutorul Vienei, Petriceicu a adunat și el o mică trupă, dintre cei cari țineau cu el și, unindu-se cu Krunisky, generalul Cazaci-

lor ¹⁾ a trecut râul Tyras (Nistru) și s'a năpustit asupra Basarabiei.

Tătarii din Caucazia și din Budgeac, aproape toți fiind ocupați cu înconjurarea Vienei și așa, țara lor fiind fără apărare, Petriceicu, lăsând paza Cazacilor, s'a pus în capul Moldovenilor și a distrus tot ce îi ieșea înainte; el omora pe toți ori de ce vârstă și sex, el a fost așa de sălbatic încât omora, lovindu-i de ziduri pe copiii Tatarilor, viola fețele și pe urmă le omora, spinteca femeile însărcinate, pe bătrâni îi tortura și îi obliga să-i dea averea lor, așa încât timpurile cele mai barbare au fost nimic pe lângă ororile comise de Petriceicu. Tătarii, după ce s'au întors de la asedierea Vienei, găsind totul devastat de Moldoveni, s'au repezit asupra acestora și i-au tratat așa cum meritau, după barbariile ce comiseseră în Basarabia și Budgeac.

Cazacii (cavaleria), fiind învinși, s'au retras repede, voind să treacă Prutul, pentru a se pune în apărare, dară, biruiți de foame mai mult decât de săbiile inamicului, s'au prăpădit și cari au mai rămas, au scăpat cu fuga. Mulți au fost omorâți și mai mulți au căzut prizonieri; mulți au murit de frig; așa încât, din toată această armată nu au rămas decât foarte puțini călăreți (cazaci) pe lângă Petriceicu și Konisky, cari au avut norocul de a trece în Polonia și încă, aceasta numai mulțumită cailor Tătarilor, cari se obosiseră gonindu-i.

Soarta lui Duca, Domnul Moldovei, a fost și mai tristă; el fusese angajat în expediția de la Viena; la întoarcerea lui, văzând Moldova pustiită de Tătari și capitala, Iașul, care avea stricăciunile din timpul lui Petriceicu; toată nobilimea revoltată în favoarea acestui prinț se refugiasse în țările streine, s'a retras și el în satul Domneștii din județul Putna, cu o parte din armata rămasă ca să se ocupe, să mai reguleze afacerile din țară. Acolo, Moldoveanul Bainasky, care era aliatul lui Petriceicu, l'a atacat fără veste și l-a dus prizonier la Warșovia, în Polonia, unde a fost închis și bine păzit și unde, după puțin timp a murit.

Turcii au numit în locul lui pe Dimitrie Cantacuzino,

¹⁾ Prin numele de Cazaci se înțelege Cavaleria.

domn al Moldovei, care nu avea nici un merit decât numai numele de Cantacuzin ; de puțină energie, el iubea mai mult pacea decât războiul, de aceea peste puțin timp a fost scos din domnie. Al doilea și cel din urmă Cantacuzin, care a domnit în principate, a fost Șerban, urmaș din familia Impăraților Cantacuzini, care a obținut tronul din Valachia, când Duca Rumeliotul, a fost numit la tronul Moldovei. Șerban a proiectat să gonească pe Turci din Europa și a încercat totul pentru a executa acest plan, cu atât mai mult cu cât nemții reduseseră foarte mult puterea Turcilor. În scopul acesta a trimis pe fratele său George Cantacuzin, ambasador la Impăratul Leopold la Viena ; a făcut și alianță cu cei doi frați, Jean și Petru, dela Moscova, prin mijlocirea Arhimandritului din Bosnia, unchul marelui vizir Soliman Pașa. Toți i-au făgăduit că, după gonirea Turcilor din Constantinopol, el va fi proclamat Impărat al Grecilor, așa cum fuseseră strămoșii lui, din care își trăgea origina ; aceasta era și marea lui dorință.

Pentru mai mare siguranță el a format o artilerie cu trei zeci și cinci tunuri mari și ascunși prin păduri și munți, o armată de douăzeci și opt mii oameni, compusă din Sârbi, Slavoni și Hirvați. Turcii au aflat de acest proiect, dar, ocupați în luptele cu Nemții, n'au îndrăsnit a arăta nemulțumirea contra lui Șerban ; și, pe cât timp el nu și va da pe față planul său mai bine să simuleze o pace bună decât să ridice contra lor un inamic puternic, atacând el întâiu.

Șerban, care, încrezător în religia lui, nu s'a temut de puterea Ottomanilor. Departe de a reuși în proiectele sale, Șerban a fost chiar victima încercării lui. Constantin, stolnicul, chiar fratele lui, și C. Brâncoveanu, fiul surorii sale, după ce au făcut toate încercările, pentru a-l face să renunțe la planurile lui, văzând că nu îl pot convinge, la o mare petrecere, i-au dat otravă și prin această crimă au voit să aducă liniștea în familia lor și să stăpânească în liniște averile lor, dar nu au reușit, pentru că Turcii au numit alt Domnitor.

§ 3

FAMILIA MAVROCORDAT

Mavrocordații au jucat un mare rol în Grecia și apoi în țara otomanilor, sub împăratul Murat IV, renumit prin cucerirea Bagdatului. La Constantinopol se afla un grec la curtea Sultanului, anume **Sorgui**, foarte bogat, negustor de boi și berbeci și măcelar al Sultanului, cunoscut sub numele de **Scarlatos**. Această funcțiune era specială numai grecilor, din cauza legăturilor ce aveau cu creștinii cu cari ei puteau să adune mai bine proviziunile pentru bucătăriile Sultanilor și ale ienicerilor. Prin aceste mijloace Scarlatos a adunat foarte mulți bani și s'a îmbogățit și Sultanul l'a luat în bună considerație, la care Scarlatos avea liberă intrare. Era pe timpul lui Vasile Lupu, Domnul Moldovei și Matei Basarab, Domnul Muntenjei.

Acești doi Domni se urau și căutau să se distrugă unul pe altul, dar puterea și bogățiile lor erau deopotrivă, nu puteau să se birue unul pe altul, afară numai că au ajuns să se sărăcească între ei.

Scarlatos susținea pe Vasile și cum el era foarte bine văzut de Marele Vizir, Matei suferea mai mult ca vrăjmașul lui și își făceau pe fiecare zi, încurcături.

Matei, văzând că nu poate scăpa de persecuția lui Vasile, a căutat să se pună bine cu Scarlatos, pe calea cea sensibilă : Femeea lui Matei murise și el a cerut în căsătorie pe Ruxandra, fata lui Scarlatos. El spera că prin această alianță ar putea mai lesne ajunge acolo unde nu putea ajunge prin ajutorul banilor. Scarlatos a primit cu bucurie, căci astfel de partidă i s'a părut foarte onorabilă ; și-a dat consimțământul, și logodna s'a făcut la Constantinopole cu o sărbătorire grandioasă, condusă de **Capuchehaia**, procuratorul lui Matei. El a trimis mulți baroni și baroneze, cu o frumoasă trăsură, pentru a duce la curte pe frumoasa lui mireasă.

Peste puține zile, după ceremonia de logodnă, Ruxandra a căpătat variolă : această boală nu numai că a desfigurat-o, dar a pierdut chiar un ochiu. Scarlatos a făcut tot ce a putut pentru a ascunde defectele fetei și a trimis-o

la logodnicul ei, dându-i și multă zestre, recomandându-i să-și țină pe cât va putea acoperită figura cu un voal negru, așa cum făceau cadânele și să nu se arate absolut nimănui, sub niciun cuvânt, până ce nu se vor termina toate formalitățile cununiei. El era sigur, că odată totul terminat, Matei va fi obligat a trăi cu nevasta lui. Fără ca nimeni să bănuiască ceva, Ruxandra a pornit la drum; ea a ajuns la Târgoviște, unde a fost primită într'un apartament luxos; nu-și descoperea obrazul decât la femeile credincioase care o însoțeau, a dat de bănuț lui Matei, căruia nu-i convenea acest obicei, și care nu se obicinuia în societatea creștină. El a cerut ca numai lui, mireasa să-și arate figura și să primească felicitările baroneselor; ea a refuzat și una și alta din aceste propuneri, spunând că tatăl său i-a recomandat ca înainte de cununie, să nu se arate nimănui, fie femeie sau bărbat. Matei nu a mai stăruit, fie din bună-tate, fie pentru a nu indispuce pe un om așa cu trecere la curtea sultanului cum era Scarlatos și a spus fetei că poate are niscăi defecte, de nu se lasă să fie văzută; la aceasta ea a răspuns foarte încurcat: „Eu am tot ce trebuie să aibă o fată și, dacă Domnul să teme de ceva, eu sunt gata a mă întoarce de unde am venit, căci fata lui Scarlatos va găsi totdeauna un bărbat”. Un răspuns așa de categoric din partea unei fete, a înșelat pe Matei și el a ordonat să continue formalitățile pentru cununie. Mireasa lui a fost condusă cu mare alai de la palat la biserică și tot cu figura acoperită.

După ce s'a terminat cermonia, s'a descoperit și ea.

Când Matei i-a ridicat voalul, a rămas trăznit; el a văzut un obraz cu totul desfigurat și fără un ochiu; el s'a depărtat de ea, fără a o atinge și îndată (unii zic după două ore), a trimis-o la gazda unde fusese primită, și, pe cale cinstită a expediat-o la tatăl ei, împreună cu zestrea și cu toate darurile ce primise, care, după cât să spune, se ridică la 150 de pungi. Scarlatos, primind acest afront și, negândindu-se decât cum să-și răzbune, când fără de veste a venit moartea, ca să pună capăt la toate proiectele lui căci, puțin timp după întoarcerea Ruxandrei, el a fost asasinat de un ienicer, care fusese plătit de Vasile, domnul Moldovei. Ruxandra, și fată și văduvă în acelaș timp, dară foarte bogată, a stat câțiva ani în această situație după moartea tatălui său.

Printre Greci, nobilii preferau mai mult frumusețea decât banii și așa nu a băgat-o în seamă. Pe lângă asta și ea disprețuia pe tinerii din lumea de jos și fără ranguri, mai cu seamă că era fata unuia care ocupase o poziție așa de sus și fusese măritată și cu un prinț.

În acest timp, un oarecare **Pantelis Mavrocordatos**, cunoscut numai sub numele de **Pantelis**, a sosit la Constantinopole. El era originar din insula Chio și nobil din naștere dar foarte sărac, așa încât vindea prin oraș mătasă, adusă din Chio.

Pantelis era un tânăr frumos, înalt, și care arăta prin purtarea lui că nu era de neam prost, el se lăuda că în Chio avea mari proprietăți, cu toate că se știa că în Chio cineva care avea puțină vie, se considera ca foarte bogat și descindea din cine știe ce familie celebră; de altminterlea nici nu putea cineva să aibă o proprietate mare într'o insulă așa de mică, cum este Chio. Cum Pantelis se ducea foarte des la Ruxandra să-i vândă mătasă, ea s'a amoretat de el și, fără a întreba pe cineva și neascultând decât de pasiunea ei, ea a chemat un proet și a făcut cununia în secret, în casă la ea, îndeplinind toate formalitățile religioase. Pantelis a avut doi băieți, pe Alexandru și pe Ioan. Acesta din urmă s'a născut prost și nu a putut învăța nimic.

El a fost însurat și, după moartea lui au rămas doi băieți, Scarlatos și Constantin, cari nu au fost mai deștepți ca tatăl lor. Alexandru, al doilea copil al lui Pantelis, a fost de un alt caracter; la vârsta de unsprezece ani, l'a trimis tată-său la Padua, în Italia, să studieze; acolo a urmat să învețe timp de patrusprezece ani, cu atâta asiduitate, în cât a luat diploma de doctor în filosofie și în medicină și, întorcându-se la Constantinopole, el a ocupat o catedră de aceste două materii în biserica dela Patriarhie.

Această funcțiune, părându-i de puțină importanță, a început să facă pe medicul la Turci. Reputația lui se mărea continu și succesele lui l'au pus în mare vază, așa încât toți cei mari îi consultau. Ca să-și mărească și mai mult reputația și, cum Turcii nu știau cine erau părinții lui, el a spus că era fiul lui Sorgis Scarlatos, nu nepotul lui. Poporul turc nu a mai cercetat și i-a dat numele de Skerleti-Oglu, adică fiul lui Scarlatos. Sub acest nume el a trecut în Europa și

a obținut o diplomă dela Impăratul Leopold, recunoscut sub numele de Scarlatos. Cu toate acestea Panaiotis Nicusius, primul talmaciu la curtea sultanului, murind, Kiupruli Ahmed Pașa, mare vizir, a numit în locul lui pe Alexandru Mavrocordat, care cunoștea bine limbile orientale, și a ocupat acest post treizeci de ani; dar nu a fost tocmai fericit, pentru că, după moartea, prin ștrangulare, a marelui vizir Cara Mustafa Pașa, care îl proteja, a venit mare vizir Cara Ibrahim Pașa, care îl acuza că el a oprit pe Cara Mustafa, ca să împresoare Viena prin forță armată. El a fost închis în pușcărie, i s'a luat toate drepturile și toată averea, iar locul lui a fost dat unui renevat, numit Feraga. După puțin timp s'a cunoscut incapacitatea acestui renevat, care a nemulțumit pe Ibrahim Pașa. Acesta a căutat și adus pe Alexandru, pe care l'a numit din nou interpret și i-a făcut toate înlesnirile să se îmbogățească, așa încât acesta a căpătat o mare influență. Noul vizir, Cara Mustafa se temea de Alex. Mavrocordatos.

Alexandru Mavrocordatos a fost numit ambasador la Viena, unde a stat mai mult timp, până ce a murit Kiuprul. Atunci, crezându-se mai puternic, a plecat la Constantinopole, împreună cu Zuulfiar Efendi și tratatul dela Carlovitz, la care luase parte, l'a ridicat și mai mult, înălțându-l până la stima curții Sultanului, încât i-a mai dat și numele de Muharemi Erar, care însemna păstrătorul secretelor și prin urmare el a pretins ca Domnitorii Valahiei și Moldovei cât și alți guvernatori creștini, să îl trateze în **Ilustrissime**. În bătrânețea lui a avut multe necazuri. Dordahan Mustafa Pașa, a făcut tot ce a putut să desființeze pacea dela Carlovitz, a voit să omoare pe toți aceia cari au făcut-o, căci, contra ordinului ce primiseră, au lucrat în folosul Nemților și mai cu seamă al Polonezilor.

Dordahan a fost omorât prin intrigile lui Mufri; moartea acestuia a îndârjit atât de mult pe partizanii lui, încât cerură să le predea pe Alexandru Mavrocordat. Sultanul Mustafa a fost nevoit a le împlini dorința și el nu ar fi scăpat, dacă nu ar fi fugit pe furiș să se ascundă la niște rude la Sozopolis. Conjurații au fost goniți de către Sultanul Ahmed, și, totul fiind potolit în Constantinopole, Mavrocordat a revenit însoțit de fiul său, travestit în călugăr

și Sultanul i-a primit în mare cinste ; el a apărut ca un soare, cu toată strălucirea, după o furtună și s'a bucurat de toată bogăția și mărimea de mai înainte, până la finele anului 1709, când a murit. Doi băieți și două fete au moștenit marile lui bogății. Băieții se numeau Nicolae și Jean, fetele se numeau Alexandra și Elena. El a mai avut un băiat numit Scarlatos, pe care l'a făcut mare turnător de busturi la curtea domnească în Valachia și ginere lui Constantin Brâncoveanu, atunci Domnitor ; acesta era un tânăr cu mare viitor, dar care a murit fără să lase moștenitori. Nicolae, în absența tatălui său, care se dusese la Carlovitz, cu titlul de Muharemi Efend, a fost numit Bastrerjiman sau prim interpret al Curții.

După moartea tatălui său, a fost numit domnitor în Moldova, după aceea a fost trecut despot în Valachia.

Jean a fost pe tronul Moldovei din timpul ultimului război între Ruși și Turci și a murit de inimă rea când a văzut că Rușii invadează țara. Dela acest Jean a rămas un fiu, numit Alexandru Mavrocordat, care, în ultimul război a fost făcut prizonier de Ruși și dus la Petersburg, unde s'a însurat cu o franceză ; el a trăit la Iași cu o mică pensie de două livre pe care i-o da Ghica (Grigorie ?) ¹⁾

Acest tânăr, Mavrocordat, a fost dintre toți grecii, cel mai cum se cade, cel mai deștept și cel mai sensibil dintre cei ce am cunoscut (!) și dacă ar fi fost o umbră de dreptate la Sublima Poartă, acesta ar fi fost singurul, care ar fi meritat să fie domn în Moldova, pentru a face să dispară starea barbară în care se afla populația Moldoveană și să facă din această țară, o localitate delicioasă, pentru că el cunoștea legile și obiceiurile din Franța, a fost o ingrati-tudine din partea Turcilor că au părăsit astfel pe singurul urmaș al unei familii care, în timp de două sute ani era gloria și în serviciul Otomanilor.

Alexandru Mavrocordat a fost cel dintâi din această rasă celebră, care a fost trimis la Viena în calitate de ambasador, împreună cu Zmilficar Efendi să se prezinte Împăratului în numele Sultanului Soleiman, scrisorile **julus Namé**, pentru a-i anunța urcarea sa pe tronul Otomanilor.

¹⁾ Probabil cel presupus că a protestat contra luării Bucovinei.

Acești doi trimiși nu au vorbit nimic despre pace, în speranța că primele convorbiri vor fi făcute din partea creștinilor și că, simțindu-se mai în siguranță și mai cu înlesnire a negocia ; dar, văzând că aceștia rămâneau într'o tăcere mormântală, ei au început și, propunând lui Leopold de a trata de două maniere deosebite, sau printr'o înțelegere pentru scurt timp sau pentru o pace stabilă.

În primul caz ei au promis să lase toată Ungaria, nemților, a face ca Transilvania să plătească tribut la ambele împărății, să restituie Camenitz-ul Polonezilor, iar Belgradul să rămână Turcilor. În caz de pace stabilă, Turcii cereau Belgradul cu toate împrejurimile ungurești.

Împăratul Leopold, după ce s'a consultat cu Ambasadorul francez, a dat răspunsul următor : Cu toate că astăzi prosperitatea armatelor mele îmi dă speranța că voi lua nu numai Ungaria, dar chiar imperiul turcesc întreg, însă, pentru că îmi place să fiu în pace, mă îndeamnă să-i întind mâna Sultanului și vreau să am Ungaria cu toate provinciile cari țin de ea, adică : Slavonia, Croația, Bosnia, Serbia, Bulgaria și Transilvania. În ce privește Moldova și Valachia, ele să rămână neatârnată ; Religia Catholico-Romană va fi liberă în tot Imperiul Ottoman, iar Franciscanii vor fi puși în stăpânirea Sf. Mormânt la Ierusalim. Polonezii cer să fie puși în vechile limite ale regatului, și să li se cedeze toată Tataria din Crimeea, Moldova, Valachia, într'un cuvânt toate țările care se întind dela râul Boristen, până la Dunăre ; și mai cer ca toți creștinii, cari trăiesc în cuprinsul Imperiului Turcesc, să fie scutiți de orișice tribut. Venețienii cer să le fie restituită Moreea ; ei mai cer ca toate orașele care sunt și insulele de sub dominația Ottomană, să li se restituie, asemenea să li se dea toată partea numită Negroponte, care se întinde dela Corfu până la Corint și o parte din Dalmația, în fine, ei mai cer dărâmarea porților de fier de la Dulcinio și Antivari.

După aceste răspunsuri, Ambasadorii au făcut cunoscut Sultanului despre diferitele pretenții ale puterilor aliate, cerând în acelaș timp instrucțiuni asupra celor ce trebuie să facă ; nu este nici o îndoială că Poarta n'a ținut seamă de cererile inamicilor și că pacea s'ar fi făcut, dacă soarele creștinesc nu ar fi întunecat puțin luna turcească, care era

pe cale de a eclipsa, dacă ar fi împiedicată de armele sale, obscuritatea armelor nemțești. Regele Franței a declarat războiu împăratului, obligându-l a duce către Rhin, armatele care trebuiau să fie trimise a apăra Dunărea. Pentru a nu lua asupra lui toată răspunderea, a făcut cunoscut Sultanului că ambasadorul său Chateauneuf, care dispunea de o armată de patru sute mii oameni era gata a intra în acțiune, așa că anul viitor va pătrunde în inima imperiului nemțesc, dar Soleiman, fiind învins și obligat a abandona toată Serbia, el a părăsit în grabă Sofia și s'a retras la Adrianopole. Atunci a găsit cu cale să răspundă Ambasadorilor lui, ca să aștepte la Viena și, în cele din urmă, le-a spus ca să susțină primele instrucțiuni, fără a mai oferi altele noi, și de a avea grijă că, în caz de a face pace, să se conformeze preceptelor din Alcoran, cari sunt mai favorabile acelor cari primesc decât acelor cari dau, el vrea, mai cu seamă să facă pe împărat să înțeleagă că trebuia să dea Belgradul Ottomanilor, fără a mai face pretențiune pentru provinciile pe care el le-a cerut și, după această preliminară, neprevăzând nici o zi în care să înceapă tratativele pe această cale, a ascuns ordinele ce primise și a spus că Sultanul nu voia nimic să cedeze, afară de cele despre care a fost vorba la începutul tratativelor, dar, colegul Zunificar Efendi arătându-i pericolul la care se expunea și unul și altul, dacă nu ar urma din punct în punct instrucțiunile Sultanului, el a comunicat Impăratului instrucțiunile ce primise dela Sultan, au primit răspunsul la care se așteptau.

Impăratul Leopold a fost dispus a primi pentru că, fiind atacat de doi inamici puternici, i-ar fi fost imposibil a face un războiu cu succes, nici contra unuia, nici contra celuilalt și cu toate acestea ambasadorii turci, ne având depline puteri de a trata pacea, au fost nevoiți a amâna negocierile pentru altă dată; că și după atâtea victorii nu puteau împărații să se desonoreze, să se înjosească ca să trimeată singuri ambasadori la Constantinopole, pentru a cere singuri pacea, afară de aceasta, se expunea la toate șicelnicurile și subtilitățile turcilor, care, din toate națiunile, ei sunt cei mai chițibușari, pentru interesele lor.

În Polonia era liniște. Cele două armate stau față în

față pe margnile râului Tyras (Nistru) de care erau despărțite. Țarul Moscovei, din contra pusese pe picior de războiu o mare armată și o trimise contra Turcilor, sub comanda lui Vasile Galitzin. Se spune că șireagul armatei era foarte lung și cu 1500 tunuri, în total trei până la patru sute de mii de oameni. În armata rusă au fost și trădători, cari au compromis puterea acestei imense pregătiri. Pe când se pregătea în localitatea numită Pricop, chiar în regimentul Țarului, s'au ivit neînțelegeri. Cei mai mari ofițeri erau amestecați în certuri între ei, așa încât neînțelegerea se întinsese în toată armata și a trebuit să ordone retragerea fără să fi făcut vre-o ispravă. Tatarii erau la urmă, alături de Moscoviți și îi atacau continuu; chiar unii dintre ofițerii superiori îndemneau pe vrăjmași contra compatriților lor.

Un asemenea atentat nu a rămas nepedepsit. Petru Alexandrovici pe care toți îl recunoscuseră ca singurul monarh al Rușilor, a făcut cercetări amănunțite, ca să descopere pe vinovați și a descoperit că chiar sora lui era aceea care produsese toată trădarea din armată, și a închis-o în mănăstirea Novodievici. Vasile Galitzin, complice în acest act de trădare a fost scos din îndatoririle sale și i s'au confiscat toate lucrurile lui și a fost trimis în exil la Arhanghel; opt alți nobili, amestecați în dezordine, au fost condamnați la moarte, și, ca ultim act al tragediei, douăsprezece mii de răzvrătiți au fost tăiați în bucăți în piața publică și pe străzi, ca niște animale sălbatice.

Această miliție a fost desființată și blestemată și s'a înființat o armată regulată și disciplinată, după modelul armatelor europene.

Acestea se petreceau pe timpul lui Mavrocordat, când regele Poloniei a intrat în războiu pe la finele anului 1689, când a trecut Tyras și a intrat în Moldova. El a găsit pe Cantemir care a ordonat la toată populația să dea polonezilor de ale hranei și să-i ajute la transporturi. S'a ivit foametea în armata poloneză și regele a trebuit să trimită trupe ca să găsească de ale mâncărei.

Aceste trupe au atacat orașul Soroca, de pe Nistru. Acest oraș era fără apărare dar avea multe muniții și tunuri; Polonezii le-au luat pe toate și au lăsat acolo o puter-

nică garnizoană. Aceasta a fost considerată ca un șiritlic din partea lui Cantemir, care nevoind să ajute pe față pe Polonezi, a ascuns muniții ca acestea să le poată ridica la trebuință. Aceste provizii au încurajat pe regele Poloniei și a înaintat fără grije până la satul Iacoblein (poate Iacobeni) la cinci mile de Iași, dar aflând că seraschierul Buiukli Mustafa Pașa, venea contra lui cu Sultanul Nuradin, a găsit nimerit să se întoarcă, iar armata lui a fost din nou lipsită de hrană, proviziunile dela Șoroca fiind terminate, el a fugit la munte. Tătarii călări i-au urmărit, i-au făcut prizonieri pe toți câți îi prindeau prin păduri ca să găsească fructe să mănânce. Cu mari greutate regele a trecut în Polonia, cu puține rămășițe din armata lui. Dacă Seraschierul ar fi urmărit, nu ar fi rămas nici un polonez și dacă Cantemir nu ar fi voit să aducă și cu această ocazie un mare serviciu Polonezilor, ca să poată fugi în țara lor, căci ar fi fost foarte mâhnit ca toți să fie periți, căci el a împiedicat pe Seraschier, să-i urmărească, spunând un proverb de războiu care zice: că unui inamic care fuge, trebuie să-i faci un pod de aur și că din moment ce Regele Poloniei a trecut în țara lui și lumea fiind ascunsă prin munți, Polonezii nu mai sunt periculoși. Pe de altă parte a consiliat pe Seraschier ca să depărteze pe Tătari, căci, venind o foamete ei vor deveni periculoși ceea ce Seraschierul a și făcut. Cantemir a trimis să caute prin păduri pe fugari și a găsit mulți boeri muritori de foame pe cari i-a ajutat și i-a trimis la casele lor.

§ 4

FAMILIA BRANCOVEANU

Brâncoveanu a fost cunoscut în Europa sub trei nume diferite de odată, adică : Cantacuzin, Brâncoveanu și Basarab. El pretindea că acest nume aparținea aceleiași familii. Pentru a da câteva lămuriri asupra acestui caz, trebuie căutat mai departe începutul acestei familii și de a vedea cum a urmat. Se știe că acest principe s'a servit de mai mulți scriitori pentru a descrie viața lui și a stabili genea-

logia familiei sale, și s'a format din aceasta un mare volum, compus așa cum a vrut el și care a costat mulți bani, dar care a fost luat de barbari, când i s'a luat totul. Cu toate acestea nu trebuie mers mai departe de străbunicul lui David, de teamă de a nu se rătăci pe drumuri întunecoase și nesigure, căci ar putea să se descopere strămoși imaginari. David nu a moștenit moșii dela părinți și se știe că în Valahia, numai cine are strămoși e nobil. El n'a avut nici alte merite și nu avea nici vreo însărcinare în Curte, ca să poată zice că este nobil.

Cu toate acestea, prințul Matheiu l'a considerat în bine și s'a înrudit cu el, dând de nevastă pe nepoata lui, fata cea mai mică a soriei sale, lui Preda, fiul lui David și cu aceasta l'a inobilat și l'a făcut vornic, adică prim intendent al palatului domnesc și unul dintre cei cinci ofițeri din Valahia. După moartea lui Matheiu, Preda a fost omorât, dar a fost nevinovat; unii spun că Mihnea Vodă l'a spânzurat, pentru că nu a voit să fie de partea lui, când acest Domn s'a revoltat contra Turcilor. Dela Preda a rămas un băiat, care se numea Mathias, supranumit Popa; dar acesta nu a fost primit la curtea domnească; catârul acesta nu a împiedicat ca el să fie iubit în țară, mai cu seamă din amintirea tatălui său; el era bogat și a avut și norocul că s'a însurat cu Elena, fiica lui Constantin Cantacuzin.

În timpul domniei baronului Șerban, Cantacuzin luase numele de Brâncoveanu, după numele satului Brâncovenii, pe care Matheiu îl dăduse de zestre lui Preda, moșul lui Constantin Cantacuzin și de atunci el a adăugat supranumele de Brâncoveanu la numele de Constantin. Ceea ce pare mai adevărat, este că Brâncovenii își trag numele dela cuvântul bulgar Brancovici. Chiar dacă ar pretinde că este urmașul unei familii nobile, el nu putea decât să rămână sub adevăratul nume al tatălui său, căci în Valachia așa era obiceiul, ca numele să treacă dela tată la fiu și aceasta este singura dovadă că este nobil și înainte de Șerban nu se pomenea de numele de Brâncoveanu și prin urmare, trebuia ca toți Cantacuzineștii să rămână cu acest nume. Constantin devenind domn, prin intrigile Cantacuzineștilor, așa iscălea, când scria prinților și regilor străini. În timpul acela locuia la Viena, George Cantacuzin, fratele lui Șerban,

pe care acesta îl trimisese pentru afaceri politice pe lângă împăratul Leopold și acolo, acest principe iscălea numai Constantin Cantacuzin. George Cantacuzin îi tăgăduia chiar numele de Cantacuzin, căci el nu ținea de familia Cantacuzin de cât prin bunica lui și a scris fraților săi la București, Constantin Stolnicul și Mihail, plângându-se, că prințul a luat un nume străin. Frații aceștia au găsit că, ei nu au susținut pe Brâncoveanu și au voit numai să profite de bogățiile lui și nu au vroit ca prințul să ia un nume care desonorează familia de Cantacuzin.

El s'a scuzat, căci credea că putea să ia numele de familie al bunicii lui.

Cantacuzineștii au fost și mai indignați de acest răspuns că el poate să-și caute strămoșii din partea tatălui, oriunde va voi, iar nu din partea mamei, care a avut un nume regal, și sfânt pentru ei, și l'au amenințat că, dacă nu-și schimbă numele, vor face să fie arestat de Poarta Otomană și vor înștiința puterile străine să se ferească de el ca de un impostor (escroc) pentru că și-a însușit un nume care l-au avut numai împărații și adevărații lor descendenți. Și, Constantin Stolnicul a mai adăugat și o insultă, comparându-l cu un catâr dintr'un proverb turcesc, care spune că odată unul întrebând pe un catâr cine a fost tatăl lui, a răspuns : mama mea a fost o eapă.

Prințul nu a putut să se opună binefăcătorului lui, fiind nevoit a nu se mai numi Cantacuzin ; i-a fost rușine a se mai numi și Brâncoveanu și a luat numele de Basarab, nume foarte vechiu și foarte nobil în Valachia, care se stinsese de câțiva ani, din cauză de lipsă de bărbați.

Invazia Turcilor în Basarabia l-au gonit ; el s'a retras întâiu în Serbia și de acolo a trecut în Valachia la prințul Heglut (?) care l'a primit foarte bine și i-a dat boeria de **Ban**, cea mai înaltă boerie din Valachia. După moartea prințului Heglut, Laiora, fiul lui Barbu a fost numit domnitor în locul lui, care a transmis numele de Basarab principilor cari au urmat. Dela Laiora a rămas un fiu, Neagoe, care a fost asemenea domn în Valachia, dar nu se știe sigur dacă Neagoe Basarab a urmat îndată tatălui său. După Neagoe a urmat fiul său Șerban Basaraba, numit și cel mare. Acesta murind, nu a lăsat de cât două fete. Ancuța și Ilinca.

Ancuța a fost măritată cu Pătrașcu, fiul lui Mihaiu Vodă. Luptele ce a dat Mihai pentru a scăpa țara de Turci a fost adevărata cauză de ruină ; el a luptat cu arma în mână și a trecut cu trupele în Transilvania, unde a fost omorât de oamenii lui George Basta, chiar în cortul lui.

Fiul său Pătrașcu s'a refugiat la Viena, ducând cu dânsul pe soția și pe cumnata sa Ilinca și a cerut răsbunare pentru omorârea tatălui său ; dar, după ce a cheltuit puținul ce avea, el a murit înainte de a obține vreo satisfacție. Moartea lui a aruncat pe cele două surori, dintre care una era văduva lui, într'o sărăcie foarte mare ; ele au fost obligate să lucreze cu mâinile pentru a-și câștiga hrana, prin lucru de broderie. Pe când ele se chinuiau în această stare de mizerie, Matheiu a fost numit domn în Valachia. El datoră bogăția lui Șerban Basaraba, tatăl lor, care, după ce îl făcuse șambelanul lui, l'a ridicat și la rangul de baron. Pentru recunoștința ce avea către memoria protectorului lui, Matheiu a luat numele de Basaraba, și, fiind informat de mizeria în care trăiau fetele lui Șerban, le-a adus din Austria în Valachia, unde prin binefacere a îndulcit viața lor. Ancuța nu a voit să se remărite și s'a mulțumit a trăi cinstită, cu o mică pensie. În ce privește pe Ilinca, fiind încă fată, prințul Mathei i-a dat de zestre toate moșiile și satele care rămăseseră dela tatăl ei Șerban, și a măritat-o cu șambelanul său, Constanin Cantacuzin.

Din această căsătorie au ieșit Cantacuzeniștii cari trăesc în Valachia.

Afară de acestea, Șerban a mai avut un fiu bastard, făcut cu femeea unui preot, numit Constantin, și preotul a fost mulțumit că avea un băiat. După moartea preotului, Șerban a luat pe băiat la Curte și l'a crescut sub deaproape-supraveghere.

Matheiu Basarab a luat pe urmă copilul și l'a adoptat ; l'a întreținut douăzeci de ani cât a domnit el și l'a declarat ca succesor al lui chiar prin testament.

Constantin (bastardul) în adevăr că a primit succesiunea de domn și și-a luat numele de Basaraba, nume pe care binefăcătorul lui, Șerban, și-l însușise și el, dar după puțin timp el a fost gonit de Turci și s'a dus în Polonia, unde a murit fără a lăsa moștenitori. Astfel, s'a terminat cu această

familie a Basarabilor. Mathias care a usurpat acest nume și Constantin bastardul, a stins familia Basarab, fără a lăsa urmași. Tot ce se poate spune în favoarea acestui nume, este că el s'a mai continuat prin femeile Cantacuzin, prin Ilinca, fata lui Șerban. Așa că, când Brâncoveanu a preferat această familie pentru a usurpa numele, a făcut-o pentru ca să perpetue numele lui Matheiu, binefăcătorul lui și nici nu era nimeni ca să reclame contra acestei usurpări, mai cu seamă că o bunică a lui Șerban purtase numele de Basarab și care fusese o nepoată a lui Matheiu Basaraba.

Prințul despre care vorbește acest articol a introdus în Moldova pe Petru I, promițându-i să dea armatei sale tot ce îi va trebui.

Mai târziu s'a văzut cum a fost Țarul înșelat de către Brâncoveanu. Acest prinț a avut patru copii : Constantin, Ștefan, Răducanu și Matheiu, cari au pierit cu toții împreună cu tatăl lor, fiind tăiați cu sabia de Tiran; el a avut și șapte fete : Stanca, măritată cu Radu, fiul lui Ilie, Domnul Moldovei ; Maria cu Constantin, fiul lui Dacu Vodă ; Ilinca cu Scarlatos, fiul lui Mavrocordat ; Safta cu Crețulescu, boier valach ; Ancuța măritată cu Nicolae, fiul lui George Roset, șeful garderobei lui Dimitre Cantemir ; Balbass (Bălașa) care s'a măritat cu Manoel, fiul lui Andronic, grec nobil și Smaranda care a fost măritată cu Bălan, valach nobil. Neamul lui Basaraba s'a păstrat prin strănepotul lor Matheiu, fiul lui Constantin, moștenitor al averilor considerabile pe care strămoșul lui le-a lăsat depuse la băncile din Viena, Veneția, Florența și Anglittera.

§ 5

CUM SE INCORONAU DOMNITORII ÎN TRECUT

Cu ocazia numirii Domnitorilor de către Înalta Poartă în Valahia și Moldova, se luase obiceiul de a le face și o încoronare cu foarte mare ceremonial, așa cum se făcea și pentru Pașale și pentru marii viziri. Domnitorilor li se puneau pe cap **Cuca**, un fel de căciulă, formată din pene de Struți, de către **Muhaer Aga**, omul de încredere al marelui vizir,

iar acesta îi punea pe spate o bogată manta numită **Caftan**. Domnitorii Moldovei, după ceremonia căftănitului de către marele Vizir, în semn că îi da puterea, erau conduși de tot divanul, urmat de **Șoscheri** până la biserica Patriarhiei, unde Patriarhul, urmat de toți popii și de toată nobilimea grecească, așteptau pe domn pentru a-i da sfânta grijanie. Acesta descăleca în curtea bisericii; se urca pe o piatră patrată, pusă întrădins cu această ocazie, pe când **Șoscherii** făceau **hoslai** de se cutremura aerul de strigătele lor de veselie, strigând cât le lua gura: ca Dumnezeu să dea multe zile împăratului și Domnitorului. Toată lumea aștepta pe Domnitor în curtea Patriarhiei și în stradă, până să iasă din biserică. La ușa bisericii dascălii greci intonau un imn compus cu ocazia sărbătorii, în cinstea Maicei Domnului Christos, după care Domnul se urca pe tron. Diaconul cânta rugăciune către Dumnezeu, ca să ajute pe Domn să fie milos și bun și să fie puternic și victorios. Ca în toată domnia lui să îl conducă cu bine în toate întreprinderile lui, să îi acorde iertare și să facă ca toți vrășmașii lui să îi cadă în genunchi. După aceasta, Patriarhul, îmbrăcat în odăjdiile lui bogate intra în altar, înconjurat de patru mitropoliți sau chiar și mai mulți. Domnul intra și el în locașul sfânt, se apropia de Patriarh, care, cu mâna îi făcea cruce pe figură; Domnul punea capul pe masa sfântă și Patriarhul îl acoperea cu **Homopherul** (steva); pe urmă, după ce făcea rugăciunile ce se obișnuiau la încoronarea împăraților creștini, îl ungea pe frunte cu sfântul mir. După aceste formalități Domnul se înapoia pe tronul lui și diaconii cântau **Polichronion**, sau dorința pentru sănătatea Domnului și Dumnezeu să dăruiască viață lungă prea înaltului Serenisim, domn al tuturor Moldo-Valahilor.

Patriarhul se cobora de pe treptele sfinte, se apropia de Domn și, după ce spunea să se facă liniște, făcea puțină slujbă sfântă, termina prin același **Polichronion**. După această ceremonie Patriarhul cu toată lumea însoțea pe Domn până la ieșirea din biserică.

Afară, Domnul săruta mâna dreaptă a Patriarhului care, la rândul lui îl blagoslovea, făcându-i semnul crucei și îi ura prosperitate. Domnul încălica pe cal și era petrecut până

acasă cu acelaș halai cum fusese adus și fiecare pleca cu câte un bacșiș.

După câteva zile, **Mir alem Aga** purtătorul steagului împărătesc dela Seraiu cu muzica imperială numit **Tablecanie**, se ducea la locuința Domnului, pentru a-i închina steagul cel mare, numit **Sangeak**.

Domnul se ducea până la poarta curții întru întâmpinarea lui **Aga**, acesta după ce săruta steagul și îl ducea la frunte, după obiceiul turcesc, îl da Domnului care, la rândul lui, îl săruta cu mare evlavie și îl da port-drapelului zicând : Dumnezeu să bine cuvinteze și să dea zile multe celui prea puternic, prea bun și prea drept împărat. După aceea lui **Mir alem Aga** îi punea pe spinare o scumpă manta și îl concedia, dându-i după obicei și un bacșiș.

După terminarea acestor formalități Domnul era condus la marele divan, adică în audiență la Sultan, care avea lângă dânsul pe marele vizir, pe cei doi **Cadislefkeri** (?) și pe toți marii ofițeri ai divanului. Cel dintâiu introducător numit **Capuchehaia Kriurdelis** (?) era chemat la ușa salonului **Arzodafi**, el punea pe spinarea Domnului o mare manta; **Muhzur aga** îi așeza bine **Cuca** pe cap și îmbrăca cu mantale scumpe pe boerii cari însoțeau pe Domn și cari în general erau în număr de douăzeci și opt.

Astfel îmbrăcat, Domnul, însoțit numai de patru boeri, intra în sala tronului, fiind susținut de brațe de doi **Capegii-Bașa**. **Capuchehaia** mergea înainte, iar în urma lui mergea marele **Dragoman** sau tâlmaciul curței sultanului, care de obicei era creștin. Domnul se pleca foarte mult de trei ori și înainta până la mijlocul salonului, care nu era prea spațios, și acolo sta în picioare.

Sultanul, șezând pe tron, spunea marelui Vizir să zică Domnului ca să pronunțe cuvintele următoare : „Sinceritate și supunere lui, ajungând la auzul Padișahului, îl recompensează, dându-i principatul Moldovei și că datoria lui va fi să nu uite să fie supus totdeauna și că el în veci să protejeze și să apere țara ce îi este încredințată și să aibă și mare grijă să nu facă nimic contra poruncilor împăratului”.

Domnul răspundea : „Cu pericolul vieții mele și a capului meu, voi pune toate puterile mele în serviciul prea înaltului, prea dreptului și prea pravoslavnicului și puternic

stăpân și împărat, că niciodată să nu își retragă mila deasupra mea”.

După această audiență, Domnul era condus afară din salon, tot cu ceremonialul cu care a fost introdus.

În curtea interioară a Seraiului, îl aștepta un cal pe care i-l dăruia Sultanul și pe care încăleca, salutând pe marele vizir și care la rândul lui îl saluta asemenea, plecând capul. Domnul se întorcea la gazda lui.

Pe tot drumul, boerii și toți însoțitorii lui, mergeau pe jos în urma Domnului. Când el era gata de plecare în Moldova, Sultanul da ordin ca mai mulți ofițeri să-l însoțească până în țară ca să îi dea în primire țara și să-l pună pe tron. Dintre cei mai principali erau : **Syhadar aga** sau **Ciohodar aga** sau **Miriachar aga** sau cel mai vechiu șambelan, sau **Capegé bașa**. În tot cortegiul mai erau și doi **Prikiș** sau păzitori credincioși ai sultanului, îmbrăcați numai în aur și argint. Mai erau asemenea doi **Akiula buzi**, numiți astfel, pentru că purtau căciuli albe, doi **Capegii** și mai mulți **Sofcheri**, dacă Domnul ar fi dorit. Datoria acestora era să facă **alkeps** sau halai împrejurul Domnului, ori de câte ori încăleca și descăleca de pe cal și să slujească pe el și pe însoțitorii lui ori de câte ori trecea printr'un sat în drumul lui până să ajungă la reședința domnească. Sofkerii mergeau înaintea Domnului, când el intra și eșea dintr'un sat sau oraș. **Capegii** îi țineau scara dela șea, în tot timpul până când el ajungea la reședința domnească. Când Domnul se apropia de Iași, boerii și poporul, călări și îmbrăcați în haine de sărbătoare, îi eșeau înainte, toți îi sărutau mâinile, cari, după ce îi urau bun venit, el îi ruga să încalece. Boerii mergeau alături de Vodă, după rangul de boerie ce aveau fiecare, iar ofițerii mergeau înainte.

Domnul intra în oraș la pas încet, dând din cap întocmai ca o **paiată** pe care ar trage-o cineva de ață. Pentru a da mai multă importanță paradei, mergeau cu toții la Mitropolia cu numele Sf. Nicolae. Mitropolitul și trei arherei și cu toți popii, dau Domnului crucea sfântă și evanghelia ca să le sărute. Geamparalele muzicei turcești nu cântau în acel timp.

Domnitorul intra în biserică iar dascălii cântau isonul

de bună venire. Vodă se apropia de altar, pentru a fi uns de mitropolit, cu **sf. Mir**, dacă nu ar fi fost uns de patriarhul din Constantinopole. După ce această frumoasă ceremonie se termina și **Polichronionul** se auzea din toate părțile, Vodă pleca către palat în cântecele trompeșilor, tobelor, țimbalelor și geamparalelor. Intra în sala divanului și sta în picioare în fața tronului ce i se pregătea din vreme.

Toți boerii, cari l-au însoțit, ocupau fiecare câte un scaun. Ofițerul care a fost trimis de Sultan să fie de față la încoronare, da lui **Divan efendi** (secretarul) să citească în fața divanului **Hatișeriful** Sultanului. Acesta era turc, citea rar și cu voce tare, iar marele **Postelnic**, șambelanul palatului, îl traducea în românește. Ofițerul turc îmbrăca pe Vodă cu mantaua domnească. **Caftanul** împodobit cu hermină, pe care o adusese din Stambul și îi da mâna dreaptă pentru a-l ajuta să se urce pe tron. Artileria, care se compunea din două-trei tunulețe, trăgea o salvă, iar poporul striga ura. Domnul dăruia ofițerului turc o manta îmblănită cu hermină, iar secretarul divanului primea numai un **caftan** de postav. După acestea toți boerii mergeau de sărutau mâna Domnului, pe când el sta pe tron și le mulțumea, dând din cap, după care se retrăgea în apartamentele palatului. Toată ziua era petrecere cu beutură și cu jocuri grecești și moldovenești.

Aceleași formalități se îndeplineau și când se încoronau domnitorii în Valachia.

§ 6

DIN ISTORIA VECHIE A MOLDOVEI

Geografia veche

Moldova era împărțită în Țara de sus și Țara de jos.¹⁾ Țara de jos se întindea către Orient, începând de la Iași, unde era reședința domnitorilor, până la Bender (Tighina). În partea de jos mergea până la Galați, pe margi-

¹⁾ De aceea se numeau două Moldove (N. T.)

nea Dunărei. Către apus, se mărginea cu Valachia și cu munții despre Transilvania.

Țara de sus începea dela Iași, către Nord, se mărginea cu munții Carpați și mergea până la **Sugarina**, oraș în Podolia.

Altă dată, în Țara de jos se cuprindea și Basarabia, pe care Tătarii o numeau **Bugeac**, în care erau cele două orașe principale Akerman (Cetatea Albă) și Kilia. Cea dintâiu, după Herodot, pe care Românii o numeau **Iulia Albă**, iar Moldovenii au numit-o **Cetatea Albă**, oraș alb. Acest oraș a rămas celebru, pentru că acolo a fost exilat, renumitul poet roman Ovidiu. Acolo se mai vede încă un lac, care poartă numele de lacul lui Ovidiu.

Acest autor plăcut, a cărui amintire va fi în veți plăcută amanților și poeților, aflându-se exilat în țara sălbatică a Goșilor, astăzi Moldova, a locuit câțva timp în Cetatea Albă, pe urmă s'a retras la trei leghe, de acolo, într'un sat, din care se mai văd ruine. Aproape de locuința lui se află un mic izvor de apă, care îi poartă numele ca și lacul vecin, pe marginile căruia Ovidiu avea obiceiul de a se plimba foarte des. Zicătoarea spune că el a scris în limba moldavă mai multe poeme, după cari nu s'a putut găsi **nimic pozitiv**. Memoria despre acest mare poet, nu a făcut nici odată impresie asupra populațiilor locale.

Legenda spune că a venit din partea de nord a Tibrului un om extraordinar, care era plin de bunătate, că acel om ofta mereu și vorbea singur și părea că miere curgea din gura lui. Ceea ce este de mirare că nici Dimitrie Cantemir, nici N. Mavrocordatos, foarte învățați, nu au ridicat un monument în memoria lui Ovidiu, care a căutat să consoleze, prin poeziile lui, acele populații amărâte. Să sperăm că cei viitori vor repara ceea ce, cei trecuți nu au făcut.

Locul unde a stat Ovidiu, este dintre cele mai triste. ¹⁾

Kilia, care s'a numit **Licostomon**, este aproape de una din gurile Dunărei, numit și el Kilia, prin care Dunărea se varsă în mare.

¹⁾ Mai departe autorul Carra, face o descriere foarte poetică a localității (N. Tr.).

În Țara de jos se mai află și alte orașe, între care și Tighina pe marginea râului **Tyras** sau **Nistrul**. Acest oraș a fost predat Turcilor de prințul moldovean Hero (cine va fi fost ? (N. Tr.) Mai este asemenea și **Gergina**, dar care nu trebuie să se confunde cu Giurgiu din Valachia, pe marginea Dunărei. Acest oraș este pe râul **Siret** aproape de Galați, în ruinele căruia s'au găsit mai multe medalii vechi. După inscripția de pe o piatră găsită acolo se crede că orașul a fost înființat de Traian.

Un alt oraș, așezat pe **Milcov**, numit **Crazuna** (probabil Crazna (N. T.), pe Prut, este **Tacphalia lui Herodot**, care, se crede că altă-dată a fost considerabilă, judecând, după ruinele ce s'au descoperit în timpul lui Dimitrie Cantemir. Acest oraș este la nord de **Ister** sau **Danubiu** și aproape zece mile departe de **Huși**, unde Petru I a fost nevoit a capitula în 1711, în războiul cu Mahomet Baltagi Bași. (Cred că autorul face o mare confuzie topografică. (N. T.) Se mai află și orașul **Soroca**, numit **Akerman**, pe râul **Tyras** (Nistru), zidit din piatră. În fine Iași, pe râul **Bahlui**, la patru mile de **Prut**, sau pe marginea acestui râu, după cum din eroare îl așează unii geografi.

În partea de sus a Moldovei este **Suceava**, **Cernăuți**, **Nameșa** (probabil **Nămoloasa** N. T.) **Romanov** (?) și **Satagora** și Hotinul, unde Turcii au avut garnizonă permanentă.

Înainte de a se așeza Turcii în Europa, Suceava a fost capitala Principatului Moldovei și locuința Domnitorilor dar, după luarea Constantinopolului, s'a mutat capitala la Iași, așa ca să fie mai aproape de frontiera imperiului otoman. Acest oraș este de o întindere mediocră, casele mici și mai toate construite din lemn, sunt numai șase străde, îndestul de spațioase, totdeauna foarte murdare și pavate cu lemne (bârne transversale, în formă de poduri) și prin nimic nu se arată că ar fi un oraș prea vechiu.

La Suceava este o piatră mare, căzută dintr'un zid, pe care sunt săpate turnuri în relief, purtând o coroană imperială cu doi lei, pentru a susține piciorul acestor turnuri și doi pești cu solzi și cu coadele ridicate și încrucișate ; de desubt un cap de taur cu o stea cu șase raze între coarne. Din aceasta se poate deduce că a fost pusă la fundarea orașului, cu toate că nu există nici o inscripție, nici data anului.

Se știe că din timpurile cele mai vechi, capul de bou a fost considerat ca marca Moldovei. În genere analele Moldovei sunt foarte obscure ; toți locuitorii trăesc într'o stare foarte primitivă de cultură. Grecii au fost de o rea-voință, ca să nu se poată spera nici un ajutor din partea lor, în cunoașterea originei, cine a construit orașele și satele. După cercetările (autorului) se știe că Moldova a fost supusă turcilor ca un Conac. Aceasta s'a cunoscut dintr'o diplomă a sultanului, care a fost păstrată până ce **Sobiescky**, regele Poloniei, când a intrat în Moldova, la 1686, a ars-o, în fața poporului, pronunțând o lăudăroasă cuvântare : „Priviți cu băgare de seamă cum Majestatea mea știe să vă scape de robia turcească...” Din toate privilegiile acordate Moldovenilor, după obiceiurile de atunci, cel mai principal este cel următor : „de vreme ce, Moldova s'a predat de bună-voie și a promis supunere către împărăția otomană, voința Sultanului a fost ca toate bisericile de rit creștin să nu fie violate, ca legile țarei să rămână în ființă”. De la Domnitori se cerea ca în fiecare an să trimită Sublimei Porți, prin boeri credincioși sau deputați, o mie de galbeni aur, patruzeci cai buni, douăzeci de uli de vânătoare, toate sub formă de **Peșcheș** sau cadou. Toate aceste convenții au fost executate exact în partea Turcilor, până la domnia lui Petru Rareș, când turcii i-au cerut un **Carai** sau un adaos de o sumă foarte mare, sub formă de tribut. Petru Rareș s'a dus singur la sultan să îi arate că țara nu putea da o sumă așa mare, și a trebuit, ca să îmblânzească pe tiran, să sărute treptele tronului. Pentru că nu a putut obține clemența sultanului, a refuzat a se supune, dar, de teamă de urgia poporului, care putea să-l acuze că din cauza lui a căzut pe capul lor greutatea impuse de Turci, el a abdicat și s'a dus la **Ciceu**, oraș în Transilvania, unde a trăit din venitul moșiei ce a cumpărat. Dar **Ștefăniță Vodă**, care a fost numit în locul lui, mai ambițios sau forțat, a convenit să dea douăsprezece mii galbeni aur. Urmașii lui, și mai lacomi de domnie, au ridicat și mai mult acel tribut, așa încât nu se știa unde se va opri. Nu numai că trebuia să plătească până la șizeci de mii de galbeni aur anual, dar, încă douăzeci și patru mii, la sărbătoarea Paștilor, fără a mai număra și alte daruri făcute sub toate formele, persoanelor cu trecere la Curtea sultanilor.

§ 7

CUM S'AU FORMAT DOMNIILE STREINE IN MOLDOVA
ȘI VALAHIA

Bogdan, conformându-se dorinței părintelui său, a trimis ambasador pe Logofătul Tensuk, care, fiind primit în audiență de Sultan, i-a spus că vine din partea Domnitorului Bogdan și a poporului, ca să ofere înălțimei sale, cele două Moldove ¹⁾ în condiții onorabile ; în special el a cerut ca religia să fie respectată și așa că țara va fi considerată ca un Conac al Imperiului și că se vor supune otomanilor. Sultanul a fost foarte bucuros, el a fost cu atâta mai mulțumit, când a aflat de această supunere încât nu a mai venit cu armată în contra Moldovenilor, cu toate că aceștia, de mai multe ori îndrăznise să se măsoare cu puterea Padișahului Soliman. Acesta a dat o **Iradea** ambasadorului, iscălită chiar cu mâna lui proprie pe care a adus-o la Suceava, după care, Bogdan și cu boerii, s'au dus într-o întâmpinare a Sultanului și, găsindu-l aproape de Sofia, capitala Serbiei (cred greșală. N. T.) pe drumul Constantinopolului, i-a dat patru mii galbeni aur, patruzeci epe bortoase și douăzeci și patru hereți (ulii de vânătoare) ; angajându-se de a plăti în fiecare an partea aceluiaș venit, în semn de supunere feudală.

După numele acestui Bogdan, Moldova s'a numit **Bog-dania**, în locul numelui vechiu, când locuitorii acestei țări se numeau **Akislaci** sau, mai ales, **Aculahi**, care însemna Valachi albi ; aceia ce se numesc astăzi Valachi, au avut numele de Cara Iflac sau Cara Vlah, adică Valachi negri Sub domnia lui Bogdan și a încă doi domni din aceeași familie, cari au urmat după el, cele două provincii, au fost limitate (proverbul zice că „capul plecat, de sabie nu este tăiat”. Se mai spune că: cu cel mai mare nu te pune, cu cel mai tare nu te lupta. (N. T.) Turcii în ocuparea Imperiului Grec, se mulțumeau cu puținul tribut, ce li se plătea, dar, venind la Domnie Caziclu-Vodă (care va fi fost acesta ? N. T.) pe tronul Valachiei acest domn s'a gândit ca să se scape de jugul turcesc, și așa, a refuzat tributul anual. Ma-

¹⁾ Moldova de sus și cea de jos.

homot II, care a cucerit Constantinopolul și unde își stabilise Imperiul, a venit în Valachia, și, după bătălii sângeroase, pe care le-a dat contra acestui domn, pe câmpia de la Focșani, în 1460 l-a forțat să fugă în Polonia, unde a murit. Istoria vorbește de acest Caziclu-Vodă ca de un mare tiran. Se spune că el a omorât șase mii de oameni și i-a umplut cu paie, pentru o nimica toată, din care cauză poporul îl numea **Capaluc** sau făcător de mumii sfinte (pienx). Turcii îl numeau **Kazikli**, care va să zică bogat în **fantome religioase**. În locul lui, Mahomet a numit pe fratele lui, Deocamdată, Ștefăniță Vodă, fiul lui Bogdan, care urmează pe tronul Moldovei, s'a răsculat și el contra Turcilor, refuzând tributul.

Mahomet a trimis un Pașă, pentru a-l face să înțeleagă. Acest domnitor s'a dus cu mare curagiu înaintea celui Pașă și l'a întâlnit la **Fălcu** — pe marginea Prutului. Bătălia a fost mult timp nesigură; dar, în cele din urmă, Moldovenii au biruit. Pașa a fost omorât, precum și mulți soldați și un mare număr de prizonieri, și cari au scăpat, au fugit până peste Dunăre. Mahomet, aflând despre această înfrângere, s'a supărat foarte rău și anul următor, 1472, a plecat singur către Moldova, în fruntea unei armate numeroase și, neîntâlnind nici o rezistență, s'a mulțumit a jefui, a lua totul și foarte mulți robi și animale. În acel timp, nimeni din familia lui Bogdan, nu domnea, nici în Moldova, nici în Valachia, căci, toți ai acestei familii fugiseră în Ucraina, unde au jucat un mare rol.

* * *

În timpul domniei lui Vasile (Lupu) și-a făcut apariția renumitul Bogdan Kiemielnițki Hatman, sau șef al Cazacilor (călăreți) care făcea să tremure nu numai Polonezii, dar chiar Turcii și Tătarii. Turcii îl numeau **Smil** și nu uitau nici odată ravagurile ce făcuse el pe marginea Mării Negre. El a fost omorât într'o luptă cu Polonezii. A lăsat doi copii, pe Gheorghe și Timuș, care s'a însurat cu Ruxandra, fata lui Vasile Lupu, fiind gonit din Domnia Moldovei, de către Ștefan, supranumit Burduful, s'a retras la ruda lui Kiemielnițki, care i-a dat patrusprezece mii de cazaci, comandați de Timuș, pentru a-l repune pe tronul Moldovei și mai cu seamă să ocupe Suceava, unde lășase averea nevastă

și pe fiul său. Dar, înainte de a ajunge în aceeași localitate, Suceava căzuse prin trădare în mâinile lui Ștefan care luase bogățiile lui Vasile (Lupu) și trimisese la Iași, prizonieri, pe nevasta și copilul lui Vasile, care, cu toate acestea, a încercat în zadar să se ducă la Suceava, unde a găsit pe Timuș instalat împrejurul Sucevei; și cum îi plăcea să bea a început să bea vin și bere de Müller, fără socoteală.

Un artilerist neamț, văzându-l în stare de beție, a îndreptat un tun către el și i-a stricat un picior. Din cauza aceasta, Timuș a murit peste câteva ore și Cazacii au căpătat o frică așa de mare, încât toți au luat-o la fugă, dar, puțini au scăpat, pentrucă Moldovenii i-au urmărit și tăiat cu săbiile, și cari au rămas vii au fost înecați în Nistru. Se spune că Bogdan era așa de bețiv, încât, când s'a dus la ginerile lui Vasile, șapte zile nu s'a trezit, așa că Vasile nu s'a putut înțelege cu el și la toate câte îi spunea, Bogdan cu oala cu vin îi da și lui Vasile să bea ca să uite necazurile.

Vasile, văzându-l în această stare a spus celor dimprejur: „Eu am crezut că și cazacii și cei cari îi conduc sunt oameni, dar acum văd că sunt niște urși transformați în oameni, sau aceștia prefăcuți în urși”.

George Kiemielnički, fiul cel mai mare al lui Bogdan ¹⁾ despre care vorbirăm, după moartea tatălui său, care a fost omorât în lupta cu Polonezii, a fost ales Hatman de către Cazaci, s'a luptat trei ani contra Polonezilor. Văzând că aceste rezistări și, de frică să nu fie omorât cum a fost tatăl lui, a hotărât să se călugărească și să moară într'o mănăstire. S'a deghizat în călugăr și, trecând prin pustiile Ucrainei, nespunând nimănui gândul lui că avea să intre în Mănăstirea Sfintei Fecioare. Acest vagabond, necunoscut, a întâlnit în drum alți vagabonzi cari, după ce l-au bătut, i-au luat tot ce avea la el. Mai mulți Tătari l-au scos din mâinile lor, dar și aceștia l-au maltratată și l-au dus în Tataria la chanul Crimeei. Acesta observând că nu ar fi un om de rând, l-a îndemnat să se boteze turc, fără să reușească; dar un cazac, care fusese sub comanda tatălui lui și care se turcise, l-a recunoscut și de frică să nu îi ia locul la curtea chanului, l-a denunțat acestuia, care, l-a trimis peșcheș Sul-

¹⁾ Să se știe că acest Bogdan, nu este fiul lui Ștefan cel Mare. (N.T.)

tanului la Constantinopol, să facă ce va vrea cu el. Sultanul a poruncit să-l închidă în „Cele șapte turnuri”, unde a stat mai mulți ani. El, văzând niște vase (șeici) ancorate alături, s'a hotărît să fugă noaptea; a făcut o funie din covoarele pe care dormea și s'a lăsat în mare, dar funia fiind prea scurtă, el a căzut, și a făcut sgomot; păzitorii, l-au prins, și l-au închis din nou și i-au pus lanțuri de gât, de mâini și de picioare și, a stat închis de la 1670 până la 1677. El se obicinuise așa de mult cu mizeria lui încât, când i s'a propus să fie din nou numit Hatmanul Cazacilor, a refuzat; dar lui îi plăceau mai mult lanțurile și cu mare greutate l-a făcut să primească înalta situație ce i se oferea.

Cazacii n'au voit să-l primească ca șef, pentrucă ei nu l credeau că era adevăratul fiu al lui Bogdan. După trei ani a fost trimis în Ucraina, să adune lucrători ca să facă o cetățuie la gura Niperului. El a avut să lupte cu niște trupe de Cazaci, comandați de Pirco și a fost omorât de acesta. Cu acesta s'a stins familia lui Bogdan Kiemielnișki.

Aproape o sută de ani, Turcii au lăsat în pace pe Moldoveni, în conformitate cu convențiunile încheiate, ca să-și aleagă singuri pe Domnitorii lor.

Pe urmă, Poarta a găsit cu cale ca să numească deadreptul pe Domnul Moldovei, dintre aceia cari puseseră zălog la Constantinopol și de preferință, dintre grecii cari locuiau la Stambul și cel dintâiu a fost grecul Dimitrie Cantacuzino. Peste zece ani a fost numit Anton Rosetti, C. Cantemir, Ducas Rumeliotul, C. Mavrocordatos, Dimitrie Cantemir, etc.

La 1538 Soleiman III, în capul unei armate numeroase a pătruns în Moldova, spre marea mirare a populației, care nu știa pentru ce vine acest tiran.

Toată țara era în foc, de la Dunăre până la Suceava. Sultanul s'a stabilit în fața orașului și a cerut să i se plătească tributul anual. Moldovenii înfricoșați au îngenunchiat înaintea Sultanului, rugându-l să mai potolească urgia ce căzuse pe ei și au consimțit să plătească tributul și au cerut grația lui Soleiman ca să-și aleagă ei pe Domnitori, care să fie confirmați de Poartă, ca mai înainte. Sultanul le-a încuviințat cererea și a dat drumul celor arestați.

A doua zi a adunat pe toți boerii și le-a spus care era împrejurarea care îl făcuse să vină cu putere asupra Mol-

dovei. El a venit să răzbune distrugerea cetății Kilia și masacrarea musulmanilor ce locuiau acolo. Soleiman a spus că, după Coran ar trebui să-i taie pe toți, dar îi iartă, însă să-i predea toate bogățiile fostului Domnitor. Moldovenii au tăcut, dar au văzut cum Teflenderul intră în Palatul Domnitorului însoțit de o companie de ieniceri, și ridică toate bogățiile, argintăria și pietre scumpe. Soleiman s'a mulțumit cu ce a luat și s'a întors la Constantinopol.

În drumul său s'a abătut să vadă ruinele orașului Kilia, și a poruncit să se reconstruiască și lemnăria să o ia dela podul pe care a trecut el cu armata peste Dunăre, la Isaccea.

Dela 1538 la 1670, istoria Moldovei vorbește foarte puțin despre cele ce s'au petrecut. Se vede că tributul se plătea regulat.

La 1670, pe când Ducas Rumeliotul domnea, Mahomet IV a declarat războiul Polonezilor, și a plecat singur contra lor, a trecut Dunărea pe un pod pe care l-a construit la Sactasa (probabil Isaccea. N. T.), trecând prin Moldova s'a oprit aproape de Hozin (probabil Hotin. N. T.) pe marginea râului Tyras (Nistru).

Cu luntrile a trecut o parte din armată peste Nistru, pentru a ocupa orașul Zavaniski (probabil Iovaniski. N. T.) care a fost luat cu forța. Tătarii s'au predat în lagărul Sul-tanului.

Mahomet IV a dat poruncă lui Ducas, Domnul Moldovei, ca să trimită lemnărie trebuincioasă pentru a face pod peste Nistru, dar Ducas, care avea înțelegere cu Polonezii, mergea încet. Mahomet s'a supărat și a dat ordin să-l aresteze și i-a luat toată averea. Boerimea a fost autorizată să aleagă alt domn și a ales pe Petre (poate fi Petru Cercel, căci el a domnit foarte puțin. N. T.).

CAPITOLUL III

INCEPUTURILE MEDICINEI

§ 1

Istoria spune că medicina a fost practică din cea mai adâncă vechime, la popoarele înaintate în cultură.

Egiptenii au cunoscut foarte bine anatomia, prin urmare și chirurgia, ca să vindece plăgile externe și să mumifice cadavrele cu o artă incomparabilă. Israelii au trebuit să întrebuințeze cauterizări și amputațiuni pentru râie, pelagră, etc. La Greci, poetul Pindar, laudă pe Esculap, fiindcă vindeca Pesta. Romanii, cu toată prevențiunea lor în contra medicilor greci, au fost nevoiți a se ocupa de chirurgie, din cauza continuelor războaie, prin care cuceriră toată lumea antică și Arcagat, le escita admirațiunea, prin tratarea mai întâiu a rănilor (pentru care îl numiseră vulnerarius), apoi, prin operațiuni chirurgicale (pentru care îl porecliseră carnefiz, adică gialat, măcelar).

Pretutindeni au existat medici și medicastri, astrologi și zodiași, cum pretutindeni mai există chiromanți și ghicitori, cum la noi se găsesc încă vrăjitoare și descântătoare, care afirmă că știu de toate, că posedă știința de a vindeca ori-ce afecțiune. Nicăeri nu se menționează însă despre existența unor anumite localuri, în care bolnavii să fi fost căutați în mod metodic.

Nu cred că va fi o exagerare, dacă voi considera templele antice ca origină a spitalelor moderne.

La Egipteni și Asirieni, vindecările se opreau în temple, de către clerici și sub auspiciile religiunii, sub formă miraculoasă. Vechiul și noul testament, Biblia și Evanghelia, ne vorbesc de „îngerul domnului”, care să cobora în „scăldă-

toarea oilor” zis în hebraica vitezda, despre „isvoare de tămăduire” și alte tratamente, care se aflau în templu. Numai magii Persiei, cu faimoasa lor artă „magia”, făceau vindecări, fie la dânșii, fie la domiciliul bolnavilor. Cât despre greci, la ei așa ziși „asclepiazii”, preoți ai lui Esculap exercitau în temple ceia-ce se numea „arta medicală” și e probabil că prinprejur sau în apropiere, se aflau locuințe pentru instalarea celor suferinzi. Executat-au ei și operațiuni chirurgicale? N'o putem afirma categoric în lipsă de documente sigure, dar se făcea în tot orientul cu substanțe somnifere și narcotice.

Creștinismul adoptă acelaș mod de privire. Bine-cuvântările preotului, atingerea de moasce, căderea la sfințele daruri, stropirea cu aisamă, prezența icoanelor făcătoare de minuni, dar mai cu seamă cuminecătura, au fost considerate de primii creștini ca medicamente cu atât mai eficiente, cu cât vindecau prin puterea divină. S'au ivit chiar bărbați de profesiune, care, pentru bunătatea și desinteresarea lor, au fost canonizați.

Astfel, în calendarul nostru, figurează sfinții Pantelimon, Elefterie, Cosma și Damian (ziși „doctori fără arginți”, adică medici de consultațiuni în adevăr gratuite), ca și cei trei ierachi ai bisericii orientale, sub a căror protecțiune a pus spitalul Colțea piosu'-i fondator.

Fiind-că una din virtuțile de căpetenie ale creștinismului este și caritatea, milă către aproapele său, primirea călătorilor, ajutorarea săracilor și îngrijirea bolnavilor, de aceea prelații și domnitorii, în decursul evului mediu, întreprinseseră construirea de monăstiri și chinovii, și tot atâtea azile pentru retragerea bătrânilor, și pentru ușurarea suferințelor. În istoria Franciei se menționează despre dânsese încă din secolul al X-lea și despre spital într'al XII-lea. Ca să inspire mai multă încredere și să treacă drept localuri în care ospitalitatea se da sub ocrotirea lui Dumnezeu, li s'a dat numirea de „Hôtel Dieu”. Niște asemenea localuri se găsesc mai multe răspândite în Franța și unul la Paris, conduse de călugări până în secolul al XVII-lea. Chiar astăzi ne mai servim de chirurgie, pentru afecțiunile genito-urinare, de instrumente inventate de monachi și zise după numele lor, ca de exemplu Frère Côme de la vechiul Hôtel Dieu din Paris; pe când acesta era administrat de popi.

În mai toate statele culte din occident, spitalele numeroase au rămas de la clerici, unele sunt instalate în monăstiri și administrate exclusiv de dânsii, ca cel cu peste 500 paturi în Taborstrasse din Viena.

La noi, nu numai că monăstirile au fost și sunt încă aziluri și spitale, unde fie odată cu cetirea moliftelor, căderea la sfintele daruri, ungerea cu mîr și altele proceduri religioase, se administrau bolnavilor diferite substanțe, ierburi medicale, decocturi, etc., chiar biserici din orașe au ținut locul de spitale. Până mai acum câțiva ani, la biserica Icoana — numită astfel după o icoană făcătoare de minuni — se aflau în fundul curței, camere destinate pentru căutarea celor atinși de afecțiuni mintale. Tot în jurul bisericilor s'au înființat la noi primele spitale regulate, Colțea, sf. Pantelimon, Mărcuța și sf. Spiridon din Iași.

Intorcându-ne la Franța, vedem, că în tractatele celebrului A. Paré, ale lui Pigras, Thévenin și Guilemeau, în secolurilor XVI și XVII, nu găsim absolut nimic despre descrierea pitorească a lui Dionis, precum și în toți autorii spitale, afară de Saviard, care le atribuie mari rezultate.

Totul se reducea la cunoștințele dobândite în războaie, pe câmpul de luptă sau în practica privată; numai acolo se câștigau elemente de observare și de instruire.

Veridicul și judiciosul J. L. Petit, apoi Garangeot, Morant, Le Dran, Ravaton, Begin, nume pe cari le întâlnim continuu în decursul studiilor noastre, împreună cu „Academia de chirurgie” au îmbogățit știința, împrumutând totul de la războaie mai mult ca dela spitalele civile.

Trebue să ne scoborâm în secolul al XVIII ca să găsim că Desault pentru prima oară, vedem zăpăceala în care se afla școala franceză arătând tinerimii calea către „Hôtel Dieu”. De atunci începe adevărata eră medicală; de aceea și perioada aceasta poartă numele de „școala practică” sau „școala lui Desault”.

Să nu se uite totuși că chiar fără spital chirurgia n'a fost cu mult mai înapoiată pe timpul lui J. L. Petit și al lui Paré, ca într'al lui Desault și Dupuytren, cari au fost gloria medicală a Franței, ilustrând arta chirurgicală în cel mai important spital din Paris.

În volumul I, am vorbit despre începuturile medicinei științifice în țara noastră.

§ 2

DIN ISTORICUL OCULISTICEI

Tratamentul afecțiunilor ochilor a devenit o specialitate către finele secolului al XIX. În general afecțiunile ochilor se tratau aproape de către toți medicii dar, mai mult studiul acestor afecțiuni trecea în domeniul chirurgiei generale. În studiul istoric se arată că practica tratamentului afecțiunilor ochilor se preta foarte mult la șarlatanie, se citează cazuri în care operatorii prin coborîrea, cataractei căutau să speculeze pe orbi, cari după ce se tocmeau cu suferinzii cât să le plătească, coborau cristalinul, întrebau pe pacienți dacă vedeau și dacă spuneau că văd, operatorii măreau prețul operației, dacă voiau să fie operați și așa pacienții erau nevoiți să accepte prețul mărit, numai ca să vadă.

Primul mare oculist a fost V. de Greffe dela universitatea din Berlin. La Paris era la Facultatea de medicină profesorul de medicină externă Panas, care se da drept oculist, dar el nu a avut nici o importanță și nici nu s'a remarcat prin nimic ca un oculist de valoare. Doi medici oculiști practicanți, fără a avea nici o legătură cu Facultatea au fost: Weker și Galezowsky.

La noi, cum cunoștințele medicale erau practicate de medici cu cunoștințe limitate, veniți din diverse state, nici nu se pomenea ca vreunul să aibă vreo idee despre studiul afecțiunilor ochilor; cel mult dacă prescriau și ei ceva medicamente pentru inflamațiile conjunctivei, și toate erau înglobate sub o singură denumire de **conjunctivită catarhală**. Nimeni nu mergea mai departe nici în precizarea diagnozei, nici a tratamentului.

În timpul studiilor mele se vorbea foarte mult de un țăran (mi se pare din satul Afumați din vecinătatea Capitalei) cum că era foarte meșter în coborârea cataractei prin ajutorul unui ac (cârlig de făcut ciorapii) și lumea se ducea la el în număr foarte mare.

Unul dintre elevii școlii noastre, regretatul Vasile Vlădescu, doctor de la Facultatea din Paris, a urmat clinica particulară a lui Weker și mai târziu a fost la Berlin la profesorul V. de Greffe, s'a specializat, și întorcându-se

în țară a practicat Oculistica și a fost numit profesor la Facultate în urma unui concurs strălucit. În timpul pe când Vlădescu practica, fu pripășit italianul Vignali care s'a recomandat ca oculist, dar el nu a ținut mult timp, căci nu îmi reamintesc dacă a murit în țară sau a părăsit România. S'a mai pripășit și doctorul Kugel, care făcea pe oculistul.

Un alt elev al Facultății noastre care a devenit un profesor și oculist reputat a fost doctorul N. Manolescu și sunt

Dr. G. Stănculeanu

Dr. N. Manolescu

foarte mulțumit că eu am contribuit la specializarea lui.

Iată cum au devenit lucrurile : Pe când conduceam serviciul I de clinică Chirurgicală la Spitalul Colțea, un tânăr medic, pe care nu îl mai cunoșteam, de când părăsise Facultatea, mi-a arătat dorința că ar fi voit să facă ceva mai mult decât să rămână medic de plasă la Pătârlagi în districtul Buzău. Pentru că un adevărat oculist în România era numai Vlădescu, l'am povățuit pe Manolescu să se ducă la Paris să se specializeze și pentru aceasta i-am dat o recomandare către Weker. Din nenorocire Vlădescu a făcut o Hepatită și a murit de un abces. Catedra devenind vacantă,

Manolescu a fost numit în locul vacant. După retragerea la pensie a lui N. Manolescu, a fost înlocuit de doctorul G. Stănculeanu. Acesta murind, a fost înlocuit de doctorul D. Manolescu, fiul regretatului profesor N. Manolescu. Astăzi știința afecțiunilor oculare este condusă de o pleiadă de tineri medici oculiști, toți foști elevi meriți ai Facultății noastre, între cari și d-na Elena Pușcariu, profesoară la facultatea din Iași, și dr. Mihail la facultatea din Cluj, cari, toți fac onoare corpului medical.

Pentru a face un studiu cât mai întins, când este vorba de unele ramuri de știință, cred că este bine să vorbesc de unele episoade din viața regretatului profesor Vlădescu, ale cărui merite bine justificate, au fost cu atât mai accentuate, cu cât toată știința medicală era încă foarte obscură. Vlădescu

Dr. D. Manolescu-fiul

avea o mare dorință ca să aprofundeze cât mai mult știința afecțiunilor ochilor, așa în cât el avea o renume bine meritată prin studii foarte asidue încă pe la 1877, când Vlădescu s'a remarcat în operația de Cataractă prin extracția a mult regretatului profesor și mare om de stat, C. Bozianu. Lucrurile s'au petrecut astfel :

În timpul războiului de la 1877—78, Vlădescu și eu mine eram în serviciu la T. Măgurele mobilizat și eu aveam direcția generală a Crucii Roșii. Într'una din zile, Primul Ministru Ion C. Brătianu ne-a chemat și ne-a spus ca să venim la București, să operăm pe Bozianu de Cataractă. Bozianu care era un om cu foarte multă minte, cu toate că mulți stăruiau de el ca să se ducă la Viena să se opereze, le-a răspuns că el are doi ochi, dă pe unul, unui medic ro-

mân și dacă acesta nu va reuși, dă pe al doilea unui străin. Așa a și făcut, noi am venit și sub anestezia cu Cloroform, Vlădescu, cel dintâiu în România, a operat Cataracta prin extracție.

Încă în anul 1873, împreună cu Vlădescu, am plecat să mai vedem ce se mai făcuse bine în știința medicinei și mai cu seamă să studiem chestiunea antisepsiei care era la ordinea zilei; am luat în șir centrele cele mai repute și ne-am oprit întâiu la Praga, unde nu am găsit nici o schimbare de ce era în trecut. La Breslau, eu am cunoscut pe eminentul operator Fischer, unde am văzut un slab înce-

Dr. Elena Pușcariu
Profesoară de Oculistică la facultatea din Iași

put de antisepsie, iar Vlădescu a vizitat o clinică particulară de afecțiuni oculare dar care era într-o stare de curățenie care lăsa foarte mult de dorit,

La Lipsca am cunoscut pe marele chirurg Tiersch. Tot acolo am văzut pe profesorul Winderlich, care a preconizat și scrisese o broșură despre Termometria clinică. La Drezda nu am găsit nici o deosebire de cele din trecut. La Berlin am văzut operând pe marele chirurg V. Langebek tot cu idei vechi, dar care avea asistent pe tânărul Bergman care conducea clinica lui Langebek, în condiții cu noile modificări.

Dr. Vasile Vlădescu

Elev al Școlii de medicină din București, Doctor în medicină de la Paris. Cel dintâiu profesor de Clinica afecțiunilor de ochi

Anu fost să vedem clinica de ochi și profesorul nu ne-a permis, pentru că eram streini și nu eram în regulă cu plata taxelor. La Hanovra ne-am despărțit : Vlădescu s'a dus la Utrecht să viziteze clinica unui oculist care era foarte reputat pe atunci. Eu m'am dus la Bruxelles, unde nu am găsit nimic extraordinar. De la Ostanda m'am dus direct la Edinburg să văd pe renumitul Lister, părinte al începutului antisepsiei. De acolo am trecut la Paris, unde cei mai mulți dintre profesorii în chirurgie, nu aveau nici o cunoștință de metoda lui Lister.

§ 3

CUM SE TRATAU AFECȚIUNILE GENITO-URINARE

Un serviciu special, un curs oficial la vre-o Universitate asupra afecțiunilor genito-urinare nu au existat nici chiar pe timpul când îmi făceam studiile la Paris. Erau câțiva specialiști sporadici, foarte reputați pe acele vremuri, așa la Paris erau Hortoulou și Civial ; la Londra era Thomson și la Viena, Iwancici.

La noi n'a fost nici unul care să se fi ocupat în special de afecțiunile organelor genito-urinare. În timpul internatului un vechiu felcer al spitalului Colțea, îmi spunea că a fost un medic anume Grunau, un saxon reputat, cum că știa să vindece ciurma și a fost adus cu mare halaiu, dela Galați, pentru a vindeca Ciurma, care făcea multe victime.

Grunau a fost numit **doftor** la spitalul Colțea, unde, în una din zile a făcut operația de **Talia perineală**, pentru un calcul urinar.

După ce a legat pe pacient cu funii de tei (nu erau frânghiile de cânepă) cu un mare cuțit a făcut tăetura în regiunea perineului, a introdus mâna, a scos piatra și s'a adresat către asistenți :

— O ! că mare este, f... morții ei.

Haemorrhagia a fost așa de mare, că pacientul a sucombat îndată.

Tot felcerul Bellini mi-a spus că a fost un medic italian, Nezati, care făcea operații și căuta și afecțiunile organelor

uro-genitale. La anul 1857, când răposatul Davila a despărțit serviciile pentru afecțiuni medicale și chirurgicale, a numit la Colțea, șeful serviciului chirurgical, pe d-rul N. Turnescu și pentru medicale a numit pe d-rul Gheorghe Polyzu și așa s'au format cele două clinici, unde elevii școlii de medicină urmau cursurile acestor doi profesori.

Turnescu, fiind la Paris, — după ce a susținut o teză asupra medicinei generale, a susținut și o teză pentru chirurgie, după cum era obiceiul pe atunci în facultățile franceze. Turnescu, dela început a dat probe de un chirurg specializat, și pentru aceia a și fost numit de Davila, chirurg primar și profesor de clinică chirurgicală. Turnescu a dovedit o aptitudine de bun operator și îndrăzneț, pentru că el era cel mai învățat chirurg între toți medicii din țară. El vorbea bine limba română, așa că făcea o expunere clară și înțeleasă de către școlari.

În serviciul chirurgical, pe care îl conducea Turnescu, se primeau și pacienți cu afecțiuni uro-genitale și Turnescu făcea cateterism uretral, opera phymosa și parphymosa, etc. Turnescu a făcut și operație de Talie perinală.

După ce m'am întors dela Paris, fără a fi văzut pe cineva îngrijind afecțiunile uro-genitale, servindu-mă numai de cărțile vechi, după ce am fost numit la spital medic și mai târziu și profesor, am lucrat foarte activ și am făcut toate operațiunile asupra organelor genito-urinare. Mai târziu, când și în străinătate s'au specializat unii dintre medici, s'au întors în țară tineri de-ai noștri specializați. Între aceștia au fost, d-rul Herescu, Frumușeanu, profesorul dela Facultatea din Iași, Ștefănescu-Galați, Amza Jianu și alții.

Astăzi facultățile noastre de medicină au profesori bine preparați, pentru a preda cu bun succes, învățământul afecțiunilor organelor uro-genitale.

§ 4

CUM SE FACEA VACCINAȚIA (Altoirea, Hultuirea)

Aceasta era operație mai frecventă. Autoritățile administrative stăruiau foarte mult ca altoirea copiilor contra variolei (vărsatul, bubatul cel mare, Corii) să se urmeze cu cea mai mare rigurozitate, de unde s'a și observat că la noi erau mai puțini extropiați și epidemiile nu erau așa de periculoase.

Vaccinația la noi se practica cu mult înaintea descoperirii lui Jener. Aceasta a rămas poate dela obiceiul oriental, cari, vaccinau cu limphă luată chiar din pustulile de variolă.

Acest lucru îl am auzit spus la Paris, de către Depaul, profesor la clinica de faceri a facultății de medicină, precum și dintr'o carte de istoria medicinei.

Vaccinatorii erau niște felceri pe care nu știu cine îi învăța să opereze. Din cauză că se întâmplau multe accidente după vaccinare, locuitorii luaseră mare frică și când era să vină **Doftorul**, așa numeau sătenii pe felcer, femeile fugeau prin păduri ascunzând copiii, ca să nu fie vaccinați din care cauză se iveau epidemii și copiii rămăneau desfigurați.

Mai târziu, când s'au trimis elevi din școala noastră de medicină, bine instruiți în arta de a vaccina și pentru a lua și măsuri contra infecțiilor, sătenii au avut mai multă încredere, se supuneau mai cu înlesnire, nu mai fugeau de frică și cu chipul acesta, epidemiile de variolă nu s'au mai produs și oamenii ciupiți de vărsat aproape au dispărut.

Astăzi, altoirea la orașe și la sate se face de către medici titrați.

Technica operatoare

Vaccinatorii, cunoscuți oficial sub numele de felceri sau doftori, cum îi numeau la sate, luau limpha din pustulile de la cei vaccinați, pe o lanțetă plată, ca o lopețică. Mai târziu acea lanțetă făcând pe una din fețele ei un șențu-

leț în care se păstra limpha, așa ca să nu se șteargă. O altă modificare a fost mai târziu. Pentru că felcerii pierdeau mult timp a se servi de o singură lanțetă s'au fabricat lanțete din oase și chiar din fildes pe care se păstra limpha uscată, pe mai multe asemenea lanțete.

Din cercetările făcute s'a văzut că prin limpha luată de la copii cu afecțiuni grave ca Syphilisul, Tuberculoza și Lepra, s'au înființat institute limphogene, recoltând limpha dela viței și pentru aceasta se aduceau lanțetele din streinătate. Noi, trei colegi, profesorii Vlădescu, Drăghiescu și cu mine înființasem o **Casă de sănătate**, în strada Teilor (Vasile Lascăr) și pe lângă îngrijirea suferinzilor, am crezut să organizăm și recoltarea limphică de la viței. Din împrejurarea că la noi nu am putut avea viței sănătoși și proprii pentru a avea o limphă bună și sigură, mai cu seamă că ne lipsea și personal competente și de bună credință, am renunțat și așa, limpha se procura tot din străinătate.

§ 5

ISTORIA MICROSCOPULUI IN ROMANIA

Pe când făceam studiile la Paris, profesor de Micrographie era Charles Robin. Studiul Microscopului era o parte a științei foarte aridă, apoi Robin, prin felul lui de a vorbi și cu o voce foarte desagregabilă, pițigăiată și sacadat neplăcut întreruptă, nu atrăgea de loc atențiunea auditorului. Robin vorbea o limbă păsărească pentru că nimeni nu îl înțelegea și nimeni nu vedea aceia ce el spunea că vedea cu ochelarii lui, când se uita în ocularul Microscopului. La examene întreba pe candidați să știe aceia ce nici el nu știa și aceasta este așa de adevărat că Robin nu a lăsat nimic în știința pe care el o predă la catedră. Pentrucă studenții nici odată nu știau nimic, el îi certa și îi refuza pe capete, din care cauză el a avut de mai multe ori conflicte cu studenții. Cum nimeni nu putea să învețe ceva la Robin, studenții se serveau de traducerea unui mic tratat de tehnica Microscopului scrisă de germanul Köliker.

Când studenții spuneau că au învățat ceva din acea

carte. Robin se făcea foc, îi certa și îi refuza la examen. Eu am avut mare noroc că nu am fost înscris la examen cu Robin.

Pentru că studiul Microscopului părea un mister, mi-a aprins și mie curiozitatea și am cumpărat un Microscop, așa primitiv cum era pe acel timp și, când m'a numit medic secundar la spitalul Colentina, unde am găsit niște buni elevi cari s'au unit cu mine și am întreprins un studiu asupra tehnicei Microscopului, servindu-mă de cartea lui Köliker și încetul cu încetul am început a căpăta dragostea acestui important instrument. Pentru a redeștepta cât mai mult curiozitatea școlarilor mei puneam pe obiectivul aparatului tot lucruri grosolane cum erau paraziții corpului: purici, păduchi de toate spețele. Sarcopul Scabiei, când îl prindeam.

Cu chipul acesta redeșteptasem în mintea studenților o curiozitate de a merge totdeauna mai departe pentru a aprofunda cunoștințele lor.

După mine, se dusese la Paris, colegul meu Grecescu și cum pe vremea lui cunoștințele microscopice luaseră o dezvoltare mai întinsă, Grecescu a avut ocazia a studia mai mult tehnica microscopică, așa în cât el a făcut theza asupra unui subiect microscopice; a tratat parazitul Favusului (**Acorium Schönlein**). Grecescu avea un talent mare de a desena, și așa a făcut figura parazitului sub Microscop; iar după desenul lui s'a făcut un clișeu negativ, placă de aramă. La 1868, când Grecescu s'a întors în țară nici nu era înființat cursul de microscop la Facultate și tocmai la 1874, când Nicolae Kretzulescu, Ministru de Instrucție a înființat la Facultate trei catedre noi, în care și pe aceia de Micrographie, a numit suplinitor pe doctorul Michail Petrini.

Petrini, găsimdu-se într'o situație dificilă s'a dus la Grecescu și l-a întrebat dacă trebuia să primească sau nu, iar Grecescu l'a încurajat și l'a îndemnat să primească și i-a promis că îl va ajuta să se pună în curent cu studiul microscopului. Când s'a înființat cursul de „afecțiuni de piele și syphilis”, Petrini prin concurs, a trecut la această catedră, iar Ministerul Instrucției, pentru culmea ridicolului, a numit în locul lui Petrini pe profesorul E. Severin, care nu posedă nici cele mai elementare cunoștințe asupra Microscopului.

Severin, om bătrân, s'a dus la Paris, a luat câteva lecții de la Cornil și s'a întors în țară micrograph.

După Severin a fost numit profesor doctorul Babeș și de aci încolo studiul microscopului a devenit un adevărat nișloc de diagnostic și astăzi avem o pleiadă de tineri specializați și studenții au ocazia a-și desvolta cunoștințele ascultând numai oameni competenți.

§ 6

DIN ISTORICUL LARYNGOLOGIEI IN ROMANIA

Pe când făceam studiile la Paris, toate afecțiunile se împărțeau în trei mari ramuri : Medicina internă, Medicina externă sau Chirurgia și facerile și încă pentru faceri, femeile gravide erau primite și în serviciile chirurgicale, așa încât distincția nu era făcută într'un mod absolut riguros. Pentru Syphilis, era un serviciu special. Pacienții cu afecțiuni de ochi, de nas și de urechi, se tratau de către chirurghi într'un mod aproape empiric sau de loc. Pe când în toată Franția se petrecau lucrurile astfel, în Austria și Germania erau specialiști de mare reputație.

În serviciul profesorului Trousseau era ca șef de clinică un tânăr medic, numit Krizaber care, într'una din zile a afișat un anunț, prin care spunea că deschide un curs de Laryngologie. Deși dispuneam de foarte puține mijloace, m'am dus și eu și am plătit taxa ce s'a cerut și am urmat câteva luni până ce am învățat tehnica aparatelor. La întoarcerea în țară, am luat pe credit instrumentele necesare și fiind numit secundar la Spitalul Colentina ca și pentru studiul Oftalmoscopului, am găsit bună-voință la câțiva elevi, externi și interni, am pus în practică dorința mea și am făcut împreună cu ei mai multe conferințe intime și așa am putut căpăta oarecari cunoștință și în această ramură și adesea m'am servit a face diagnosa în unele afecțiuni a'le Laryngelui. Mult mai târziu au venit unii confrăți și între alții, profesorul Vlădescu, pe lângă Oculistică făcea și examenul Laryngelui nasului și urechei.

După moartea lui Vlădescu, mai mulți tineri, fie că se serveau de noțiunile ce căpătase dela mine și de la Vlădescu, fie că au fost și în streinătate, s'au perfecționat și astăzi avem mai mulți specialiști bine reputeți.

§ 7

INSTRUMENTE ȘI APARATE PENTRU GASIREA
CORPILOR STRAINI IN CORPUL OMULUI

Pentru a recunoaște prezența ațelor, gloanțelor, bucăți de sticlă, intrate accidental deadreptul în țesăturile corpului, înghițite sau introduse în vezica urinară sau în intestinul inferior, medicii întâmpinau foarte mari dificultăți. Mulți dintre medici mergeau necunoscând locul precis unde era corpul strein și tăiau în dreapta și în stânga, adesea fără să găsească corpul, dând loc la consecințe foarte grave, cum era pe atunci, Erisipelul și gangrena de spital. În cariera mea am văzut multe cazuri mortale, urmate intervențiilor imprudente ale medicilor. De la începutul practicei mele medicale, după ce văzusem rezultatele obținute de confrății imprudenți, nu am intervenit nici odată, dacă nu am știut cu siguranță, unde se afla corpul strein. Nu intervineam decât atunci când singur corpul strein îmi indica unde se afla, fie prin simțirea prin tactul cu degetele, prin vedere sau când corpul se afla în contact, fie cu un nerv, unde producea dureri, sau cu un mușchiu pe care îl jena în funcțiunile lui. Dacă se întâmpla ca corpul strein să provoace supurație, intervineam. Urmând astfel, m'am găsit totdeauna bine și mulți pacienți au scăpat, pentru că nu am provocat complicații.

Chirurgia găsindu-se în neputință a cunoaște exact locul ocupat de corpul strein rămânea fără folos și chirurgii se găseau în mare încurcătură. A venit însă ocazia că un mare chirurg, profesorul Nelaton, să fie chemat la consultație în Italia a vizita pe generalul Giusepe Garibaldi, care cu ocazia atacului pentru a ocupa Roma, pe la 1863, fusese rănit cu un glonte la un picior. Glonte se afla fixat în osul calcaneu și prin stiletul metalic, medicii italieni dau de un corp tare, fără să poată spune cu siguranță dacă era osul sau glonte.

Nelaton a avut aceeași impresie și, întorcându-se la Paris, s'a consultat cu droghistul Rousseau și au convenit amândoi că, dacă ar freca un corp cu suprafață neregulată pe un glonte, ar rămâne din el încrustații pe suprafața as-

pră și așa fiind convingerea lor, au fixat la una din capetele unui stilet metalic o mică gogonetă (buletă) de pierre ponce (piatră spongioasă) și așa s'a format miraculosul stilet al lui Nelaton. Aceasta a fost considerată ca o mare descoperire care a ridicat mai mult reputația lui Nelaton.

O întâmplare neașteptată a făcut să mă aflu în cabinetul de consultație la Nelaton acasă, când a fost anunțat un englez care, când a intrat, a scos binoclul, a fixat pe profesor și l-a întrebat: *c'est vous Monsieur Nelaton?* Nelaton a afirmat că el era.

Englezul a repetat: *c'est vous Monsieur le professeur Nelaton, qui avez trouvé la bâte de Garibaldi? oui c'est Monsieur*". Englezul a pus pe masă 50 de lire și a plecat, fără să mai zică o vorbă. Nelaton mi-a spus că asemenea englezi extravaganti vin câte 8—10 pe fiecare zi. Altă dată, eram în clinica de la spital. Un Englez a intrat și față cu toată lumea, a fixat cu binoclul și a întrebat: *c'est vous Monsieur le professeur Nelaton?* Nelaton i-a afirmat că da. Englezul a spus: *moi voule être saigné par le professeur Nelaton.* Profesorul a spus că el nu era așa meșter a face acea operație. Englezul a insistat, Nelaton l'a operat, și i-a făcut pansamentul; Englezul i-a dat 50 lire sterline și a plecat fără să zică o vorbă.

Toate aceste extravagante numai pentru că Nelaton, descoperise miraculosul stilet, care mult timp s'a crezut că era ultimul instrument cu care chirurgii aveau să recunoască prezența plumbului. Rămânea în așteptare un instrument sau un aparat prin care să se găsească sticla, ferul și alți corpi streini.

Un alt caz memorabil a dat ocazie fizicianului Hugue, ca să încerce a găsi un aparat prin care să se determine locul ocupat în organism de un corp metalic.

Unul dintre președinții Statelor Unite din America a fost împușcat de un fanatic, glonteile s'a pierdut în corpul președintelui. Până ce Hugue să construiască balanța lui, președintele Garfield, a încetat din viață. Nu a trecut mulți ani, și doctorul Trouvé la Paris, a compus și s'a fabricat un aparat electric foarte ingenios, cu care să se constate cu siguranță prezența corpurilor metalici, dar numai atunci când metalul se pune în contact cu cei doi poli ai unei pile electrice. Aceasta, deși o descoperire importantă; totuși

chestiunea nu era rezolvată, pentru că mai rămânea în litigiu chestiunea corpurilor ascunși mai adânc în țesături și prin urmare nu puteau fi puși în calea curentului electric cu care să pună în mișcare mica sonerie, care să dea de veste că corpul s'a găsit. Afară de aceasta mai rămânea de descoperit sticla și pietrele, lemnul, etc.

După terminarea studiilor, am luat cu mine, între alte instrumente și stiletul lui Nelaton și m'am servit de el în multe cazuri, până ce s'a descoperit aparatul lui Trouvé. O întâmplare fericită a fost în 1895, 5 Decembrie, când la Wiesbaden, asistentul la cursul de fizică, Röntgen, repetând experiența, pentru a vedea ce se petrece, când trece un curent electric printr'un tub, din care aerul a fost pompat, el a observat că își vedea oasele mâinei. Röntgen a urmat cercetările și a văzut bine că razele proiectate, aveau o mare putere de a trece prin țesăturile moi ale corpului, se opresc la oase și proiectează în umbră forma lor. Röntgen a denumit razele cu X, adică necunoscute. Mai târziu, societatea fizico-chimică, ca recompensă pentru marea descoperire, a dat numele razelor, numele autorului, adică : **Razele Röntgen.**

La începutul lunii Ianuarie 1896, sosind în țară tânărul Hurmuzescu, astăzi eminentul profesor, și-a anunțat o conferință la școala de poduri și șosele, despre marea descoperire a lui Röntgen.

Am asistat la acea conferință și prima figură luată, a fost radiografierea mâinei mele.

Bucuria ce mi-a produs această descoperire și îndată, cu ajutorul mecanicului Bröhm și asistentul de la școala de poduri și șosele, am aranjat la spitalul Colțea o instalație îndestul de suficientă ca să mă pot servi în descoperirea corpurilor metalici din corpul omului.

La anul 1900, 20 August, am făcut o comunicare la Congresul de medicină din Moscova despre aceste raze.

§ 8

ISTORICUL AFECȚIUNILOR DE PIELE

Pentru această specialitate și în Franța, Austria și Germania erau servicii speciale, în capul cărora erau profesori bine cunoscuți.

La anul 1863, răposatul Davila, când a fost numit director general al serviciului sanitar civil și Efor al spitalelor, a despărțit chirurgia de medicina internă și a alipit syphilisul și afecțiunile de piele, de medicina internă, profesor fiind Alexandru Marcovici. Doctorul Nicolae Kretulescu fiind ministru de instrucție, a înființat catedra dermatologică și syphilitică, la care a fost numit profesorul Mihail Petrini, iar după ce Petrini s'a bolnăvit și s'a retras la pensie, a fost numit profesor eminentul specialist Ștefan Nicolau.

§ 9

DESPRE TERMOMETRIA CLINICA

În Germania încă de pe la 1845, doi medici germani au întrebuintat termometru ca să cunoască adevărata temperatura a bolnavilor. Ideia aceasta a rămas încă numai în mintea celor doi practicieni. Pe la 1868—69, profesorul Wunderlich de la Universitatea din Lipsca a reluat în studiu utilizarea termometru'ui, pentru a determina schimbarea temperaturii în diferite afecțiuni și a descris această metodă într'o broșură. Această metodă de diagnosticare abia ajunsă la francezi, cari din natura lor mai refractari, mai diicili, mai șoviniști chiar, nu voiau să primească această descoperire ce venea de la germani și așa fiind în toate spitalele și în clientela privată, ei se mărgineau a preciza

Dr. Nicolae Kerenbach

temperatura numai prin palma lor. La noi, ca și în Franța, ignorau cu toții metoda germană, până ce un tânăr elev al școlii noastre, doctorul Nicolae Kerembach, făcând studiile medicale la Facultatea din Strasburg, întorcându-se în țară, pe când trecea examenul de liberă practică, a aplicat pentru prima oară termometrul.

Între membrii juriului de examen era și Alexandru Marcovici, profesor de Clinică medicală; văzând cum candidatul voia să pună termometrul la subțioara pacientului, Marcovici mirat l-a întrebat: Ce este aia, mă? Kerembach i-a explicat că prin ajutorul termometrului, se poate cunoaște schimbarea temperaturii unui om, diferit, după diferite afecțiuni, la care cuvinte Marcovici i-a răspuns: „Ce umbli tu cu asemenea prostii și ăla să ți-l bagi în cur”. Kerembach, cum de felul lui era cam mucalit, a spus lui Marcovici, că termometrul se introduce și în Rectum, pentru a se cunoaște temperatura. Marcovici a spus, că el, cu palma lui știe ce temperatură are un pacient și să nu mai umble a cunoaște temperatura prin instrumente, cari nu sunt în stare să cunoască ele ceia ce un medic cunoaște cu mâna lui.

Aceasta era starea în care ne găseam și noi, atunci, pe când germanii se serveau de termometru în practica medicală. Prin ziarele germane citisem cum că germanii se serveau pe o scară foarte întinsă de termometru; dar, cum nu înțelegeam bine cum se foloseau ei de termometru și știind că la Lipsca, dacă m'aș fi dus aș fi văzut pe marele chirurg Tiersch, și pe eminentul clinician Wunderlich. În călătoria mea științifică ce am făcut împreună cu regretatul oculist Vlădescu, am vizitat clinica lui Wunderlich, care, cu o amabilitate fără pereche, ne-a dat toate explicațiile asupra termometriei clinice și de atunci am întrebuițat cu mult folos termometru.

§ 10

CE DIFICULTAȚI ÎNTAMPINAU MEDICII PENTRU A AVEA APARATE ȘI INSTRUMENTE BUNE PENTRU INGRIJIREA BOLNAVILOR.

Cum s'a înființat atelierul și casa „Travizani și Bröehm”

Înainte de 1860 se vorbea că unii dintre medici, făceau operații chirurgicale pe bolnavi. În genere aceste operații se executau de persoane, ale căror cunoștințe erau mărginite, de unde și operațiile se reduceau la deschideri de mici abcese, și mai cu seamă buboanele venerice constituiau operațiile de toate zilele. Ventuzele, aplicarea lipitorilor, vezicătorile și venesectiile, etc., erau operații de necesitate urgentă în spitale.

Serviciile în spitale erau mixte : în acelaș serviciu și aceeași cameră se căutau tot felul de bolnavi. Era un medic primar pentru boale interne și un ajutor (gerah) care era însărcinat cu facerea operațiilor. Mai adesea, nici unul nici altul nu aveau diplomă de doctor; în genere erau streini aventurieri și mai cu seamă, rămași din armatele de ocupație. Ei se improvizau în medici și, pentru că toată țara se afla într'o stare de cultură primitivă, și mai toate dregătoriile erau ocupate de străini, tot așa de incuți, precum că și interesul lor era să protejeze pe streini și să oprime pe români, făceau să meargă lucrurile tot în stare primitivă. Presupunând cazul că ar fi fost oameni conștiințioși, că ar fi voit, și dorit să facă bine, însă, nu puteau pentru că mai în toată lumea starea de incultură era generală și mijloacele de comunicație cu străinătatea, reduse și dificile, așa că eram aproape cu totul izolați de lumea mai înaintată în cultura intelectuală, de pe acolo de pe unde se mai putea lua ceva.

Nomenclatura patologică era redusă la câteva denumiri de boale, care, nu știu în care serviciu, trecea peste zece.

Când am intrat extern la spitalul Colțea, era medic primar doctorul G. Cariadis, iar medic secundar doctorul N. Turnescu, care venise de puțin timp dela Paris. La vîta de dimineață, la un bolnav nou intrat, Cariadis, după obiceiul lui, a pus diagnoza de : **Bronchitis** și i-a dat, tot

după obicei : **Decoctul pectoral**. La vizita de seară (**vespera**), Turnescu a examinat bolnavul. a pus diagnoza adevărată, pneumonie, și a prescris tratamentul, așa cum se recomanda pe atunci.

Dintre toți câți operau pe atunci, singur Turnescu avea studii speciale, numai el poseda diploma de doctor în chirurgie, pentru că pe acele timpuri, facultățile de medicină din Franța, dădeau, acelor dintre elevii, cari voiau, două titluri: doctor în medicină și separat: doctor în chirurgie; și Turnescu dăduse două examene separate. Nu a trecut mult și, venind în capul Serviciului medical din țară, Doctorul Davila, Efor al spitalelor și Director al Școlii de medicină, a organizat serviciile spitalelor, așa încât a făcut secții separate pentru boale interne și externe (chirurgie) și a numit pe doctorul Turnescu șef al serviciului chirurgical, și profesor de medicină operatoare și de clinică chirurgicală, iar în locul lui Cariadis a adus dela spitalul „Filantropia”, pe doctorul G. Polizu, ca mai capabil, și l-a

Dr. G. Polizu

Medic primar și profesor de clinică medicală
înființată la 1857

numit și profesor de clinică medicală, iar Cariadis a fost trimis în locul lui Polizu la „Filantropia”. Această despărțire de boale interne și externe era încă departe de a fi o deviză definitivă, căci în cele două categorii erau cuprinse multe boale cari cereau o specializare, dar pentru că tot cam așa era și centrele mari din Europa, și cum mijloacele pecuniare erau restrânse și personal medical inferior lipsea, la aceasta se mărginea organizația și profesorii, în limita cunoștințelor lor, căutau să suplieze lipsa prin muncă asiduă și exactitate în îndeplinirea îndatoririlor lor. Cât am fost ca elev în școală și în serviciul spitalelor, niciodată, dar absolut niciodată, un profesor sau un medic de spital, n'a absentat, sau chiar să vină la datorie cu câteva minute mai târziu. Aceasta a fost pentru mine

numit și profesor de clinică medicală, iar Cariadis a fost trimis în locul lui Polizu la „Filantropia”. Această despărțire de boale interne și externe era încă departe de a fi o deviză definitivă, căci în cele două categorii erau cuprinse multe boale cari cereau o specializare, dar pentru că tot cam așa era și centrele mari din Europa, și cum mijloacele pecuniare erau restrânse și personal medical inferior lipsea, la aceasta se mărginea organizația și

un bun exemplu, pe care l-am urmat cu cea mai mare strictețe.

Cred că este de datoria mea a aduce memoriei lor, omagiu de admirație.

Cu toate că ar fi multe de spus despre cele ce se pe-

Medalie făcută cu ocazia inaugurării statuiei doctorului Carol Davila, în fața Facultății de Medicină din București

treceau pe atunci, rog să mi se ierte digresiunile ce făcui și să-mi fie permis a trece la subiectul ce am anunțat în capul acestor „Amintiri”.

Am spus că singurul care avea dreptul a se numi chirurg a fost doctorul N. Turnescu și în cursul povestirii mele mă voi raporta mai mult la acest profesor.

Turnescu începuse a face unele operații, cari până atunci nu se executau sau foarte rar și în condițiuni afară de regulele prescrise de știință.

Turnescu îndrăznea, căci făcuse studii speciale și fiind profesor, căuta, pe cât îi era posibil, să se țină în curent cu mișcarea științifică, care de altfel era cam peste tot mărginită. Pe atunci erau cărți puține, revistele speciale se reduceau aproape la gazetele medicale: „La

„Lancette” și „La gazete des hopitaux de Paris”. Cu noștințele medicale erau restrânse, și mai toți autorii se raportau la ce făcuseră antecesorii, și foarte des, preconizau niște teorii pe cari astăzi cu drept cu-

Dr. Nicolae Turnescu

Profesor de Chimie Chirurgicală, înfățișată pentru prima oară în România, 1857

vânt le consideră știința ca erezii ridicole; dar așa era timpul. între cauzele cari făceau ca știința să ramână pe loc, era starea înapoiată a mecanicii. Odată cu înaintarea mecanicii, știința medicală și-a luat avânt, prin fabricarea de aparate și instrumente, și-a luat o dezvoltare întinsă, și cu aceasta și practica chirurgicală s'a ridicat pe o treaptă înaltă care a făcut să se schimbe teoriile eronate.

In centrele apusului s'au înființat fabrici de microscopie, de aparate și instrumente chirurgicale, și mai târziu a venit antiseptia, căreia i-a urmat asepsia. Aceste inovațiuni au venit la noi mai târziu, așa că, pe când la Viena, Berlin și Paris, erau persoane speciale care fabricau, reparau și întrețineau în bună stare instrumentele, la noi ne serveam în mod primitiv de instrumente improprii; singuri, sau prin ajutoare necompetente, căutam să avem instrumentele ascuțite și curate.

Pe când eram intern la Colțea, instrumentele le ascuțea un tocilar, care avea o mică prăvălie în strada Sfinților. El se numea **Bubenicek**, un bețiv de frunte, și când îi spuneam că nu ascuțea bine cuțitele, îmi trăgea o înjurătură ungu-rească.

Iată cum s'a înființat casa și fabrica de instrumente chirurgicale Travizani și Broehm :

Era în anul 1869 pe când alergam și eu să fac clientelă, ca să dau îngrijiri medicale suferinziilor și să agonisesc și eu cu ce să trăiesc. Întâmplător drumul m'a dus prin strada Apolodor și din trăsura am văzut spânzurate pe un geamlâc sărăcăcios, mai multe instrumente chirurgicale. Am oprit trăsura și am intrat în acea prăvălioară, unde am găsit un tânăr care mi-a răspuns în limba germană. Acesta a fost Broehm. El mi-a spus că, el și un prieten al lui numit Travizani, veniseră de la Paris, având un capital de 50 galbeni, hotărâți să se stabilească la noi, pentru a repara instrumente medicale. Travizani fusese lucrător în fabrica Luer și Broehm, în fabrica Charier din Paris. A doua zi m'am dus la Eforia spitalelor și am comunicat regretatului Efor, Davila, descoperirea ce făcusem. Davila în marea lui înțelepciune și cu dorința de a face bine, a primit bucuros dorința ce i-am exprimat, de a angaja pe acei tineri ca să fie obligați a îngriji aparatele și instrumentele în spitalele dependente de Eforie și mi-a spus ca să îi prezint la Eforie pe acel tânăr cu care vorbisem. (Travizani era suferind de pneumonie în spitalul Brâncovenesc).

A doua zi am prezentat pe Broehm și Davila i-a și angajat îndată ; a dat ordin să le amenajeze un mic atelier în cuprinsul spitalului Colței, le-a hotărît o plată lunară, le-a pus la dispoziție și fondurile necesare pentru materialul trebuincios, a se instala. După câțva timp, ei dorind să facă ceva mai mult, au voit să aibă un atelier mai spațios în oraș, și neavând capital s'au adresat mie. Eu, neavând fonduri necesare, m'am adresat la mai mulți colegi ca să punem fiecare câte puțin, ca printr'o asociație mutuală să înjghebăm o societate care să formeze o mică fabrică de instrumente medicale. Dintre toți, la care m'am adresat, a fost unul singur, regretatul profesor N. Vlădescu, care a împărtășit propunerea și așa, amândoi, am dat din puținul ce agonisiseam. Vlădescu le-a dat 12.000 lei și eu 10.000 lei, pe încredere personală, fără nici o formalitate, numai promisiunea lor că ne vor da banii, când vor putea. Cu acest mic capital cei doi tineri, capabili și corecți, și-au făcut o instalație în oraș. Mai târziu au deschis un magazin în Calea Victoriei unde există și astăzi, conduse de frații Gherson, casă care a moștenit dela Travizani și Broehm, nu numai fondul comercial dar și reputația lor.

§ 11

ISTORICUL MEDICAMENTELOR

Farmacii din țară erau toți originari Sași. Medicamentele se preparau în **spitzerii**, sub formă de amestecături de diferiți corpi (seruri și acizi) chimici și se dau sub formă de hapuri (pilule), alifii și soluții în apă, în unt de migdale și spirt. Infuziile și desecțiile erau cele mai comune și erau bănoase pentru spitzeri.

Pe la anii 1860 și încoace, un medic belgian, publica regulat o revistă prin care preconiza **Dozimetria medicamentelor**, ca să simplifice preparate medicamentoase și să asigure efectele medicamentelor. Incetul cu încetul, în cursul anilor s'a recunoscut dreptatea medicului belgian și astăzi s'au înființat și s'au înmulțit fabricile pentru medicamentele dozate și cu mai multă siguranță.

Unul din preparatele cele mai complicate și mai bănoase pentru farmaciști, era Decoctul **Zitman**, contra syphilisului. Compoziția lui era cea următoare :

1. rad Sarsapanillae	20 gr.
aqua	520

se digeră într'un vas de porzellan la 55—40° : 24 ore

2). Sach alb	1 gr.
Alumen	1 gr.
Calomel	0.80
Cinabar	0.20

No. 2 se pune într'o pungă de pânză și se pune în No. 1 cu care se fierbe 3 ore.

3). fruct anisi crutus	1 gr.
fruct foenicul crutus	1 gr.
rod Liquint conc.	2 gr.
folia Sennae	5 gr.

No. 3 se lasă $\frac{1}{2}$ oră împreună cu No. 1 și 2 — pe baia de apă — se stoarce apoi la presă, se lasă să se depue la rece, se decantează apa, se adaugă apă până la 500 gr. Se prepara numai la nevoie ca **antisyfilitic**.

Acest decoct costa 15 galbeni flaconul.

În băcării se vindeau multe preparate chimice, chiar otrăvurile ca **acidul arsenic**, sub numele șoricioaică sau

săricică. S'au întâmplat multe otrăviri pentru că băeții de băcăni îl dau din eroare în loc de sare de lămâe, pentru acritul supei. De când s'a făcut Unirea Principatelor Muntenia cu Moldova, s'au întâmplat otrăviri multe pentru că Moldovenii numesc sarea de lămâie **săricică**, și cea din urmă intoxicare s'a întâmplat la familia **Vardala**: când a avut mai multe rude la masă și bucătăreasa, fiind moldoveană, a cerut la băcănie săricică, a voit să acrească o supă de găină și s'au otrăvit mai toți și au murit mai mulți dintre cei cari au mâncat. Cu această ocazie autoritățile au interzis vinderea medicamentelor în băcăni. Se mai vindeau în băcăni **Sabur** și **Reventul**. Medicamente preparate și foarte repute: cum că vindeau toate afecțiunile, erau hapurile lui Morisons (englez) purgative drastice, cari se dau mai cu seamă și la tuberculoși pe care le luau continuu ca să dea afară boala. Pacienții mergeau cu abuzul până ce îi întorcea cu cearșaful, dar atunci în băga și în cosciug. Era și apa și alifia camforată a lui Raspaille. Hapurile și alifia de Calomel ale lui Halowai, erau de o reputație fenomenală, că toate băcăniile făceau afaceri foarte bănoase. Aici în București a fost tratamentul cu ceapă, sub toate formele, preparatele unui medic grec, căruia i-a și rămas numele de Doftor Ceapă. După acesta a venit rândul vestiților hapuri ale doctorului Drasch, cari nu erau altceva decât Rășina de Sabur, zdrobită cu muchia toporului și conspergată cu praf de rugină de fer.

Au mai fost hapurile formate cu **Electricitate** de diferite culori ca: roșie, galbenă, verde și albastră, ale italianului Conte Matheiu și pe cari le debita în țară, renumitul Doctor Popovici, care practica la Băile Herculane. Hapurile de Catramină (păcură) preparate de un italian, pe care le recomanda foarte mult, Cazzavilani, în ziarul său „Universul”. Pentru că Serviciul sanitar le-a interzis vânzarea în țară, Cazzavilani, pentru a le putea vinde a găsit pe doctorul Mihail Georgescu, care a luat asupra lui protecția hapurilor din care cauză i s'a și adăogat sobrichețul de doctor M. Georgescu-Catramină.

Au mai fost patru inși cari au inventat metode de tratamente excentrice; așa a fost: Institutul unui medic de la Graz, care recomanda suferinzilor să umble desculți

și fără pălărie, cu toate că el avea un cancer la figură și de care a și murit. Tot așa a fost cura preotului Kneip de la Muenich. Institutul doctorului Lahmann de lângă Dresda, unde oamenii trebuiau să umble în parcul institutului cu totul desbrăcați.

La Nancy în Franța a fost un farmacist care a preconizat și a recomandat prin publicații un sistem de auto-vindecare care consista în a zice pacientul de sute și mii de ori : Vreau să mă vindec, vreau să mă vindec.

Am vorbit de aceste din urmă metode extravagante de vindecare, pentru că mii și mii de ai noștri se duceau acolo să se eaute de boală.

§ 12

ȘTIINȚA, CONȘTIINȚA, INCONȘTIENȚA ȘI SECRET PROFESIONAL

În studiul ce-mi propun să fac, mă voi mărgini numai de a vorbi de conștiința morală și secretul profesional, din punctul de vedere medical, pe cari le voi ilustra cu câteva exemple, luate din practica de toate zilele.

Un medic, când intră pentru prima oară în cariera profesiei sale își impune datoria să aibă conștiința desăvârșită, și a-și îndeplini cu sfințenie îndatoririle ce îi incumbă meșteșugul ce și-a ales. Pe lângă îndeplinirea cu conștiință a tuturor obligațiilor ce-i sunt impuse de profesiunea lui, el mai are o îndatorire sfântă, să nu divulge nimic din ceiace poate afla în practica lui, căci el este ca un duhovnic, ca un sfânt, căruia i se pot încredința lucruri dela care depinde onoarea unei persoane sau chiar a unei familii întregi. Altădată un medic, care debuta în cariera medicală, în prima zi, în care-și primea din mâinile judecătorilor lui naturali dreptul de a intra în corpul medical, era obligat a depune un jurământ, numit jurământul lui Hyppocrate, cum că-și va îndeplini sfânta misiune cu conștiință și nu va divulga niciodată secretul faptelor ce va întâmpina în timpul practicei sale ca medic. Nu știu dacă astăzi se mai obicinuește în vreo universitate acest cere-

monial, dar, ce știu este, că rar, foarte rar, se mai găsesc medici cari să-și impună această sfântă datorie; din care cauză se văd adesea multe, ba chiar foarte multe, cazuri în care multe persoane pot ajunge la închisoare, chiar condamnate la moarte; pentru că un medic, fie din incapacitate, fie adesea din cauza patimilor de interese particulare sau din cauze politice, își pierde conștiința, dând dovadă culpabilă contra unui nenorocit care ar fi o piedică în mer-sul afacerilor unor familii sau i s'ar cere asemenea mărtu-rii în cazuri de politică.

În exemplele pe cari le voi povesti, voi face dovadă a celor ce spun.

Sunt cazuri în care un medic trebuie să meargă ală-turi cu conștiința, atunci când ar putea să scape situația unei persoane sau onoarea unei familii, fără să facă rău altei persoane.

Să încep cu exemplele cari ar justifica părerea de mai sus. În viața mea medicală cunosc două fapte de acest fel:

1. La anul 1864, când era lupta înfierbântată în Camera deputaților, pentru a se da pământ țăranilor, spre a-i desrobi, cum se zicea pe atunci, Prim ministru era Bar-bu Catargiu, om de mare energie și un orator temut; Pre-ședinte al Camerei era un Moruzi. Discuțiile erau așa de violente, încât mulți dintre deputați nu mai țineau soco-teală de puterea expresiunilor și mergeau până la ame-nințări. În acele teribile agitații, un deputat de Buzeu, mi se pare, pe cât memoria nu mă înșală, (se numea Hrisos-coleu), atât a fost de agitat contra președintelui, care nu prea îi lăsa pe deputați să fie vechemenți, a venit preparat cu o piatră în buzunar, și, pe când președintele voia să-și facă datoria, Hrisoscoleu, atâta s'a surescitat, încât a arun-cat cu piatra, care, din norocire, a lovit în tribună. Indată s'a suspendat ședința. Hrisoscoleu a fost înfășcat de poliție și dus la Agie (Prefectura Poliției) cum se zicea pe atunci. În instrucția ce se făcea, s'a găsit cu cale să se nu-mească o comisie medicală să vadă, dacă Hrisoscoleu fu-sese în mințile lui, când a aruncat cu piatra în Președinte. Medicii, în unanimitate, au găsit că luptele și discuțiile ce urmau pe atunci, au putut să surescite partea psihică a lui Hrisoscoleu și, pentru un moment să-și piardă rațiunea ju-decăței, de gravitatea faptei sale.

După părerea mea medicii au lucrat prea bine, chiar dacă vreunul, în conștiința lui, putea să mai aibă vreo îndoială, lucrând astfel, au scăpat pe un om dela o pedeapsă care putea fi foarte aspră și au evitat și familiei lui Hrisoscoleu a rămâne cu o pată destul de nepăcută și nu au făcut rău nimănui.

2. S'a întâmplat un fapt foarte neplăcut, într'una din familiile cu bună situație din Capitală Bărbatul a observat că se ivește o boală jenantă. El, știindu-se nevinovat, a acuzat pe femeea lui : de aci ceartă până ce au ajuns lucrurile înaintea justiției.

Judecătorul de instrucție a deferit cazul unei comisii medicale, compusă din șapte medici tot ce era pe atunci n. ai cu vază. Femeea pretindea că boala a luat-o dela o privată și chestiunea era pusă dacă aserțiunea femeii putea fi exactă.

Pe atunci știința era departe de a face un medic să se poată pronunța în deplină conștiință că așa s'au putut petrece lucrurile și cu toate că nu se cunoștea ca mijloc de transmitere a virusului decât contactul direct al organelor, totuși medicii, au preferat părerea cea mai inofensivă, că adică, boala s'ar fi putut transmite la femeie prin contact cu scaunul privăței, mai cu seamă că se spunea că privata era construită în condiții defectuoase, cum era pe atunci, scaunul era căptușit cu o stofă și că secreția s'au putut transmite, cu atât mai lesne cu cât stoffa se putea înbibă la mai multe persoane.

Și în cazul acesta cu toate că presupunem că unii din medici, sau chiar toți, au lăsat la o parte conștiința lor, și bine au făcut, căci au scăpat onoarea unei femei și nu au contribuit la dizolvarea unei familii.

Pe atunci mijlocul acesta de transmitere putea lăsa oarecare îndoială, pe când astăzi, mulțumită progreselor ce a făcut știința, în deplină cunoștință, un medic s'ar putea pronunța pentru, chiar dacă transmiterea s'ar fi făcut pe calea naturală.

Să venim acum la câteva exemple, în cari conștiința medicală, a făcut defecte. Cauzele au fost diverse, și după părerea mea, nu ar fi trebuit să ia întorsătură, așa cum din nenorocire s'au petrecut.

În discuțiile ce s'au urmat, în alcătuirea comisiunilor medicale, s'au amestecat adesea, fie interese particulare, fie mai cu seamă interese politice.

Nimic nu poate fi mai trist, nimic mai degradator pentru un medic care se lasă ca, conștiința lui să fie batjocorită, după influențele lăaturalnice și aceasta este cu atât mai grav cu cât se văd că se influențează conștiințe de medici sus puși în erarhia medicală, ca: medici practici, medici superiori de spitale și profesori.

Voi începe să povestesc exemplele în ordinea cronologică, așa pe cât mă poate ajuta memoria :

3. În districtul Mehedinți în partea despre munte, se află un țăran chiabur și cam țepos; el se numea Căpăstraru; făcea mult sânge rău, dacă nu mă înșel, partizanilor liberali. În timpul alegerilor, la colegiul al III, Căpăstraru să învârtea ca un curcan înfoiat în mijlocul țăranilor și toți ascultau de el. Azi așa, mâine așa, până ce autoritatea liberală s'a luat de gânduri și căuta prin toate mijloacele cum să se scape de Căpăstraru. A căzut Căpăstraru în ghiarele unui prefect. Între afacerile lui Căpăstraru la țară, avea și prăsirea de păsări și, pentru ca să le îngrijească, le-a dat ca ocupație unei babe bătrâne. Într'una din dimineți, se găsește baba moartă în cotețul găinilor. Cine o omorâse? Negreșit că Căpăstraru, căci așa îi plăcea prefectului. S'a făcut mare zarvă în tot județul, prefectul a luat toate măsurile să nu scape Căpăstraru; judecătorul de instrucție a găsit la plasă ca medic un dr. fricos, care la porunca judeului, a început să tremure și să scrie ce i s'a dictat.

Actul făcut, Căpăstraru era deja la gros. După ce peri-peții, după ce intervenții nu știu, dar s'a numit un alt medic sau o comisie și s'a avut în vedere ca medicul sau medicii, să fie tot din tagmă. Autopsia s'a refăcut după mai multe zile și pe o căldură tropicală, se spune „că s'a găsit o sugilație ca de 1—2 mm. pe peritoneu.

Actul vine la Consiliul Sanitar superior și se are grijă ca tot unul de-ai tagmei să studieze actul și să raporteze. Se înțelege ce curs au luat lucrurile; Căpăstraru a fost dat la Curtea cu Juri din Severin; se subînțelege de asemenea că autoritatea nu a influențat de loc (!), căci Căpăstraru a fost condamnat la ocnă.

Alergătură, cheltuială, jurăminte că nu va mai face politică anti-liberală; Casația l'a casat și l'a trimis la Curtea din Craiova, de unde a scăpat prăpădit ca stare socială, ca sănătate și ruinat ca avere. Iată unde te duce, să faci politică.

4. Era într'o epocă, pe care mi-o amintesc, cam pe la 1866-1887, pe când în Târgoviște se găsea un om țănoș, înfipt; el făcea și pe otel'erul și pe cârciumarul, avea și trăsurile de birje și o diligență cu care ducea pe călători. Ducea și la gara Titu, căci nu era tren până la Târgoviște. Acest individ, al cărui nume era Pitiș, din nenorocirea lui, făcea și politică de nuanță conservatoare. Se pare că mișcărilor lui politice încurcau pe acelea ale prefecților liberali, și-i căutau în toate zilele nod în papură și pricină ca să scape de el. Nu a trebuit mult și ocazia fericită s'a prezentat. Bucuria prefectului când a telegrafiat guvernului că l'a înhățat și nici dracul nu l' va mai scăpa din ghiara lui. Ce se întâmplase? În Târgoviște se afla de aproape jumătate de veac, doctorul Beștelei; acesta, după nevasta lui, a moștenit un loc viran cam pustiu, un fel de grădină în mijlocul căreia se afla o groapă ca de o jumătate metru adâncime și cu un diametru ca de 4—5 metri.

În plimbarea oamenilor prin această grădină părgănită, oamenii ședeau pe marginea groapei să se odihnească pentru că toată era acoperită de iarbă. Această grădină, doctorul Beștelei o vânduse cu mai mu'ți ani înainte aceluia periculos conservator.

Armata, având trebuință de un teren spațios, a cumpărat acel loc și, voind a construi un puț, personalul militar, de curiozitate a început să sape chiar în acea groapă, presupunând că acolo fusese odată un puț, și, la o adâncime de 4—5 metri, a dat de oseminte de om, și, cu cât săpa, cu atât găsea mai multe oase, iar scheletele erau așezate în diferite poziții; unele orizontale, altele oblice și altele verticale, în totul au fost oase cam pentru șapte schelete. Justiția a fost chemată să-și facă datoria, și aflându-se că acel teren aparținut când-va unui „periculos politician conservator” și cum la putere era partidul liberal, l'a și înhățat.

Bucuria prefectului a fost de nedescris și a jurat că din ghiarele lui nu va mai scăpa, și în adevăr că din cauza bu-

nelor și părinteștilor tratamente, acel nenorocit a înebunit și a murit în Mărcuța.

Iată cum s'au desfășurat faptele:

Procuror general era Populeanu (Pappadopulo), care, pentru a treia oară schimbase credințele politice, fiind tot atât de teribil contra acelor pe care i părăsea. Conducerea instrucției o luase singur el, și, pe lângă alte măsuri, una mai draconică decât alta, contra teribilului conservator, a numit și o comisie medicală care să determine timpul de când cadavrele erau îngropate. În comisie erau trei profesori, și, fiindcă erau siguri că, cadavrele erau îngropate de cel acuzat, comisia a fost mixtă din punctul de vedere al credințelor politice.

Să știe că determinarea timpului de când un cadavru a fost îngropat, este una din chestiunile cele mai dificile, mai cu seamă dacă a trecut un timp mai îndelungat. În cazul de față, discuțiile au fost prelungite din cauza dificultăților și din cauza amestecului lăaturalnic al influențelor politice: să susținea că nu puteau fi îngropate mai mult de cinci până la șapte ani, se înțelege că aceasta era în placul justiției. Pentru a termina această afacere, care amenința să nu mai ia sfârșit s'au făcut concesii și dintr'o parte și din alta și comisia experților a ajuns la concluzia că, cadavrele fuseseră îngropate de peste cincisprezece ani.

Raportul comisiunii a fost trimis la Consiliul Sanitar Superior, care, după ce l'a luat în discuție, a văzut că nu este în vederile justiției și s'a hotărât ca doi din membrii Consiliului, și se înțelege dintre cei mai îndrăciți liberali (unul, pe urmă, s'a făcut, mai târziu, îndrăcit conservator) să se ducă la fața locului. Aceștia au mers la Târgoviște, au făcut o anchetă minuțioasă. Unul a găsit în pământul săpat un nasture din care a conchis că timpul era scurt de când s'au îngropat cadavrele, al doilea consilier a constatat în oase glicerină și amoniac și iarăși de asemenea a conchis în vederile d-lui Populeanu.

Cu aceasta nu s'a terminat și nu știu cum s'au învățit lucrurile, căci s'a dispus să fie o discuție contradictorie între comisiunea numită și Consiliul Sanitar Superior; poate că prin aceasta credeau ca să-i convingă pe toți, să zică că

timpul îngropării corespundea cu timpul pe când Pitiș, era proprietarul terenului.

Era prin 1887, când se dărâma spitalul Colțea și se repara strada Colții, pe la biserica Enii, cu care ocazie intrase cu lărgirea stradei în cimitirul bisericei; să știe că cimitirul era părăsit dela 1864. Am luat mai multe oase din vechile depozite ale Mănăstirei Colțea, și dela cimitirul dela Biserica Enii și le-am însemnat cu creionul pe locuri unde nu prea erau la vedere. Aceste oase le-am amestecat între oasele celor șapte schelete și la discuția contradictorie, s'a găsit că unele dintre oasele dela Colțea și dela Biserica Enii erau mai de curând îngropate (cadavrele) și când le-am spus păcăleala, au rămas uimiți.

Cu toate că s'a dovedit că, cadavrele fuseseră aruncate în acea groapă de un timp foarte îndelungat (s'a presupus că acele schelete proveneau din cadavrele care au fost aruncate chiar de oamenii lui Ipsilante dintre pandurii lui Tudor Vladimirescu la 1821 și poate și el a fost aruncat în acel puț) cu toate acestea, acuzatul nu a scăpat de torturile lui Populeanu, până ce nu a înebunit și a fost închis la Mărcuța, unde a și murit.

Cu ocazia instrucțiunii, condusă de Populeanu, alias Pappadopulo, s'a petrecut una din scenele cele mai oribile, cele mai tragice ce am putut vedea și care nu se citesc decât între acelea din timpul inchiziției.

Osemintele găsite la Târgoviște s'au adus și după în sala de autopsie dela spitalul Brâncovenesc, căci acolo era marele tartor care trăgea sforile. Oasele erau aranjate, scheletele pe asfalt (se înțelege că niciun schelet nu era cu totul complet). De față era comisiunea de experți și era și tartorul, erau jandarmi, sergenți și procurorul-general însoțit de agenții lui; s'a introdus acuzatul, ca după obiceiul parchetului, să fie pus în fața corpului-delicțului, spre a-l intimida și a-l sili moralicește să se declare criminal. A fost introdus acel nenorocit între doi jandarmi, nu-mi reamintesc dacă era în lanțuri dar cred că da. Odată venit în fața omului dreptăței și a scheltelor, procurorul general Populeanu a început să-l insulte, spunându-i: Iată-ți opera ta banditulă. închină-te în fața victimelor tale, căci ocna îți

va mânca oasele tale, precum tu ai mâncat viața acestor schelete. Nenorocitul plângea, a îngenuchiat și spunea că nu era vinovat.

Câte i-a mai zis procurorul-general, m'a îngrozit, dar e inutil să le mai spun.

Când am văzut în ultimele zile ale lui — pe Poppuleanu, i-am adus aminte de faptele lui, el mi-a zis: „Da, tot este un Dumnezeu și blestemele nevinovaților trebuie să ajungă pe fiecare după faptele lui.” Poppuleanu a suferit sârmanul mulți ani de o paralizie agitantă și a murit în chinurile cele mai teribile.

Așa se vede că l'au ajuns blestemele nevinovaților.

5. Se va vedea ce va să zică inconștiența medicală.

Era pe la 1888 în luptele politice dintre cele mai aprinse. S'au făcut a'egerile și o animație foarte violentă era în toată țara, iar în Capitală spiritele erau în mare agitație. În capul mișcării era N. Fleva și N. Filipescu. Era în luna lui Martie și Dealul Mitropoliei era tot acoperit de lume; guvernul liberal luase toate măsurile contra opoziției; în ușa intrării Camerei Deputaților se afla Fleva și alături de el ușierul Popovici. Lupta în curte era foarte aprinsă; la un moment dat se aud detunături de armă, Popovici cade mort, liniște temporară se face. Poliția se agită, procurorul sosit, perchezițiile încep. la Filipescu se găsește un revolver de buzunar, un cartuș lipsește. Fleva și Filipescu sunt înșfăcați de autoritate; puși între jandarmi, se cere autorizația Camerei să aprobe urgența de urmărire, să le ridice imunitatea, căci erau deputați, se dă mandat de depunere și sunt trimiși la Văcărești. Dealul Mitropoliei este acoperit de lume, curtea Mitropoliei e tixită și toți strigă: „Jos Brătianu, jos Vizirul!”

Cadavrul lui Popovici este depus în amfiteatrul spitalului Brâncovenesc, instrucția își urmează cursul; guvernul este sigur că a pus mâna pe Fleva și pe Filipescu și ocna le va mânca oasele. O comisie medicală de experți se numește; este compusă în majoritate de liberali și dintre aceia cari așteptau un avantajiu sau vre-un scaun de deputat sau senator; dar pentru că toți erau siguri că autorul omorului lui Popovici nu putea fi decât Filipescu sau Fleva, m'au introdus în comisie și pe mine ca pe un partizan conserva-

tor care, orice va fi fost, nu puteam să spun decât adevărul și astfel îi aveau sigur prinși pe Filipescu și pe Fleva, căci ei făceau zile negre guvernului. Comisiunea a fost convocată la Brâncoveneasa, unde era cadavrul lui Popovici. Cadavrul, așezat pe o masă de autopsie, el avea la unghiul intern al ochiului drept o plagă, a'ei cărei margini erau colorate în brun deschis și întărite (parcheminés).

Comisia începe discuțiile preliminare. Deodată iese la iveală Doctorul Kalinderu, care și aci trăgea sforile; el arată că nu are completă încredere în experți și propune să se adauge pe lângă comisiune ca supra-expert **Dalai-La-ma**; Parchetul admite și recomandatul tartorului este introdus în comisie. La partea posterioară a craniului era o plagă mare, rezultat al exploziei, făcută de glonte încălzit prin frecare cu aerul.

Pe lângă cadavru s'a pus la dispoziția comisiunei și o bucată de plumb, turtită cu încrustații în ea de var. Comisiunea mergând la fața locului a văzut că glonte, după ce diformează capul lui Popovici s'a lovit și de o dungă a zidului, unde a lăsat urme, a lovit un burlan pe care l-a turtit și a căzut la distanța ca de 8-10 metri.

Discuțiile în comisia de experți au fost foarte lungi și foarte aprinse, fără a fi științifice, erau mai mult interesate și influențate de politică: Unii susțineau că glonte fusesse de 7 milimetri, alții de 8, alții de 9. Părerea cea mai apropiată era că glonte avea mai mult de 10 milimetri. Expertul impus de tartorul armean susținea că colorația brunetă din marginea plăgei, dela unghiul intern al ochiului drept al lui Popovici, era din încrustația grăunțelor de iarbă de pușcă, lucru care convenea guvernului, pentru că aceasta dovedea că lovitura venea de prea aproape și prin urmare nu putea fi decât glonte lui Filipescu, care lipsea din revolverul lui.

Fiind neînțelegere în comisia de experți, asupra felului armei care a omorât pe Popovici, s'a propus ca să se adauge pe lângă comisie doi experți armurieri; parchetul a acceptat propunerea și a adăugat comisiunei pe armurierul Mül'er din Calea Victoriei, elvețian, om cinstit, și pe armurierul dela Pirotechnie, un neamț, de asemenea om cum se cade. Aceștia, îndată ce au văzut plumbul, chiar fără a-l

căutări, au spus: „Acesta e glonte de armă Henri-Martini, model 1879”. Această declarație a dat un duș rece guvernului. Se spunea pe atunci că acela care omorâse pe Popovici, era sergentul-major Szilaghi, ungar de origine, dar, pentru că nu era nici Filipescu, nici Fleva, nu s'a făcut nici o urmărire contra lui Szilaghi.

Și în acest caz ca și în cele precedente, conștiința medicală a fost cu totul batjocorită.

Aici este locul să arăt o particularitate: Supra-expertul care afirmase la început că colorația brunetă provenea din iarba de pușcă încrustată, și-a schimbat părerea, căci se schimbase și guvernul. A doua zi, seara, căzuse guvernul Brătianu, comisiunea a fost convocată la Parchet, și atunci supra-expertul a declarat în scris că după **noii studii, s'a convins** cum că colorația provinea, din combustia dermului și prin urmare a cerut Procurorului general, care de data asta era blând de tot, să-i dea cea dintâiu declarație, iar procurorul a spus: lasă Domnule profesor să rămână amândouă la dosar, căci ambele păreri sunt bine venite.

După părerea noastră aceasta dovedea ce fel de conștiință avea expertul.

6. Încă un caz de terorizare politică asupra conștiinței medicului. Era la putere guvernul conservator, prefect al județului Muscel era Nae Popescu, vestit agent electoral și unul din devotații lui Lascăr Catargiu. Când îl vedeai nu dădeai zece bani pe el și cu toate acestea, nu știu pentru ce se dusesse vestea de el ca de popă tuns. Pe unde era Popescu prefect, țipa copilul în pânțelele mamei.

Când era Nae Popescu prefect, alegerile guvernamentale erau sigure!

În orașul Câmpulung se afla un comerciant cârciumar-băcan cam de a treia, a patra mână și, cu toate că nu impunea, nici prin persoana lui, făcea mari neajunsuri în alegeri, fiind agent electoral liberal, și prefectul căuta cu orice chip să se scape de el; îl urmărea pe toate căile pas cu pas; câte scandaluri îi înscena în cârciumă, câte procese-verbale de contravenție, câte promisiuni, câte amenințări, nu reușeau; căci cârciumarul era un încăpățânat al dracului, dacă nici meșterul Popescu nu-i dăduse de hac. Popescu nu avea odihnă, nu dormea liniștit, nu-i tihnea mâncarea, când

se gândea, că un pârlit de cârciumar, un budala să-i reziste lui, Nae Popescu, care fusese spaima pe unde trecuse ca prefect! În cele din urmă, într'o zi îi cade cârciumarul în cursă. Bucuria prefectului și a toată tagma lui; pentru toți a fost o sărbătoare, mulți s'au îmbătat de bucurie că a scăpat don prefect de un mare dușman și-l vedeau toți pus în lanțuri și trimis la ocnă, iar prefectul cu toată lota poziționească, liniștită.

Ce se întâmplase? Vrajmașul neînvins al prefectului avea și el un păcat ca mulți alții; era neînsurat, avea o posatnică care ducea viața cum știe numai Dumnezeu.

Intr'una din zile, discuția între ei a ajuns la ceartă. Se găseau într'o cameră, unde de obicei mâncau și beau și mușterii. Femeia sta la o masă și îl certa bărbatul era la altă masă și mânca cașcaval cu pâine, în mâna stângă ținea un briceag cu care tăia cașcavalul și pâinea. (să se noteze că era stângaci).

El era cam borșos și peste burtă avea cămașa, iar mâna dreaptă o răzimese pe burtă. Femeia s'a repezit la el și cu un briceag, ce avea și ea, i-a dat o lovitură asupra pântecului și i-a tăiat un deget până la os, fără să atingă pântecul și cu acelaș briceag și-a dat ei trei lovituri în partea stângă a pieptului, una mai adâncă și celelalte două, din ce în ce mai superficiale, a eșit în curte, a căzut țipând că concubinul ei a voit să o omoare.

A alergat lumea, a venit Poliția, Parchetul iar nenea Nae Popescu, energicul prefect, își freca mâinile și râdea să se prăpădească, că a scăpat de „puternicul” vrajmaș.

Instrucția a fost condusă de prefect după obiceiul țării. Pe lângă alte mijloace de urmărire se cerea și părerea medicală: se numește o comisie de trei medici locali. Acești medici, a căror conștiință se pare că era cel puțin întunecată de porunca prefectului; tustrei au subscris ca niște vite un **visum et repertum**, dictat de Prefect, prin care conchideau că cârciumarul a voit să asasineze pe femei și și făcuse și o tăetură la deget pentru a-și forma o dovadă că a fost în legitimă apărare, fiind atacat el de femei.

Nu știu ce s'a petrecut, căci actul celor trei medici nu a părut îndestul de puternic, pentru a trimite la ocnă pe vrajmașul guvernului sau poate că i-a fost rușine și Prefectului să se servească de actul unor inconstienți.

Oricare ar fi fost împrejurarea, Procurorul, tot din ordinul Prefectului, mai cu seamă că el se asigurase că agentul electoral liberal periculos nu-i va mai scăpa, — Procurorul zic, a format altă comisiune compusă din Profesorul Mina Minovici medic legist, și m'a chemat și pe mine ca partizan conservator, ca să fie și mai sigur că victima nu va scăpa.

Ajunși la Câmpulung, experții voind să se coboare din vagon, s'a arătat un individ îndestul de prezentabil, cu un barbișon bine dichisit și voind să îi ajute să se coboare din vagon.

Expertul conservator mulțumi aceluia domn, care s'a recomandat **Polifaiul** orașului și care a spus că l'a trimis don prefect să facă onorurile și tot deodată să spună din partea lui că toată speranța, d-lui prefect era în expertul conservator ca să scape partidul de un mare pericol ce-i cauza un îndrăcit agent liberal.

Experții au mulțumit aceluia domn și au plecat singuri să își facă datoria. S'a examinat mai întâi bărbatul care a povestit cum s'au petrecut lucrurile și din câte s'a văzut, experții și-au făcut convingerea că nu el atentase la viața femeii. După ce s'au luat toate informațiile relative la bărbat, s'a prezentat și femeia, care, cum a văzut pe expertul conservator, l-a recunoscut și i-a reamintit o scenă ce se petrecuse cu 15—20 de ani în urmă că toată speranța îi este la dânsul, pentru a o ajuta să nu moară de foame, căci ea avea cinci copii. Iată cu ce ocazie cunoscuse femeia pe expert. Trecuseră mai mulți ani de când venise la dânsul în București un domn din buna societate și l-a întrebat dacă ar primi să se ducă într'un oraș din provincie să vadă un copil și să facă o operație copilului, care se născuse cu un defect și dacă ar fi mulțumit cu suma propusă și cu condiția că ce va vedea să nu vadă și ce va auzi să nu audă, adică să păstreze secretul profesional.

Medicul a acceptat toate condițiile, s'a dus la Câmpulung, un alt medic îl aștepta în gară, și s'au dus împreună la domiciliul indicat, a operat și îndată a și plecat.

Să revin iar la femeie; ea, era în etate ca de 50—55 ani, corpulentă. Avea în partea stângă a pieptului, sub claviculă, trei răni, produse de vârful unui instrument

(briceag). Una din răni, cea mai lungă ca de 12 milimetri și adâncă, poate de un centimetru, zic poate, căci conform indicațiilor chirurgicale, nici nu s'a explorat, nici nu trebuia explorată. A doua și a treia rană erau din ce în ce și mai scurte și mai superficiale, rezultatul celor trei lovituri ce-și dăduse femeia.

Cea dintâiu a dat-o cu putere, a doua și a treia mai cu frică, pentrucă din cauza durerii își pierduse puterea.

Când s'a spus femeii că rănilor și le-a făcut singură, a mărturisit că așa era adevărul, căci ea, fiind gonită de acel om, cu care trăia și neavând cu ce se hrăni, ea și copiii, s'a hotărît să-l omoare și pe el, și i-a dat cu briceagul în burtă să-i verse mațele și să se omoare pe urmă și pe ea; și cu copiii ce-o vrea Dumnezeu!

Rezultatul cercetărilor a fost un duș rece d-lui Prefect; și de necaz nici n'a voit să mai dea ochi cu experții. Experții au dat raportul și nu mai știu cum s'a terminat această afacere, care a fost desigur un blam pentru Administrație și o lecție pentru nenorociții medici, dacă ei ar fi fost în stare să simtă pata rușinoasă de care s'au acoperit, neținând seamă de conștiința lor, grație căroră ar fi făcut să putrezească în ocnă, oasele unui nevinovat.

7. Un exemplu de perversitatea conștiinței pentru interese particulare:

Se afla în Capitală un tânăr (coafor) care, moștenind vre-o 30.000 lei dela un frate, s'a instalat luxos în piața Teatrului, unde este astăzi hirtul Eliseu.

Pe lângă meșteșugul lui de coafor, a început să facă și pe cămătarul. Coaforul avea și un păcat, îi plăceau fetele și prin mijlocirea samsaroiacelor, își procura adesea aceia ce dorea. Un judecător, sau procuror, — nu știu cine din doi, aflând că el împrumuta bani, și la nevoia ce a avut, îi a cerut să-l împrumute cu o sumă oarecare, vr'o 3—4000 lei; cămătarul i-a spus ca să-i garanteze acei bani, la care cel ce voia să se împrumute i-a răspuns, că ce, nu este îndestulă garanție situația lui de magistrat?"

Bancherul improvizat nu a găsit garanția îndestul de sigură și a refuzat să-l împrumute. La acest răspuns, omul puterii, a jurat răsbunare și, cum și ce fel, recalitrantul banheraș i-a căzut în ghiară și de aci încolo să te ții

pârleo! Cum s'au petrecut lucrurile nu știu, dar nu-i mai puțin adevărat că i s'a înscenat o capcană, din care a scăpat ca un câine care este dat în târbacă.

S'a înscenat o plângere la Parchet contra coaforului cum că el atentase la cinstea unei *virgine* minore.

Sosise ocazia nimerită, ca judecătorul să-i plătească polița și așa l'a și înhățat pe herbantul coafor-bancher.

Anchetă, cercetări, dovezi mincinoase, una mai arbitrară ca alta; expertiza medicală, visum et repertum, cum că o minoră a fost desverginată de vr'o 3—4 zile, ca să ecorespondă cu ziua atentatului.

Culpabilul a fost dus la Văcărești regretând că nu a împrumutat pe magistrat, pe garanție personală.

Justiția în toată sinceritatea și cu toată activitatea își urmează cursul ca să afunde pe neîncrezătorul cămătar, cât se poate mai adânc, ca să nu-l mai scape nici dracu din ghiarele *conștiinciosului* judecător, așa cum îi promisese.

Intr'una din zile, pe când făceam serviciul la spital, am văzut pe coridorul spitalului două *fetițe*, care nu erau, mai înalte de un metru treizeci în înălțime; le-am întrebat ce doresc, iar studenții, cum sunt ei drăcoși, știau aface-rea și mi-au răspuns că fete'e au venit să examinez eu pe una care pretindea că suferă de organele genitale. Au dus-o în sala de examinare și am procedat a examina organele externe și cele două canale vecine. Ce să văd? Nu mai era să examinez cu unul sau două degete, dar deodată puteam intra cu pumnul întreg, puteam chiar să intru cu genunchele, așa delabrată era, că nu văzusem asemenea stare nici chiar la femei înaintate în vârstă. Dar fără să exagerez prea mult, un veterinar ar fi crezut că avea în față o iapă.

La întrebările mele studenții mi-au răspuns că aceasta era *virgina*, care, după declarația medicului-expert, o văzuse 3-4 zile după atentat. Nu știu cum și ce fel, am fost citat ca martor la Tribunal, unde am declarat oroarea ce mi s'a întâmplat să văd pentru prima oară, la o copilă ab în etate de 13—14 ani și mică de statură. Tribunalul a luat notă de declarația mea, și a achitat pe nenorocitul iuculpat.

8. Se întâmplase o legătură de dragoste între o femeie (se

zicea că era o institutoare) și un domn (se zicea, magistrat). Din dragostea lor, femeea devenise gravidă. Când această stare semi-patologică ajunge la starea în care silfida să te-mea de rușine, iubitul găsește de cuviință s'o instaleze la un notar în o comună rurală, nu departe de București.

După cât-va timp, femeia a dat naștere unui copil, și, pentru a scăpa de ochii lumii, a dispărut din comună, iar copilul a fost lăsat în îngrijirea notarului „să-l dichisească” cum va ști mai bine și în adevăr că peste o zi sau două copilul a murit și a fost îngropat. Un denunț anonim a făcut să se descopere fapta și un agent care poate nici nu era în curent cu secretul, a dat curs afacerii. O anchetă a fost la fața locului, s'a invitat primul medic care se afla în apropiere ca medic de plasă și la un spital, să facă autopsia. Acest medic, lăsat la libera lui conștiință, a declarat că ficatul copilului fusese rupt și prin urmare: moarte violentă. Odată actul ajuns la Parchet, s'au deșteptat cei interesați, și, văzând pericolul ce-i aștepta, fără nici o reclamație din partea nimănui, **din oficiu**, au provocat o contra-expertiză, cu alt medic. Procuror, jude de instrucție, medic-expert și alții se duc în sat fac responsabil pe primul medic și-l intimidează în așa mod, că el a făcut o contra-declarație așa cum i s'a dictat. De aci încolo au încetat cercetările în afacerea de pruncucidere și a început acuzația contra medicului, care a dat prima părere și a admis și părerea celui de al doilea medic, ca și cum nu s'ar mai fi văzut niciodată o divergență de păreri, mai cu seamă în materie de medicină legală și într'un caz ca acesta, de care este vorba, pentru că, dacă nu ar fi fost vorba de persoane **sus-puse**, ar fi trebuit cel puțin o simplă contra-expertiză.

Medicul a fost suspendat din funcția lui și trimis înaintea Tribunalului de Ilfov, Tărăgănit, supus la interogatorii ca și cum el ar fi fost autorul copilului și al infanticidului. După multe tărăgăniri, suferințe morale și materiale, abia a scăpat nenorocitul să nu fie trimis la închisoare. A se vedea dosarul dr. Paulescu, Trib. Ilfov, Sc. II, între 1908—1910).

9. O mare înversunare politică domina în țară, mai cu seamă că liberalii erau în opoziție. Se afla director al Ser-

viciului Sanitar, d-rul G. Alexianu. Alexianu avea o nevastă frumoasă și cam drăcoasă. Intre alții se amoretise de ea un om tânăr N.-D. care dispunea de avere și **tinerețe**, — lucruri ce-i lipseau bărbatului.

Pentruce și cum, nu s'a putut ști, într'una din zile, pe la 7 ore p. m., tânărul a găsit cu cale să se sinucidă; cu un revolver de buzunar, cu care și-a tras un glonte în partea dreaptă a toracelui, între mamelă și subțioară. Am fost chemat urgent am găsit pe rănit întins pe pat, puțin emoționat. Rana mică de tot da puțin sânge. Am spălat rana, am pus un mic pansament.

Am stat puțin pe gânduri, l-am întrebat dacă este stângaciu. Pacientul mi-a răspuns: Știu la ce te gândești doctore. Nu sunt stângaciu și declar că m'am împușcat eu singur. Negreșit că nu l-am întrebat de motivul ce l-a împins la acest fapt, dar l-am rugat să-mi arate cum a făcut să tragă cu revolverul tocmai în partea dreaptă și aproape de subțioară.

Pacientul a făcut simulacru, ținând revolverul în mâna dreaptă în poziția pe care o avea, când a descărcat focul. Am văzut că lucrul se potrivea cu spusele pacientului.

Intr'un caz așa simplu, când nu era nici-o reclamație, putea să se treacă peste el, căci justiția nu avea un motiv serios să se amestece ba ce zic, avea și un motiv puternic de tot: era vorba de d-rul Alexianu, director al Serviciului Sanitar și nu era locul ocupat de un alt om politic. Mai era ceva: d-rul Alexianu avea principii cam conservatoare, cu toate că el nu făcea politică militantă.

Alexianu a fost silit să demisioneze, iar justiția s'a supărat de acest caz nu stiau pentruce, căci Alexianu nu era întru nimic vinovat și lăsase și locul liber, pentru altul la Direcția Sanitară. S'a făcut instrucția în așa fel, ca să iasă vinovată o femeie. Peste 15-20 zile, pacientul a sucombat prin supurația pulmonului stâng, în care rămăsese glonte. Afacerea a ajuns înaintea Tribunalului. S'a numit o expertiză, patru profesori: unul, medicul legist și **doi liberali neaoși**. Medicul legist Mina Minovici a lucrat admirabil și științificește, eu m'am unit în totul cu părerea medicului legist, iar cei doi colegi au jurat: pe onoare și conștiință, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor,

că vor spune adevărul" și au declarat că convingerea lor era, că d-na Alexianu împușcase pe amantul ei. Demonstrația medicului legist, făcută și asupra cadavrului și asupra unei persoane streine au dovedit până la evidență că nu putea fi altul care a tras cu revolverul, decât singur tânărul N.-D. (pacientul), pentrucă, punând brațul în poziția indicată de pacient, toate aperturile (dela jachetă, jiletcă, cămașe și piele) se corespundeau.

Tribunalul a achitat pe inculpată.

Hainele lui N.-D. sunt îmbrăcate pe un manechin, brațul este pus în poziția indicată, aperturile se corespund; și manechinul se află în muzeul Institutului Medico-legal, unde orișicine poate controla. Deși tardiv, totuși nu pot uita, că și cu această ocazie, am văzut cu plăcere că profesorul Mina Minovici a lucrat cu o competență și obiectivitate, care merită toată lauda.

Dr. G. Alexianu
Medic legist

10. Un alt caz în care medicul legist doctorul Alexianu voind să potolească o afacere destul de gravă, a dat o declarație alături cu adevărul.

Un tânăr ofițer din cauza marei supărări contra ordonanței sale, i-a dat o lovitură de pumnal în piept; sângele a început să curgă cu violență, ofițerul s'a speriat și a promis soldatului că îi va da 90 poli, cu condiția ca să spună că din greșeală s'a rănit singur pe când curăța pe birou unde se afla pumnalul cu vârful eșit din teacă ruptă.

Parchetul militar a luat cazul în cercetare, d-rul Alexianu, medic legist deduse actul în sensul cum spusese soldatul. Parchetul nu s'a mulțumit și a numit contra-expert pe profesor medic legist Mina Minovici și pe mine pentru că soldatul era în serviciul meu de la Spitalul Colțea.

Minovici a lucrat foarte conștiincios și s'a dovedit cum că o altă persoană rănise pe soldat. Ofițerul a mărturisit adevărul, așa cum face un om de onoare; el a fost judecat și condamnat cu circumstanțe ușurătoare dându-i-se o pedeapsă mică, de două luni închisoare.

§ 13

EMPIRISMUL. IN MEDICINA

Inceputul medicine a fost empiric.

Oamenii cei mai deștepți s'au adresat la toată lumea, ca fiecare să spună ce putea ști, pentru a vindeca pe pacienți și ca să se caute când, suferise de vre-o afecțiune.

Adunându-se la un loc toate părerile și toate numele proprii ale plantelor și altor produse de plante și de animale, s'au format scrierile de pietre, pe cărămizi, pe lemn și pe foi de plante.

Mai târziu, când s'a descoperit fabricarea hârtiei, s'a scris pe hârtie și cu descoperirea literilor de tipar s'au format cărți în care se spunea descoperirile făcute, așa încât diversele păreri populare puteau fi împărtășite tuturilor oamenilor cari aveau puțină pricepere, ca ei să caute de suferințe pe semenii lor și pe animalele domestice.

Istoria ne spune că unii, dintre cei mai simpli vindecători au devenit mari doctori și au lăsat dogme, care din timpurile cele mai vechi s'au propagat și au luat denumirea de metode de tratament până pe la finele secolului trecut.

Eu, cel care singur am rămas dintre vechii medici, îmi reamintesc că am urmat pe maestrii mei și m'am servit pentru tratamentul suferințelor de metode, de procedee, și de medicamente recomandate de medici Arabi Egipteni, Greci și Latini. Sunt două mii de ani când medicul roman, Galien, a inventat o alifie din untură de porc (Ceratum Galieni) și chiar se recomandă untura de scroafă, cum că producea mai sigur vindecarea rănilor.

Doctoriile și Infuziile de plante aveau o viață de secole și medicii cei din urmă ca și cei dintâi prescriau decoc-

tul de rădăcină de Pir (Graminis) infuziile de floare de soc (floarea Sambucus officinalis) de Păpădie (**Taraxacum officinalis**) de Coada Șoricelului (**Millefolium officinalis**), etc. Ei le dau suferinzilor fără să știe pentruce, le dau pentru că le daseră și cei dinaintea lor.

La noi au fost medici streini veniți din alte țări, cu titluri sau fără titluri academice. Ei făceau pe **doftorii**, pentru că pe la noi cultura științifică a oamenilor era foarte puțin dezvoltată. Fie de la aceștia, fie de moși strămoși, erau babele, călugării, turcii rătăciți pe aici făceau pe doftorii și pe doftorițe, și așa au fost rari aceia cari nu știau și ei o doftorie sau un descântec.

Erau unele tratamente cari deveniseră obiceiuri, cum era luarea de sânge fie de la brațe și picioare, prin tăetura vinelor, fie prin lipitori și ventuze, fără ca persoana asupra căreia se lua sângele să fie suferindă.

Acest obicei se practica din tată în fiu, pentru că ziceau că fie care trebuia să schimbe sângele.

Se mai obișnuia **Moesa**, fîntineaua la brațe.

Aceasta consta în operația următoare: Pe brațul, de preferință pe cel stâng, se făcea o tăetură în toată grosimea pielei și în rană se punea un bob de năut, peste el se punea o cârpă unsă cu alifie și se lega cu altă cârpă.

Boaba de Năut se schimba în toate zilele. Lumea avea credința că prin secreția ce producea bobul de Năut se scurgeau aci toate **Humorele** din corpul omului și îl ferește de a mai fi bolnav.

Supurația prin acest metod tinea luni de zile. O altă practică, tot așa de empirică, era aplicarea de Seton la ceafă. Această operație se practica, așa:

Cu un ac special numit **Ac de Seton**, se trecea prin cărnurile de la ceafă căpătâiul unei bande (fășie de pânză, peste rană se punea o cârpă unsă cu alifie și peste tot mai multe cârpe și scamă, iar g'obul bandei se fixa în legătură de o cârpă ce se... așeza împrejurul gâtului. Pansamentul se schimba în toate zilele și urma astfel multe luni și chiar mai mulți ani.

Acest fel de tratament se întrebuinta pentru dureri de cap și la acei cari sufereau de nervi, cum se numeau **nebulii**.

Prin țară erau țărani reputați pentru căutarea tuturor suferințelor, precum boale de ochi, până chiar coborârea saturnetei, servindu-se, pentru a opera, de un ac de împletit ciorapi.

Turbarea o tratau (înainte de a se ivi) prin tăetura vineilor de sub limbă, spunând ei că aceia erau **Căței**. Dacă erau chemați când turbarea era începută, spuneau că turbatul era prididit pentru că acei **Căței** intraseră în sânge și nu mai aveau leac.

Căutau de gălbinare, prin a face o mică sgârâietură cu o **pană**, de preferință o **pană** de argint, pentru că, ziceau ei, că argintul era curat, etc.

Erau Nalbanții, meșteri în a pune la loc oasele scrântite și pentru oase frânte. Când căpătaile oaselor frânte erau eşite afară, Nalbanții turnau între acele căpătaie praf de oase și de preferință praf din oase de cap de câine, amestecat cu unt de măsline, căci spuneau ei că aceste oase sunt mai tari și unesc mai bine oasele. Oblojelile se făceau cu tot felul de ierburi fierte și cu mămăligă. Veneau descântecile, de deochi, luat din Ele, din blesteme, din fermece, etc.

Descântau Brânca (Erisipelul) scriind pe o hârtie niște egrorife și spunând din gură (pe șoptite) cuvinte, știute numai de acele descântătoare. Hârtia o ungeau cu miere de albine și o lipeau pe pielea cu Brânca. Descântau de Gușter (Crup), și alții suflau în gât cu o țevă de trestie, praf de excremente de câine, care se vinde și în farmacia sub numele **Grecum album**. Pentru dureri de mijloc (**Lumbago**) era **căderea la Daruri**, adică, pacienții se culcau în biserică cu fața în jos și preotul citea o rugăciune către sfinți și Dumnezeu și călcau cu picioarele și cu toată greutatea lui pe spatulele suferindului.

Odată s'a ivit prin județele Teleorman și Romanați un călugăr sfințit de la Sf. Munte (**Muntele Atos**) care avea într-o cutie încrustată cu fildeș și sidex, și în ea era carne uscată în formă de Falum. Călugărul spunea că aceia era penisul catârului pe care Christos a fost călare când a intrat în Erusalem.

Călugărul spunea că dacă atingea cu el părțile genitale ale femeilor sterpe le da darul de a face copii. Ei mai aveau și o jumătate de falcă de animal și spunea că era din

falca aceluiaș catâr, și făcea să treacă durerile de **măsele** dacă freca pe partea dureroasă.

Autoritățile au luat măsuri și au dat peste graniță pe călugărul șarlatan.

Alții aduceau bucăți de lemn sfânt, sub cuvânt că era luat din crucea pe care a murit Christos, și mățanii sfințite.

Frigurile palustre se tratau prin descânțece, se atârna la gâtul pacientului o gheoace de alună plină cu Argint Viu (Mercur) și apă rece, turnată cu vadra (cofă obișnuită la țărani, cu care aduc apă de la fântână țâșnită) pe infriguratul ce era în periodul de friguri, atunci pe când el era adormit.

§ 14

VIZICATORILE ÎN TRATAMENTUL AFECȚIUNILOR INFLAMATORII

Veziătorile produse printr'o pastă (plasture) format din praful de Cantarid întins pe pânză sau pe hârtie. economie.

Plasturile în general se aplică pe partea dureroasă în cazuri de Pneumonie și în Rheumatism (**Loco dolenti**), mai cu seamă când se constată prezența seriozității în punge articulară.

Veziătorile se repeta adesea una după alta. După ce se ridică o vezică, se făcea numai o mică tăetură să se scurgă serozitatea și să lăsa Epidermul aplicat la loc și peste el se punea o cârâpă unsă cu alifie **Ceratum Galieni**. Aceasta, atunci când felcerul avea milă de pacient, pentru a nu fi produce prea mari dureri.

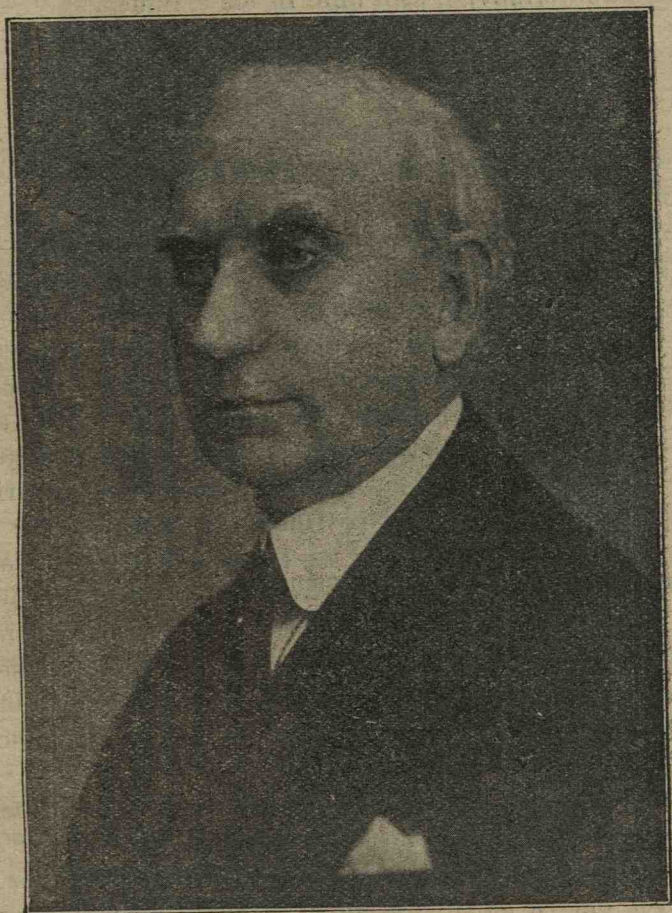
De obicei, mai cu seamă la soldați se ridică Epidermul cu brutalitate, îi mai trăgea pacientului câteva ghionturi și înjurături că de ce se văita. La militarii recalcitranți li se puneau Veziători la tălpi ca pedeapsă, ca să asculte și să-și facă datoriile.

Foarte deseori se puneau asemenea veziători, când medicii credeau că se prefăceau, cu toate că soldații erau în adevăr suferinzi de afecțiuni grave, pe cari medicii nu erau în stare să le cunoască.

§ 15

INSTITUTUL MEDICO-LEGAL
DOCTOR MINA MINOVICI

Această Instituție de mare valoare științifică este opera personală a profesorului Mina Minovici, și cu drept cuvânt trebuie să îi poarte numele pentru vecie.

Dr. Mina Minovici

Profesor de medicină legală. Director al Institutului Medico-Legal „Mina Minovici”
Fost decan al Facultății de medicină.

Când profesorul Minovici va scrie istoricul acestui
Institut, sunt sigur că nu va uita pe omul de bine Manola-

che Protopopescu Pake care, pe când a fost primar al Capitalei a primit bucuros propunerea și, după o discuție în Consiliul Comunal, a luat aprobarea și a construit această operă atât de folositoare.

Felicit pe profesorul Mina Minovici că a îmbogățit învățământul medical cu înființarea Institutului care îi poartă numele. După cunoștințele mele, cred că Institutul Medicolegal, așa cum este organizat, îmbogățit și condus de profesorul Mina Minovici, este unic în toată lumea.

§ 16

MUSCA COLUMBACA

Pe timpul cât am stat la băile Buziaș și la băile Herculane, am fost și eu una din victimele acestei mici, dar periculoasă insectă exotică.

Înainte de a povesti pătaniile mele, să povestesc puțin din istoricul, pe care memoria mi-l reamintește. În copilărie auzeam cu groază: **Vine Streichea, păziți vitele, aprindeți băligar**, și toți locuitorii aprindeau băligar, ca să facă fum în care vacile mai cu seamă, se grămădeau ca prin instinct și preferau să respire fumul de băligar, care le apăra de **streiche**. Vacile mai cu seamă aveau o frică așa de mare încât fugeau cu coada vârvoiu și se ascundeau la umbră, prin gropi întunecoase și prin coșare. Singurul mijloc ce aveau sătenii la îndemână era numai fumul de băligar. Căii suferau și ei foarte mult, ei moțăiau continuu din cap, iar coada și picioarele nu încetau niciodată să gonească muștele.

Se spunea că aceste muște se prăsea într-o peșteră din munții Apuseni, mai sus de Rușava (Orșova); că autoritățile (stăpânirea) făceau ziduri groase de piatră la gura peșterii, dar că muștele atâta se prăseau încât dărâmau zidul și zburau în nori mari, ca să muște vitele. Se mai spunea că **streichea** nu ajungea decât până la Olt.

Nu îmi amintesc să fi văzut vreodată de aproape această insectă aripată, am văzut însă sburând multe și asemenea nu îmi aduc aminte dacă ea mușca și oamenii. Acest lu-

eră lăsa în mintea mea o oarecare îndoială dacă mușcăturile de care am suferit și eu ca și alții, sunt produse de Musca Columbacă sau altă insectă, pentru că nici eu, nici cei pe care i-am cunoscut mușcați, nu am văzut nici odată nici insecta, nici când ne mușca din această împrejurare, după cum se va vedea din descrierea simptomelor și a leziunilor nu am putut determina timpul de incubațiune.

Din ceia ce voi descrie mai jos, voi arăta numai ce am constatat la mine.

Am auzit multe persoane, mai cu seamă femei, cari spuneau că au fost mușcate la picioare chiar prin grosimea ciorărilor; iată ce am suferit eu:

1-a observație. În 1927, luna Iunie eram la băile Buziaș și deodată, fără nici o cauză cunoscută, a început pe toată jumătatea radială a antebrațului și brațului stâng, până la umăr, o durere, cu arsuri, care din ce în ce devenea tot mai violentă. Eram foarte curios că nu îmi puteam da seama din ce mi s'a provocat această suferință, care mă jena foarte mult și nu știam ce să fac să-mi treacă.

După două zile se ivi o mâncărime cam pe unde se unește a treia parte inferioară cu cea mijlocie a antebrațului, scărpinându-mă, am dat de un mic tubercul ca un bob de linte. Cu cât tuberculul se mărea, cu atât mâncărimea și arsura deveneau foarte supărătoare. Prin scărpinătură am rupt epidermul și din mica plagă s'a scurs mai mult o secrețiune, care în parte se întărea și forma o mică coajă, pe care eu, din cauza mâncărimei, nu mă puteam abține și o rupeam involuntar. Cu cât secrețiunea se menținea, durerea cu arsura se potolea, dar mâncărimea devenea tot mai violentă. Aceste simptome au ținut vre-o 10 zile și totul a intrat în stare normală. Tot în acest timp au mai fost și alte înțepături de mai puțină gravitate, dar toate însoțite de mâncărime violentă.

2-a observație. În anul 1928, prin luna Iunie, pe timpul când eram la Băile Buziaș, am simțit într'una din zile o durere foarte violentă în tot rândul regiunii cubitale stângi, care se exagera când îndoiam mâna înăuntru, după care nu mi-o puteam explica pentru că nu avea nici unul din caracterele unei nevralgii obicinuite. Peste puțin timp s'a ivit un punct dureros pe cartilajele de a 9 și a

10 coastă dreaptă; am crezut că aceasta poate fi o nevralgie intercostală anormală, numai cu un singur punct (Trousseau) și am luat treptat două grame salicylat de sodă cu bicarbonat de sodă, fără nici un efect. Ambele puncte, în destul de jenante au ținut două zile, când s'a ivit o mâncărime între apofiza sti'oidă a cubitului și osul pysiform. Scărpinându-mă am dat de un tubercul mic ca o linte. Acesta a crescut, mâncărimea și durerea deveneau din ce în ce mai insuportabile și fără să bag de seamă, prin scărpinare forțată, am rupt o vesiculă ce se formase și a curs o secrețiune din care se forma crustă și pe care eu o rupeam. Incetui, durerea a fost cea dintâi care a dispărut, iar mâncărimea a ținut mai multe zile, chiar după ce s'a format cicatricea. Punctul dureros dela cartilajele costale a dispărut, lăsând o mâncărime mai multe zile.

3-a observațiune. Mai multe înțepături pe figură, formând întâiu un tubercul și în urmă o veziculă însoțită de arsură violentă cu mâncărime, și nu mă puteam abține de a nu mă scărpină cu violență, de teamă a nu rupe veziculele. Tuberculele cari erau asupra oaselor, le-am tratat prin presiuni repetate și prelungite, așa că pe unele am reușit a le avorta, iar pe altele, cu toate presiunile, nu am reușit și s'au terminat prin vezicule cu excare, dar atât durerea cât și mâncărimea au fost mai suportabile; dar tot prelungite. Pe lobul urechei drepte au fost două înțepături succesive cari mi-au produs dureri și mâncărime violentă și s'au terminat prin vesicație și multă secreție. Pe mâini am avut mai multe, dintre care unele mi-au cauzat dureri cu arsură și multă mâncărime. Pe dosul mâinei drepte a fost una mai serioasă, iar în spațiul dintre apoliza styloidă a cubitului și osul pysiform au fost două dintre care pe una am însângeerat-o cu scărpinarea până ce s'a format o veziculă ca jumătate alună și m'am dus la doctorul Lambru dela băile Herculane să examineze lichidul. D. Ionescu, asistentul d-rului Lambru sub microscop nu a găsit nimic iar din însemnări nu mi-a dat rezultatul. Erupția pe dosul mâinei drepte a produs un edem foarte pronunțat pentru care am aplicat un priznitz cu bună reușită.

Febră nu am avut. Ca indicațiune terapeutică am în-

trebuințat comprese cu sublimat și mâncărimea o mai poteam cu Inotiol.

Durerea cu arsură o puteam compara cu durerea produsă de gradul întâi de combustie (Dupuytrin).

§ 17

TRATAMENTUL SIFILISULUI

A fost odată un timp când se credea că Mercurul, singurul era specificul, panaceul pentru toate formele de Sifilis. Adevărul este că în multe grade și varietăți de sifilis, Mercurul da bune rezultate, dar în altele era de puțin ajutor, sau aproape de loc, mai cu seamă în formele mixte, în șancărul serpiginos și atunci când infecția ataca sistemul nervos; cum este în Tabes, Paralisia generală progresivă și alte forme de Psihoză.

Pe atunci tratamentul Sifilisului era complicat și incomod pentru bolnavi, pentru că totul se da pe față, nu se putea face în secret căci erau fricțiunile cu pomadă napolitană, iodurul de potasiu dat în soluții și în sticle mari. Apoi când mai era și Decoctul Zitmani, te știa toată mahalaua. Toate acestea erau floare la ureche pe lângă Stomatita mercurială, care era o adevărată nenorocire pe un bolnav, pentru că, după ce suferea durerile, murdăria, neputința de a se hrăni, își pierdea și dinții.

De când prof. Ehrlich dela Muenich a descoperit pe 606, Neosalvarsanul, tratamentul Sifilisului s'a simplificat și se poate face cura acestei afecțiuni și mai sigur și în mod secret și mai scutit de consecințe grave ca acelea pe care aveam a le trata altă dată.

Mai târziu, doctorul Levaditi, care ne este dublu simpat, întâi că este unul dintre cetățenii noștri, care, stabilit la Paris, ne face cinste (dacă va spune că este român) și al doilea, pentru că este ginerele regretatului doctor și profesor Constantin Istrate.

După studii prelungite și asidue D. Levaditi a descoperit un preparat contra sifilisului, a cărui bază este Bismut-ul.

Acest preparat a dat foarte bune rezultate așa în cât, pentru un moment a produs o scădere în reputația Salvarsanului. Acum de curând D. Levaditi a descoperit un alt corp care începe să-și ia avântul în practica sifiligrafică.

Preparatul din urmă al lui Levaditi poartă numele (citiți dacă puteți) L'Acety'oxymaminop hénylarsinate.

CAPITOLUL IV

D I V E R S E

§ 1

UN TIP : ION ATANASIADÉ

A fost în București un tânăr avocat, un tip deosebit, pe care împrejurările din timpul concepțiunei, îl făcuseră așa de extropiat, în cât, ca el altul nici că a mai fost, nici nu s'a mai făcut altul.

I. Atanasiade era licențiat în drept și practica avocatura cu multă asiduitate, pentru că era băiat sărac. Atanasiade era prietenos, dar să te fi ferit Dumnezeu să-l fi luat în rău, că nu scăpai fără o înjurătură. Iancu, cum îi ziceam noi prietenii, era mic, aproape mîtitel, avea cam vr'o 90 centimetri înălțime; era așa dar extropiat, că nu îi rămăsese nici o formă regulată și nici un os sdravăn. Mersul lui și mișcărilor lui făceau pe toți să zică: „Iată un om pocit!“ Iancu era inteligent și răutăcios ca toți pociiții. Era foarte răsbunător; ar fi fost capabil și de o crimă. Era curtezan ca Don Juan. Eram prieten cu el, căci de teamă de a nu mă urî, îl menajam; nici odată nu am făcut aluzie la vreuna din slăbiciunile lui. O întâmplare a făcut să aibă un accident de trăsură și a trimis la mine să-l îngrijesc, și de atunci mi-a arătat și recunoștință, și multă prietenie. Iancu nostru s'a dus la un prieten și fostul lui client, care, voind să-i facă plăcere, i-a cedat, ca el să mîne patru cai. Iancu, pe capră, a dat cu biciul, caii și-au luat vânt; ghemătocul de Iancu a fost aruncat jos; a fost lovit serios, făcându-i răni multe. A fost adus la

București, ventre à terre. Atunci am văzut pe Iancu în toată goliciunea lui, și pipăind regiune cu regiune, nu văzusem până atunci așa batjocură. rezultatul unei grave afecțiuni, poate un syphilis moștenit, și cu toate acestea el putea crede, că era un făt frumos, pentrucă meru îmi spunea. „Nene doctore, m'a pocit trăsura, oare să mă mai îndreptez eu?”

Atanasiade a fost numit președinte al Secției Comerciale la Trib. Ilfov. Pentru a putea fi văzut de public, îi făcuse

Ion Atanasiade

un scaun mai înalt, și apro-
dul îl lua în brațe și-l așeza
pe scaunul de președinte.
Oamenii simp'li și, mai cu
seamă oamenii de la țară,
când îl vedeau și îl auzeau
vorbind, se închinau și zi-
eau: „Ucigă-te crucea !”

Venise odată, la București,
un om de o înălțime fenome-
nală; exhibitia lui era într'o
prăvălie liberă din piața Sf.
Gheorghe; s'a dus și Atana-
siade să-l vadă. Ei s'au uitat
cu mirare unul la altul, și cel
ce se expunea, l-a întrebat (în
limba franceză) cât plătise in-
trarea; Atanasiade i-a răspuns
că plătise un leu; atunci colo-

cul i-a spus: „Uite, eu îți dau cinci lei, pentru că nici tu nu
ai văzut unul ca mine, nici eu unul ca tine !”

Altă-dată, era să fie o eclipsă totală de lună; pe la mie-
zul-noptii ne-am dus mai mulți prieteni la Ferăstrăul-Ve-
chiiu, să așteptăm eclipsa.

Aproape de ora fixă, am văzut că la poarta grădinii, s'a
coborât o doamnă înaltă și, după dânsa un cocoloș; era ne-
nea Iancu. Unii l'au strigat pe nume, alții au început să-l
anghioleze. Iancu a cârmit pe un drum lăturalnic, și câte în-
jurături nu ne-a mai tras!

Am avut ocazie, a cunoaște pe acea dulcinee și la între-
bările mele, mi-a răspuns că nu ar fi putut fi mai puțin
curioasă ca mama Eva, fie chiar cu un pocit ca nenea Iancu.

Nu știu pentru ce odată îi cășunase pe Mitropolitul Miclescu și a publicat o revistă umoristică „Scaul” și „Ciulnul”, în care nu era număr să fi lipsit Mitropolitul Miclescu, jucând cancanul cu mai multe fete desbrăcate și el cu antereul sumes în brâu.

Nenea Iancu Atanasiade s'a însurat cu o brunetă foarte gentilă, a dus un menaj fericit, și, mi se pare că a avut și copii și noi, toți prietenii lui, am regretat moartea lui prea de timpurie.

Este de regretat, că Atanasiade nu a lăsat scheletul lui, Muzeului, pentru că ar fi fost o piesă unică care ar fi arătat ce dezastru poate face syphilisul.

§ 12

CAUZELE DIFORMITAȚILOR

(Apropos de cazul Atanasiade)

Pentru că mulți se vor mira de ce am luat subiect pe Ion Atanasiade, îl descriu pentru că era așa extropiat; tocmai pe el care îmi era prieten. Aceasta n'am făcut-o pentru a face ridicol pe un om, pe care deja natura își răsbunase, pe un nevinovat, căci nu el a fost creatorul acelei extropieri, ci părinții sau moșii strămoșii lui. Prin acea pocire, pare că natura ar fi voit să dea un exemplu, atât de accentuat, spre a spune, celor ce l'au văzut, cum că asta este în puterea oamenilor și a societății întregi că-i trebuie să ia măsuri energice ca să se ferească de boli și patimi, ca syphilisul și alcoolul, cari degenerază omenirea.

Am luat de model pe un prieten, pe un om inteligent și cer iertare memoriei lui, că nu am făcut-o cu intenție de a-l batjocori, dar am dorit ca, și după moartea lui, să fie folositor semenilor lui, cum a fost folositor și în viață prin profesiunea lui de avocat. Voiu căuta a intra în vastitudinea cunoștințelor biologice care se ocupă de elementele cari concură la propagarea speciei umane, la tehnica acestei acțiuni physiologice, distrugerea elementelor indispensabile necesare și consecințele.

Elementul primordial pentru propagarea speciei sunt

cele două sexe: Bărbatul și Femeia. Fiecare dintre ei produce o materie specială care, numai punându-se în contact una cu alta, în condiții anumite, dau naștere unei ființe asemănătoare cu generatorii ei. Organele speciale ale bărbatului fabrică produs spermatozoidul, iar femeia produce ovula.

Cum cele două organisme deosebite produc acești doi agenți, este un mister al armoniei, care domnește între toate elementele cari compun complexul, pe de o parte al bărbatului, pe de altă parte a femeii.

Atât spermatozoidul cât și ovula trebuie să fie în condițiuni de sănătate completă, cu sânge sănătos de la o ființă bine sănătoasă. Pentru că produsul ce rezultă din cele două elemente trebuie să fie împreunate, numai în locuri anumite și înconjurate de mediul care le convine numai lor, ca să hrănească, și să-i dea o formă primordială, omul de știință o atribuie armoniei generale iar omul primitiv, omul incult o atribuie puterii Divine.

Am spus mai sus că fiecare producție a sexelor trebuie să fie absolut sănătoasă. Și pentru că una și alta sunt producțiuni animale și prin urmare viabile, sunt supuse loviturii agenților, a inamicilor și le strică în parte sau în totalitate existența.

Spermatozoidul bărbatului este un fel de vibrion care are o formă hotărâtă biologică; el se vede sub microscop, o ființă lunguiată cu un cap și e rondă, el seamănă foarte exact cu începutul (mormolocii) unei broaște și are aceleași mișcări și în aceleași transformări, după ce s'a împreunat cu ovula femeii. Spermatozoidul, acest mic vibrion, în viața lui în corpul omului, poate fi atacat de agenți, cari vin prin sângele tatălui, de care poate fi el vinovat sau moștenit de la antecesorii lui, cum este bacilul (tuberculozei și al leprei sau otrava syphilisului), otrava spiritului, a tutunului și a boalelor molipsitoare cum este typhosul și febra typhoidă.

Dintre toate acestea mă voi ocupa numai de trei, pe care omul ar putea cu mai multă siguranță, să le evite. Celelalte sunt întâmplătoare, așa în cât vin fără ca el să le poată evita totdeauna.

Syphilisul

Întâiul și cel mai puternic agent de distrugere al spermatozoidului este syphilisul. El îndată intrat în sângele omului, rămâne în cărnuri, atacă elementele se oprește în structura spermatozoidului face să moară, să piară bucăți din corpul lui și ceace rămâne din el, dacă nu pierе tot, dă naștere la o hybriditate, o pocitură, care merge până a strica toate organele corpului și el, syphilisul, atacă mai cu predilecție oasele, așa cum cred eu că numai un syphilis absolut neglijat, a putut să strice toate, dar absolut toate oasele lui Atanasiade, după cum l-am văzut eu.

Un spermatozoid imbibat de otrava syphilisului pus în contact cu ovula femeii, transmite și acesteia efectele syphilisului prin mijlocirea circulației fetu'ui, ce se formează între fet și mamă. Placenta fetală devine un mediu puternic, unde se grămădește otrava syphilisului, o degenează și împiedică circulația sângelui, fetul nu se mai poate hrăni, se îmbolnăvește, infectat de syphilis și moare în pântecile mamei, sau provoacă avorturi premature și moare îndată după naștere, sau, infectat și extropiat, pentru a transmite urmașilor oameni schilozi, lipsiți de facultăți intelectuale și diformați în viața lor.

Alcoolul

Al doilea agent periculos care distruge omnia, este **spiritul**,

Acest lichid este produs din fermentația fructelor, a gramineelor și a tuturor rădăcinilor tuberculoase și lemnului.

Spiritul se prepară și artificial, și pe cale chimică. Spiritul conține în el niște corpi chimici, cum sunt Etilii și Metilii, cari sunt cei mai periculoși și numai prin purificațiune chimică ei se pot izola și astfel numai atunci spiritul devine mai puțin vătămător.

Spiritul Metilic provenit din distilarea lemnului este foarte otrăvitor.

Spiritul din cartofi conține cei mai mulți Etilii și Metilii. Cele mai multe băuturi sunt spiritul din fructe, cum este **Țuca** (Prunina). Prăștina extrase din drojdiile de vin și rămă-

șițele din struguri, după storcerea mustului, spirtul din seacă (secărică), din care se bea foarte mult în Moldova și Basarabia. Aceste spirturi sunt foarte impure, dacă le bea omul în cantitate mare și multă vreme, produc asupra cărnurilor omului stricăciunile cele mai periculoase. Costache Negruzzi în scrierile lui încă, de pe la 1820, arăta că populația Moldovei, prin otrăvirea de către jidani cu spirtul impur, ajunsese în așa stare de stricăciune în cât se sărăcise, ne mai putând munci. De când însă autoritățile au luat măsuri de a mai împuțina cărciumile și a împiedica vinderea clandestină de spirturi, de către jidanii ambulanti, se poate adevăra și zicătoarea care spune : **Muncitor e moldovanul, dar olteanul e voinic, nu e frică de nimic.**

Alcoolul atacă de preferință creierul și rezultatele lui sunt dezastruoase.

Acțiunea acestui licuid, beut, produce o excitare plăcută la început, dar îmbibat în țesătura creierului, arde celula, o sbârcește, o usucă și atunci ea își pierde funcțiunea normală și fiecare celulă lucrează în direcții diferite, iau câmpii, cum s'ar zice de un grup de oameni cari ar trebui să vorbească unul după altul, vorbesc toți deodată și de diferite subiecte și atunci li se spune: orbii și-au luat câmpii, tot așa și beutorii de spirt, cu cât beau mai mult și mai îndelungat, trec prin diferite grade de stricăciune, până ce ajung că familia și societatea sunt nevoite să îi închidă în aziluri, pentru a-i feri pe ei de a-și face rău lor și altora.

Tutunul

Al treilea agent vătămător sănătăței oamenilor este Nicotina, alcaloid extras pe cale chimică din tutun.

Fumătorii de tutun (marinarii îl mestecă în gură) și prizătorii de tabac sunt expuși a se otrăvi prin Nicotină, tot așa ca și cei syphilizați și alcoolicii. Efectele produse de Nicotină sunt mai puțin primejdioase ca cele determinate de syphilis și de spirt; totuși, ele sunt produse mai încet și după abuz prea mare și într'un timp îndelungat. Leziunile, stricăciunile se produc asupra tuturor țesăturilor, dar se manifestează mai cu seamă prin paralizia plămânilor, caracterizată prin bronchite cronice, cu lărgirea bronchiilor,

veziculele bronchice sunt totdeauna pline de mucozități, neputând fi expulzate din cauza paraliziei mușchilor, lărgirea, mărirea capacității acestor vezicule, umflarea plămânilor, de unde rezultă Emfizemul (năduf) și afecțiunea arteriilor și a cordului.

Fumătorii de tutun odată ce au ajuns să aibă paralizia musculaturei plămânilor, a inimii și a vinelor sângelui, au suferințe teribile, care le face viața foarte amărită și nu există nici un mijloc, nici pentru a le ușura suferințele, dar cu atât mai mult să-i poată vindeca complet.

Acei cari stau mult timp în cafenele și cluburi, unde fumează mult, se otrăvesc prin fumul care conține multă Nicotină.

Cei cari cred că ne trăgând fumul în plămâni nu sunt expuși a se intoxica, se înșeală pe ei însăși pentru că Nicotina să disolvă în salivă, să absoarbă în circulația sângelui se depune în globulele roșii și le distruge. Ea se fixează în țesături, omoară prima celulă și fibrele țesăturilor și produce afecțiuni foarte grave.

§ 3

DIN ISTORICUL SPITALELOR DEPENDINTE DE EFORIA SPITALELOR CIVILE DIN BUCUREȘTI ¹⁾

Spitalul Pantelimon

Ospiciul Pantelimon este fondat de domnitorul Grigore Ghica II W. W. în a doua domnie a lui, în anul 1735, Octombrie 12.

Iată ce se găsește pe o inscripție așezată d'asupra ușei bisericeii:

„Intru slava și lauda unuia, în troiță proslăvit Dumnezeu, și întru cinstea marelui mucenic și tămăduitor Pantelimon, ridicatu-s'au acest Dumnezeesc locaș, de unde prea luminatul și prea înălțatul Domn a toată țara Românească Grigore Ghica W. W. întru a 2-a Domnie a Măriei Sale unde și spitale pentru bolnavi au așezat și cu toată înprejurimea cât se cade, înfrumusețându-le precum se

¹⁾ Vezi „Din Istoria Spitalelor“ de A. Gălășescu.

„vede, cu toată cheltuiala Măriei Sale, ca să fie pentru
„vecinica pomenirii Măriei Sale, ispravnic fiind Sandul Buc-

Grigore Ghica II W. W.
Fondatorul Spitalului Pantelimon

„șenescu, vel culcer zarie, la leatul de la zidirea lunei 7258,
„iar de la Hristos 1750“.

Spitalul Colțea

Cu ocazia incendiului din 1927, întâmplat la spitalul Colțea, am citit un interview în care se arată că acest așezământ a fost vicios construit. Cum presupun că mai sunt puțini cari să-și reamintească de peripețiile reconstruirii acestui spital, să-mi fie permis a povesti numai o părticică din ce s'a petrecut atunci.

Spitalul Colțea, cel vechiu, construit de Mihail Cantacuzino, devenise impropriu pentru căutarea bolnavilor, și Eforia spitalelor civile din București s'a hotărât să-l reconstruiască în anul 1887. Eforii de atunci au poruncit arhitectu-

Spătarul Mihail Cantacuzino
Fondatorul Spitalului Colțea

lui (un strein cu puține cunoștințe, dar nu știu pentru ce protejat de Beizadea Mitică Ghica, eforul influent de atunci) să facă planul general de refacere. Pentru că legea sanitară cerea ca planurile să fie aprobate de consiliul medicilor primari. Eforia n e-a convocat și n e-a cerut ca fără discuție să iscălim că aprobăm acele planuri și devizul.

Eu am ezitat pentru că, ce voia să facă Eforia, era departe de a corespunde cu datele științifice, și am cerut ca Eforia să publice un concurs. Eforii au refuzat. Eu am cerut o comisie de medici cari împreună, chiar cu acel

arhitect să facă un plan după un program stabilit și aprobat de comitetul medicilor primari. Eforii au refuzat și au cerut, imperios și brutal, să aprobăm planul fără discuție.

27 din 28 medici primari s'au supus puterii brutale, și astfel au aprobat. Eu singur nu am subscris planurile și, ca pedeapsă, Eforia imediat mi-a trimis o adresă prin care îmi spunea că: „In interes de serviciu, eram mutat dela Colțea la spitalul Colentina“.

A doua zi, am fost la Eforie, și am făcut un scandal de s'a dus pomina, și nu am plecat din Eforie până ce nu au revocat ordinul de mutare.

Mai în toate zilele mă duceam la Colțea și vedeam ce se făcea. Ziarul „România“ fost organ liberal-conservator, care apărea în acea vreme, a făcut multe critici cari au supărat amarnic pe eforul Ghica; și într'una din zile, el l'a întâlnit pe directorul ziarului care era Protopopescu Pache

Banul Grigore Băleanu

Inițiatorul fundării și primul donator al Spitalului
Filantropia

Dr. Constantin Caracaș
care a luat parte la fundajia Spitalului
Filantropia

— i s'a plâns contra redacției, și a luat pe Pache să-i arate cum se lucra de bine și cum criticile erau nedrepte. Intâmplarea făcu însă că tot frontonul și turnul din mijloc se dărâmaseră peste noapte.

Cu evenimentele politice din 1888 și după ce se descoperiseră vestitele potlogării ale lui Simion Mihăilescu și Warschavsky, au demisionat eforii, iar cei cari au urmat, au cerut o anchetă și s'a descoperit că construcția spitalului costase 1.400.000 lei în loc de 480.000, cât era devizul. Antreprenor fusese impus de efori un zidar care de obicei se plătea cu 4 lei pe zi, și el a declarat că nu știa cine da situația

și cine lua banii, că el trăgea cu degetul unde îi spuneau funcționarii Eforiei. Ancheta făcută de experții arhitecți a

General Kutuzov

Donator pentru fundarea Spitalului Filantropia

constatat că tot spitalul era construit fără temelii. Dacă spitalul se mai ține cu toate crăpăturile, este mulțămită întinderii de suprafață.

Spitalul Filantropia

Spitalul Filantropia a fost înființat în anul 1815.

Spitalul Colentina

Construcțiunea spitalului Colentina a început la anul 1858 pe terenul dăruit de Gr. Ghica W. W. S'a terminat la 1863 și s'a deschis la 1864, cu două secțiuni: una medicală și alta chirurgicală.

§ 4

DIN VIAȚA REGELUI CAROL

Având puține cunoștințe de ce s'au petrecut în tinerețea lui Carol de Hohenzollern, să-mi fie permis a povesti câteva fapte, unele ce mi le-a spus răposatul doctor Davila, altele ce le-am aflat chiar dela răposatul Rege Carol.

Când a sosit Carol, la 1866, era încă tânăr, ca 27 ani, dar avea destulă minte ca să știe cum să-și cumpănească viața într'o țară, unde aproape totul era dezorganizat. El a arătat dela început, calități cu totul deosebite și de care noi și ai noștri eram cam lipsiți.

Carol era sobru, serios, nu vorbea decât absolut ce trebuia, avea putere de muncă, stăruință și persistență în opiniile sale, morală până la exces, scrupulos pentru tot ce-l înconjura, își impunea sie-și să dovedească și altora cum trebuie să-și îndeplinească obligațiile, nu avea cunoștințe vaste, dar pe acelea pe cari le posedă, le aplica cu sfințenie; într'un cuvânt, avea darurile germanului de altădată.

Era de mirare cum își impunea sie-și tăria rezistenței la oboseală. Carol, când avea să vorbească cu cine-va, nici odată nu ședea pe scaun; toate audiențele, și mi s'a spus, chiar în Consiliul de Miniștri, sta în picioare. În biserică, tot timpul serviciului, de când se așeza în strană și până la terminare, nu mișca nici măcar un deget și cred că nimenea n'ar putea spune că slujba nu este destul de lungă în biserică. Aceasta, pe mine m'a surprins; eu ca și mulți ca mine, schimbăm picioarele ca găștele. Odată l'am întrebat cum de are atâta putere de răbdare ca să stea nemișcat, teapăn, ore întregi, și Regele mi-a răspuns că de mic copil a făcut așa, și afară de asta, acest obicei era obligator în școlile germane; apoi, a început să zâmbească:

— „Dacă aș ridica eu picioarele, ce exemplu aș da altora, eu știu să-mi impun voința.”

La începutul Domniei lui Carol, Ion Brătianu, cum era de felul lui vesel și glumeț, a spus lui Davila:

— Ascultă Davila, eu iau obligația să-i fac lui Carol educația politică, tu, ca medic, să te ocupi de educația psihologică.

Davila, cum era om inteligent și medic instruit, fusese și bun elev al fiziologistului Béclard, a crezut ca să înlesnească cât era posibil, ca toate funcțiunile fiziologice să se îndeplinească regulat.

Pentru mai mare siguranță, a aranjat un regim igienic, atât pentru hrana prințului cât și igiena încăperii orăzului, tot în vederea unor funcțiuni inexorabile. A dat ordin să se găsească o persoană agreabilă pentru toaleta intimă a prințelului; a fost descoperită **ein Zimmer Mädchen**, o nemțoaică **grăsulie, durdulie, așa...** cum îi place omului. Când a văzut-o Carol, s'a cam emoționat, și, fiindu-i teamă de vre-o tentație, oricât de plăcută ar fi fost, dar consecințele ce puteau veni, l-a silit să întrebe pe Davila că ce era cu acea **Mädchen**. Davila i-a răspuns că **era** destinată pentru serviciul Măriei Sale, la care Carol i-a răspuns. „**Asta nu trebuie; să dați ceva la ea ca să plece.**“ Totuși funcția fiziologică nu se putea împiedica în acțiunea ei.

Se luase obiceiul să plimbe pe Carol prin țară ca să-l cunoască poporul și el să-și cunoască oamenii peste cari avea să domnească.

Erau numai puține luni de când venise Carol. Davila l-a condus într'un oraș, unde a găzduit într'o familie. Gazda era frumoasă, cultă, inteligentă și plină de veselie. Davila însoțea pe Carol, pentru-ca să aibă grije de igiena lui. Cum, pe atunci nu era cale ferată, prințul a rămas peste noapte acolo.

Georges Sand a spus că „**Lui**“ a fost vinovat, iar Alfred de Musset a spus că „**Elle**“ a greșit drumul; dar n'a fost niciunul nici altul vinovat, pentru că era noapte.

Carol, cu acea ocazie a descoperit bărbatului, calități superioare, l-a luat în intimitatea Sa și l-a ridicat la înalte situații. Aceasta n'ar fi de mirare, căci au fost mulți suverani **deștepți** cari au știut să aprecieze calitățile soților. Astfel de exemple s'au văzut, se văd și se vor mai vedea, cât timp vor fi persoane cu **calități intime**.

Pentru a se vedea cât de cuminte era Domnitorul Carol și cum știa el să menajeze susceptibilitățile oamenilor, mi-a povestit el singur. Să dusesse la Oltenița să vadă pe acolo cum stau lucrurile prin administrație și nu înțelegea pentruce nu se luase nici o dispoziție să i se prepare ceva

pentru mâncare. Primar al oraşului era un domn Trătinescu, om foarte cumsecade şi mult stimat de concetăţenii lui. D-na Trătinescu, era o bună menageră. De toate aceste detalii Domnitorul n'avea nici o cunoştinţă, dar o întâmplare norocită făcuse ca tocmai cu acea ocazie Domnitorul Carol, să nemerească o familie de oameni cumsecade, lucru cam rar, mai cu seamă în unele localităţi, unde era mare amestecătură de naţii diferite.

Pe când Carol, însoţit de primar şi multă lume, vizita autorităţile, unul, din Grecii localnici, a spus că colonia greacă preparase pentru Măria-Sa masă şi îl ruga să binevoiască a lua dejunul cu Grecii. Carol, care de felul lui era sobru şi, considerând că ar face un afront Românilor, a mulţumit de atenţia Grecilor, dar a refuzat şi s'a întors către primar: „Tomnule Primar, eu vrei mânca la **Tumneata** astăzi.” Trătineanu a înmărmurit, căci el nu avea nimic preparat.

A trimis însă un om acasă şi a spus doamnei Trătinescu să prepare de grabă ceva mâncare, pentrucă Domnitorul a arătat dorinţa să mănânce la ei.

Doamna Trătinescu, femce cu multă minte, nu s'a fâs-tâcit şi, dibace menageră, a tăiat doi pui şi a făcut o ciorbă acră, bătută cu ou, a făcut un ostropel şi friptură cu salată de castraveţi, şi un lapte cu orez.

Domnitorul a mâncat cu mare poftă, dacă ar fi fost un român ar fi dat cu căciula în grindă. Când Domnitorul îmi povestea, părea că-i lăsa gura apă, şi zicea că nu va uita niciodată așa mâncare gustoasă.

Să plângea că avea doi bucătari, unul plătit cu 800 şi ajutorul cu 400 lei pe lună şi-i gătea mâncare fără gust bun. Avea dreptate Carol, căci de câte ori am fost la masă la Palat nu era ceva deosebit ca pentru o masă Domnească.

La un dejun, în plin sezon de vară, cu abundenţă de verdeţuri, bucătarul a servit un potage Julienne cu erburii vechi uscate. Mărturisesc că n'am mâncat'o, pretextând că sufeream de dilataţie de stomac.

Am spus Domnitorului că ar fi bine să angajeze o doamnă menajeră așa cum era doamna Trătinescu, să-i prepare bucate simple, igienice. Domnitorul a zis că este dificil, pentrucă nu e singur la masă.

De obicei, Domnitorul mânca puțin și în anii din urmă li se servea iaurt cumpărat. Când l-am trimis la Sinaia lapte covăsit, preparat de nevasta mea, i-a plăcut așa de mult că a rugat-o să învețe și pe bucătarul Palatului ca să prepare astfel laptele.

Carol era de o exactitate proverbială și se minuna de mentalitatea noastră, că nu suntem exacti, și încă, el nu cunoștea decât o părțică, căci desigur față de el trebuia să fim exacti, dar dacă ne-ar fi văzut în afacerile dintre noi, ce-ar fi zis atunci?

Carol îmi spunea că în afacerile sale avea sisteme; așa în politică zicea că sistemul lui era, că or de câte ori **liper-tate** (aluzie la liberali) era șos o ridica sus, și când „**liper-tate** era obrasnici, tai șos”. Pe Conservatori nu-i considera serioși, pentrucă „**ast tomn Conservator chind fine la putere unu înșură pe alt și nu faș un cufern tare, eu am trebuinț de cufern tare**”.

Avea mare dispreț pentru oamenii fără caracter, dar nu suferea ca vreunul să-și ia poziția în serios. Pentrucă Generalul Manu și Gună Vernescu erau cam tari în șira spinărei, nu-i plăceau și căuta pe cât putea să nu-i aibă în guvern.

Când a venit Blaremburg la Sinaia să depună jurământ, ca ministru, după obiceiul Palatului l-a oprit la dejun (eram și eu invitat). La ora trei, când se întrerupe convorbirea după dejun se ridică Regina după fotoliu și acesta era semnalul de plecare. Regele a concediat pe Blaremburg și, când acesta a eșit pe ușă Regele a spus: „**Noch ein Esel**”. Prin urmare Regele Carol cunoștea pe mai mulți de felul lui Blaremburg.

Eram invitat pentru dejun la Castel și pe când eram la masă, a primit o telegramă, prin care i se anunța că la Sofia, în Bulgaria, fusese executat Maiorul Panitza, acela care detronase pe Prințul Alexandru de Batemberg și-l trimisese peșches în Rusia. Carol a spus: „Asta, Prinț Alexandru nu a făcut bine, trebuia să grațieze pe Panitza și să-l ia aghirotant; sistem al meu nu este așa. Eu am atus la Palat pe tomnu Sturza, care a scris **Spion Prusian**, la Mazar Pașa a propus detronarea și asasinarea al meu la Palat și nu este altul mai cretinșos (adevărat că Sturza era singurul care-i săruta mâna Regelui). **Tomnul Cantiano-Popes-**

cu care a făcut revoluție la Ploești, a declarat detronarea mea și a făcut Republică, l-am făcut aghiotant și nu este alt mai **credinșos**. Așa este sistem al meu, cine este contra mea, eu **iau** la Palat, **să fadă** cum lucrez eu pentru țară.”

Orisicât de prudent și precaut era Carol, îi da și lui inima brânci când vedea o femeie frumoasă. Întâmplător sau nu, văzuse pe o tânără evreică, fată foarte frumoasă și bine cunoscută prin frumusețea ei, cu toate că Odalisca ședea departe, pe la Crucea-de-Piatră; își făcea și el drum, sub pretext de plimbare lungă, că doară de o va vedea.

A fost ocazie, când acea tânără se măritase și era nevasta unui însemnat om de Bancă, se afla în Sinaia și vorbindu-mi Regele Carol de persoanele ce mai erau la Sinaia, eu, intenționat i-am vorbit de câteva femei frumoase și, când am pomenit și numele acelei doamne, Regele mi-a răspuns apăsător: — „Da, acea **toamnă** este mai plăcută ca toate.”

Carol observase că o doamnă deși cam bătrână, se amoretzase de el; ea era înscrisă printre membrii Societății Geografice și ori de câte ori ținea Societatea ședință, doamna lua loc pe scaun în fața Regelui și-l fixa.

La una din ședințe, Regele era în incintă și vorbea cu unii din membri, se uită la scaunul, unde de obicei ședea doamna aceea și zise: „Hei, curtezana mea n'a venit.”

Carol a suferit mult timp și de mai multe boale. S'a crezut că suferea de un început de **Ataxie**, pentru care a fost consiliat să facă cură cu apele de la **Fefer** din Elveția, să facă sezon la **Abazzia**. I s'a recomandat masaje forțate, mai cu seamă masagiul inimii; pentru care a adus pe un renumit masor italian, cel puțin jumătate șarlatan. Din norocire pentru Rege, că, pe când masorul era la Sinaia, a avut o embolie cerebrală și a scăpat Regele de el.

Regele suferea de niște dureri periodice în abdomen, era și artritic, suferințele acestea în abdomen au ținut peste douăzeci de ani.

Medic ordinar al Palatului a fost profesorul Theodori. Deseori a avut consulturi cu medicii de aici; a adus dela Viena și Berlin, tot ce aceste facultăți aveau mai de seamă ca profesori; i s'a făcut radioscopie și radiografie de renumitul radiolog din Viena, profesorul Holzknüht și ni-

menea n'a putut să fixeze diagnoza. S'a bănuit un neoplasm al stomacului, nimic și nimic sigur. Diagnoza în vedere era: **Gastricismus**, boală care de mult dispăruse din **Nozologia medicală**, căci această era odată numai ca o diagnoză empirică, pentrucă această denumire mască o mulțime de boale, pe cari ignoranța de altă dată nu le putea determina.

Regele suferea rău și numai cu injecțiile de morfină își putea potoli durerile. Un accident nenorocit s'a întâmplat lui Theodori și în lipsa lui, Regele suferind violent a adus pe doctorul Mamulea, medicul spitalului din Sinaia. Mamulea, medic cu multe și solide cunoștințe, a văzut că avea a face pur și simplu cu o **Colică calculoasă** a ficatului, a făcut injecție cu morfină și a dus la spital materiile intestinale; a găsit petrele, le-a arătat Regelui și l-a convins că aceea era boala lui.

Regele Carol nu să putea dumiri cum de atâția profesori renumiți ca: Theodori, Buicliu, Norden și mai știu eu cine, în timp de douăzeci de ani, și Dr. Mamulea odată l-a văzut și a făcut diagnoza. Accidentul care l-a avut Theodori în ascensorul Castelului, a fost o nenorocire pentru el și a prins bine lui Mamulea, că a căpătat încrederea la toată familia Regală.

A fost un timp, dacă memoria nu m'ar trăda, cu ocazia Procesului Memorandului, din luptele politice ale fraților Ardeleni, când studenții în mișcarea lor zglobie, făceau manifestații sgomotoase, trimiseseră o deputație la Regele Carol, rugându-l să intervie, să libereze pe Românii din Ardeal. Regele le-a răspuns că aceasta era treaba lui, nu a studenților, că el studiază serios afacerea aceasta, dar că era greu de rezolvat.

Regina Elisabeta în marea ei înțelepciune și prodigioasă imaginație, organizase o petrecere de vară în parcul Palatului dela Controceni; era frumos, era feeric; lume foarte multă; toată lumea în haine de sărbătoare, toți veseli, pentrucă erau deopotrivă cu iubiții lor suverani. Regina era veselă, radioasă că se afla înconjurată de persoane cari o adorau. Ea fusese atât de bună că a atras între doamnele din prejurul ei și pe regretata mea soție. Intre fetițele zglobii cari săreau ca fluturii pe lângă dânsa, a remarcat pe o copilă, o blondinetă, un înger cu cap de serafim. Regina a

mângâiat-o, a sărutat-o; mama fetei i-a spus că era Regina care o săruta. Ingeraşul a spus: — „Tu ești Regină? că și mama este Regină, că așa-i zice papa. Da pe mine când mă faci Regină?”

— „Atunci când te vei face mare ca mama ta, ai să fii Regină“.

Așa dulce îi răspunsese Majestatea Sa.

Eram alături de Regele Carol, mergeam pe o potecă și-mi spunea multe din peripețiile Domniei. Prințul Carol era mic, împreună cu alți copii de vârsta lui, el să juca cu zmeul. Regele a călcat intenționat pe sfoara zmeului; Prințul nu a știut cine îi ținea sfoara și deodată a strigat: — „Mă...tu-ți crucea măti, ce-mi ții sfoara?”

Regele a zis: — „Asta prinț Carol adevărat Român; **înșură bine și nu plătește datorie**”. Bună opinie avea Regele de poporul său și când te gândești că acesta este purul adevăr.

Cum știa Regele că prințul luase năravul nostru? Că prințul învășase să înjure nu era de mirare, pentru că acest obicei este înrădăcinat în mintea poporului nostru; copiii cât de mici, în familie, fac deliciul multor părinți când îi aud înjurând; pe drum înjură, acasă, în biserică, la școală înjură, înjură mereu și în tot felul și nu le zice nimeni nimic; în școală; până și pe popă îl am auzit de „Christosul măși”. Aceasta pare a deveni o calitate chiar când copilul este în pânțelele mamei, căci și înjurătura poate că se moștenește și de aceea așa propune ca d. Profesor Gheorghiu, să dea ideea să se fabrice un stetoscop-telefon, ca, să asculte, poate că, pe lângă bătăile cordului, să audă și înjurăturile, ca să se vadă dacă este băiat sau fată.

Acum să vedem cum i-a ieșit prințului Carol numele de rău platnic. Prințul Carol avea leafă un **napoleon** pe săptămână. S'a dus într'o prăvălie și a găsit un obiect care i-a plăcut, comerciantul i-a cerut doi poli, adică doi **cocoșei**, cum se numea atunci când, sub ministerul Sturza se trăgea fals. Pentru un „cocoșel“ i-a făcut credit, dar prințul nu să mai gândea să plătească și în toate zilele era tachinat la Palat. Se vede că și neplata datoriilor este ca și orice boală contagioasă, de vreme ce n'a cruțat-o nici odrasla Palatului.

Regele Carol punea multă atențiune la invitații, când

se făceau festivități la Palat și ținea și socoteală ca să le vină rândul, pe cât posibil, la toate persoanele cu oarecare situație mai cunoscută, așa încât să măgulească pe toți.

Este un timp, nu știu când, dar îmi pare că a fost cu ocazia Incoronării dela Alba-Iulia, când a fost o mare recepțiune, un dineu de gală la Palat. În darea de seamă, în jurnal, am căutat cu deamănuntul să văd care medic român a fost invitat și n'am văzut nici pe profesorul Măldărescu, fost mulți ani, decan al Facultății, nici pe Thoma Ionescu, profesor eminent, nici pe Babeș, nici pe altul, dar am văzut agățat de titlul de doctor pe un **Adelsberg** oarecare.

Cu destulă părere de rău, am văzut că cei cari au făcut invitațiile, n'au găsit nici un medic român să-l arate atâtor streini, veniți să vadă ce se petrece în România, cu ocazia încoronării Regelui Ferdinand.

În timpul din urmă al Domniei Regelui Carol, s'au întâmplat patru evenimente însemnate, despre a căror importanță pentru țară, Regele era mulțumit; căci le considera ca opera lui personală.

Aceste evenimente sunt:

1. Insurătoarea Prințului Ferdinand, prin care familia noastră domnitoare căpăta legături de rudenie cu trei dintre cele mai mari și mai puternice case domnitoare, adică: cu *Englitora*, *Germania* și *Rusia*. Prin această legătură de rudenie țara noastră lua o importanță mai întinsă, prin simpatia ce trebuia s'o găsim într'o înrudire așa de ilustră.

2. Vizita Regelui Carol la Curtea imperială Rusă. Cu această ocazie Regele României a fost primit pe picior de egalitate, ca șeful uneia dintre cele mai puternice case domnitoare, Regele Carol arăta ca un mare eveniment faptul că *Impăratul*, *autocratul* tuturor *Rusiilor*, să vină în capul armatei sale, una dintre cele mai formidabile armate, să defileze înaintea Regelui unei mici țărișoare, să-i închine sabia, să ia loc la dreapta sa, și să-i dea explicații asupra armatei sale. Prin această împrejurare, prestigiul țării a fost ridicat, și cu drept cuvânt, Regele Carol trebuia să fie încântat, că numai mulțămită lui, s'a putut face o cinste așa de mare unui popor ca al nostru. De atunci poporul Rus, care altădată ne trata de **Ciortii Moldovan**, ne considera ca **Tăvarăș** și **Camarad**.

Însă în timpul războiului, când s'a declarat revoluția. Rușii ziceau : **Nieto tăvarăș, ci protiector.**

Să sperăm că mentalitatea care stăpânește astăzi Rusia are să se schimbe și, între noi și poporul Rus, vor veni legături de prietenie și ne vom zice iarăși Tăvarăș.

3. Al treilea mare eveniment a fost vizita ce a făcut-o Casei noastre domnitoare marele Împărat al Austro-Ungariei, Franz Iosif. Cred că și acest important eveniment se datorește tot meritelor Regelui și Reginei noastre. Prin venirea lui Franz Iosif s'a dat o mare importanță Casei noastre domnitoare și în acelaș timp și țării noastre.

4. Al patrulea eveniment politic a fost vizita întoarsă Casei noastre domnitoare de către familia Imperială a lui Nicolae II, marele Împărat și Autocrat al tuturor Rușiilor.

Debarcarea la Constanța a familiei Imperiale Rusă, în calitate de prieten al familiei Regale Române, a adus țării noastre o importanță politică, de care lumea a trebuit să țină socoteală. Discursul Regelui Carol și răspunsul Împăratului Nicolae II, au dovedit că lumea politică trebuia să aprecieze cuvântul Regelui nostru ori de câte ori l-ar fi pronunțat.

În convorbirile ce-am mai avut cu Regele Carol, pe când el îmi povestea cu mândrie, despre aceste evenimente, i-am spus umila mea părere, că istoria popoarelor îl va numi nu numai **Carol cel mare**, dar mai cu seamă **Carol cel înțelept**. Aceasta a fost și va rămâne deplina mea convingere.

Regele Carol s'a dus odată la Statul-Major al Armatei și a găsit pe generalul Christescu lucrând la o schiță de plan, și l-a întrebat ce era acel plan? Generalul Christescu i-a răspuns că este o schiță de un viitor plan de atac contra Austro-Ungariei, Regele i-a spus: „Aceasta nu se poate, să lase la o parte acest plan, că noi nu vom ataca niciodată pe Austro-Ungaria.“ Aceasta mi-a povestit-o generalul Christescu.

Take Ionescu îmi spunea scena ce s'a petrecut la ultimul Consiliu de Coroană, cu ocazia declarării războiului. Regele Carol a făcut apologia puterii armate a aliaților, spunând că era așa de puternică Germania încât nu-i va putea rezista nicio altă alianță; că Italia, și dacă nu va intra în acțiune cu Germania și Austria, dar desigur că va sta neutră.

iar în ce privește pe Englitera, ea nu putea să intre pentru că nu era pregătită așa încât nu va rămâne decât Franța și Rusia, cari, în niciun caz, nu vor putea rezista armatelor unite centrale, prin urmare noi suntem absolut nevoiți să mergem cu Germania. Take Ionescu, care sosise cu o zi înainte cu noutăți din Londra și Paris, a spus că și Italia și Englitera au să intre în acțiune alături cu Franța și Rusia. La aceasta Regele Carol a răspuns: „Aceasta va fi o dovadă că un Hohenzollern pentru prima oară se înșală.”

O persoană intimă dela Palat mî-a spus că Regele Carol, văzând opoziția ce întâlnea din partea oamenilor politici și a curentului ce se manifestase în țară contra Germanilor, precum și opunerea dărză a Principesei Maria, care nu voia cu niciun chip să părăsească țara, pentru că Ea se considera ca cetățeană română, că toți copiii săi sunt botezați în religia țarei și declarați cetățeni români, și așa fiind trebuia să împărtășească cu toți Românii soarta ce le va crea războiul. Totuși să spunea că Regele Carol hotărîse să părăsească țara, așa încât, într'o Miercuri a dat ordin că până Marțea viitoare să fie totul împachetat, căci trenuri vor fi gata de plecare. Regina Elisabeta i-ar fi spus că ar fi peste putință a împacheta totul în așa scurt timp. La aceasta iarăși se spune, c'ar fi replicat Regele: „La un Hohenzollern cuvântul de **nu se poate** nu există.”

Acestea toate mi le-a povestit o persoană care era pe atunci în secretele Palatului.

Regina Elisabeta

Regina Elisabeta venea dintr'o țară cultă. Ea însăși de când a venit în țară a recunoscut poporul român călătorit, care, pe dânsa o încredință că el era îndestul de copt, pentru a primi cultura unei țări civilizate. Elisabeta a intrat în popor și în inima lui, s'a identificat cu țărănul român, a adoptat pitorescul costum al țărâncei, a intrat în horă alături cu țărâncea și flăcăii, a jucat hora, așa cum o poetează poetul Vasile Alecsandri, a iubit poporul până la moartea ei și a fost adorată de poporul român și ar fi fost numai Ea adorată, dacă nu ar fi venit a doua Regină, care e tot așa de iubită și adorată.

Elisabeta nu a fost numai Regina Românilor. Ea a fost și Regina științei și a înțelepciunii. Memoria Ei va rămâne pe veci în inima Românilor.

Domnia Regelui Ferdinand

Domnia Regelui Ferdinand are un început glorios pentru țară, de numele primului Rege al României-Mari, este legat viitorul nostru. Majestatea Sa Regina Maria este copilul răsfățat al Europei. Ea este îngerul păzitor al tuturor Românilor de pe ori unde vor fi ei.

Domnia M. S. Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, fiind la început, lăsăm timpului să judece și marilor noștri scriitori, să înregistreze zi cu zi faptele M. M. Lor, ca într'o zi să se întrupeze toate la un loc, pentruca să rămână ca un talisman de mare învățătură pentru toți Români.

§ 6

LEGI IMPERSONALE

Lucru rar, rarissim de tot la noi în România, unde se văd petrecându-se atâtea năzbâtii, numai în vederea de interese personale; a dat Dumnezeu odată, să se vadă printre oamenii politici, cari să conceapă și legi de interes comun și impersonal, fără să se preocupe dacă ei, mari legiști, au, sau nu, să profite cu ceva după urma lor.

Cea dintâi lege a fost aceea a instrucțiunii publice, făcută de ministrul Nicolae Kretzulescu, și decretată la 1864, sub domnia lui Alexandru Ioan I Cuza. În această lege înțeleptul Nicolae Kretzulescu, a dat dovadă de cea mai mare imparțialitate, având în vedere numai binele general pentru cultura poporului român.

O altă lege, tot de o importanță capitală, a fost aceea prin care Emil Costinescu a desființat axizele comunale. Această nenorocită instituție, care era una dintre cele mai mari belele pe capul acelor cari intrau în orașe, a fost suprimată. Înainte de Emil Costinescu a fost Manolache Protopopescu-Pache care a încercat să schimbe sistemul axizelor, dar, din cauză că a întâmpinat împotriviri din partea

oamenilor politici și de sigur și din partea celor cari trăgeau foloase din axize, Pake nu a reușit. A trebuit să vină la Ministerul de Finanțe Emil Costinescu, cu autoritatea din partidul liberal de a desființat prin lege specială axizele și a făcut așa încât din veniturile generale ale Statului să se dea comunelor, partea potrivită cu venitul ce avea fie-care comună în momentul când s'a votat legea. Prin această dispoziție, toate comunele au fost nedreptățite, pentru că la axize să fura foarte mult din venituri, după cum am arătat cu altă ocazie. Credința mea a fost că la axize să fura cel puțin 70 la sută.

Cu desființarea axizelor s'a pus capăt la măsurile barbare ce se petreceau la barierele orașelor și a mai desființat cuiburile de mari hoții. Această lege, de bună ordine într'o țară civilizată, trebuie să poarte pentru tot-deauna numele de legea lui Emil Costinescu.

A doua lege este a Contenciosului Administrativ. Prin această lege s'a mai înfrânat arbitrariul administrației; a pus călușul chiar în gura miniștrilor, cari, mai tot-d'auna, abuzează de puterea lor. Legea Contenciosului a fost extropiată de guvernul care a venit la putere după cel căzut, ba încă era aproape să fie suprimate cu totul, dacă opinia publică nu ar fi reacționat cu toată puterea ei contra tendinței care voia să o desființeze, numai pentru că un ministru din alt partid o înființase.

O a treia lege, este aceea pentru înlesnirea căsătoriilor. Prin această lege s'a mai crezut că se mai putea înfrâna starea deplorabilă care exista la satele noastre, unde se petrec lucruri așa de uricioase între țărani cari, cei mai mulți trăiesc în concubinajiu, pretextând că fac aceasta din cauza multiplelor dificultăți de formalități nesfârșite și costisitoare.

Nu știu dacă rezultatele sunt așa cum și-a închipuit legiitorul, dar credința mea este că nu s'a schimbat în mult, sau mai de loc, starea de imoralitate ce se petrece la sate cu concubinajul. Sătenii noștri, în mare parte au pierdut ori-ce respect pentru cele sfinte, pentru averea și familia altuia; ei continuă beția, concubinajul, fură, înjură ca netoții, și autoritățile, nu le zic nimic și ei fac haz, când îi văd

în această stare deplorabilă, care din zi în zi, devine tot mai periculoasă.

Aceste două legi trebuie să poarte numele de: legile lui A. Bădărău. Nu trebuie uitată legea proprietarilor urbani a lui Eugeniu Stătescu cu toate că astăzi, din cauza împrejurărilor datorite războiului a căzut în uitare.

Aceste legi impersonale, cu caracter general și nu de partid, au făcut mult bine societății românești și roadele lor se văd pe zi ce trece.

Am ținut să le înregistrez și să aduc un omagiu întru amintirea făuritorilor lor.

§ 6

DIN ISTORICUL CALEI FERATE PLOEȘTI-PREDEAL

Concesiunea destul de oneroasă a lui **Strussberg**, care construisese linia ferată în lungul țării, se termina la Vârciorova. Austriacii veniseră cu linia până la Orșova, și nu voiau să facă legătura cu linia noastră, decât numai atunci, când guvernul nostru va face legătura cu linia lor prin Predeal. Guvernul Român tot amâna facerea legăturii între Ploești și Predeal. Imprejurările în care se găsea guvernul nostru nu se cunoșteau de public. Se pretexta lipsa de bani, dar se mai spunea că ar fi fost și o cauză strategică.

Lipsa acestei legături, era un mare neajuns, economic, pentru că pe distanțele dela Vârciorova-Orșova și Ploești-Predeal, se făcea traficul cu trăsurile și carele, prin urmare ne putem lesne închipui ce greutate și ce cheltueli necesită transportul călătorilor și al mărfurilor în asemenea condițiuni. După multe și lungi tratative și intervenții, guvernul nostru s'a hotărât să facă legătura între Ploești-Predeal. În acelaș timp, guvernul Austriac, a făcut legătura Orșova-Vârciorova.

Pentru linia Ploești-Predeal s'a făcut publicație și între alții s'a prezentat și antreprenorul englez **Crawley**.

Trebuia să se probe de către Camerele Legiuitoare concesiunea dată lui **Crawley**. La putere era guvernul conservator, iar opoziția liberală înverșunată; pe tema acestei

concesii, aducea guvernului cele mai grave acuzații. Guvernul conservator a depus proiectul de concesiune la Camera și la Senat. Pentru că se aduceau de opoziție învinuiri grave, cum că Deputații și Senatorii mituiți de către concesionar, ca să voteze legea, guvernul a propus Camerelor să numească raportori pe un Deputat și un Senator, renumiți oameni absolut cinstiți, și așa, Camera a numit pe poetul Vasile Alexandri, iar Senatul a numit pe profesorul doctor Nicolae Turnescu.

Acestor doi raportori nu li se putea atribui că puteau fi mituiți, legea s'a votat de Camera și Senat. Cu toate că opoziția a făcut cele mai puternice dificultăți, totuși majoritatea, ca oricare majoritate, a trecut peste toate criticile opoziției și a votat legea, și bine a făcut; pentru că cu facearea liniei Ploești-Predeal, s'a pus capăt la cele mai neplăcute neajunsuri ce erau între Vârciorova-Orșova și Ploești-Brașov.

Se spunea și se auzea despre anume persoane, cam cât luase fiecare; dar nu se știa nimic sigur; cu toate acestea, mai târziu, s'au dat pe față unele acte cari au arătat că în adevăr, antreprenorul, crezând că se află încă într'o țară sălbatică, a dat bacșiș și la Deputați și la Senatori, pentru că au votat legea.

S'a scris atunci, că după moartea lui Crawley, s'ar fi găsit în compturile întreprinderii, nume persoane, care, și cât primise; între alții, se spunea că raportorilor li se dăduse câte 50.000 lei. Socolile lui Crawley s'au bănuit a fi false, ca să poată justifica la o bancă din Londra, cu care avea compt-curent, niște cheltueli rău făcute.

Pentru mine a rămas însă un punct de nedomirire: Alecsandri să primească mită! Ce calomnie sfruntată!

Intre deputați era unul dela Mehedinți, Cuconu Nicu, pe care îl cunoșteam bine, era un boer care se bucura de bună opinie de om cinstit. El era pașnic, în Camera nu vorbea niciodată, de felul lui era nevorbitor. Pentru că era mare vâlvă relativ la această concesiune, l-am întrebat dacă erea adevărat ce se spunea, că Deputații luaseră mită; el mi-a povestit astfel lucrurile :

— „Eu nu știu ce s'a făcut cu alții, dar ce știu, este că mie mi s'a dat anonim 4.000 lei, și nu pot să-mi închipui

pentru ce mi s'a dat cei bani, căci nici n'am cerut, nici n'am vorbit, nici pentru, nici contra, afară de aceasta eu votam negreșit, pentru că așa cere interesul general, eu știam greutățile ce le aveam să mergem dela Vârciorova la Orșova; apoi, mă gândesc, dacă mie mi-au dat 4.000 lei, care n'am zis niciun cuvânt, cât trebuie să fi dat celor cari combăteau legea, sau yorbeau așa mult pentru a fi votată concesiă."

Cel mai puternic susținător al Comisiei era Micu Ceaur-Aslan, ceea ce a făcut pe Iancu Lahovary, unul din frații Lahovary, om cinstit și integru, sufocat de atmosfera de corupție, să strige în plină Cameră, că parlamentul s'a transformat în „Sultan-Mezat“, vorbă ce a rămas celebră în analele parlamentare.

Cu ocazia construirii liniei Ploești-Predeal, au eșit din pământ și câteva vile la Sinaia, proprietatea unora dintre inginerii cari au avut lucrări de executat.

Că s'a dat mită, negreșit că este ceva rușinos, mai cu seamă când s'a dat; că s'au construit vile la Sinaia este iarăși incorect, dacă vor fi fost trecute în socoteli ca făcute din fondul întreprinderii, totuși, bine că s'a făcut linia ferată, care aduce atâtea foloase oamenilor și economiei țării, iar cei vinovați să fie ertați de oameni și de Dumnezeu!

§ 7

PORTUL CONSTANȚA

Un proces memorabil

A trecut mult timp. Afacerea s'a petrecut în anul... exact l'am uitat, și chiar de mi l-aș aduce aminte, nu mi-ar veni să-l pronunț, din cauză că faptele ce s'au petrecut, au fost așa de meschine în cât și astăzi nu pot să evit unul din momentele critice, când, ca prin minune, am scăpat să nu fiu linșat de o bandă de mai multe sute de derbedei. De sigur că despre ce am să vorbesc, nu este vorba de tot ce privește portul Constanța, ci este numai o părțică, deși este una dintre cele mai importante peripecii, prin cari a trecut acest port, până să fie adus în starea în care este acuma.

Vreau să vorbesc ceva despre importanta concesiune Hallier, cu epilogul ei.

Toată indignirea portului a fost concesionată întreprinzătorului francez Hallier. Lucrarea s'a dat prin licitație publică; condițiunile principale au fost ca antreprenorul să depună o garanție de 10 la sută, că peste lucrările prevăzute în actul de concesiune el era obligat să primească ca statul să aibă dreptul a mai suprima sau a adăoga lucrări, după cum va găsi cu cale, ca materialul să fie blocuri, de o mărime hotărâtă, construit din pământul dela **Puzzolana**. Statul se obliga să-i dea piatră din cariera dela Canara, să-i facă linie ferată și telegraf.

Pe deoparte neglijența, indolența, și cupiditatea unora dintre funcționarii statului, au fost speculați de abilul chițibușar Hallier, și au dat ocazie acestuia din urmă ca să-și facă dovezi contra statului. Pe de altă parte, un **Ministru puțin scrupulos**, schimbase în parte condițiunile concesiunii, reducând garanția din 10 la 5 la sută și acordând lucrări de peste 60 milioane, peste cele stipulate în actul primitiv. Hallier, care, de sigur, ca mai toți antreprenorii de lucrări ale Statului, bazat pe câștigul ce credea că ar fi putut să realizeze din cele 60 milioane acordate în plus, a găsit nod în papură, a încetat lucrarea și a intentat proces statului, cerând o despăgubire fabuloasă.

Guvernul de atunci, s'a găsit într'o situație foarte grea. Se gândea să lase procesul să continue, era cel mai mare pericol pentru portul Constanța, căci procesul de importanța acestei lucrări avea să țină poate zeci de ani, avea să necesiteze cheltueli enorme, și, de sigur, având în vedere obiceiurile și mișeliile ce se pot întâmpla, prin diverse intervenții ale oamenilor interesați, guvernul, zic, a luat o măsură drastică, ca să scape țara dintr'o mare încurcătură și să nu lase portul Constanța să se ruineze, pentru că lucrările trebuiau să înceteze pe tot timpul cât ținea procesul.

Mulțumită lui Take Ionescu, guvernul de atunci, condus din persoane corecte, a propus Camerelor o lege specială (nu știu dacă se prevedea în concesiune o asemenea clauză). Camerele au votat-o de urgență și s'a format un tribunal adhoc, compus din trei membri, pentru a arăta o im-

parțialitate cât se putea de mare, legea prevedea că doi dintre judecători să fie aduși din străinătate, dintre inginerii cei mai reputați și oameni de capacitate și de corectitudine europeană.

Tribunalul a fost prezidat de D. Mișu Sutz, asemenea om inteligent și cu o reputație de om capabil și de o cinste mai presus de ori ce critică.

Procesul s'a judecat în încăperile Curței de Compturi. Hallier era apărat de marele avocat francez Poincaré, fost mai târziu Președintele Republicei și actualmente prim-ministru. Iar din partea statului român, au fost numiți avocații: B. Păltineanu, G. Panu și I. Boombă. În timpul debaterilor, s'a întâmplat un incident regretabil; Poincaré, în aprinderea pledoariei, a spus fraza următoare: „*on voit bien que nous sommes aux portes de l'Orient*”.

Barbu Păltineanu a surprins această insultă, a strigat cu glas accentuat a rugat pe președinte să întrerupă pledoaria lui Poincaré și a declarat că protestează cu toată puterea contra insultelor aduse României de către avocatul lui Hallier, că el și colegii lui se retrag, dacă d. Poincaré nu-și retrage cuvintele insultătoare și să declare că regretă că a spus asemenea cuvinte.

Marele avocat francez a fost nevoit să retracteze insulta și să ceară scuze, declarând că nu avusese intenția a aduce vre'o insultă la adresa țării, pentru care avea cea mai mare considerație. Nu este mai puțin adevărat că Poincaré, era indus în eroare și, în focul apărării clientului său, și-a permis să insulte o țară, care nu era întru nimic vinovată din cauza potlogăriei ce se urzise, cu ocazia indiguirii portului Constanța.

Opoziția nerăbdătoare pentru ca să vină la putere, cât mai repede, a găsit ocazia potrivită să răscoale populația, să facă bande de tot soiul de derbedei, de bețivi și declasați pe care, în cete foarte numeroase, i-a trimis în Calea Griviței, să înconjoare Curtea de Compturi, să bată și chiar să omoare pe avocați și chiar pe membrii Tribunalului. Poliția a prins de veste, a trimis puteri militare, care au înconjurat Curtea, au gonit banda de desmățați și numai așa a scăpat țara de o rușine, care numai într'o țară sălbatecă s'ar fi putut întâmpla. De acolo, bandiții în număr de mai multe

sute, au plecat la Senat, să masacreze pe Senatori. Eu, care prezidasem ședința Senatului când s'a votat legea, mă duceam către Senat și eram din norocire, aproape de intrare. Când am văzut că bandele se apropie, abia am avut timpul să intru, soldatul de pază s'a grăbit să închidă ușa. Bandiții au forțat ușa, dară au întâlnit baionetele soldaților cari avuseseră timpul să sosească cu toții de la postul de pază.

Aceasta a fost un mare noroc, pentru că, dacă fiarele îmbătate de vin și rachiu și împinși de către capii opoziției, erau hotărâți să comită cea mai odioasă crimă, numai ca opoziția să puie mâna pe putere.

Judecata acestui proces, a scăpat țara de o mare păcoste, iar lui Hallier i s'a dat atâta cât merita.

§ 8

DOI ANI MEMBRU IN CONSILIUL COMUNAL AL CAPITALEI

Când am primit decretul de numire în Comisiunea interimară, am presupus că-mi voi face datoria așa cum credeam și să trezesc pe toți cari vor scăpa de urgia lui Dumnezeu. **Pake** era un om activ, cinstit și foarte competente în a administra Comuna. Câțiva dintre colegi lăsau de dorit sub toate raporturile. Era foarte mult de făcut, și administrația foarte încurcată. Politica, afurisita de politică, îi preocupa pe toți: ai noștri cereau, ai lor nu dau. Comisia avea mâinele legate; după lege nu putea face nici-o schimbare.

Intre funcționarii celor eșiți dela putere, mare fierbere, nesiguranță pentru locurile lor, frica de dare afară pe unii îi umilea, pe cei obrasnici îi îndârjea, dar noi trebuia să facem ceva, negreșit, ținând totul pe loc, însă să administrăm. De mai înainte aveam cunoștință de unele abuzuri și pe acestea trebuia să le lovim, căci așa ziceam eu altădată. Intr'una din zile, pe când lucram la biroul meu, a intrat o ceată de vreo cincizeci de tineri, foarte agresivi și mi-au aruncat un pachet de hârtii. Am întrebat că ce vor cu acele hârtii? — „Demisiile noastre domnule!” a fost răspunsul

insolent. — „Da pentruce vă dați demisiile?“ — „Pentru că nu vrem să ne dați dumneavoastră afară.“ — „Domnilor, noi n'am venit să vă dăm afară, dar, nici legea nu ne dă voie, prin urmare, dacă vă dați demisiile, noi le primim, pentru că aceasta, legea ne-o permite.“ — „Care va să zică nu ne dați afară, atunci ne retragem demisiile.“ — „Retrageți-le și faceți-vă datoria până va veni noul Consiliu și el va face ce va crede.“

După noi e venit Comisia Interimră cu C. F. Robescu în cap și în prima zi a înlocuit 150 de frunționari, prin urmare a călcat abuziv legea și nu i-a zis nimeni nimic.

Cu trăsurile Primăriei se făcea nu mare abuz și fără rușine. Ca să se cunoască că erau trăsurile primăriei am dat ordin și s'a scris pe spatele trăsurei: **Serviciul Primăriei**. Indată ce a venit Robescu, a șters, și a început din nou abuzul.

Prin cunoștințele mele și din clientelă, vedeam că se făcea mare abuz cu sergenții Poliției. Mulți feciori, bucatărese, fete în casă, păzeau pe amoreze, și altele și alte'e, se petreceau în numele sergenților.

Pentru a pune capăt acestor abuzuri, am dat ordin cașierului să se ducă la fiecare companie de sergenți, să facă apelul nominal și numai sergenților în ființă să le plătească leafa. Din opt sute de sergenți lipseau patru sute. Prefect de Poliție era generalul Algiu; el a reclamat Primului Ministru, și Lascar Catargiu m'a chemat la Minister.

— „Ăăraa! domnule doftor, da șe mi-ai făcut?“ În timpul acesta intra și prefectul pe ușă. — „Da șe ieste aiasta cu dumneavoastră?“ — Am explicat Ministrului cum și pentru ce luasem acea dispoziție, la care Algiu a spus că altfel nu poate face administrație, căci are trebuință și trebuie să urmeze, așa că el nu avea destule fonduri pentru a da brățări și rochii pe la cucoane, de care avea neapărată necesitate într'o administrație așa de vastă. Prin urmare, un prim eșec.

Am vizitat grădina Cișmigiu și am făcut observație grădinarului, că grădina era rău întreținută și mi-a răspuns că cu patru oameni nu poate face mai mult. La Primărie am întrebat câți oameni erau în buget și mi s'a răspuns 25 — „Ei bine, grădinarul spune că are numai patru.“ — „Da, domnule Consilier, dar ceilalți sunt alte persoane cărora le

trimitem lefurile acasă". — „Cine sunt aceștia ?” — „Sunt de cei **pierde-vară** cari fac politică la Capșa.” — „Bine, dar nu se poate pune capăt la acestea?” — „Cum vrei d-voastră, dar eu nu cred, pentrucă aceștia sunt niște paraziți ai tuturor partidelor și nu cred să reușiți.”

Alt eșec; Doamne, Doamne, ce ticăloșie!

De curiozitate, am voit să știu și eu ce s'a făcut cu canalizarea Dâmboviței. Ce haos ! Inginerul-șef mi-a spus : — „Las-o încurcată domnule Consilier, că s'a prescris și nimeni nu i-a putut da de căpătâiu”.

Încă un eșec.

În fine, dintr'una în alta, m'am convins că bună era legea care ne da drept să face schimbări în Administrație, dar ce folos și cu aceasta, căci veneau alții tot atât de vicioși.

Era hotărîre să se facă alegeri pentru **Consiliul Comunal**, să unise și grupul lui Dumitru Brătianu cu Conservatorii să facă o listă comună pentru aceste alegeri.

Conservatorii să aibă 18 candidați și grupul Brătianu 15. Pake să fie ales Primar, iar ajutoare, doi Conservatori și doi Brătieniști.

În ziua de alegerea Primarului și a ajutoarelor, Dumitru Brătianu nu s'a mai ținut de angajament și a pus candidatura lui Nicolae Blaremburg pentru Primar. Această purtare din partea lui Brătianu a fost surprindere. După discuții aprinse s'a făcut votarea. Pake a avut majoritate; și Conservatorii, în cap cu Gună Vernescu, am convenit că, cu toată nelealitatea grupului Brătianu, să votăm doi ajutoari din acel grup.

Ne-am constituit, dar din partea reprezentanților grupului Brătianu am constatat continuu o rea credință.

Atunci am putut eu să înțeleg de ce i s'a zis lui D. Brătianu **Catârul**, dar nu-mi puteam explica de ce acest om politic avea o mentalitate atât de falșă.

Am mers cum am putut cu intrigile Brătieniștilor. Pake, om activ, cu dragoste pentru binele public, capabil în conducerea afacerilor, dar pasionat politic, era combătut în ascuns de unii Conservatori și pe față de Liberali și de grupul lui D. Brătianu, așa că în cele din urmă a venit la Primărie Nicu Filipescu.

Pe atunci erau acsizele, cel mai mare cuib de hoții. Pake încercase să schimbe sistemul, dar a întâmpinat o opoziție crâncenă din partea tuturor, pentru că vedeau că le scapă din mână un mijloc înlesnicios de a fura. Intr'o zi, a venit la mine doi tineri, mi-au spus că erau de prin Mehedinți, și mă roagă să-i recomand pentru vre-o slujbă. Ei fuseseră sergenți în armată și știau carte. Eu n'aveam nicio trecere, pentru că toți se fereau, ca să nu le afle secretele. Cu toate astea i-am recomandat la unul din Direcția Acsizeilor, în care aveam încredere, și i-a numit agenți inferiori pe la bariere. Peste câțva timp au venit din nou și mi-au spus că să fac ce voiu putea să capete alte slujbe, pentru că la acsize fură și mă dau de rușine. — „Cum furați mă și unde sunt banii? — „Ei, domnule Consilier, apoi alții iau banii. Uite cum se fură: Noi suntem puși la o distanță de 100 metri de la barieră. Trece unul cu o butie de spirt și îl întrebăm: Ai plătit acsiz? Adă chitanța, hai dute! Chitanțele le ducem șefului care le rupe și rămân numai cotoarele pentru control.“ — „Atunci cum se face hoția?“ — „Hoția se face așa: în chitanță se scrie taxa întreagă pentru o butie de spirt, iar în cotor se scrie **50 bani pentru un car cu paie.**“ — „Aveți voi ceva din aceste chitanțe?“ — „Avem.“ Și mi-au dat un teanc, poate 50-60. M'am bucurat că am pus mâna pe dovezi, și vedeam că puteam să-i trăznesc, dar erau de-ai noștri, ce te faci?

M'am dus la Nicu Filipescu, i-am expus în scurt afacerea, i-am dat corpul delictului. Primarul a sunat, a venit șeful de cabinet, Filipescu i-a spus afacerea și el a zis: — „A, i-am prins... mama lor, am să-i zdrobesc!“ Zdrobirea a fost că s'a dat ordin să-i bată pe nenorociții care-mi denunțase și i-a dat afară din slujbă.

Alt eșec, dar acesta era gros de tot.

A venit primar Guță Triandafil, om cinstit, dar fără nici o energie și hatârgiu din bunătate până la exces. Aveam multe probe adunate că se făceau hoții în toate direcțiile. Am interpelat pe Primar în ședința Consiliului: — „Domnule Primar, să zice, să spună, să vorbește și să scrie, că se fură la Administrația Comunală, dacă este adevărat, ce măsuri ați luat? Dacă nu este adevărat, vă rog, să dați un comunicat, să desmințiți.“ Primarul a răspuns că era și el in-

format că se fură, dar, declară că nu poate să facă nimic, și propune Consiliului să aleagă din sânul său o comisie de cinci, să ancheteze. Consiliul a ales comisia, care mi-a făcut onoarea să mă alegă președinte. (Eu cred că unii erau de rea-credință).

Mi-am luat funcția în serios și am convocat comisia pentru o zi anumită la 8 ore seara. Am dat și ordin ca doi șefi de birou să fie față în acea seară. În seara fixată, în cabinetul de lucru, eram patru prezenți și așteptam și pe nenea Iancu Brătescu. Deodată auzim: — „Damblagiilor,... tu-vă maica voastră, ce căutați aici?” A intrat pe ușă, s'a uitat la toți și a mai strigat și înjurat. Când a dat cu ochii de mine, m'a întrebat: — „Și tu ești aci mă doctore? să știi că înjurătura nu te privește pe tine, că-mi ești prieten, dar, damblagii ăștia,... tu-le maica lor, ce caută aici!... tu-le maica lor de damblagii“. Am ridicat ședința și am convocat-o pentru altădată.

La a doua ședință am făcut vânt lui nenea Iancu, sub cuvânt că-l chema Filipescu la Capșa. — „Ciocoiul, ...tui maica lui, mă chiamă ha? Mă duc la Ciocoiu!“ După plecarea lui nenea Iancu, am spus să cheme pe șeful dela biroul X.

Așa s'a terminat ancheta noastră, acuma va veni epilogul, care a fost destul de tragic.

Primarul, fără să mă întrebe de rezultatul anchetei, l'a înscris la ordinea zilei. În ziua când s'a ținut ședința, rezultatul anchetei era înscris cel din urmă, am spus că ancheta nu s'a terminat și când va fi gata, vom comunica rezultatul. Primarul a ridicat ședința. Ca niciodată în seara aceea era adunată o lume imensă, totul era ocupat și mă miram că ce căutau atâția oameni, pentru că la ordinea zilei nu fusese nicio chestie importantă. Ca prin farmec toți colegii dispăruseră. Am căutat să plec și eu, dar cei din sala de ședință, s'au îndesat asupra mea să mă sufoce. Am cerut să-mi facă loc, dar ei mai mult se îndesau în mine, am văzut că nu era lucru curat, am început să implor să nu mă sufoce; m'au împins forțat până la antreu și acolo s'a așezat în fața mea un găligan mustăcios, cu negi cu păr pe obraz, cu o căciulă mare pe cap și a strigat cu grai de mare bețiv: — „la oparte, faceți loc la don Conțiliu“. Toți s'au depărtat

puțin încât am putut să respir, și a început bețivul să mă înjure de nu mi-a rămas nimic nespurcat. — „Și ce, adică nu-mai tu ești cinstit, pentru aia te-am alesă ră noi?” — „Domnilor, eu am crezut că lucrez pentru bine'e comun și vă promit că nu mă mai ocup niciodată.” — „Așa te învață minte, să mai poștești altădată voturi!”

Acesta a fost eșec tragic de tot. Cu aceasta mi s'a închis gura și am declarat tuturor că sunt în țara hoților.

În timpul cât am fost în Consiliul Comunal, s'au făcut multe lucrări în oraș: sub primariatul lui Pake s'au aliniat și pavat multe strade, s'au construit câteva școli primare, s'au reparat multe biserici, s'a construit Institutul medico-legal, s'au construit 5 localuri pentru judecătoriiile de pace, s'a aliniat strada Colței cu retragere în dreptul spitalului, s'a dărâmat turnul Colței, care rămânea în stradă și amenința să se prăbușească din cauză că se slăbise pământul cu ocazia canalizării stradei, și, afară de asta pentru noi nu avea nicio importanță arheologică; s'a croit marele Bulevard care se întinde dela Palatul Cotroceni până la marginea de răsărit a orașului, sub denumirea de Bulevardul Cotroceni, Bulevardul Elisabeta, Bulevardul Academiei, Bulevardul Carol I, Bulevardul Ferdinand și Bulevardul Protopopescu-Pake.

Exproprierea, pavarea, instalarea de apă, de luminat și canalizarea s'au făcut în timp de șese luni. Din cauza mizeriilor ce i s'au făcut de toate partidele politice, Pake a fost nevoit să demisioneze.

După ce s'a retras Pake, a fost ales Primar Nicu Filărescu, și în timpul cât a fost el Primar s'au făcut multe lucruri bune: S'a determinat raza orașului, dar nu s'a ținut nimeni de ea, s'a croit marele Bulevard al Colței și s'a aliniat, expropriat și pavat dela strada Herăstrău până la Piața Victoriei și pe o lățime de patruzeci metri. Robescu l'a redus cu 12 metri.

Al treilea primar Conservator a fost Guță Triandafil; om potolit; cinstit, puțin activ, hatîrgiu din bunătate, milos, așa încât a permis reparații de imobile cari intrau cu metrui în stradă și cari pot ține multe zeci de ani. Sub scurtul lui primariat nu s'a făcut nimic nou în Comună.

Al patrulea primar conservator a fost D. Odobescu,

venit prin intrigi, a ținut puțin și nu a făcut nimic pentru Comună.

Aceste schimbări de atâția primari într'un timp așa de scurt, dovedesc că Conservatorii se mâncau între ei și se certau, se „înșurau“, cum zicea Regele Carol și nu erau „puni“ pentru a face un „cufern“ tare, tare așa cum dorea Regele.

Cu ocazia deschiderii străzilor și Bulevardelor, rămâneau terenuri din exproprieri, iar inginerii îmi spuneau să cumpăr și eu, căci se vindeau cu prețuri mici și luau cine voia. Am avut scrupulul (acum văd că era deplasat) de-a nu lua, căci îmi închipuiam că avea să mi se obiecteze că am croit bulevarde să mă procopsesc.

§ 9

CE-AM FACUT CAT AM FOST IN CAMERA ȘI IN SENAT

Dela început spun că n'am făcut nimic, care să răsplătească timpul ce-am pierdut și iluzia care mi-o făceam, cum că în Cameră și în Senat se putea face ceva bun pentru țară. Am mai crezut că acolo vor veni, adică vor fi trimiși cetățenii cei mai de seamă cari să reprezinte pe cei ce îi delegează să spună păsurile cele mari ale populațiunei, că acești reprezentanți, ai poporului, vor fi între cei dintâi, dacă nu ei cei mai deosebiți sub toate raporturile, așa încât să facă fala localităților de unde sunt veniți și cinste țarei în străinătate ca, oridecâteori îi va vedea sau îi va auzi vorbind un strein, să spună că a fost mulțumit de ce-a văzut și ce-a auzit din vorbirea unui deputat sau senator Român.

Din nenorocire, n'am găsit mulți asemeni reprezentanți. Când am intrat în Cameră, la 1888, am întâlnit mulți colegi cari puteau fi considerați ca paria Societății. Oamenii cari n'aveau nimic ca proprietate, alții nici măcar ca ceva intelectual și aceștia veneau în numele cetățenilor, cari nu le-ar fi încredințat nici să păzească porcii. Ei își luaș situația în serios numai ca să atragă privirea guvernului, ca să-i aibă în vedere pentru oarecari avantaje. Dacă vedeau că nu prea îi băga în seamă, ajungeau agresivi, unii chiar se o-

brăsniceau. Pentrucă Regele Carol, în înțelepciunea lui, după căderea lui Brătianu, care într-o guvernare de 12 ani, oricâte fapte bune va fi făcut, totuși a nemulțumit pe mulți, așa că acestea ar fi putut îndemna pe unii la răzbunări, Carol zic, a găsit mai nimerit să dea guvernul unor persoane, cari se manifestaseră mai potoliți contra guvernării liberale și așa fiind a dat puterea grupulețului junimist, care avea puțini adepți.

Când am venit la Cameră, mulți au crezut că Tudoriță Rosetti, avea sacul mare, plin de grăunțe, și deodată au eșit la maidan vre-o 50 porumbei. Așa îi poreclise lumea. Ei erau sburdalnici și zeflemiști, ca să arate că semănau cu șeful lor Cuconu Petrance Carp.

Aceștia, împreună cu alții, de felul lor, se credeau în drept să legifereze pe socoteala cetățenilor, cari desigur că nu-i trimiseseră de bună voia lor. Un deputat și un senator liniștit și care-și înțelegea misiunea pentru care a venit acolo, își pervertea mintea, văzând câtă ticăloșie se poate petrece în numele poporului. În genere, sunt mai puțini cei cari ar trebui să considere poziția aceasta ca o misiune de sacrificii, iar nu de procopseală. În Camere sunt mai mulți cari vin acolo ca să se poată alege cu ceva. Mulți cari n'au ce căuta în aceste sanctuare, pentrucă nu au cu ei nici partea materială, nici partea intelectuală și unii chiar au partea morală mult sdruncinată.

După obiceiul cum s'au făcut și se fac alegerile, Camerele, cari ar trebui să fie considerate ca un sanctuar sacru, sunt aduse prin desmățarea celor cari le compun, a fi localuri de perversitate, de corupție, un fel de speluncă, unde deputații și senatorii au atitudini obscene și se înjură cu expresiunile cele mai triviale. Când scriu aceste rânduri să nu se creadă că o zic numai pentru Camerele noastre, nu, aceasta este o stare de nebunie generală, care a cuprins aproape toată lumea. Este o mentalitate periculoasă care se transmite cu mare înlesnire de la popor la popor, și ca s'o scuze, fiecare spune: „Apoi nu vezi că asemenea fapte se petrec în țări cu mult mai civilizate decât noi”. Așa este, dar sunt peste tot oameni care-și pierd rațiunea.

Pentrucă țara noastră se află într-una din cele mai de-

licate pozițiuni, în raport cu statele mari, ce se dau de exemplu, noi ar trebui să avem minte la cap, să gândim că suntem Români și trebuie să lucrăm Românește, așa ne îndemna Regele.

În Cameră sau Senat, dacă ești infeudat în partidul dela putere, nu poți să spui decât ce vrea guvernul, sau ce va vrea el să vorbești. În opoziție ai mai multă libertate de a spune tot ce-ți trăsnește prin cap, dar nimeni nu te ascultă. Cu toate acestea, o opoziție rezonabilă, dreaptă și cuviincioasă, este totdeauna mai de recomandat, decât o situație umilitoare de guvernamental.

§ 10

ESTE SAU NU ESTE JUSTIȚIE ?

A răspunde la această chestie ar trebui înainte de toate: Avem sau nu supra-oameni? Răspuns greu de dat, pentru că oamenii sunt făcuți din oameni și, cum toți oamenii nu sunt făcuți din acelaș aluat, tot așa ca și ouăle, nu seamănă unul cu altul. Apoi, dacă în exterior nu seamănă om cu om cum vrem să pretindem ca toți oamenii să aibă aceiași funcțiune a creierului. Omenirea întreagă este supusă la multe cauze diferite: Boalele venerice, tuberculoza, foalele infecțioase, abuzul băuturilor alcoolice, tutunul, viața destrăbălată, etc., sunt atâtea flagele asupra omenirii, așa în cât aş dori să mi se spună, câți dintre judecători s'ar putea strecura printre ele, ca să nu lase o urmă cât de mică în miările de celule ale creierului lor, pentru ca să judece lucrurile în așa fel ca să placă la toată lumea. Ce este un judecător? Nu este el plămădit ca și noi toți? Nu este și el eșit din acelaș izvor, prin care au putut trece cel puțin una dintre cauzele de mai sus și, cum sunt multe și diverse, tot așa și caracterele judecătorilor sunt diferite. Nu sunt oare aceleași și aceleași articole și aliniate după cari judecă toți judecătorii? Pentru ce rezultatele sunt diferite dela judecător la judecător? Pentru ce atâtea instanțe, când toți au învățat pe aceleași cărți și la aceiași profesori?

Pentru că un judecător a putut moșteni o sămânță rea

sau și-a apropiat-o el, căpătând boale grave, bând prea mult alcool, fumând mult tutun, jucând toată noaptea cărți, pierzând bani, dându-se la patima politiceii de partid; apoi, mai au și ei contrarietăți de dragoste și nemulțumire în familie, legături de rudenie, de influențe politice și frică de Ministru, de tentațiunii bănești și cazurile acestea nu sunt rare. De supărare, își varsă și ei necazul pe împiricinați: exemplu cazul dela Chișinău și Călărași. Sunt și judecătorii tot oameni ca toți și caută să facă economii cât pot, mai cu seamă când este vorba să apuce dela Stat; cum s'a întâmplat cu doi membri de la Inalta Curte de Casație, pe care i-a găsit cu bilete false pe C.F.R. Am cunoscut odată, și este cam mult de atunci, pe un Prim-Președinte de la Curtea de Apel din București; om de o reputație fără precedente. Nevasta lui însă, primea de toate, ca să intervină pe lângă bărbat, cel puțin pentru a amâna procesele. Acel Prim Președinte, într'o afacere, care privea averea nevestei și-a dat arama pe față. Iată despre ce este vorba: Inaltul Prim Președinte divorțase de nevasta lui. Trecuseră mulți ani dela divorț, nevasta își administra singură averea și odată, având trebuință de bani, a făcut un împrumut pe ipotecă asupra unei moșii, la unul dintre avocații cei mai de vază din țară. Au trecut ani mulți și când a fost să plătească banii, bărbatul a voit să anuleze actul de ipotecă, sub cuvânt că nu a fost înscris divorțul la oficiul stărei civile. De aci să vede că judecătorul reputat ca și cel mai integru, era și el om ca toți oamenii și prin urmare supus slăbiciunilor omenești, și, de aci vedem haosul în care înoată toată lumea, produs de rezultatul judecăților.

Cum se poate ca, de la judecata unui comisar de poliție, până la a membrului Inaltei Curți de Casație, să nu aibă cel puțin doi aceiași părere, când ei toți, judecă după cod și în unul și în acelaș caz identic? Negreșit lumea profană are drept să se mire, dar, după cum am spus mai sus, trebuie să știm că poate fi acelaș caz, știm că poate fi acelaș cod, dar nu este aceeași stare fiziologică a creierului.

De vreme ce lumea este compusă de oameni, și mulți dintre ei pot avea celule stricate, de cauzele ce am arătat, nu crede oare societatea că, pentru a pune pe împiricinați la adăpost, să ia măsuri ca, pe lângă probele de cunoștința le-

gilor, candidatul pentru judecător, să fie supus și la un examen medical? Pun această întrebare, iar părerea mea este că: Da, ar trebui, pentru că numeroasele cazuri de sentințe date peste câmp, au făcut pe mulți să spună, să scrie: cum că nu avem justiție; că balanța zeiței Themisa se pleacă prea mult într-o parte sau în alta, întocmai ca balanța unui băcan.

Să mă iau de exemplu pe mine: Toată viața mea am fost om pașnic, nu am căutat pricină nimănui, nu am lăsat brâul după mine: totdeauna am fugit de pricini, pentru că am avut scrupulul de a respecta și persoana și avutul altuia, dar au fost împrejurări, au fost oameni răi, cari m'au împins în vâltoarea Themisei. Nu am avut multe pricini, dar și câte am avut, mi-au sdruncinat moralul și mi-am pierdut iluzia de mentalitatea omenească. Să povestesc aceste cazuri, ele nu sunt multe, așa încât cititorul nu se va obosi prea mult. Fiecare să judece pe cât omenește este posibil, imparțial și, de mă va găsi vinovat, primesc sentința, ori și care ar fi ea:

1. În timpul războiului dela 1877-78, pe când mă aflam în locuința mea din strada Teilor 31, au venit la mine doi domni, unul cunoscut bine mie și un bătrân, pe care nu îl cunoșteam. Cel bătrân, cum a intrat a îngenuchiat și a început să sărute pulpanele hainei și să plângă. L-am crezut bolnav, poate un ramolit sau un dement senil. Cel, pe care îl cunoșteam mi-a explicat că explozia bătrânului venea de acolo că avea o datorie de 5000 galbeni cu ipotecă și că i se vindea o moșie și îi rămâneau copiii pe drumuri, și a venit cu el la mine ca să-l scap, luând eu ipoteca. Eu nu împrumutam pe nimeni cu bani și nu aveam absolut nici o idee despre a da bani cu dobândă. Cunoscutul meu, cam prieten, știa că economisise cam vre-o trei mii galbeni și îi aveam în Domeniale 10 la sută și, el, ca cunoscător și șiret, a spus că dă el diferența: să fim tovarăși. Văzând starea morală în care se află bătrânul, m'a apucat mila, am acceptat propunerea și am spus viitorului tovarăș să facă actul cum va ști și să dăm bani buni cu 10 la sută pe pricină încurcată. Am vândut Domenialele scăzute și am dat banii. Când a fost să-mi dea capitalul sau cel puțin interesele, bătrânul, umilit de altă dată, s'a postat drept și obrasnic în

fața mea, mi-a arătat cotul (coltuc) și mi-a spus că vom vorbi la: Masa verde.

Am întrebat că ce înseamnă masa verde și mi-a spus că asta înseamnă proces la Tribunal. Apoi, așa ne-a fost vorba, când ai cerut banii? În fine, am ajuns înaintea tribunalului de Olt. Am avut 16 înfățișeri și dreptate nu puteam căpăta, pentru că bătrânul, împreună cu toate rudele, erau votătorii unui mare om politic și ordin era dat ca moșia lui să nu se vândă cu niciun chip. S'au întrebuintat toate terti-purile până ce și un cocoșat, un pocit de grefier, mi-a spus că chiar el era și scârbit de ce se petrecea și că adversarul (bătrânul) îi oferise 100 lei să facă hotărârea vicioasă ca să se caseze dar că el vedea că e un bătrân șiret, dar că face pentru mine hotărârea bună. Dacă am înțeles, i-am dat 200 lei și pocitul a fost așa de șiret că ne păcălise pe amândoi așa încât, când am venit la Casație, fie care din noi avea câte o sentință deosebită. Avocatul meu mi-a spus ca să lăsăm să se caseze, pentru că, dacă eram să dăm pe față afacerea, era să mergă la parchet și de acolo n'o mai scotea nici dracu, pentru că parchetul era și mai la ordinele ministrului. În sfârșit a dat Dumnezeu că la a 16 înfățișare, s'a găsit un președinte de omenie, desgustat și el de atâta influență și mi-a arătat telegrama Ministrului de justiție, prin care îi spunea să nu vândă moșia bătrânului X, și, el, sărmanul, mi-a spus că are să facă vânzarea exact în conformitate cu legea, avea să dea o ordonanță să nu fie casabilă, dar mi-a adăugat: să știi Domnule Doctor că la noapte voi fi destituit telegrafic.

L'am rugat să amâne vânzarea căci mi-a fost milă de el, dar el nu a voit și mi-a spus că vrea să-și sacrifice cariera, pentru că prea era indignat de ce se petrecea în justiție. Noaptea, Ministrul de justiție, l-a destituit telegrafic.

2. Este relativ la o parte din terenul despre care am vorbit în altă parte. Intre embaticarii mei era și unul care, când am cerut, sau să plătească embaticul, sau să plece, el a prezentat un act în care nu se vorbea de embatic. Ce se întâmplase? Vânzătorul locului către el, adevăratul embaticar, vânduse locul fără să spună că locul era cu embatic. Eu am voit să dovedesc că el nu putea să devină stăpân pe teren, pentru că antecesorul lui fusese chiriaș embaticar. A-

vocatul intimatului, un prieten, mi-a spus că aveam dreptate, dar, el, ca avocat, era nevoit să-l apere, mai cu seamă că intimatul era și finul tatălui său.

Tribunalul a găsit că eu nu aveam dreptatea, căci eram bogat și făceam și parte dintr'un partid politic adversar partidului din care președintele făcea parte, m'a condamnat și la 100 lei cheltueli și m'a gratificat (președintele) și cu o înjurătură murdară. Avocatul intimatului s'a crucit, și el mi-a spus, că, pentru nimic în lume nu ar fi crezut una ca aceea.

3. Eram proprietar, avem curtea îngrădită bine cu uluci solide. Un blestemat a cumpărat un teren alături și pe când eram în streinățate a început construcția. La întoarcerea mea era zidul ridicat doi metri, ulucele mele dărâmate și intrat în terenul meu cu 50 centimetri. Am reclamat la judecătorie, am cerut descindere, a venit judecătorul la fața locului, a constatat fapta și mi-a spus că îi va dărâma casa, căci aveam dreptate. A venit ziua înfățișării, s'au prezentat din partea intimatului mai mulți avocați și foarte agresivi. Când judecătorul a intrat în ședință, unul dintre avocați a spus: Domnule judecător, te fac atent că în acest moment, clientul nostru, D. S. este la palat să depună jurământul, căci este numit Ministru de justiție. Judecătorul s'a fâșticit, își a pierdut mințile și a adus o hotărâre așa de ticăloasă încât era o rușine pentru justiție. Nu am mai voit a merge mai departe, pentru că poate că la tribunal va fi și mai rău supt un Ministru nerușinat.

Acestea sunt cazurile în care am fost nevoit, să am marele regret de a mă afla în fața justiției, pentru interesele mele personale.

Pentru a învedera și mai mult că am o mare decepțiune, în ce privește modul cum se dă dreptate, să-mi fie permis a povesti o mică particularitate, relativă la ultimul proces: Mă aflu prin mulțime, în sala pașilor pierduți a Palatului de justiție; din întâmplare m'a întâlnit un prieten și m'a întrebat dacă aveam proces; i-am spus pricina pentru ce eram acolo, m'a mai întrebat cine era avocatul advers, i-am spus că era Mitescu: — „Ei, să știi că ai să pierzi procesul, cu toată dreptatea ce ai”.

Ei, și pentru ce crezi tu aceasta? Apoi bine tu nu știi că

Mitescu a rămas în locul lui Eugeniu Stătescu, care, când avea un proces el trecea numai prin camera tribunalului și judecătorii tremurau de frica lui și dau sentința în favoarea clientului lui. Așa este și cu Mitescu, care are mare putere de fascinație asupra judecătorilor și așa a și fost, căci cu inexactitățile spuse de Mitescu, tribunalul a dat sentința despre care se vorbește în pledoaria procesului. *

Așa fiind lucrurile, nu am și eu dreptate să zic că nu avem totdeauna o justiție imparțială.

Un caz recent, nou-nouț. Este vorba de procesul avocatului Melik acuzat de excrocherie, în dauna Societății Armenesti; lucru de mirare ca societatea armenescă să acuze de escrocherie tocmai pe un coregionar. Crima trebuia să fi fost foarte gravă, dacă armenii să se denigreze între ei. Tribunalul a dat o pedeapsă îndestul de serioasă: 7 luni închisoare, amendă, poate și despăgubiri prin urmare, prima instanță a găsit pe D. Melik negru ca tăciunele. Curțile de Apel și Casația l-au găsit alb ca brânza și l-au scos basma curată. Intrebarea este: dacă cazul a fost același și Codul cu toate articolele și aliniatele, aceleași, cum se face ca să existe păreri așa de diametral opuse. S'ar fi mai potrivit lucrurile dacă Curtea de Apel ar fi scăzut puțin, ar fi mai scăzut și Curtea de Casație și așa s'ar fi făcut agurida miere; dar să scadă totul, asta rămâne ca o enigmă de deslegat.

§ 11

DUELURILE LA CARI AM ASISTAT CA MEDIC

Duelul dintre generalul Davilla și sublocotenentul Apostolescu

Spitalul Militar era instalat pe strada Știrbey Vodă, în local propriu, construit în anii 1857—58, sub domnia caimacanului Alexandru Ghica. Astăzi această construcție este ocupată de Marele Stat Major al Armatei.

În mansardele Spitalului Militar erau dormitoarele Școalei de Medicină. Unul dintre instructorii militari ai elevilor era și sublocotenentul Apostolescu, care probabil fusese detașat de la regiment pentru că era suferind de siste-

mul nervos, dară fără să i se dea multă atenție. Pe atunci boala de care suferea el (paralizie generală progresivă), era necunoscută și nici cauzele ei (syfilisul) nu se știau.

S'a întâmplat odată că a izbucnit un incendiu în mansarda spitalului, în urma căruia, Davila, ca director general al Serviciului Sanitar al Armatei, dăduse ordin și s'a afișat pe ziduri cum că nimeni să nu fumeze în cuprinsul spitalului și cu deosebire în mansarde, cari erau construite din lemn.

Nu târziu după incendiu, Davila, întâmplător a făcut o inspecție neașteptată și, pe sala mansardei, a întâlnit pe subloc. Apostolescu fumând. Davila, cum era exigent și violent, i-a smuls țigara și l-a frecat cu ea pe obraz.

Lucrul s'a aflat cum că un ofițer a fost astfel insultat; afacerea a ajuns la cunoștința ministrului de război, generalul I. Emanoil Florescu. Ofițerul a fost chemat la minister și i s'a dat ordin să provoace pe Davila la duel. S'au făcut formalitățile după codul duelului.

Cu toții am mers la Băneasa, martorii au așezat pe combatanți la 20 pași unul de altul; arma a fost pistolul.

Davila, ca provocat, a tras un foc în aer; ofițerul a ochit, a tras, glonte nu a lovit. Davila a tras tot în aer, ofițerul a ochit, fără efect.

După a doua descărcătură, el a căzut în genunchi, a început să plângă și a cerut iertare lui Davila.

Sărmanul ofițer a murit, peste puțin timp, în Ospiciul Mărcuța, de teribila boală: Paralizie generală progresivă, de natură sifilitică.

Duelul A. Darvary cu maiorul Jacques Lahovari

Dintr'o neînțelegere la joc de cărți, s'a născut o altercație; Lahovary, mai violent, a pălmuit pe Darvari, de aci provocarea la duel; arma a fost pistolul: distanța 15 pași. La prima lovitură, Darvari a fost rănit, glonțul a trecut în seton pe sub piele, făcând un șanț pe fața anterioară a sternului.

Pansamentul ce am întrebuințat atunci, a fost cu spirt camforat. Vindecarea a fost fără complicații.

Duelul Emil Costinescu cu căpitanul Sașa Blaremburg

Emil Costinescu era liberal și redactor la ziarul „Românul“. El scria articole foarte violente contra conservato-

rilor. Căpitanul Sașa Blaremburg a crezut nimerit să le ia apărarea și așa a provocat pe Costinescu la duel. Arma a fost floreta. Combatanții erau numai cu cămășile îmbrăcați; duelul a avut loc într'un salon spațios din Calea Victoriei; ambii combatanți erau buni dueliști. Lupta a fost înverșunată: fiecare trăgea cu intenția să-și răpună adversarul.

La a patra reprisă, floreta lui Blaremburg a intrat pe gura cămășii lui Costinescu, a alunecat tot pe pânză și s'a înfipt în degetul cel mic dela mâna stângă. A fost puțină hemoragie. Martorii m'au întrebat dacă lupta mai poate continua; am spus că nu, și așa duelul a încetat. De altfel, dacă aș fi lăsat să continue, cum erau combatanții, desigur că s'ar fi putut întâmpla o nenorocire, având în vedere înverșunarea cu care fiecare lupta.

Combatanții nu s'au împăcat pe terenul luptei.

Duelul căpitanului Drugănescu cu căpitanul Vidrașcu

Căpitanul Drugănescu era de felul lui un Deli-zorzo, un om care căuta ceartă ori-și-cui, lăsa, cum se zice, brâul să târâie după el, că doară l'o călca cineva ca să-l înhațe. Era cunoscut și sub numele de Drugănescu-Nebunul.

În trecutul lui, Drugănescu avea vina, ca copil zburdalnic și neascultător; la 1847, pe când locuia cu părinții lui în strada actualmente Carol, pe lângă Biserica Sf. Dumitru, cam pe la locul unde este palatul poștei, a tras cu pușca în streășina casei, să împuște o vrabie. Cum pe atunci erau multe case acoperite cu șindrile și stuf, fitilul de călți cu care erau fixate alicele fiind aprins, s'a oprit în streășina casei și a luat foc. S'a aprins toată casa și alte case și cum era și un vânt puternic și serviciul de tulumbagii era foarte prost organizat, focul s'a întins în formă de triunghi cu vârșă, și astfel au ars toate casele ce-au fost până 'n marginea orașului.

Drugănescu era din familie boierească.

La un joc de cărți în care el și Vidrașcu erau parteneri, s'a iscat neînțelegere între ei. Discuția, insultele și injurăturile s'au terminat prin palme; de aci provocarea la duel. Amândoi erau violenți, descreerați, cum li se mai zicea. Arma a fost spada, cu două lovituri ca floretă și ca sabie.

Duelul a avut loc în grădina lui Ion Manu, fost în cămăcă-mia de trei dela 1859, tatăl regretatului general G. Manu. Casa Manu era pe locul unde este astăzi Fondația Carol și cu toate clădirile cari sunt până în strada Boteanu, în fața bisericii. Lupta a fost înverșunată și neegală, pentru că Vidrașcu da lovituri cu mare abilitate pe când Drugănescu nu știa să mânuiască arma și la a doua repriză Vidrașcu a înfipt spada în plin, trecând prin ficat.

Lupta a încetat, Drugănescu a căzut jos și până să-l duc la spitalul Colțea a încetat din viață.

Cu ocazia acestui duel, am fost mult timp șicanat de parchetul tribunalului de Ilfov.

Duelul Maior Fănuță — Ionel Izvoranu

Cu acest duel se leagă o mulțime de împrejurări, unele mai hazlii decât altele, cari ar putea forma o piesă de teatru dintre cele mai comice; presărată și cu drame dintre cele mai emoționante.

Persongiile au fost foarte numeroase și mai toate au avut roluri importante, atât în societate cât și în diferitele scene ce s'au succedat. Iată-le:

1. Lascăr Catargiu, prim-ministru și ministru de interne.
2. Generalul Christian Tell, om politic.
3. Ion Heliade-Rădulescu, scriitor și om politic.
4. Vioreanu D., avocat, magistrat și om politic.
5. Athanasiu, proprietar, senator.
6. Lehliu, boer cam scăpătat, senator.
7. Ionel Izvoranu, om foarte zurbagiu.
8. Fănuță, maior de jandarmi.
9. Mantila, spaniolă, primadonnă absolută.

Pe lângă acestea au mai fost multe personajii cari au jucat roluri secundare.

Ionel Izvoranu, aparținea lunei dintre familiile boerești proprietari cu multe moșii, și se pare că și tatăl lui a fost un asupritor și violent cu sătenii, pentru că un poet liric îi făcuse un cântec care îl cânta țiganii lăutari și care începea așa :

ISVORANUL¹⁾

*Frunzuliță salbă moale,
Isvoranului boer mare,
din Giulești până mai de vale,
din Rudeni și ain Catane
și până la Chiajna-Mare,
câte fete mi-a aflat
pe toate că le-a 'nșelat,
nici una nu i-a scăpat
nemușcată,
nepișcată,
de dânsul nesărutată.
Azi așa și mâine așa,
vestea de el se ducea
din Chiajna până'n Giulești,
din Rudeni la București.*

*Frunzuliță ghiăță rece,
în luna lui Mai în zece
Isvoranul rău petrece
la divanul cel mai mare
îl răstoarnă trei pistoale
și cade'n sânge pe scară.*

*Vestea 'ndată se ducea
la Giulești și la Chiajna.*

*Cocoana deci auzia,
în trăsură se puneă,
în București ajungea,
la divan că alerga,
pe scară iute se suia,
pe Isvoranul vedea
și'n gura mare zicea :
— iartă-le Dumnezeu păcatul
căci mi-a omorât bărbatul !
Unde grecu-o auzia !
Isvoranul răspundea :
— iacă, bărbățelul tău
fi-l'am omorât chiar eu,
să scape lumea de un om rău !*

*Vestea mare se ducea ;
vestea mare, d'ajungea
tocmai delu București
la Chiajna și la Giulești,
țărănimea se scula,
șapte buții de vin scotea,
mare chef că chefuia
și trei zile că-mi tot bea,
că scăpase de dușmanul
scăpase de Isvoranul.*

Ionel întrecea pe tată-său, era și mai zurbagiu, era de o violență fenomenală, foarte temut, în cât cei cari îl cunoșteau, se fereau de el; de altmintrelea, când vrea, era și bun camarad.

Ionel, la o proprietate a sa din județul Olt, era un mare satrap, așa încât, prin faptele lui urâte, a provocat indignarea sătenilor, care a fost așa de mare, încât tot satul l-a atacat și l-au omorât cu parii, ca pe un câine turbat.

Generalul Christian Tell a fost acela care, în calitate de maior în armată, n'a unit cu căpitanul Pleșoianu și cu Popa Șapcă, și au proclamat Revoluția la 1848 în satul Celeiu, din județul Romanai și au plecat cu Roata (companie de soldați) la București ca să detroneze pe Vodă Bibescu.

După ce armatele Rusă și Turcă, cari au ocupat țara,

¹⁾ Scrisă în Fierbinți la August 1870, și în București la 7 Mai 1884, după Petrea Crețul Solcanu, lăutarul Brăilei.

La începuturile și unele nume proprii sunt cu litere mici așa le-am găsit în cartea lui G. Dem. Theodorescu.

au potolit Revoluția, ei au gonit peste graniță pe toți capii Revoluției.

Tell și cu Heliard au plecat spre Paris, au ajuns la München, unde fusese o mică mișcare de revoltă, dar care se potolise fără consecință. Tell și Heliard cam isprăviseră banii și se gândeau ce să facă. Heliard, poet cum era, a găsit soluția și s'a gândit ca să facă o poezie Regelui, prin care să-l flateze; Regele avea să-l cheme la palat și de sigur avea să îl invite și la masă și îi va da și 100 galbeni cu care să se ducă până la Paris. Zis și făcut.

Tell îi a zis: Mă Heliard, știi tu pățania țiganului?

„Un țigan avea poftă să mănânce la masa boerului și a inventat și el o poezie ca și tine. El a spus către tovarășii lui : Mă proștilor, eu am să mă duc la boer, când o fi la masă și să îi zic așa : Sărut mâna cucoane. El are să-mi zică : Șezi la masă, țigane; și am să mănânc și să mănânc numai bunătați. Când s'a dus la boer și a zis: sărut mâna cucoane — Ești afară țigane ! i-a zis boerul. Țiganul, când a eșit afară, a spus și el: Vezi mă, că se potrivește și așa“.

Tot astfel ai să pățești și tu, mă Heliarde.

Și așa a și fost, pentrucă Regele nu i-a dat nici un răspuns¹⁾.

D. Vioreanu a fost un vechiu avocat și magistrat până la membru la Inalta Curte de Casație ; a fost și ministru de justiție.

În tinerețe s'a amoretat de muerea unui plăpomar, a divorțat-o și a luat-o de nevastă. Vioreanu era vecin și bun prieten cu generalul Ch. Tell. Acesta, între mulți copii, avea și pe unul maior în artilerie.

Vioreanu, văzând că tânărul maior prea trecea des pe lângă casa lui și tot căuta să fie văzut și să vadă pe cine îi plăcea. Vioreanu s'a pus la pândă și s'a asigurat că maiorul iubea pe nevasta lui și s'a dus la generalul și i-a povestit că băiatul e amoretat de nevasta lui și a convenit să i-o dea în căsătorie și că i da și 2.000 galbeni de zestre. Generalul a râs de năsbătăia lui Vioreanu și a comunicat propunerea fiului său.

Mayorul nici nu a mai trecut pe strada unde ședeau

¹⁾ Această istorie mi-a povestit-o generalul Christian Tell.

Vioreanu, care, la rândul lui, a scăpat ușor de ceea ce i s'ar fi putut întâmpla.

Vorbii de Vioreanu, pentru că, afară de această aventură glumeață, avem să ne mai întâlnim cu el când vom vorbi despre afacerile de teatru ale lui Fănuță.

Fănuță era un tânăr maior de jandarmi călări. El era un **bon garçon** fără multă instrucție, nici chiar militară, era liberal, pentru aceea i se și dedese un post de încredere în capul jandarmeriei. Erea dintr'o familie de oameni cum se cade și cu avere. Fănuță pusese ochii pe fata lui Athanasiu și, profitând de situația de ofițer și de relațiile ce el avea cu Poliția și chiar cu învoirea fetei, a furat-o.

Un neamț ar fi zis: **La toate topitoc, numai la asta porc de chine.**

A doua zi la Senat, Athanasiu se plângea lui Catargiu că ofițerul îi furase fata și cerea satisfacție.

Catargiu, în bonomia lui, a surâs și a spus: „**ăraa...**, iată **poznă** că **amu mi să șere să păzesc și duduele**, pare că nu am eu destule pe cap“. Pe lângă ei se adunaseră mulți senatori între care și Lehliu, care a întrebat pe Athanasiu dacă fata umbla singură.

— De unde domnule, fata mea avea și madamă și guvernantă și slugi destule și nu eșea niciodată pe stradă.

Lehliu mirat a spus: Așa e, vezi dumneata, să aibă omul o singură fată, bine păzită și să i-o fure și eu am patru fete, care umblă singure pe toate drumurile și nu le fură nimeni.

În timpul luptelor politice de pe la anii 1884—88 s'a întâmplat multe altercații între jandarmi și public. Fănuță era în capul trupei și a avut o întâlnire cu Ionel Izvoranu; din aceasta a rezultat că Izvoranu, crezându-se insultat de Fănuță îl a provocat la duel. Întâlnirea s'a hotărât să fie într'un pavilion ce era în pădurea dela Băneasa.

Erea iarna, un frig teribil. Într'o dimineață, am mers cu toții la locul de întâlnire. Combatanții au început să se desbrace, și Izvoranu a scos și cămașa și flanela. Am intervenit la martori să se lase flanelele. Arma era sabia. Combatanții își au luat poziția. Semnalul s'a dat, lupta a început. Izvoranu, năbădăios cum era, iar Fănuță de o **goserie** fenomenală. Izvoranu a simulat o lovitură pe stânga.

Fănuță s'a apărat prost și își a descoperit partea dreaptă, dând burta înainte. Izvoranu i-a dat lovitura și i-a făcut o tăetură de 15 centimetri în peretele abdominal, care, fiind destul de gras, tăetura nu a mers până la intestine. Pacea nu s'a făcut pe teren. Fănuță s'a vindecat fără consecințe.

Venind la putere alt partid, Fănuță, care devenise odios, își a dat demisia din armată.

Odată fără ocupație, Fănuță s'a făcut regisor al Operei.

A adus din străinătate artiști și artiste, între care și pe Mantila, o prima-donnă absolută, de origină spaniolă, o andaluză cam trecută, grăsulie și durdulie, dar care, în schimb, erea o mare cântăreață.

Fănuță a pierdut mulți bani în această afacere, în schimb, presupunea să caute alte compensații.

De unde și cum nu știu dar, prietenul meu Vioreanu a căzut la dragoste nebun de Mantila.

Câte cheltueli cu toaletele a făcut el, prin câte baluri a sărbătorit-o la el acasă, unde îmi făcea și mie onoarea de mă invita. Mantila își a îndeplinit angajamentul și a plecat, iar Vioreanu s'a dus după ea la Madrid.

Intorcându-se în țară, nu peste multă vreme, Vioreanu, crezându-se de prisos, și-a tras un glonte de revolver în gură și a rămas mort pe loc.

§ 12

ELENA THEODORINI

S'a stins un luceafăr. A murit Elena Theodorini, a pierit o stea strălucitoare depe firmamentul României. Elena Theodorini, care a făcut fala scenei române, ea care a purtat reputația muzicală a neamului în cele cinci continente, s'a stins în mizerie. Era un timp, când Theodorini a fost unica, de ea se vorbea, ca de un mare eveniment. Eram într'un an la Milano, m'am dus să văd renumitul teatru **Scalla**.

Directorul ne-a arătat tot interiorul, a cântat câteva note, ca să ne facă să auzim ecoul și, auzindu-ne vorbind, ne-a întrebat: — „Signori seno Rumeni? — „Si Signore, am răspuns — a loro Signori conosce le due grande Cantatrice, la Signora Theodorini e la bellissima Darclé?” — „Si Sig-

nore tute le due sono Rumene". Și așa, din vorbă în vorbă, ne a povestit cum strălucitele noastre compatrioate făceau deliciul populațiunei milaneze.

Să înțelege satisfacția, ce ne-a făcut, când am auzit vorbindu-se așa de elogios de cele două fiice ale României.

Și una și alta, aceste două stele ale teatrului, au mers tot spre glorie, așa încât scenele lumii întregi și le disputau. Theodorina a avut o carieră mai lungă, a ajuns cântătoarea răsfățată a operei din Paris iar la Madrid, era o adevărată sărbătoare, când suavul voci și jocul de scenă al Elenei Theodorini, apărea în fața publicului. În America, cele mai mari orașe din toate republicile au avut fericirea de a auzi sublima voce a Elenei Theodorini. În toate operile Theodorina era neîntrecută, dar când se anunța că ea avea să cânte în „Cavaleria rustică”, „Tosca” și „Carmen”, era omor de om la ghișeul teatrului. |

Elena Theodorini a fost o mare cântăreață și cu cât a fost de mare și strălucitoare, cu atât finitul vieții sale a fost așa de trist încât să pare că nu mai încurajează pe altele a se urca așa de sus ca dânsa.

De altfel, dacă citim biografia celor mai mari artiste, vedem că mai toate au terminat în mizerie.

La Paris, am văzut pe Elena cu mama sa. Aceasta din urmă, mi-a spus atunci, că Elena sta bine, bine de tot, avea depus la „Creditul Lyonez” un milion franci, avea și bijuterii de opt sute de mii, deși era pe la începutul carierei sale. Mai târziu, ea a căzut în cursa unui escroc care, sub cuvânt că au să se îmbogățească, i-a mâncat totul, în plantațiunea de cafea și bumbac din America și Africa.

Theodorina s'a dus și cum de mult nu se mai vorbea de ea, numele ei, care atâta a răsunit pe tot globul, s'a dus pare pentru totdeauna din mintea tuturor.

Aceasta este soarta ce așteaptă pe mulți oameni, ori cât ar fi strălucit în viață.

Pentru că pomenirăm și numele încântătoarei Darcle, trebuie să arăt cum este de mirare că această femeie, de o frumusețe scipitoare, o cântăreață de prima forță, să dispară ea așa de repede după scena teatrului. Dacă este adevărat ce se spune, cum că Darclé a trăit aici în București, într'o mizerie lucie, este a te întrista de finitul ce poate

să aibă o femeie, care a încântat lumea, prin frumusețea și cea mai dulce voce a ei.

Acum că vorbii puțin de Elena Theodorini, să vedem de unde a venit pe lume, cum a început cariera, cine au fost părinții ei.

În Craiova trăia familia Stavrescu. Se spunea că era de origine greacă sau macedoneană. Tatăl și mama, (nu i-am cunoscut) aveau patru copii: un băiat, Georges, care a învățat medicina și, fiind în armată, a avansat până la gradul de medic-colonel, era un om foarte cum se cade, el a terminat studiile la Paris, a fost un medic de valoare și a murit încă tânăr, de o boală de inimă. Doctorul Stavrescu, din prima căsătorie, a avut doi copii, un băiat care a fost doctor în medicină; el avea una din situațiile cele mai bune în corpul medical, el a murit anii trecuți, tot de o boală de inimă și cu mult mai tânăr ca tatăl lui. George Stavrescu a avut și o fată care, de tânără, rămânând orfană de mamă, a fost în institutul călugărițelor „Notre Dame de Sion” din Galați, care a fost ademenită și a intrat în congregație, trecând la religia catolică. Mi s'a spus odată, că ea a fost trimisă între misionare în Extremul Orient.

Între copii Stavrescu din Craiova au fost și trei fete, care toate au intrat în teatrul din Craiova. Toate erau de o frumusețe rară și aveau talent de a fi artiste de teatru (nu știu dacă părinții lor aveau legături cu teatrul).

Pe fiica cea mai în etate nu am cunoscut-o, că ea a murit de timpuriu.

A doua soră a fost Raluca care a strălucit pe scena Teatrului Național din București prin frumusețea ei antică și prin minunatul ei talent dramatic. A treia a fost frumoasa Maria, mai puțin talentată dar care în schimb a dat artei teatrale pe Elena Theodorini.

fost mult timp copilul răsfățat al scenelor din București și din Iași.

Viața actorilor, cel puțin altă dată, se putea compara cu viața țiganilor din șatră. Cum aceștia din urmă trăiesc în promiscuitate între ei și să vadă și îmbrăcați și desbrăcați, tot așa și actorii prin culise se vad în toate situațiile și adesea în toată goliciunea așa încât senzațiunile îi îndeamnă să

Cea dintâiu soră ne-a lăsat pe Aristița Romanescu, care a

trăiască în prea mare intimitate și să încurcă și să descurcă între ei, foarte des, fără ca aceasta să facă prea multă impresie, nici asupra lor, nici asupra societății, de unde se văd cazuri de legături amoroase așa de dese și fără ca aceasta să producă vre-o neplăcere între actori. Ei își schimbă partenerii ca și cum ar schimba căciulile; ei consideră aceasta ca ceva natural, rămânând toți buni prieteni.

Tinerii, cu talent ori fără talent, intră în carieră, în teatru, pentru că acolo găsesc femei emancipate, inteligente și frumoase. Tinerile pentru a se emancipa eczibând frumusețea, și corpul, în diverse poziții grațioase, ca să atragă vederea amatorilor de carne vie iar moștenitorii de averi, îmbogățiții de războiu, bancherii, negustorii cari iau zece piei de pe un client, funcționarii, cari achită rentă și cupoanele de câte trei ori, escrocii și toți Dâmbovicenii, se întrec care mai de care, să le dea automobile, petreceri la alde Capșa, Chateaubriand și voiajuri în străinătate. Viață dintre cele mai plăcute.

Așa s'a petrecut și cu cele trei surori Stavrescu. Cea mare s'a amoretat pe scenă de Costache Demetriad ¹⁾ și a avut pe Aristița.

Raluca a făcut și ea ca toate; s'a amoretat, tot pe scenă, cu Ion Vlădicescu, un comic de primă forță, ea a avut un băiat și o fată.

Ei s'au cununat. Tata Ion, cum îi ziceau, prietenii, nu a părăsit scena de cât bătrân, infirm și a murit și el în mizerie, ca să termine ca toți colegii săi. Frumoasa și talentata Raluca, își a terminat viața, plină de suferință și amărăciuni, la fiica sa d-na Maria Dimitriu de la Focșani.

Cum s'a născut Elena? Mama sa, Maria Stavrescu, era una dintre artistele cu vază la teatrul din Craiova. În teatrul dela Iași, între actori să afla Theodorini, se spunea că el se însurase tot pe scenă, cu o artistă valoroasă, dacă memoria nu mă înșeală, născută Liciu, altă familie de artiști. Odată să reprezinta o piesă în care bărbatul cu nevasta se certau și din ceartă ajunsese la divorț, care s'a judecat și hotărât de pe scenă. Theodorini a luat aceasta drept realitate, s'a considerat ca divorțat, a și părăsit Iașul și a

¹⁾ Demetriad s'a sinucis, aruncându-se în Dâmbovița, tocmai pe la Văcărești.

fost angajat la teatrul din Craiova ; acolo a cunoscut pe partenera Maria Stavrescu și, afacerea a fost gata: El cu Maria s'au cununat și au avut două fete, dintre care cea mai mare a fost strălucitoarea Elena. A doua fată a avut mai puțin talent și mai puțin noroc și cred că trăește, împreună cu vata sa, Maria Dimitriu.

Theodorini, mai mult urât ca figură, era ca un box, și, din întâmplare, Elena a moștenit urâtenia lui. Dacă ea ar fi apucat din frumusețea mamei sale, prin frumusețea și marile ei talent muzical ar fi înebunit o lume întreagă.

Theodorini a terminat și el printr'o paralizie generală.

§ 13

BAILE BUZIAȘ

Intre multele și bogatele localități ale frumosului Banat sunt și apele minerale din comuna **Buziaș**. Localitatea se află în vârful unui unghiu de cale ferată, format din două linii: Una plecând dela Lugoj și alta de la Timișoara.

Am vizitat această localitate anii trecuți, rămânând entuziasmat de frumusețea sa, precum și de bogăția isvoarelor și de importanta acțiune terapeutică a apelor.

Voi da, pe scurt, ceea ce am putut afla asupra datelor mai recente din istoricul acestei stațiuni.

Toată proprietatea a fost cumpărată de D-l Iacob Mutschong, un mare și bogat industriaș, care a depus o activitate stăruitoare pentru propășirea băilor.

Comuna Buziaș este așezată într'o regiune de câmp, înconjurată de dealuri puțin accentuate și cari prin variațiunea lor, contribue la pitorescul localității. Băile II din prejur au păduri întinse de stejari și brad. Sondele pentru pomparea apelor sunt situate în imensul parc al băilor. Apele sunt : unele feruginoase, excelente pentru vindecarea anemiei; altele bogate în acid carbonic, cu reputațiune justificată în bolile de inimă, tratamentul arterio-sclerosă, obezitate, etc.

Apele feruginoase și alcaline se beau cu paharul la

pavilioanele speciale din parc, dimineța și după amiază. Cele alcaline sunt plăcute de băut la masă, fie simple, fie cu vin. Cele carbonice forte se întrebunțează sub formă de băi.

Stabilimentul balnear este bine amenajat și este condus cu o regularitate exemplară. Tot personalul este bine instruit, ordonat și corect. În sala de așteptare, în coridoare și cabine, toți păstrează liniște: nimeni nu strigă, nu drăcuște, nu înjură. Băieșii nu fac matrapazlăcuri; fiecare suferind își așteaptă rândul indicat de numărul de ordine, căpătat la cumpărarea biletului de baie; concesiuni și smecherii nu se fac; fiecare, bogat ori sărac, trece la rând (ca la moară). Prețul băilor este relativ, moderat.

În timpul cât băile funcționează, apa pompată trece la o uzină specială, unde se face extragerea acidului carbonic, care se înmagazinează în tuburi speciale de fontă și se expediază în diferite direcțiuni în interiorul țării.

Ca locuințe pentru vizitatori sunt: trei hoteluri și mai multe vile ale direcțiunii băilor, numeroase vile particulare, și un sanatoriu al C. F. R., sanatoriul domeniilor și sanatoriul militar. Toate aceste sunt binișor mobilate și curat întreținute.

Alimentațiunea este asigurată prin mai multe restaurante de toate categoriile; nu prea exagerate în raport cu celelalte stațiuni balneare, ba încă se poate spune că hrăpitorii — unii îi numesc tâlhari — (restauratori și chelneri), n'au pătruns până aci sau cel puțin anii trecuți nu se pripășiseră încă.

Felul bucatelor în unele restaurante, mi s'a părut că n'ar fi potrivit cu cerințele dietetice moderne. Cred că domniile medici din localitate vor impune resturatorilor ca să prepare zilnic un regim alimentar, potrivit cu tratamentul și cu boala — în special bolile de inimă. Dispozițiunile acestea ar trebui să se execute riguros.

Pentru distrațiunea vizitatorilor sunt: o cafenea, o cochetărie, o bibliotecă cu sală de lectură, sală de dans, sală de concert, salon de muzică, cinematograf.

Plimbările se pot face în parcurile imense, cu plantațiuni de diferite esențe, cu alee frumoase, bine măturate și udate la timp.

Corpul medical este reprezentat de mai mulți medici,

printre cari, constat cu deosebită satisfacțiune, se remarcă d-l dr. Doljan, fostul nostru elev, care face onoare Facultății de medicină din București.

D. dr. Doljan s'a specializat în străinătate în diagnosticul și tratamentul bolilor de inimă și aortă, ceea ce e de mare utilitate pentru bolnavii ce se duc să se curarisească la băile Buziaș.

Aflasem că d. dr. Doljan simțind lipsa unui local propriu pentru îngrijirea științifică a bolilor de inimă, avea intențiunea să construiască în localitate un sanatoriu special destinat acestui scop. Dacă a realizat, ori nu, acest deziderat unanim, nu știu. Faptul ar dovedi că Doctorul Doljan pune interes pentru bolnavi, de oare ce ar putea, în sanatoriu, pe lângă îngrijirile d-sale competente, să dea acestora și o alimentație higienică, ceea ce este esențial, pentru afecțiunile aparatului circulator.

Afară de d. doctor Doljan mai sunt d. dr. Iliescu, specializat la Londra, în studiul și tratamentul aparatului circulator sanguin, precum și simpaticul d. dr. Constantiniu, asemenea un specialist în afecțiunile cordului și arteriilor.

Calitatea acestor ape, atât de încărcate în acid carbonic, va îndemna de sigur pe suferinzii de cord, să renunțe a mai merge în străinătate, la depărtări prea mari, mai ales în timpurile acestea, cu dificultăți de călătorie și cu diferențe de valută. Aci la noi în țară, la Buziașul nostru, se găsec de toate și în condițiuni destul de bune. Unde mai pui că ești în țara ta, deci te duci și fără pașaport.

§ 14

TEZAURUL DELA PIETROASA

Cum a fost furată de Pantazescu, „Cloșca cu pui”

I. — Din isprăvile lui Pantazescu

Intâmplarea a făcut, ca zilele trecute, să văd o lucrare foarte importantă, care, între alte obiecte antice, făcea o descriere foarte amănunțită despre această operă de artă antică, găsită la noi, în districtul Buzău, în localitatea Pietroasa, pe care răposatul Alexandru Odobescu a descris-o

și a făcut și un album, care a scos în evidență valoarea intrinsecă a acestui obiect, unică, în felul lui, de o valoare ce nu s'a putut determina. Cu ocazia războiului trecut, renumitul tezaur, a fost trimis la Moscova pentru mai multă siguranță, împreună cu tezaurul Statului și cu averi imense ale particularilor, — și toate pierdute, poate pentru totdeauna. Cu ocazia aceasta, nu voesc a face istoricul complect, voesc a povesti numai o parte din cele ce s'au petrecut, cu furarea din muzeul nostru, instalat în etajul de jos al Universității. După câte îmi reamintesc, am mai scris despre acel furtișag, dar nu mai știu sigur, dacă s'a publicat în vreun jurnal, sau dacă ceea ce am scris atunci, a rămas numai în mințile mele și li s'a pierdut urma. Dorința mea este numai să reînprospătez, pentru aceia cari au putut să știe peripeciile acestui furt și pentru tinerimea care nu a fost pe atunci și care trebuie să știe ce tezaur unic și important a pierdut țara noastră.

Cum spusei mai sus, tezaurul era în muzeul Universității și închis într'un dulap de sticlă, anume făcut pentru ca să poată fi văzute toate bucățile cari îl compuneau. Era în anul 1885—1886 iarna, în zilele Crăciunului, o furtună cu viscol puternic. Pungașul Pantazescu, un tânăr foarte simpatic, foarte inteligent, deștept și chiar cu un grad de instrucție îndestul de apreciat. El se pare că era dedat la ocupația de a fura, dar nimeni nu-l bănuia încă.

Locuia în strada Italiană, îndată după ce treci strada Vasile Lascăr (atunci strada Teilor).

Pantazescu și-a aranjat planul cum să fure Cloșca. Intrările și culoarele din jurul muzeului erau păzite de soldați; el ca să pătrundă direct, nu putea să intre pe acolo și a trebuit să-și facă drum prin etajul de sus. Pentru a reuși, a luat cu dânsul o frânghie, un sfredel, și un ferăstrău de mână, a intrat ziua în interiorul clădirii, s'a ascuns să nu fie văzut de păzitori, și, în puterea nopții, furtuna fiind foarte violentă și zgomotoasă, el a lucrat fără să fie auzit de nimeni, a găurit scândurile cu sfredelul pe undă a introdus ferăstrăul și-a făcut loc pe unde putea el să intre, a legat un capăt al frânghiei sus și s'a scoborât pe ea în jos până în camera unde era tezaurul, a spart geamul, toate

bucățile le-a pus în niște pantaloni, pe care îi avea cu el pregătiți și s'a urcat pe frânghie și a plecat.

Pe bulevard, viscol puternic, nu a fost nimic, dar din întâmplare, o parte a pantalonilor s'a deslegat și câteva piese au căzut în zăpadă. A doua zi, așa mi se pare, s'a găsit o brățară. Toate autoritățile și poliția au început cercetările, și în cele din urmă, le-a descoperit. El mai era căutat și pentru un alt furt, foarte îndrăzneț săvârșit la profesorul oculist Doctor Vasile Vlădescu. Parte din tezaur o vânduse la un ciasornicar-bijutier din Gura Pieței, Calca Șerban-Vodă pe care o topise.

Justiția i-a condamnat la închisoare, și pe hoț, și pe complice.

II. — Cum a furat Pantazescu dela Doctorul Vlădescu

Adevărul este, că Pantazescu nu s'a dus la Vlădescu de-a dreptul cu intenția să fure, ci ca să scape de o urmărire, el a sărit peste un zid, s'a ascuns și i-a prins bine.

Pantazescu urmărea de mai mult ca să jefuiască odoarele din biserica pensionatului de călugărițe din strada Pițar-Moșu. Intr'una din zile, pe seară, s'a strecurat pe furiș în grădina pensionatului, unde este și biserica, s'a ascuns într'un boschet de flori și acolo, culcat, aștepta să se potolească toată lumea. Pe la ora opt, un servitor al pensionului și cu sacagiul institutului, până să închidă porțile, însoțiti de un câine, se vede după obiceiul școlii, au făcut o revizie prin grădină; câinele a simțit că era cineva străin, a început să latre și căutând, a dat de pungaș, ascuns între flori. Cei doi oameni l'au și înhățat; servitorul l'a dat sacagiului să-l țină ca să mai caute el prin grădină, presupunând că erau mai mulți. Pantazescu, pungaș deștept, a dat un pumn peste nas sacagiului, care l-a amețit, și el a croit-o la fugă către fundul grădinei, unde văzuse că era zid pe care îl putea sări cu înlesnire. Câinele s'a luat după el și pe când pungașul era pe zid, câinele l-a apucat de pulpană și a rămas cu un petec mare în gură. Pantazescu trecând în curte la Vlădescu a intrat pe un coridor unde să se ascundă, acolo a văzut în tavan o ușe și rezămat de zid o perie cu coada lungă; el nu a pierdut timp, a scos legătura de la gât,

a legat bastonul în cruce de perie, l'a agăţat de gura podului, s'a urcat şi a tras după el şi peria. Sala de mâncare avea uşa în acel coridor şi fiind întunecoasă, se lumina prin luminător cu geamuri şi din pod se vedea tot ce se petrecea la masă. Vlădescu cu familia şi un frate au venit la masă, au mâncat şi Pantazescu îi privea din pod şi înghiţea în sec. el a observat de acolo unde se puneau rămăşiţele.

Mai târziu, când a crezut el că toţi s'au culcat, s'a coborât tot aşa cum se urcase şi pentru că îi era foame, a intrat în sala de mâncare, a aprins lampa de petrol, a scos de prin dulapuri şi cutii tot ce a găsit; a fost şi de băut şi s'a ospătat ca şi cum ar fi fost la el acasă. În antreul mare ardea o lampă, nevasta lui Vlădescu avea copil mic care plângea şi nu o lăsa să doarmă. A. Vlădescu, fratele mai mare, dormea într'o cameră în partea opusă a antreului. Pantazescu fără să se jeneze, a plecat în inspecţie, a intrat mai întâi la A. Vlădescu, căci era în drumul lui, acesta dormea, hoţul a deschis un dulap, a luat haine bune, a luat după masa de noapte ciasornicul şi punga cu bani; Doamna, care nu dormea auzea zgomot şi când pungaşul a trecut prin antreu către salon, ea a văzut şi a strigat pe bărbatul ei, spunându-i că umblă cineva prin antreu. Vlădescu somnoros a zis să-l lase în pace, pentru că nu putea fi altul de cât fratele lui. În timpul acela sergenţii umblau pe stradă şi fluerau continuu.

Pantazescu a aprins lampa şi în salon, s'a îmbrăcat cu haine bune, şi pentru că zgomotul pe stradă nu se potolise, a deschis un album şi s'a uitat la fotografii până ce a crezut că nu mai era nimeni, a deschis o fereastră din spre curte, a sărit, a eşit pe poartă învărtind bastonul. În stradă a întâlnit un sergent şi l'a întrebat ce se întâmplase de tot fluerau. Sergentul i-a spus că un pungaş care voise să fure la călugăriţe, este ascuns aci şi el păzeşte să-l prindă când va eşi.

Pantazescu i-a spus: Ascultă măi sergent, să păzeşti bine că pungaşii sunt oamenii dracului, scapă printre degete, vezi tu, eu, bunăoară ca eu, aşa şi ei vin, vorbeşte cu tine, îşi iau seară bună, pleacă şi tu îl crezi om cinstit. — Ei, domnule, îl am eu aci bine asigurat, căci nu are pe unde să fugă şi îl iau ca din strachină. Noroc să îţi dea Dumnezeu şi bună seara! — Bună seara, domnişorule.

III. — Epilogul

La mânăstirea Cozia din județul Vâlcea se transformase totul într'un penitenciar și Ministerul de justiție luase dispoziții ca Pantazescu să-și expieze vina în fostul locaș sfânt construit în timpul domniei lui Mircea cel bătrân. Cum am spus la început, că Pantazescu, era și inteligent, instruit și șiret de nu avea pereche, el povestea minciuni din viața lui așa încât îl credea lumea că prin furțișaguri adunase multe comori, pe care le îngropase în diferite locuri și cu semne sigure ca să nu le uite rostul; unul dintre cei mai creduli a fost și directorul închisorei, și ca să poată obține de la Pantazescu toate secretele și pentru că avea și trebuință de un om deștept, care să-l ajute în ținerea ordinii în cancelarie, l'a atașat pe pungăș, ba încă și pentru mai mare siguranță, a permis mai multă libertate nevastei sale, crezând că prin acest mijloc, hoțul îi va încredința mai sigur locurile și semnele unde erau îngropate comorile lui. Când directorul s'a crezut sigur că avea în mână toate comorile, a luat hotărârea ca desgroparea să se facă numai cu nevasta lui, și să nu meargă însoțită de Pantazescu, iar el să-l răpună, ca să nu mai știe nimic. Pentru executarea crimei, directorul a făcut pe Pantazescu să creadă că îi înlesnea evadarea. Pe deoparte directorul a indicat lui Pantazescu ca să sară pe o fereastră, pe unde spunea el că asigurase ca pe acolo să nu fie santinelă; pe de altă parte, a spus șefului postului de soldați, că prin spionii lui, dintre deținuți, era informat că Pantazescu hotărâse să evadeze prin acea fereastră; așa a și fost. Pantazescu sigur de evadare, soldatul a fost pus să păzească fereastra și când hoțul a sărit, soldatul i-a trimis un glonte și l-a omorât pe loc. Autoritățile au fost înștiințate, anchetă, cercetări, și ce s'o mai fi făcut, nu știu.

În acelaș an, în luna Mai, s'a prezentat la serviciul meu, la spitalul Colțea, o doamnă de vârstă ca 50-40 ani, destul de gentilă, pentru a fi putut întoarce capul lui Pantazescu, ca el să o încânte cu minciunile că avea comori îngropate. Doamna avea nevoie de operație foarte serioasă, în urma căreia a stat în spital 3-4 săptămâni. Peste trei luni am pri-

mit dela parchetul de Ilfov o adresă, prin care îmi cerea să-i comunic în ce timp a fost în serviciu, acea doamnă. Când am căutat în hârtiile spitalului, s'a găsit cum, că fusese la trei date diferite și așa am răspuns parchetului. Cum va fi terminată această tragedie nu știu, pentru că cum nu mă privea, m'am desinteresat cu desăvârșire de ea.

§ 15

CUM ȘTIE O FEMEE SA-ȘI RASPLATEASCA AMANȚII Caterina II a Rusiei

Înainte de a vorbi de aventurile amoroase ale Catherinei, cred necesar a arăta un mic crâmpei din istoria biographică, în ce privește curtea domnitoare a Rusiei din înainte și după Catherina.

La anul 1682 s'a suit pe tronul tuturor rușilor, Petru I-u, cel mare, el s'a însurat cu o *balerină*, dănuitoare de teatru, de origină germană, pe care a botezat-o în religia orthodoxă și îi a dat numele de Catherina I. Aceasta este renumita Catherina, care, în bătălia dela *Stănilești*, când Turcii bătură armata rusă și era să ia pe Petru I-iu prizonier, Catherina, s'a dus în cortul marelui Vizir și i-a adus bani mulți și alte bogății, și atunci Pașa, l'a făcut scăpat pe Petru cel Mare. Petru a avut două fete; pe una a măritat-o cu prințul Holstein, a doua a fost Elisabeta I care, după moartea lui Petru II, s'a proclamat Împărăteasă, sub numele de Elisabetha.

După moartea lui Petru I a fost proclamat împărat nepotul lui Petru II. Acesta neavând copii, după moartea lui, s'a proclamat împărăteasă Elisabetha a doua fiică a lui Petru I, sub numele de Elisabetha I, Împărăteasa și autocrata tuturor Rusiilor.

Elisabetha, ne având copii, a luat pe un nepot, fiul surorii sale, Prințesa de Holstein, l-a botezat în religia orthodoxă dându-i numele de Petru și l-a investit cu rangul de mare duce moștenitor al tronului, iar pe copilul care trebuia să devină Ivan al III-lea, l-a părăsit într'o închisoare împreună cu părinții lui, unde și-au sfârșit zilele.

Petru de Holstein se cunoștea din copilărie cu Sophia, din familia de Anhalt Zerbst, cu care Impărăteasa Elisabetha a hotărât să-l însoare pe Petru. După ce s'au terminat toate tratativele, s'a obținut și consimțământul regelui Frederic al II al Prusiei, a dus pe Sophia la Petersburg, o botezat-o în religia ortodoxă, dându-i numele de Catherina Alexiewna, și s'a decis să se facă cununia la o dată fixă.

La 21 August 1744 se auzea sunetul clopotelor la Catedrala Notre Dame de Cazan, care anunțau marele eveniment al căsătoriei marelui Duce Petre Alexiew cu marea Ducesă Catherina Alexiewna.

Marele Duce Petru, german de origine, va fi fost el de caracter potolit în Holstein, dar, odată venit în Rusia, a fost copilul răsfățat al mătușei sale, Impărăteasa Elisabetha, s'a unit cu toată tinerimea vicioasă din artistocrația Rusă, s'a dat la beție și la tot felul de orgii și a devenit foarte vicios. Din nașterea lui, Petru a fost de o urâțenie fenomenală în cât toți îl comparau cu mămuțele din colecția de animale a lui Frederic al II (cel mare). După ce el era așa de urât s'a îmbolnăvit de variolă (vărsatul, bubatul cel mare) care l'a desfigurat prin cicatricele de pe față și a stricat și un ochiu așa încât devenise de nesuferit. Pe lângă toate acestea Petre mai avea și un defect din naștere avea phimosă și aceasta — pe lângă neplăcerea ce cauza femeilor, îl făcea și impropriu pentru raporturi sexuale și pentru concepțiune, așa încât, în noaptea nunței, cu toate că a fost gătit ca ginere numai în dantele și pietre scumpe, fiind și beat, frumoasa Catherină, în etate numai de cincisprezece ani, a rămas încă șapte ani tot așa de inocentă cum a fost când a culcat-o alături de monstrul său bărbat.

Petru păresea pe Catherina pentru a petrece în beții și orgii în compania ducilor și femeilor desmățate și, când se ducea acasă, noaptea, era grobian și maltrata pe Catherina, o bătea și săptămâni nu da pe la dânsa. Toată lumea era îngrijată că nu vor avea un moștenitor. Impărăteasa Elisabetha era acuzată că refuza datoriile de femeie către bărbatul ei și își punea toate stăruințele să o convingă. Au trecut șapte ani și Catherina a rămas tot castă ca o călugăriță.

Intre tinerii cari aveau relații cu familia imperială, au fost doi mai intimi. Leon Naryșkin și Georges Soltykow;

acesta din urmă, nepot al Elisabetei, era de o frumusețe răpitoare, așa încât Petru îl prefera mai mult de cât pe Catherina. Pentru prima oară Catherina a făcut legătură amoroasă, și, din această dragoste cu Soltykow, ea a rămas gravidă și a născut pe Paul.

Și Impărăteasa Elisabetha și Petru au văzut apucăturile amoroase ale Catherinei, nu voiau să recunoască copilul și urzeau toate intrigile contra Catherinei, așa că Elisabetha o amenința cu isgonirea în Germania, iar Petru, amoretzat de una dintre damele de onoare ale Impărătesei, și care lua parte la orgiile lui, se înțeleseră amândoi, ca Petru să surghiuneze pe Catherina și să se căsătorească împreună, ca să fie dânsa viitoarea Impărăteasă.

De aci în colo Catherina a dat drumul amorului și a schimbat așa de mulți amanți, încât s'a dus pomina de ea de popă tuns și istoria o consideră ca prima dintre toate reginele amoroase și i s'a dat numele de **Semiramisa** nordului, pentru că a considerat-o tot așa de rezistentă ca și pe **Semiramisa** mitologică.

După moartea Impărătesei Elisabetha, marele duce Petru s'a proclamat, sub numele de Petru III Impărat și autocrat al tuturor Rusiilor.

Catherina cu toți favoriții ei au început să conspire contra Impăratului și, ajutată de cei trei frați Orlov, în frunte cu cei mai preferați și mai îndrăzneți, George, s'a pus în fruntea armatei, și a plecat către Peterhof ca să aresteze și să detroneze pe Petru III, pe care l'a închis într'o fortăreață unde a trimis oameni credincioși de l'au asasinat. Pe când mergea către Peterhof, un tânăr ofițer abia avansat din sergent, a văzut pe Catherina că nu avea **dragon** la sabie, a luat pe al lui și l-a pus la sabia ei. Catherina l-a remarcat și nu l-a uitat. Acesta a fost Potemkin, mai târziu cel mai favorit și mai favorizat dintre toți amanții ei.

După detronarea lui Petru III, Catherina s'a proclamat Impărăteasă și autocrată a tuturor Rusiilor, de Moscovia, de Kiowia, Wladomeria, Nowgorodia, Tzarină a Cazanului, Tzarină a Astrahanului, Tzarină a Siberiei, Tzarină a Kersonului și a Tauridiei, Doamna de Pleskaw și mare Ducesă de Smolensko, Ducesă de Estonia, Livonia, Korelia, Tweria, Ingria, Permia, și alte țări, doamnă și mare Ducesă de Now-

gorodia, de Interiorul Czerinigovei, de Resonia, de Podolezk, de Bostonia, de Eroslawia, de Bélia, de Udoria, de Abdaria, de Kondinia, de Wileskia, de Mistislavia, domnițoare a tuturor țărilor de Nord, Doamna de Iweria, Prințesă creditară și suverană a țărilor de Chartilinia și Georgia, ca și de Kabardinia și a Prinților de Cirkasia, de Gonskia și de multe altele.

Până la finele vieții sale, Catherina se dichisea, se sulimenea ca să placă amantilor. Zunbow a fost cel din urmă și, până a murit, amantul favorit. Catherina a avut atâția amanți în cât istoria nu a putut înregistra de cât un număr foarte mic și dintre cei mai cunoscuți. Ea îi schimba așa des în cât li se pierdea urma. Catherina îi alegea pe sprânceană și prefera pe aceia cari i se recomandau ca mai favorizați anatomiceste, ea nu căuta nici starea socială, nici starea culturală a amantilor ; era destul să fie prezentabil ca figură, ca vigoare corporală și recunoscuți ca favorizați excepțional anatomiceste.

În cele din urmă, Potemkin care cunoștea gustul special al Catherinei, căuta prin influența lui și prin toate mijloacele să-i procure, tot ce era mai extraordinar, pentru a satisface gusturile erotice ale aceste împărătese, care a ținut recordul în arta amorului. Nici Cleopatra a Egiptului, nici Lucrezia Borgia, nu au putut ține cu dânsa. Catherina a fost atât de dominată de senzațiile erotice, în cât ea ar fi fost foarte fericită dacă ar fi putut avea întotdeauna un bărbat lipit de pânțele ei, întocmai ca și **Hoematomul**, parazitul sângelui, unde femela poartă în permanență pe bărbatul ei într'un mic șepțuleț pe pânțele, și când te gândești că această femeie a fost **nemțoaică !...**

Historiografii spun că, Catherina II, **avait horeure de vid**. Când i se prezenta un candidat îl întreba : **Balșoi ? Zdaroi ?** Când, câte unul nu era așa cum își închipuia, ea îi striga : **Pașolți, na Sibir, iatfoiu maico** și nenorocitul era îndată pornit, să populeze Siberia.

În cartea, în două volume, despre viața Catherinei II, tipărită la Paris în 1797, la finele v. II, găsim lista următoare, numai de o parte dintre amanții ei, așa cum au fost recompensați pentru devotamentul lor amoros.

Lista amanților Catherinei II

Ruble

Cei trei frați Orlow 40.000 țărani (mujici, robi) și pământ	17.000.000
Wisenski, pentru două luni de favoare	300.000
Wasielikow, un sublocotenent de gardă, pentru trei luni de amor i s'a dat : O moșie cu 7000 mujici, evaluată	600.000
Bani	100.000
Bijuterii	60.000
Vesselă	50.000
Un palat mobilat	100.000
O pensiune rentă 20.000, aproape 200.000 total i s'a dat și decorația Sf. Alexandru Newshi.	1.100.000
Potemkin a primit în cei dintâi doi ani, apro- ximativ	9.000.000

După aceea el a adunat bogății imense în Polonia și prin toată Rusia. El avea un dulap plin cu aur, diamante și bilete de bancă din Londra, Amsterdam, Veneția, așa că averea lui se socotea la suma de 50.000.000. Potemkin a avut toate decorațiile din Rusia, cele mai mari din Prusia, din Suedia, din Polonia, Feld-Marechal, Comandant șef al tuturor amatorilor ruse; șef general al cavaleriei, mare amiral al flotelor din Marea Neagră din Marea de Azow, și din Marea Caspică, senator și președinte al colegiului de războiu, guvernator general al Catherinoslawica și al Tauridiei; aghiotant general și Chambelan al Impărătesei; Inspector general al tuturor armatelor; colonel al gardei Preobaginschi; șef al corpului de gardă de cavalerie; colonel al regimentului de chiurasieri care îi purta numele, al regimentului dragonilor din Petersburg, și al grenadirilor din Catherinoslaw, șef al tuturor atelierelor armatei și al turnătorilor de tunuri, mare hatman al kazacilor, etc.

La anul 1790, în războiul cu Turcii, după luarea cetății Ismail, Potemkin s'a întors la Petersburg, a fost primit de Catherina cu un fast extraordinar, l'a sărbătorit ca pe un mare învingător, i-a dăruit un palat care a costat șase sute de mii de ruble și un costum care a fost plătit cu două sute mii ruble. Potemkin a dat și el o sărbătoare cum nu se mai pomenise de când lumea, numai cheltuiala mesei lui

pe fiecare zi, costa până la opt sute de ruble ; numai fragilele plătea câte o rublă una.

Când a dat sărbători împărătești arunca poporului rublele cu pumnii.

Potemkin nu avea obiceiul să-și plătească datoriile. El avea două semne cabalistice între el și secretarul lui, Popow. Când venea un creditor să ceară plata, Potemkin, dacă vroia să plătească, arăta pumnul închis, iar când voia să nu plătească arăta palma lui Popow, asta însemna ca să trimită pe creditor în Siberia și Popow îl și da pe mâna agenților să îl pornească.

Afară de acestea, câte și câte avantaje va fi avut el, numai pentru că a fost favoritul Catherinei. Istoria mai spune că Potemkin a avut atâtea favoruri de la Catherina, numai pentru că și el a fost cel mai favorizat de natură, dintre toți amanții ei, se dusesse pomina de calitățile lui, așa că alergau femeile și fetele din toate părțile după el și devenise spaima bărbaților și a părinților. Potemkin devenise un tiran și mergea până acolo că bătea chiar pe ofițeri până la generali, iar pe Catherina o înjura, o maltrata, o bătea și o nimea : Catinca, Catușca, Matusca, etc. În schimb el îi alegea amanții așa cum știa el că îi plăceau ei.

Potemkin, eșit din popor, mujic, din soldat, mulțumită întâmplării că Impărăteasa în capul armatei, pe când se ducea la Peterhof, ca să aresteze și să detroneze pe bărbatul ei, Petru III, să nu aibă dragon la sabie și micul ofițer Potemkin să fie aproape și să vadă această lipsă și Catherina să îi mulțumească și să îl remarce că și el era frumos și voinic, așa cum îi plăceau ei bărbații, și l-a luat mai târziu de amant și l'a ridicat la cele mai înalte grade de favoare, l'a făcut să fie cel mai important personaj al Impărăției și când te gândești că toate astea tot din întâmplare, natura îl înzestrase cu un dar mare, așa cum dorea Catherina.

În războiul din 1791 cu Turcii, el se găsea la Iași, în Moldova, suferea grozav de niște friguri, probabil, intermitente palustre, de care suferea și toată armata rusă, care se războia pe Valea Dunărei.

Deasemenea, istoria spune, că după ce a luat vutca, a mâncat o șuncă, o găscă, multe alte bucate și a băut mult,

a plecat să se ducă la orașul Nicolaew, pe care el îl înființase. Însoțit de nepoatele lui, a mers câteva leghe, i s'a făcut rău și s'a așezat sub un arbore, unde a murit. Cadavrul lui a fost dus la Iași, unde i s'a făcut autopsia, crezând că ar fi fost otrăvit; a fost îmbălsămat și trimis în Rusia, unde Catherina i-a făcut o înmormântare împărătească și i-a construit un Mauzoulu, potrivit cu rangul lui; Potemkin a murit la 15 Octombrie 1791, la vârsta de 52 ani.

Zawastowisk, pentru 18 luni de dragoste a primit pământ în Polonia, cu 2000 de țărani, în Ukraina cu 6000 și în Rusia cu 1800, toate evaluate la	1.000.000
In bani	1.000.000
In veselă	50.000
Bijuterii	30.000
O pensiuie	100.000
Total ruble	2.480.000

I s'a dat și cordonul Vulturului alb al Poloniei.

Zoritz, pentru un an de dragoste a primit cordonul sabiei din Suedia și Vulturul alb din Polonia, în valoare de	500.000
Una în Letonia	100.000
O comandarie în Polonia, care îi da un venit anual de	12.000
In bani	500.000
Bijuterii	200.000

Korsakow, pentru 16 luni a primit Cordonul Vulturului Alb al Poloniei, Palatul Wassilikow,	
O moșie cu 4000 locuitori	400.000
Bani și bijuterii	150.000
Plata datoriilor	200.000
Echipament și voiagiu	100.000
Gratificații	70.000
Lanskoi a primit	3.000.000
în pământ și bani	80.000
Diamante	80.000
Plata datoriilor lui	
Un palat, valorat	100.000

Afară de sora și vara lui, cari a fost luate ca demoasele de onoare ale Impărătesei, cărora li s'a dat atâtea daruri care nu s'au mai socotit.

Wermolow, pentru 16 luni de dragoste a primit:

O moșie evaluată	100.000
O alta cu 3000 locuitori	300.000
In bani	150.000

Memonow, pentru 26 luni a primit :

Pământ, evaluat	600.000
In bani	200.000
Bijuterii	80.000

Platon Zubow a primit titlul de prinț și multe decorații, mare comandant de artilerie, imense proprietăți în Rusia, în Polonia, și Cirlanda fe-

meea lui, în mobile și bijuterii	100.000
și o rentă de 100.000, în total	2.500.000
Bijuteriile lui	200.000
Total ruble	2.800.000

Valerian Zulow a primit foarte mulți bani și pământ în Polonia și Kurlanda, plus o pensiupe anuală de 12.000 ruble, plătită în aur. Toate aceste însumând 800.000

Afară de aceasta trebuie să mai adauge cheltuiala anuală a cel puțin 1.250.000, pe timp de 34 ani cât a domnit Catherina, plus alte și alte cheltuieli de care nu s'a mai ținut socoteală.

Acest număr mic de favoriți este ca o picătură de apă aruncată în mare, pe lângă imensul număr de bărbați pe care i-a avut ea și pe care istoria nu a avut mijloace să-i înregistreze.

Catherina II s'a născut la 31 August 1729, Principesă de Anhalt Zerbst în Germania și botezată cu numele de Sophia. S'a măritat la 21 August 1744, la Petersburg, cu prințul de Coroană din Holstein, adus în Rusia de mătușa lui, Impărăteasa Elisabetha Petrovici I a Rusiei; ambii soți au fost botezați în religia ortodoxă, el Petru și Sophia în Catherina Alexiewna, și proclamați mari duci moștenitori.

Catherina s'a urcat pe tron, după asasinarea soțului său Petru III la anul 1762 și a domnit până la 15 Noembrie 1796, prin urmare a domnit 34 ani, când a murit de apoplexie cerebrală, în brațele lui Zubow, cel din urmă amant, la vârsta de 67 ani.

După moartea Împărătesei Catherina II, s'a proclamat Împărat și autocrat al tuturilor Rusiilor fiul său, făcut cu prințul Solticow, Paul I Petrovici care, fiind cam nebun, a domnit numai 4 ani și, pentru că din cauza boalei lui făcea o mulțime de încurcături, copiii lui au urzit un mare complot contra lui și au pus de l-au asasinat și s'a proclamat Împărat și autocrat fiul său cel mai mare, Alexandru I Pavlovici. Paul a avut patru fii : pe Alexandru, Constantin, Nicolae și Mihail. Alexandru ne având copii, după moartea lui la 1831, trebuia să vină la tron Constantin; el a renunțat a fi Împărat, pentru că, făcând o căsătorie morganatică cu o contesă poloneză și după Alexandru I a venit Nicolae I Pavlovici, acela care a făcut războiul orientului de la 1855—1856, și, pentru că, după căderea Sevastopolului aliații intraseră pe pământul Rusiei și mergeau către Moscova, el ne vrând să facă pacea, declarase că avea să continue războiul până ce va rămâne cu o rublă și un cazac, copii lui au pus de l-au asasinat ; venind la tron fiul său Alexandru II Nicolaevici. Acesta a fost împăratul autocrat care a făcut războiul de la 1877—78. El a fost asasinat de Nichiliști.

După moartea lui Alexandru al doilea, s'a proclamat Împărat și autocrat fiul său, Alexandru III. Acesta nu a domnit mult, pentru că a murit de boală de rinichi, și după el s'a proclamat Împărat autocrat fiul său cu numele de Nicolae II Alexandrovici. Nicolae II aliat cu Franța și Anglîtera a intrat în războiul cel mare, contra Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei. La 1917 s'a făcut revoluția în Rusia și Bolșevicii l-au detronat și trimis în Siberia cu toată familia compusă din: Împăratul, Împărăteasa, patru fete și fiul (Tzareviciul) și cari au fost cu toți asasinați mișelește de către brutele sălbatică de bolșevici.

Cu Nicolae II s'a terminat cu Împărăția din Rusia și cu familia Romanowilor.

§ 16

DIN ISTORICUL ATHENEULUI ROMAN

Atheneul Român, atât ca construcție artistică cât și instituție de cultură, cred că ar fi trebuit să se scrie mai mult despre el și nu va fi de prisos, pentru că este un local unde tinerimea găsește mediu să se instruiască, și țara se fălește cu el, înaintea streinilor cari trec prin București.

Presupunând că mai sunt foarte puțini cari știu prin câte peripeții a trecut această monumentală construcție, ca ea să ajungă unde este, în lungul timp, care a urmat, s'au petrecut și lucruri așa de minuțioase și intime că de sigur, numai eu le-am știut și nu-aș voi să se piardă pentru istorie.

Înainte de a scrie despre Atheneu, am să vorbesc de ce a precedat până ca să ajungem la zidirea lui.

Terenul dreptunghiu pe care este construcția și grădina a fost privit cu denumirea de grădina Episcopiei Râmnicului, se mai numea și piața Episcopiei. Pentru ce și cum a devenit această denumire nu știu; se vorbea odată că a fost numai un proiect, pentru a se muta aci Episcopia de Râmnic, alții spuneau că ar fi fost în alt timp și Episcopia; eu am apucat să văd numai rămășițe de ruine, unde era însemnat cu o piatră locul unde fusese altarul bisericii episcopale.

Cărui Râmnic, asemenea nu se știa precis, Râmnicul-Sărat sau al Vâlcei. Probabil este că episcopia de Vâlcea a fost să se mute la București. Această versiune, nu zic că ar fi fost imposibilă, dar întrebarea s'ar putea pune pentru ce ar fi fost făcută? De sigur, că istoricul acestei Episcopii este undeva scris și se poate elucida și ar merita, credem, să se adaoge câteva notițe, spre a fi împreunate cu istoricul despre Atheneul Român.

Când Em. Protopopescu Pache a fost primar, a curățat ruinele ce mai rămăseseră pe locul din fața Atheneului și în locul care arăta unde a fost Altarul bisericii, a împlântat o mică coloană de marmoră. Mai târziu, cei cari au venit după dânsul au schimbat dispoziția grădinei, au găsit și coloana pusă de Pache pe care au supranumit-o chibritul lui Pache și au mutat-o pe un mic spațiu pe Bulevardul Ma-

ria. Spațiul spre Calea Victoriei, devenit mai întins, grădina s'a înfrumusețat și este bine decorată cu busturi și statui, cari reamintesc pe cei cari au contribuit pentru zidirea Atheneului, a scriitorilor și poezilor.

Generalul Ion Em. Florescu a înjghebat odată o societate și cu banii ce a depus fiecare societar, s'a început construcția unui **Circ**. Florescu, fiind și Ministru de Războiu, a dispus ca pământul ce s'a scos din săpăturile pentru Circ, să fie transportate cu care și s'au umplut niște băltoace infecte ce erau în partea de jos a fostului Spital Militar, de pe strada Știrbey-Vodă.

Construcția Circului s'a făcut până la soclu și Societatea, ne mai având bani, au încetat lucrările și ruinele au rămas mulți ani până ce C. Exarcu a luat inițiativa de a construi Atheneul.

Cine au fost autorii principali

Cel dintâiu, care a avut ideia fericită de a îmbogăți Capitala cu un monument așa de impozant și a da țării un local pentru instruirea tinerimii noastre, unde artele au luat o dezvoltare așa de însemnată, a fost Doctorul C. Exarcu.

Cine a fost C. Exarcu

Din câte se spuneau, după timp, C. Exarcu a fost un copil natural al unei Doamne și al Egumenului (Exarcul) mănăstirii Sf. Gheorghe ¹⁾, de unde i-a rămas numele de Exarcu. Se mai spune că C. Exarcu ar fi fost un copil natural al Grafului Scarlat Rosetti, pentru că relațiile dintre Exarcu și Rosetti erau prea familiare; afară de acestea, Rosetti a primit cu multă bună-voință propunerea lui Exarcu și i-a dat bani cu care să înceapă construirea Atheneului. C. Exarcu a fost trimis în străinătate pentru a studia medicina cu ce-i rămăsese dela Exarcul Mănăstirii Sft. Gheorghe și ce i-a dat Graful Rosetti.

Exarcu a făcut medicina la Paris, s'a specializat în studiu Botanice și întorcându-se în țară a fost numit pro-

¹⁾ Unde este astăzi biserica Sfântul Gheorghe, și grădina a fost o mănăstire închinată Sf. Munte (Athos), care a ars la 1847.

profesor de Botanică la Facultatea de Științe. El nu a profesat niciodată medicina și ca profesor a fost foarte puțin timp căci a intrat în politică; a fost numit director (secretar general) în Ministerul Instrucției Publice și Cultelor, a fost și Ministru la Athena.

Acolo Exarcu, pe lângă politică s'a dedat cu tot dinadinsul la studiul lucrurilor antice între care ruinele monumentelor artei antice a Grecilor Vechi și antichităților de la Tanagra, de unde a adus o bogată colecție de vase și statuete.

Este multă probabilitate ca din studiul monumentelor antice, ale căror rămășițe pe care Exarcu le-a văzut acolo

Ateneul Român

(Fotografiat de fiul meu Dr. G. Severeanu la 1929)

precum și din studiul ce a făcut, i-a venit ideea să înființeze și în București, Atheneul.

Pe lângă ceiace a dat Graful Rosetti a dat și Exarcu tot ce a avut și a lăsat zestre Atheneului în plină proprietate pe Bulevardul Carol, vis-à-vis de Ministerul Domeniilor, o casă.

Arhitect a fost francezul Galeron.

Cu mari greutateși Exarcu mergea cu construirea, pentru că din zi în zi vedea că se simțea lipsă de fonduri și așa a fost nevoit să recurgă la împrumuturi cu dobânzi mari, în cât pe la 1888, nu mai putea face față nici capitalului, nici dobânzilor și creditorii, pentru o sumă de 500.000 lei, puse-seră Atheneul în vânzare.

Eram deputat în Cameră. G. Dem. Theodorescu era asemenea deputat, el era și Atheneist înscris între membrii Atheneului, mi-a spus că Atheneul era în pericol pentru că creditorii îl scosese ră la licitație publică. Chiar în acel timp, amândoi am alcătuit un proiect de lege, prin care ceream Camerei, ca să autorizeze pe Guvern să plătească de urgență pe creditori ca să ridice ipototeca. Proiectul de lege a fost subscris de peste patruzeci de deputați. Theodorescu a citit proiectul și Camera, în unanimitate, a votat legea și așa a scăpat Atheneul de rușinea de a fi vândut la licitație publică pentru 300.000 lei.

Aceasta nu a fost îndestul, mai erau datorii pentru lucrători, pentru materialul cumpărat, predat de furnizori. Ca să poată merge înainte construcția, trebuiau bani și iar bani mulți, cu toate că scăpase de hopul cel mare, că era ipotecat. G. Dem. Theodorescu și cu noi, ceilalți am organizat cereri de pe la prieteni, s'au făcut serbări și tombole și striga: **Un leu pentru Atheneu, dați un leu pentru Atheneu!** Și așa s'au strâns mulți bani și de unde nu știm, s'au mai găsit și alte fonduri, cu care s'a terminat Atheneul. Exarcu a avut satisfacție de a fi trăit să vadă terminată cu bine o operă așa gigantică, pe care el o începuse cu fonduri puține, având încrederea că și națiunea întregă nu putea să lase în părașină un local, care trebuia să fie pentru folosul tuturor Românilor.

Cine a fost Graful Scarlat Rosetti

Graful Scarlat Rosetti avea un frate, Conte Nicu Rosetti. Graful Scarlat Rosetti, căruia câte odată i se zicea și conte, pentru că se spunea că el era Conte italian și Graf ungar, dar lui îi plăcea mai mult să se iscălească Graf.

Cum l-am cunoscut

Era la 1865, când fratele meu mi-a scris că în București, strada Polonă No. 12, ședea un boier mare, numit Graful Scarlat Rosetti, că el avea două **platzi** în orașul Severin, cumpărate încă de la înființarea orașului, pe la 1836, pe când era Domnitor Alexandru Ghica și să-l rog a mi le

vinde. După indicațiile ce am primit, am fost la adresa indicată și am găsit un boer bătrân, grăsuliu, talie mijlocie și cam buzat. Boierul m'a primit foarte bine, mai cu seamă că i-am zis : sărut mâna cucoane, și pe urmă i-am spus pentru ce venisem. Marele boier mi-a spus că îmi vinde cele două **platzuri**, dar cu condiția ca să îi plătesc prețul îndoit, adică în loc de șase galbeni pentru fiecare **platz** să-i dau doisprezece, pentru că trecuseră mulți ani de când le avea; am consimțit. Boierul s'a dus în casă (eram în pridvor), a adus actele, am numărat cei doisprezece galbeni pentru fiecare și a scris pe acte că mi le-a vândut.

După ce s'a făcut târgul, zicea el: Acuma boerule, să bem tadălmașul și a bătut din palme și a strigat : **Sevastii**, adu dulceață și cafea la **Boeru!** Acuma mă făcuse și pe mine boer. O tânără Domnișoară, cam pe la 16 ani, și-a făcut apariția cu dulceața și cafeaua turcească pe o tavă de argint. Am mulțumit domnișoarei și boierului i-am spus : sărut mâna cucoane. Marele boier, Graful Scarlat Rosetti, m'a întrebat dacă eram adevărat român și dacă era adevărat că eram doftor de la Paris. I-am răspuns afirmativ și i-am făcut o bună impresie și mi-a spus că-i face plăcere să mă duc pe la dânsul ori și când voiu avea timp, și voiu fi bine primit.

Adevărat că mă duceam, deși cam rar și totdeauna, cum intram în casă, el bătea în palme și cu ticul obicinuit, și striga : **Sevastiii**, dulceață și cafea la boieru !

Cea dintâiu impresie plăcută m'a făcut o bibliotecă foarte bogată (pe acele timpuri era o adevărată minune) aceasta îmi dovedea că acel boer mare, trebuia să fie un om învățat, i-am făcut complimente, iar dânsul mi-a spus că au cultivat foarte mult cărțile și că dânsul tipărise pe la 1828, cea dintâiu gramatică în limba română.

Cu acea ocazie i-am povestit o mică întâmplare pe care o avusesem cu câteva luni mai înainte ca să-l cunosc.

Iată afacerea : Am trimis la o băcănie să-mi cumpere măslina și mi le-a adus înfășurate într'o foaie tipărită, dintr'o carte și încă în limba franceză și, din câteva rânduri ce am citit, am găsit că erau cuvinte, ca : Moldova, Basarabia, Bugeac, etc.

Aceasta m'a intrigat și m'am dus la băcănie să iau

restul de carte și n'am mai găsit decât vre-o șase foi răslețe. În aceste foi am găsit că un călător francez fusese în Basarabia, și primit la guvernatorul Basarabiei, care l-a ospătat, iar pe la finele mesei, când bea cafeaua și fuma, a văzut că oamenii palatului au adus la curte doi nenorociți în starea cea mai lamentabilă de mizerie și cu mâinile legate la spate; ei au îngenunchiat, iar unul în uniformă și cu iaștagan în mână, le-a vorbit într'o limbă neînțeleasă, ca să-și plece capetele înnainte, iar călăul le-a tăiat la fiecare gâtul și capetele s'au rostogolit pe pământ și trupurile s'au făcut grămadă. La această scenă lugubră, guvernatorul a făcut mare veselie, spunând că făcuse aceasta, pentru a îi procura plăcere și să arate că aceasta era una din plăcerile lui de toate zilele.

Din cele ce am cetit nu am putut afla nici numele autorului, nici epoca când s'a petrecut scena.

Pe timpul acela nu era hârtie de împachetat și negustorii își procurau cum puteau cărți furate de pe la cei cari aveau și cartea din care am citit foile desigur fusese furată din biblioteca Grafului Scarlat Rosetti.

Am mai văzut la marele boier și trei fete de etăți diferite.

Cea mai mare se vedea din când în când trecând dela o cameră la alta, ea nu vorbea niciodată cu noi, avea aerul de a fi o persoană orgolioasă și răutăcioasă, căci adesea o auziam certând pe Sevastia; de altfel, era totdeauna elegant îmbrăcată, și corp și figură plăcută.

Boerul Rosetti nu mi-a vorbit nici odată de fetele lui. A treia fată a trecut odată pe lângă noi, avea aerul de a fi urâtă și buzoasă și mi-a făcut impresia că era fata lui.

Odată, când m'am dus să revăd pe Graful, am găsit în pridvor pe Boerul, domnișoara și un domn înalt, cu o barbă à la Iorga și un tip frumos. Marele Boer mi-a prezentat pe domnișoara, fiica sa și pe Domnul Mitillineu, logodnicul Domnișoarei. Timpul cât am stat a fost foarte plăcut și la un moment domnișoara logodită a spus logodnicului: „Vous savez que je suis très mauvaise”. Această frază mi-a adus aminte de impresia ce-mi făcuse, căci de câte ori o vedeam că trecea pe lângă noi totdeauna ca o vijelie. Nunta s'a făcut, iar eu am rămas de atunci prieten cu regretatul Mitil-

lineu, care a fost ministru nostru în străinătate. El a avut trei fii, asemenea miniștri, Marele Boer, Graful Scarlat Rosetti, trăia o viață foarte retrasă în familia lui; el se pare că nu fusese însurat, lumea spunea multe pe socoteala lui, și făcea felurite supoziții; el nu făcea politică activă, dar o singură dată a fost Primar al Capitalei. El avea multă afecțiune pentru C. Exarcu și dovada este că graful i-a dat bani cu care să înceapă construirea Atheneului Român, i-a dat și Biblioteca, care astăzi este o podoabă a Atheneului. Oamenii cari aflaseră de dragostea de care se bucura Exarcu din partea Grafului, îl presupunea ca fiu natural al lui. Busturile grafului Scarlat Rosetti și al lui C. Exarcu, se află așezate în fața Atheneului, în grădină.

§ 17

DOI ANI EFOR AL SPITALELOR CIVILE DIN BUCUREȘTI

După căderea guvernului lui Ion Brătianu, la 1888, a venit prim-ministru și ministru de Interne, Theodor Rosetti, după care a venit Lascar Catargiu, vulpoi bătrân, dibaci în politică și om de bun simț. În Moldova el a jucat mare rol politic și a fost unul dintre candidații cari se disputau a fi ales Domnitor. A luat parte activă la alegerea lui Cuza, în seara zilei de 4 Ianuarie 1859, cu toate că era și el candidat.

Guvernarea de 12 ani a lui Ion Brătianu a dat loc la multe nemulțumiri, prin urmare cu venirea noului guvern trebuiau potolite toate animozitățile; multe administrații trebuiau schimbate. Mulți funcționari se retrăgeau de bună voie, fiind oameni politici; alții trebuiau înlocuiți, pentru că se compromiseseră în prelunga și aceeași guvernare politică.

Cei din opoziție, fie din persecuții politice, fie din alte împrejurări, pe cari nu le cunoșteam, stătuseră prea mult pe dinafară și trebuiau căpătuiți. Acestea aduceau mari greutăți noului guvern. Una dintre administrațiile cari se deochiaseră rău, a fost și Eforia Spitalelor Civile din București. Beizadea Dimitrie Ghica rămăsese singur la Eforie și avea director pe Simion Mihălescu.

Aceștia conduceau Eforia în mod arbitrar și înlesneau toate neregulile și hoțiile: Beizadeaua prin protejării lui și Simion prin apucăturile lui personale. Simion îmi era prieten și am regretat foarte mult că, fără să vreau, numai dintr'o întâmplare neprevăzută, am contribuit la judecarea și condamnarea lui. În paginile următoare voi spune cum s'a întâmplat acest lucru. Simion Mihălescu îmi povestea scena petrecută, când a fost numit director al Eforiei.

Erau efori Beizadea Dimitrie Ghica, Grigore G. Cantacuzino și doctorul Carol Davilla. Simion s'a prezentat la fiecare în parte, pentru a vedea cum va fi agreat de Efori.

Când s'a prezentat la Beizadea Mitică, acesta i-a spus : „Nu știu cum o vom duce Mihălescu'e, între un nebun și un prost” (nebulul era Davilla și prostul era Cantacuzino).

Davila i-a spus : „Cam greu avem s'o ducem amândoi între un smintit și un dobitoc” (smintitul era Beizadeaua și dobitocul era Cantacuzino).

Când s'a prezentat la acesta din urmă i-a spus : „Știi domnule Mihălescu că vom avea de aface cu doi nebuni și vom suferi rău din partea lor” (cei doi nebuni erau ceilalți doi colegi Efori), Mihălescu în timpul războiului de la 1877—78, mi se pare că era secretar general la Interne și s'a scris în ziarele de atunci că favorizase foarte mult pe **Warschawsky**, furnisorul armatelor rusești, de unde îi rămăsese porecla de Simion **Warschawsky**.

Venirea lui Simion Mihălescu director la Eforie, a fost rău primită de opinia publică și foarte mulți și-au arătat neîncrederea, tocmai din cauza faptelor rele ce i se imputau din timpul pe când, se spunea că luase parte interesată în afacerile lui Warschawsky. Din nenorocire, mai târziu, s'a justificat temerea ce inspirase la intrarea sa în Eforia Spitalelor. Am spus mai sus că această administrație se conducea după capriciul Efori'or, iar nu după legi și regulamente. Eforii cereau funcționarilor să-și îndeplinească îndatoririle în conformitate cu legea specială a Eforiei și a regulamentelor întocmite de Eforie, ei însă, mergeau cu totul alături de lege. Legea de constituire a **Eforiei Spitalelor Civile din București**, spunea că : vor fi numiți 3 Efori, fără a impune ca persoanele să fie luate din familiile Ghica și Cantacuzino.

Nu numai atât, Vodă Grigorie Ghica II, când a înființat Epitropia Pantelimon, a numit administrator pe un oarecare Bucșenescu. Intre Epitropi a numit și pe unul sau doi Ghica.

În actul de fundațiune al Epitropiei Colțea, spătarul Mihail Cantacuzino zice : **iar urmașilor mei nu le va fi slobod să se amestece sub nici un cuvânt în această Epitropie.** În actul constitutiv al Eforiei, sub generalul Kisseleff, când ia unit cele trei Epitropii : Colțea, Pantelimon și Filantropia sub o singură administrație, căreia i-a dat numele de **Eforia spitalelor civile din București**, nu se spune din cine vor fi alese cele trei persoane. Tot în acea lege se mai spune că unul dintre cei trei Efori, să fie medic, care să țină în cunoștință pe colegii lui despre starea spitalelor. Se mai zice că Eforii se vor întâlni odată pe săptămână regulat, iar directorul, oridecâte ori va găsi trebuincios, îi va convoca în ședință extraordinară. Cel mai în vârstă va prezida ședințele. Discuția va fi contradictorie, minoritatea va fi obligată să-și dea părerea în scris pe încheierea fiecărei ședințe.

Orice hârtie va eși din Eforie, va trebui să fie iscălită de cei trei Efori și minoritate, de va fi, să-și dea părerea, iar directorul să subscrie, căci, dacă vor lipsi aceste dispoziții, hârtia va fi considerată fără valoare. Niciodată, cât știu eu, nu s'au respectat aceste dispoziții. De multe ori Eforii au lucrat numai câte unul sau doi și foarte rare ori hârțile au fost contrasemnate de director.

Într'o administrație în care nu se ține socoteală de legi și regulamente, neapărat că se dă loc la nereguli, și înlesnesc pe funcționari să fie necorecți, și desigur că Eforia spitalelor, fiind astfel condusă, și funcționarii ei s'au putut deda la fapte reprobabile, iar în capul lor a fost Simion Mihălescu.

Guvernul de pe atunci, poate împins de persoane cari voiau să pescuiască în apă turbure, sau cu bună intențiune, a făcut legea Arendărilor proprietăților Statului, și prin urmare și ale Eforiei, în care se stipula că : dacă la o licitație va eși aceeaș cifră între vechiul arendaș și un alt concurent, să se prefere arendașul, cu condiția să dea 5 la sută peste cifra rezultată la licitație, fără a se mai ține o supra-licitație. Ce a făcut Simion Mihălescu ? S'a învoit cu vechii arendași și le-a prelungit contractele cu 5 la sută, fără a mai face licitație și cu aceasta a luat dela fiecare mită cât a putut mai mult.

Aceasta a fost cauza care a făcut, ca odată cu căderea guvernului Brătianu, să se prăbușească și **Panamaua** dela Eforia spitalelor.

Intre arendașii Eforiei era și Anton Filoti. Filoti era cumnat cu un prieten și coleg al meu, doctorul G. Constantinescu, din Buzău, și mulțumită acestor legături de prietenie. Filoti, de câte ori venea în Capitală, îl primeam la mine. Filoti era un om deștept și comunicativ. Cu ocazia uneia din venirile lui, l-am întrebat pentru ce a venit, și el mi-a spus că a venit să facă o afacere, adică să-și prelungească contractul încă pe cinci ani. L-am întrebat dacă i-a expirat contractul și mi-a spus că abia atunci intrase în arendă, și mi-a mai spus că afacerea se face prin Simion Mihălescu.

La p'ecare i-am spus să vină la dejun. Când a venit mi-a spus că afacerea se făcuse, dar că **nenea** Simion îi ceruse 15.000 (cincisprezece mii) lei **aur** și pe atunci agiul aurului era 18—19%. Plata să se facă în trei rate, câte **250 na-poleoni aur**. În ziua aceea s'a dus și i-a numărat prima rată.

Peste câtăva vreme a venit și i-a plătit a doua rată. La a treia rată a spus că-i dă numai o parte, iar pentru rest îi dă **poliță** (trată), și mai zicea c'ar vrea să-l încurce prin schimbul de scrisori că prea-i ceruse mult. Nu-mi reamintesc cum s'a descoperit această gravă afacere și s'a amparat justiția, dar Filoti a murit urgent, înainte ca justiția să ia lămuriri dela el. Intr'una din zile, m'am dus la gară să primesc pe prietenul meu, doctor Constantinescu; nevasta lui era deja în București. Când m'am întors acasă am găsit pe Alexandru Demetriad, un prieten din Buzău și un alt domn, pe al cărui nume îl uitasem, dar pe care îl cunoșteam din timpul studiilor dela Paris: era unul din frații Burada, procuror general la Curtea din București.

Burada m'a întrebat ce știam în afacerea Simion Mihălescu și Anton Filoti. Am răspuns că nu știam nimic și nu are decât să întrebe pe d-nul și d-na Constantinescu, cari erau cumnați cu Filoti. Constantinescu și nevasta lui au voit să se facă că nici ei nu știau nimic.

După insistențele procurorului au povestit tot ce știau.

Peste câteva zile am primit citație să mă prezint la Parchetul tribunalului de Ilfov. Acolo mi-a prețins jurământul legiuit, și-am spus tot ce știam.

Doamna Filoti, după moartea bărbatului, fiindu-i teamă, a aruncat în privată, la moșie, toate hârtiile relative la această afacere. Din întâmplare, în graba ce-a pus, o condică a căzut după scaunul privatei, unde a găsit-o justiția în percheziția ce-a făcut.

În acea condică Filoti își ținea contabilitatea și ratele de plată către Simion, erau trecute la date care corespundeau cu aceea ce-mi spusese mie. Cu ocazia procesului au fost mulți arendași cari au declarat că dăduse sume diferite și mult mai mari dar, neputând să probeze, justiția n'a luat în considerație numai potrivirea între ce știam eu și ce era trecut în condica lui Filoti, și a condamnat pe Simion Mihălescu la două luni închisoare la Văcărești.

Această afacere, îndestul de scabroasă, a cauzat prăbușirea unei administrații în care domnea arbitrarul, bunul plac și hojiile.

Beizadea Mitică Ghica credea că Eforia era proprietatea lui, pentru că un Ghica dăruise averea, de s'a fondat Epitropia Sf. Pantelimon, și ca atare, nu voia să primească nici o părere, ba încă se mai credea și a tot-știutor în toate. Între multe și chiar nenumărate afaceri scandaloase a fost și reconstrucția spitalului Colțea.

După lege toate planurile de construcții și schimbările ale spitalelor trebuiau examinate de colegiul format din medicii primari ai spitalelor. Când Eforia a hotărât să re-clădească spitalul Colțea, a convocat colegiul să le supună această părere.

Eu am dat părerea ca Eforia să publice că va da un premiu pentru cel mai bun proiect. Beizadea n'a primit. Am propus ca să se formeze o comisie de medici, care, împreună cu arhitectul Eforiei să studieze și să supună spre aprobarea Eforiei proiectul cel mai bun. Beizadea n'a acceptat și a pretins ca Colegiul să aprobe planurile așa cum le făcuse arhitectul. Din 28 medici primari, 27 au iscălit ca oile, eu am rămas singur de părere contra proiectului. Am cerut să-mi permită să spun părerea în scris și mi s'a refuzat.

A doua zi am primit adresă din partea Eforiei că : în interes de serviciu eram permutat la spitalul Colentina (se subînțelege ca pedeapsă). M'am dus la Eforie și am făcut un scandal așa de mare, încât chiar în același moment, am

cerut ca Eforia să revină și a și revenit de a revocat ordinul din ziua precedentă.

Pentru reconstrucția spitalului, s'a făcut o formalitate de licitație și, o lucrare așa de importantă, s'a dat unui zidar, lucrător cu ziua, pe patru lei. Devizul era de 480.000 de lei. S'a dărâmat spitalul cel vechiu, a dispărut tot materialul fără profit pentru Eforie, s'au făcut șanțurile pentru temelie și s'a hotărât ca să vină Eforul să pună temelia. În timpul nopții lucrătorii au umplut șanțurile cu moloz vechiu, cioburi de cărămidă și rămășițe de lemne putrede, și-au pus peste ele câte un rând de cărămidă cu var și dimineața așteptau toți la Eforie. Când a sosit Beizadeaua au început să strige: „Uraa, uraaa, să trăești Măria Ta!”

Beizadeaua a întrebat ce înseamnă acea manifestație? I s'a răspuns că ei au muncit toată noaptea ca să mulțumească pe Măria Sa. Beizadeaua s'a dus la Colțea, a văzut șanțurile astupate, le-a dat un *bravo* rincar și a plecat radios.

Ziarul „România” condus de Pake Protopopescu, arăta că spitalul se construia în cele mai rele condiții. Beizadeaua s'a supărat pe Pake și l-a invitat să meargă împreună la Colțea, spre a se încredința că nu era adevărat ce se spunea.

Zidăria frontonului se ridicase până la învelitoare, dintr'o fericită întâmplare, noaptea se dărâmasese totul până la temelie și, când s'a dus Pake cu Beizadeaua, au rămas mirați, dar Beizadea nu și-a pierdut curajul, și a susținut că asemenea lucruri se pot întâmpla orișicărui antreprenor și că se va reface la loc. Când a venit noua administrație a făcut anchetă și s'a găsit că spitalul avea temelie de 20—50—100 centimetri adâncime, iar în loc de 480 000 lei, cât fixase devizul, se cheltuise 1.480.000. Antreprenorul (omul de paie) a spus că el iscălea situațiile, dar nu știa cine primea banii dela Eforie.

Spitalul a crăpat în multe locuri dar, dacă n'a căzut, cauza este întinderea prea mare în suprafață.

Au fost dovedite cazuri în cari funcționari superiori ai Eforiei intraseră în combinație cu antreprenorul, formând asociații în toată regula comercială, pentru a exploata averile Eforiei.

Nimeni, absolut nimeni, nu îndrăznește să zică nimic.

pentru că în capul Eforiei erau boerii. Curtea de Compturi nu făcea nicio observație, pentru că era la mijloc proverbul: se spală mână pe mână și amândouă spală obrazul murdar.

Exploatarea pădurilor era una dintre cele mai bănoase, între care, scandalurile și hoțiile petrecute cu imensa pădure de la Morunglavu a rămas de pomenă.

Arendarea moșiilor era un capitol nesfârșit de fraude. Eforia aproape nu știa ce proprietăți avea.

Cea mai mare parte din moșii erau nemăsurate și la licitație se dădeau cu: **aproximativ atâtea pogoane**. Se plătea pentru 500 pogoane și în realitate erau, poate, mai multe mii. Dar prețurile! Mai cu seamă pentru favoriți erau cu totul ridicole (75 bani, 1.50 pogonul). Niște asemenea arendări scandaloase au dat loc la critici și la anchete, dintre cari unele au făcut epocă. Doamne, Dumnezeule, dacă ar face cineva o anchetă retrospectivă, s'ar dovedi lucruri și mai grave decât acelea pe cari eu, pe scurt, le-am enunțat, în aceste câteva rânduri.

Simion Mihălescu a venit la Eforie cu ocazia descoperirii marelui hoții ce se făcuse cu exploatarea pădurei Morunglavu, pentru a potoli ancheta judiciară ce ordonase partidul dela putere. Beizadeaua era unul dintre puternicii membri ai partidului Conservator și șef suprem al bătaușilor, și astfel trebuia să fie zdrobit, iar Simion a fost pus să păzească averea Spitalelor ca și cum ar fi pus lupul să păzească oile.

Las acumă Eforia veche, cu păcatele ei, și să venim la **păcatele** celei noi.

Lascar Catargiu, ministru de Interne, primind demisia de Efor a Beizadelei, trebuia să numească alți Efori. După un obicei învechit, credința își făcuse loc, că la Eforie, trebuia să fie numit Efor, dintre membrii familiilor Ghica și Cantacuzino, pentru a respecta memoria donatorilor, cu toate că aceasta nu era obligator, ba din contra, Mihail Cantacuzino, în actul de fundația Epitropiei Colțea, a spus că urmașilor lui, prin urmare membri familiilor următoare, să le fie absolut interzis să se amestice în această administrație.

Lascar Catargiu m'a chemat la Consiliul de miniștri și mi-a propus să mă numească Director general al Serviciului

Sanitar, care era vacant. Am răspuns că nu primesc, pentru că nu cunoșteam administrarea și nu mă simțeam în stare a face mai mult decât alții.

Ministrul mi-a reproșat că eu nu voiesc să le dau niciun concurs. Pentru a nu mă arăta recalitrant, am spus că, dacă credea că avea nevoie și de serviciul meu, primesc la Eforia Spitalelor, a cărei administrație o cunoșteam pe de rost, pentru că eram medic de peste 20 de ani.

Lascar Catargiu a primit propunerea mea și a făcut numirea astfel: Alexandru Ghica, Nicolae Blaremburg (două veri primari) și eu. Cunoșteam foarte puțin pe Alexandru Ghica, cunoșteam din reputația, uzurpată, pe Nicolae Blaremburg și din activitatea lui politică.

I înă atunci Blaremburg nu avusese ocazia să probeze cece susținea prin vorbe și prin scrieri. Ne-am constituit. Dela început Blaremburg a voit să-și dea arama pe față.

Cu toate că era mai tânăr decât Ghica, l-a rugat pe acesta să-i cedeze președinția ședințelor; luându-și dela sine numele de **Prim Efor**, denumire neprevăzută în nicio lege din țară și mai puțin în legea specială de organizare a Eforiei Spitalelor. Cu toate că am înțeles că miroase ceva rău, dar mi-am zis că este numai o grandomanie. Blaremburg făcea o paradă de cinste și arăta o înverșunare îndrăcită contra administrațiilor trecute și a partidului căzut dela putere. El a propus să facem o anchetă scrupuloasă contra vechei Eforii, să atacăm toate contractele vechi și mai cu seamă pe cele de arendarea moșiilor, prelungite ilegal de Simion Mihălescu. Aveam încă încredere în cinstea lui și i-am spus că, el fiind cunoscător de legi, îl rugăm să le studieze și numai în cazurile în care va vedea că Eforia are șansă de câștig, să le atacăm. În timpul acela a început și o goană contra vechilor funcționari și să facă numiri de persoane cunoscute lui. Intre acestea a numit pe un tânăr **Orațiu Alexandrescu**, la biroul pentru ordonanțarea mandatelor. Acest tânăr avea aerul de un desmățat, fără nicio avere, avea birjă cu luna, pe cel dintâiu muscal, venea și pleca cu Eforul Blaremburg, ținându-se cu mâinile pe după gât. La ședințe ne spunea de câte un arendaș, că avem să-l sdrobim, atâta dreptate avea Eforia contra lui. Peste puțin timp ne spunea că mai studiat dosarul, și că nu prea avem dreptate, și așa urma dosar după dosar.

Intr'una din zile mă întâlnește un prieten, arendaș al Eforiei, și mă întreabă dacă eu aveam cunoștință de ce se petrece cu afacerea contractelor de arendaș.

Am spus că Blaremburg, ca om de legi, le studiază și vom vedea ce este de făcut. La aceasta el mi-a răspuns că **Orațiu le studia la tocmeală, cine da mai mult, după importanța sumei prevăzută în contract...** Am comunicat afacerea colegului Ghica, și el mi-a spus că pe câte vreme este Nicolache Blaremburg la mijloc, să n'am nici o teamă, pentru că este sigur că afacerea se petrece în mod cinstit.

Director a fost numit un domn. **Ion Leș Slătineanu**, care numai pentru această funcție n'avea calitățile cerute. Blaremburg făcea nimiri de intendenți, subintendenți, portari, etc., Ghica iscălea și mă majora și, numai când vroia să scot eu castanele din foc, ca să le mănânce el, îmi propunea să iscălesc, iar când a văzut că nu le aprobam totul orbește, a început o campanie de intrigi contra mea. Blaremburg era un mare șiret, intrigant și lingușitor, când avea trebuință. Prin intermediul Generalului Candiano, aghiotantul Regelui, căuta prin toate mijloacele să-și facă mână bună la Palat, el care îl criticase prin ziarul **Tara**, ce conducea cu Aristide Pascal, îl făcea pe Rege că era un **Schylok** încoronat. Pentru cea mai mică reparație la stabilimentele dela Sinaia, cerea avizul Regelui. În prima zi când a intrat în Eforie, a cumpărat portretele Regelui, al Reginei, al Prințului Ferdinand, și Principesei Maria, iar între noi, când venea vorba despre vreo afacere care îl privea, îi insulta cu vorbe triviale.

Prin intențenții ce numise au început să iasă la iveală nereguli și furtișaguri, din ce în ce mai mari.

Intendentul de la Colțea făcea compturi de lucrări de zeci de mii de lei, contrar legii de contabilitate și i se aprobau; făcea compturi chiar în dublu și triplu exemplar, pentru aceiași furnitură, care de multe ori era fictivă. Când am cerut anchetă contra intendentului, Blaremburg i-a făcut o apărare pe două coale.

Intr'una din zile, s'a prezentat în fața noastră cu un ciocan, spunându-ne, că noaptea fusese o furtună care a dărâmat ciocanul de pe frontonul spitalului, și ceasornicul și ciocanul l-a găsit în curte. I-a dat ordin să cheme un ceasornicar, să facă referat cât costă reparația.

În mai puțin de jumătate de oră, a găsit ceasornicar, a făcut referat, s'a aprobat, s'a iscălit mandatul de 248 lei, și i-a încasat cu act justificativ, făcut tot de intendent. Peste câteva zile, mecanicul spitalului m'a întrebat dacă știam cât s'a plătit pentru reparația ceasornicului, căci el o făcuse și costase doi lei: un leu arcul care fiind ruginit, se rupsesese, și un leu dăduse unui servitor să-i țină scara, iar culmea ridicolului era, că nici chiar cei doi lei nu îi dăduse.

În apropiere de spitalul Colțea, era un cârciumar, Vasile Cârnu, pe care mai de mult îl avusesem servitor în sala de autopsie a spitalului. Vasile avea un vin bun, mai cu seamă o tămâioasă neagră, din care cumpăram, oridecâteori aveam prieteni la masă. Vasile era și furnisorul spitalelor. Eforia a publicat licitație pentru furnitura vinului la spitale. În ziua licitației au venit mai mulți comercianți cu probe de vin. Un farmacist făcea analiza instantanee pentru a constata calitățile fizice și chimice ale probelor. Cârnu a dat o probă care s'a constatat că era excelentă cu 12% alcool. L'am întrebat dacă are mult din acel vin și mi-a răspuns că mai avea ca 25.000 decalitri. „Vinde-mi și mie 15—20 decalitri cu prețul care a rezultat din licitație (6.50 decalitrul)”. — „Vă dau negreșit”.

După ce s'a terminat formalitățile, vine lângă mine și încet îmi spune că-mi dă, dar cu 250 lei decalitrul, pentru că proba a fost **Vin de Rhin, Iohannisberg**. — „Cum se poate măi Vasile, cum crezi tu că are să-ți mergă?” — Nu-mi pasă, numai boerul să trăiască. Ce crezi d-ta c'am să dau așa vin, doar nu sunt nebun, dau eu de cel dela Filaret, care mă costă 2 lei vadra.

În contractul cu predarea vinului se puseseră condiții foarte severe. Când Cârnu a început să predea vin, toți medicii au protestat. Am rugat pe doctorul Fiala să se ducă la spitalul Colentina să ancheteze.

Fiala a făcut un raport foarte defavorabil. Blaremburg s'a supărat, și a certat pe Fiala, acesta a demisionat, iar Blaremburg a făcut un jurnal pe care l-a iscălit el și Ghica, prin care își lua dreptul ca numai el să ancheteze calitatea vinului (vezi, avea dreptate Cârnu că nu-i va păsa cât va trăi boerul).

Odată aveam invitați la masă și am cerut Cârnelui

să-mi vândă doi litri tămâioasă neagră (costa doi lei litrul), a spus că nu mai avea, căci îl luase boerul tot. — „Și cu cât l'a plătit măi Vasile?” — „Cu cât a vrut boerul”.

Eforia a publicat licitația pentru aprovizionarea autorităților și spitalelor dependente de Eforie, cu lemne pentru încălzit. Mai mulți comercianți de lemne pentru foc au depus în curtea Eforiei stânjenii de probă. În ziua hotărâtă pentru licitație, am examinat stânjenii, între cari era unul extrem de bun, cu 74 lei stânjenul cubic, iar unul de crăci, așezate prost încât partea dinapoi avea înălțimea de un metru, prețul 54. Pentrucă eram sigur că nici un furnisor nu se ține de vorbă să dea lemnele conform modelului, și pentru a nu da loc la discuții la predare, am propus colegilor ca, pe lângă calitatea fizică să ia lemnele și cu greutate, cântărindu-se din toată suma stânjenilor unul sau doi, după cum va găsi comisia de recepție cu cale, având de tip greutatea stânjenului predat ca model.

Stânjenul cel bun cântărea 4.800 kilograme, cel prost 1.498.

Făcând socoteala am găsit că stânjenul cel mai scump, devenea **mult mai efin** ca cel prost, și așa fiind, am acceptat pe cele mai bune. După ce-am hotărât definitiv, am propus concurentului să lase mai efin. El mi-a spus că, fiind pentru bo'navi, și dacă luăm toată suma de trei mii stânjeni, cât ne trebuia, dela el, lasă 4 lei la fiecare stânjen.

S'a făcut jurnalul, l-am iscălit, și a rămas să facă contractul.

A doua zi, când am plecat dela Eforie, am văzut că un domn se ține după mine pe stradă, și l-am întrebat ce dorește? El mi-a spus că lucrurile s'au schimbat, pentrucă Eforia hotărâse să ia lemnele cele proaste. Când m'am dus la Eforie, am întrebat pe contabil ce era cu chestiunea lemnelor. El mi-a spus că după plecarea mea, **boerii** au făcut **cum era mai bine**, au rupt jurnalul, au făcut altul, acceptând lemnele cele proaste.

Peste câteva zile a apărut în ziarul „Voința Națională”, un articol intitulat: „**Hoțiile dela Eforia Spitalelor**”. Articolul a fost dat de un prieten, fost funcționar superior, dintre cei demisionați cu ocazia scandalului Simion Mihălescu, și cu scopul ca să zgândăre afacerile.

În acel articol se zicea :

Domnul Efor Severcașu a vândut Eforiei putregaiurile dela moșia sa, etc.

La acest articol tendențios, am răspuns în ziarul „România”, prin care mă felicitam că am trăit să văd presa liberă, ca să poată controla faptele cetățenilor, și-am mulțumit și „Voinței Naționale” că m'a deșteptat și-i declaram că renunțam la plata lemnelor, iar drept recunoștință, **dăruiam proprietatea** Onor. redacției a „Voinței Naționale” și prin urmare, o invitam să se ducă să ia moșia în primire.

Era vorba să facem proiectul de buget anual ; Blaremburg mi-a spus să mă duc seara la dânsul. — Vine și Ghica ? am întrebat. — Alexandru este un prost, nu avem trebuință de el căci, ce-i zic eu face, prin urmare are să iscălească proiectul fără să cerceteze, și așa nu-l mai chem și pe el.

A doua seară m'am dus la ora 9, după cum convenisem. Am sunat, a venit feciorul, m'a condus în salon și mi-a spus că, **Măria Sa**, era la masă. Auzeam mare sgomot și din când în când mai multe voci strigând : **Uraaa, să trăiască Măria Sa**. Peste câteva minute își face apariția frumoasa Paulina, nevasta lui Blaremburg, mă ia la braț, și mă invită să merg în sala de mâncare să închinăm un pahar de vin. S'au deschis ușile, și la brațul Paulinei, am intrat, am salutat și Paulina m'a așezat la dreapta ei, Blaremburg mi-a turnat în pahar un vin negru, era o tămâioasă sublimă. Blaremburg îmi spunea că vinul se numește Paulina, după numele nevastei sale. Indată a început să mă muncească ideea, că eu mai băusem din acel vin, și numai după multă frământare mi-am reamintit că tămâioasa era dela Cârnu, pe care o luase boerul. Ar putea cineva să-și închipuie cine erau mosafirii **Măriei Sale** ? Cred că nu ; ei bine să-i spun : erau intendenții de spitale, subintendenți și **portarul** dela spitalul de copii. Proiectul de buget s'a făcut altădată.

Blaremburg s'a hotărât să dea o lovitură mare de tot. — „Să facem un împrumut de **cinci milioane lei**, pentru îmbunătățirea spitalelor”. Am spus că convin la acest împrumut, cu condiția să facem întâi cadastrul moșiilor, ca să știm care este averea Eforiei, să reparăm conacele, bisericile și școalele la moșii, ca să mărim venitul, și ce va rămâne să facem și la spitale îmbunătățiri.

S'a admis părerea mea, s'a făcut jurnal, s'a alcătuit motivarea împrumutului, am iscălit, totul rămânând să-l prezentăm Ministrului, ca să ceară aprobarea Parlamentului.

Peste câteva zile mi-a spus contabilul că boerii au rupt tot ce făcusem, că au alcătuit alt jurnal, alt proiect și alte motive.

M'am dus la Minister, am comunicat Ministrului ce se făcuse, și mi-a spus că fără iscălitura mea nu aprobă nimic. Când s'a prezentat Blaremburg cu hârtiile la Ministru Catargiu, l-a întrebat că eu de ce nu eram iscălit, și Blaremburg i-a spus că nu-l aprobam. Catargiu i-a cerut că, dacă eu sunt în minoritate, trebuie să-mi dau părerea în scris, dar trebuie să subscriu, căci așa zice legea. Blaremburg nu mi-a mai vorbit, și împrumutul nu s'a făcut.

Intr'una din ședința mi-a prezentat, prin surprindere, un jurnal scris de el, și iscălit de amândoi verii.

În acel jurnal se zicea : „Hotărîm ca colegul nostru N. Blaremburg să se ducă în Europa să viziteze spitalele, ca să aducem și noi îmbunătățiri spitalelor noastre; va lua cu domnia sa două persoane competente. La plecare i se va ordona suma de 15.000 lei aur și oridecâte ori va cere comptabilitatea să-i ordonanzeze sumele necesare”.

Am refuzat să subscriu, și a plecat colegul Blaremburg, delegat de colegul Blaremburg.

A luat cu dânsul pe un medic și pe arhitectul Gale-ron. A telegrafiat la Petersburg că vine N. Blaremburg, primul efor. Acolo se zicea că i s'a făcut o primire princiară, poate că în telegramă să-și fi dat titlul de Prinț. Dela Petersburg a ajuns la Paris, și acolo a cumpărat 500 paturi de un tuciu ordinar, cari fuseseră refuzate de Ministerul de război francez, și cari, până să ajungă la București s'au frânt mai toate. (declarația lui Blaremburg în jurnal, când s'a întors).

Cumpărătoarea a fost pe 85 de lei bucata, pe câtă vreme noi, aici, făcusem paturi și somiere de fier, cu 32 lei bucata. A cumpărat de șase ori instrumentele dintr'un catalog al fabricii, așa încât a dat pe la spitale până și instrumente veterinare. Culmea ridicolului, a cumpărat niște turle de fier, cari serviseră pe un pavilion japonez, la Expoziția de la 1867 din Paris, pe prețul de 70.000 franci, pentru a se pune

pe biserica din Sinaia, pe care hotărîsem s'o prefacem. Acele turla eu fost mult timp într'un șopron la Sinaia, și m'aș mira dacă nu vor mai fi și acum ceva rămășițe din ele.

Când s'a întors din acest voiaj a anunțat pe toți acoliții lui că în cutare zi sosește, și-i este așa dor de toți prietenii, încât ar voi să-i vadă la gară, să se bucure. Se înțelege, ca să nu cadă în urgia lui, s'a dus tot personalul spitalelor și i-a făcut un halai **Măriei Sale**, încât s'a dus pomina.

A venit la Sinaia și ne-a convocat la vila lui Ghica, să ne spună ce-a făcut. Acolo ne-a prezentat un jurnal scris tot de el, în care zicea să aprobăm, tot ce făcuse. A refuzat și Ghica, am refuzat și eu, și a aprobat singur, spunând : **Aprobăm totul ce-a cumpărat colegul nostru Nicolae Blaremburg**. Subscris, Nicolae Blaremburg.

A fost nevoie a se face niște lucrări la spitalul Colentina, acestea costau 55.000 lei. Antreprenor era Axerio. De obicei, în toate contractele se zicea : Antreprenorul este obligat a face și în plus și în minus, după cererea arhitectului. Eu vedeam că cu această dispoziție se întindeau lucrurile așa încât plusurile erau totdeauna mai mari decât lucrarea contractată și, speriat de asemenea neorândueli, am cerut ca în contractul cu Axerio plusurile să se facă numai după dispoziția dată în scris și iscălită de toți Eforii, contra-semnată de Director. S'a trecut în contract așa cum ceream eu. Când Axerio a început lucrarea, Blaremburg cerea să se facă, să se desfacă, așa încât surplusul rezultat din zidire, dărâmare și iar zidire, se urca peste cifra prevăzută în contract. Nici Ghica, nici eu n'am aprobat. Cu această ocazie s'a certat cu Ghica, acuzându-l că a pus pe Axerio de a făcut reparații la fostul palat al lui Grigore Ghica-Vodă, aproape de biserica Plumbuita.

Din neînțelegerea dintre noi ne-am certat, așa că n'am mai lucrat împreună.

Lucrurile cumpărate de Blaremburg la Paris, trebuiau plătite. Ministrul francez a intervenit, și Ministrul de Interne a dat ordin ca plata s'o ordonanțeze Directorul Ion Lenș-Slătineanu.

Catargiu văzând anarhia de la Eforie, a făcut o anchetă foarte minuțioasă, a găsit că Blaremburg nu mai poate rămâne la Eforie și a cerut lui Ghica și mie să demisionăm, să

descomplexăm, ca să poată să depărteze pe Blaremburg, pe urmă ne va numi din nou. Ghica a demisionat, iar eu am spus că Blaremburg este **ciocoiu** și pot să fiu tras pe sfoară, și prin urmare voesc să ies de gât cu el. Catargiu mi-a spus că în cazul acesta nu mă mai numește.

— Să nu mă mai numești, d-le Ministru, dar nici pe el să nu-l lași acolo.

Ministrul a făcut decret, ne-a înlocuit, și pe Ghica l-a reintegrat.

Neregulile și hoțiile făcute la Eforie, pe timpul cât am lucrat acolo, au fost atât de multe încât s'ar putea să se scrie volume.

Poate ca să fie cineva dintre cititori să-mi reproșeze că de ce n'am denunțat asemenea fapte.

Răspund c'am spus totdeauna Miniștrilor de Interne, și mi se răspundea că motive politice îi silesc să nu ia nici o măsură. Generalul Manu, care venise Ministru de Interne, m'a întrebat: că eu nu știam că el era militar strateg, și prin urmare îi place să aibă inamicul închis în cetate? și că eu să n'am nicio frică, că nu se prăpădește Eforia cu ce face Blaremburg!

Am întrebat odată pe Iorgu Lahovari, președintele Curții de Conturi, dacă avea cunoștință de neregulile ce se petreceau la Eforia Spitalelor, și dacă compturile sunt totdeauna în conformitate cu legea. El mi-a răspuns că se primeau la Curte, dosarele Eforiei, legate cu sfoară. Curtea de Conturi face încheere că totul este în regulă și, le pune în rafturi.

— Ce vrei, d-le Severeanu? D-ta nu știi că, Blaremburg este văr cu Ghica și rudă cu toți ciocoi? Vrei să-mi ridic toată boerimea în capul meu? Lasă, că Eforia Spitalelor nu va pieri!

§ 18

PROFESORII MEI DIN TURNU-SEVERIN

Pentru recunoștința ce datoresc profesorilor mei din școala dela Turnu-Severin, trebuie să-i împrăpățez în memoria aceloră cari vor mai trăi, dintre foștii lor școlari.

La anul 1853, luna Iunie, s'a mutat **Ocârmuirea** (Prefectura) dela Cerneți cu toate autoritățile, la Turnu-Severin; până atunci Cernețul fusese capitala județului Mehedinți). Cu acea ocazie s'a înființat și prima școală primară, întreținută cu cheltuiala Eforiei școalelor (pe atunci nu era Minister al Instrucției Publice). Profesori au fost numiți: Take Frumușanu pentru cl. III, originar din Tg.-Jiului și Ion G. Ruptureanu cl. I și II, originar din satul Ruptura.

Amândoi terminaseră cele IV clase ale Gimnaziului Sf. Sava (clase de umanioară).

Școlerii, cum îi numea Ruptureanu, veniseră cu câteva clase făcute la școala de la Cerneți; așa că s'au format: clasa I și II, profesor Ruptureanu și clasa III, Take Frumușanu.

Atunci m'a dus și pe mine la școală. Peste câteva zile, Frumușanu a fost permutat la Tg.-Jiu, Ruptureanu a fost permutat la clasa III și a IV, iar pentru clasele I și II a fost numit G. Băileanu.

Anul școlar 1853 a început tot cu doi profesori.

Când m'am dus la școală, am dat de o lume cu totul necunoscută pentru mine: erau boeri, mulți copii, erau de cei îmbrăcați nemțește, erau și copii de țărani. Mirarea mi-a fost foarte mare, când am văzut că erau și cocoane care învățau carte. Doamne, ce minune că vedeam cucoanele la un loc cu băeții!

Intre copii, era unul mai alergător, mai vorbitor și domnul Ioniță îi zicea totdeauna: măi, Dumitre, adu-mi bastonul și pălăria și băiatul spunea: acu, domnule Ioniță.

Școala era instalată în etajul de sus; erau patru camere, una pentru cl. I și a II, una clasa III și a IV, iar două camere mici, pentru locuirea profesorilor.

Domnul Ioniță (Ruptureanu), m'a așezat în banca I-a, alături de alții și ne-a arătat cum să facem literile cu degetele în aer și ne spunea că așa se învăța la nemți.

Nu a ținut mult timp acest fel de învățătură și ne-a adus o **bangă** cu șghiab plin cu nisip și d-nul Ioniță făcea literile cu tibișirul pe tablă, iar Ședatorul netezea nisipul și ne striga : degetul pe bangă, ochii la tablă și faceți pe A. Până să învățăm a face pe A, era vai de capul nostru, pe câți îi plesnea Ședatorul cu linia peste degete și pe câți îi urechea profesorul, ba încă d-nul Ioniță mai da și cu nuiaua de răchită pe unde îi venea și nu se uita unde lovea.

Cu chiu cu vai, am început să facem literile pe nisip, dar nu prea le țineam minte și mai înjuram pe cel care a mai născocit și învățătura aia. Am început să învățăm literile, câte una pe carte, apoi câte două litere alături, ba mai multe ca să începem a face vorba. Doamne ! ce greu era. Silabiseam un fel și spuneam alt ceva.

Mai plângeam, mai mă dam cu capul de păreți, mai înjuram pe cel care a făcut afurisita aia de carte și tot nu țineam minte să spun și eu ca Ședatorul.

Cu mare greutate să înveți carte, cu greu intră în capul copiilor, dar însfârșit, haidi, haidi, am cam început a lua din loc; mai cu dorul de a învăța, mai de frica nuelelor de răchită, pentru că profesorul Ruptureanu nu glumea și bătea de mama focului.

Adevărul este că Domnul, Ioniță, în hatârul fratelui meu, m'a luat tot cu binele și nu m'a bătut niciodată.

Cum am învățat cele patru clase, am scris altă dată. Să vorbesc acum de caracterele speciale ale celor doi profesori, pentru memoria căroră am toată recunoștința ce le datoresc, căci mi-au dat primele noțiuni, cari mi-au servit pentru continuarea studiilor, ca să pot și eu fi de folos, altora și mie.

Ion G. Ruptureanu

Prmiul meu profesor a fost regretatul, Domnul Ioniță, cum îi ziceam și noi școlarii și cum îl numeau toți la Turnu-Severin. Era de observat că la T.-Severin, societatea de acolo avea un langaj special în numirea persoanelor, așa; când era vorba de un bărbat mai de seamă, boerii, cum îl considerau cei cari îl cunoșteau și îl numeau după numele de botez, punând înainte epitetul de : **Coconul** ; așa, când

vroiau să vorbească de Grigore Miculescu, era destul să zică : văzui pe Coconu Grigorie și toți știaua că era vorba de Grigore Miculescu și așa când era vorba de Pană Gărdăreanu, Costache Kârjeu, Tomița Iupceanu, etc. Pentru femei se adoptase altă denumire, pe ele le numeau după numele

Ion G. Ruptureanu
Profesor la T. Severin

de familie, așa se zicea : Miculeasca, Gărdăreanca, Cernăteasca, Băileanca, etc.

Pentru Ruptureanu aveam toți o singură denumire de : Domnul Ioniță.

Tot asemenea la Severin și pentru punctele cardinale, aveau numele lor proprii, așa pe acolo, când voiau să zică Nordul, ziceau în deal, sudul, în vale, răsăritul, la vale și apusul, la deal.

Când vroia să trimită spunea : dute la vale și spune Băilencii să vină deseară în vale, la grădină. Și așa, când trimitea și la alte cucoane.

Ruptureanu era originar din satul Ruptura, plasa Motru de jos, districtul Mehedinți, fiu de țaran.

Ruptureanu și-a făcut învățământul în Gimnaziul Sf. Sava, în București, pentru că el vorbea câteodată de pro-

fesorii Gimnaziului și de alte persoane de prin București, de unde puteam deduce că acolo a făcut cele patru clase de **umanioară**.

Ruptureanu era original, forma un tip special al lui. Avea portul lui, gătirea, vorba și mersul lui particular.

Când mergea Ruptureanu pe stradă, călca apăsător și rar, cu tălpile lui late și picioarele noduroase, cu jobenul lui, și ori și cine îl vedea striga : Uite domnu Ioniță, iar școlarii șopteau și ei : uite domnu Ioniță, luați-vă căciula mă băeți, că e domnu Ioniță.

Domnu Ioniță își îngrijea foarte mult **toaleta**, își netezea părul lins pe tâmple, netezea mereu barbișonul, își răsucea mustața pe buză și Dumitru sta la spate și îl admira pe d-nul Ioniță, că se dichisea mult în fața oglinzei, mai fluera, mai povestea câte ceva lui Dumitru, avea și un cântec particular, ca să-și aducă aminte de dragoste și începea :

*Bate vântul sălcile
Să pornească șeicile.
Să pornească șaica mea,
La Marița văduva,
Că mă iubeam cu ea.*

Mai fredona și o arie dintr'o operă necunoscută, și lui Dumitru îi spunea că era Briganzii de Schiller și, când era gata striga : Dumitre, pălăria și bastonul ! și pleca pe pe stradă. Cu toate că Ruptureanu se dichisea mult, nimeni nu i-a cunoscut nici odată vre-o intrigă amoroasă. În fine a dat Dumnezeu că s'a răspândit vorba cum, că Domnu Ioniță se însoară. Vis-à-vis de școală, un boer, Ioniță Isvoranu, și-a clădit o casă. El avea un fiu în școală, dar avea și o fată, cu un defect de vedere din naștere, se uita cruciș și cum nu prea erau tineri să o placă, s'a propus lui Ruptureanu, deși cam bătrân, mireasa cu toate că era cam chioambă, nunta s'a făcut ; Ruptureanu a intrat în neamul boeresc și cu nevasta, a luat și moșie.

Înainte de a se însura și a deveni proprietar de moșie, Ruptureanu vorbea des despre **Țăranii robi**, și că ar fi trebuit să li se dea și lor un petec de pământ, care să fie al lor și să-i scape de a mai face **clacă** la boeri.

După ce s'a făcut și el boer cu moșie și se vorbea de împământarea sătenilor, Domnu Ioniță s'a schimbat ; el

spunea : auzi dumneata ca să-mi ia moșia mea, să o dea țăranilor, da' unde s'a mai pomenit o nedreptate ca aceasta ?!

Ruptureanu nu avea nici un viciu rău, nici pentru el, nici pentru alții, era potolit, nu juca nici un joc, nici de distracție, nici de hazard, iar când se ducea și el la sărbători, baluri, pic-nicuri și simțea o mare plăcere că îmbrăca fracul lui cu nasturi de **metal galben**.

Domnul Ioniță era profesor bun, foarte conștiincios. La început, când era pentru cl. I și II, se supăra foarte rău, dacă școlarii nu înțelegeau și nu puteau învăța și atunci devenea furios și bătea, bătea rău de tot, da cu mănunchiul de nuele, și nu se uita pe unde lovea. Se vede că a fost cunoscut de vre-o autoritate, căci mai pe urmă s'a mai potolit și nu mai bătea așa cu furie.

El avea totdeauna un obicei al lui, el ne spunea: Măi băeți, uite trece luna și ce are să zică revizorul că luăm leafa de geaba. Acum s'a schimbat dictonul și profesorii spun așa: Mă băeți, nu mai trece luna, este prea lungă, ca să ne luăm leafa mai repede.

Alte timpuri, alte moravuri.

G. Băileanu

Nu au trecut multe zile și ni s'a spus că **Frumușeanu** era permutat la Tg.-Jiu, Ruptureanu trecut la cl. III și a IV și în locul lui se aștepta să sosească G. Băileanu.

Când Ruptureanu ne-a anunțat că cu vaporul sosește noul nostru profesor, ne-am dus la port și din vapor s'a scoborât un tânăr, un fâsticos de băiețandru înjobenat, cu mustăcioară pe buze. El era frumos și surâdea frumos, era vesel și ne întreba pe fiecare, dacă ne părea bine că a venit. Fiecare din noi, copiii, care de care ne întreceam să luăm câte ceva din bagajurile profesorului, de altmintrelea ele erau și prea puține.

În ceea ce privește originea lui Băileanu a rămas un mister, căci nimeni nu a știut unde a fost născut, el nu a vorbit nici odată de părinții și rudele lui și nici alt cineva nu a venit să întrebe de el, nici el nu s'a dus nici odată să-și vadă rudele. Băileanu părea a fi cineva mai deosebit, pentru că arăta o educație aleasă, el era cuviincios, nu înjura, nu

era mojie, nu drăcuia, iar cu școlarii se purta bine, numai câte odată puneă pe câte unul în genunchi, îl ținea în piciorare, da cu linia la palmă și-l lua de urechi, atunci când copiii nu învățau sau făceau nebunii rele. El stăruia foarte mult, ca copiii să învețe carte.

Băileanu era făcut să fie curtezan, dar la Severin era lume foarte puțină și se cunoșteau mai toți între ei, pe lângă aceasta era încă și obiceiul oriental, că femeile erau și puține și care erau, nu erau libere ca astăzi. În tot Severinul erau numai trei tineri mai aleși: Popovici, inginerul orașului; Băileanu și Iancu Boșoreanu, frumoși, eleganți și numai ei făceau furori. Cum în Severin nu era loc de joc pentru curtezani, ei se duceau la Cerneți pe jos sau călări căci acolo erau câteva **Demoazele**, pe care nu avea cine să le curteze, și când cei trei flăcăi, treceau pe strada **Mare** (una era), toată lumea rămânea extaziată că au venit curtezanii. Femeile bătrâne, de necaz, îi numeau: cei trei crai, iar **Demoazelele** le strigau: **Voilà les trois gandins!** Erau foarte puține și ele, vre-o patru-cinci, atâta tot.

Băileanu a fost odată nedrept cu mine, pentru că a protejat pe un băiat de popă, căruia i-a dat premiul întâi eu cunună, și numai după **rugăciunile popei** a fost premiat I. Popescu fusese un școlar bun, dar n'a venit la școală de la vacanța Paștilor până la Sf. Petru, a venit însă după ce s'a făcut clasificarea. Eu însă eram clasificat ca să am premiul întâi cu cunună. Cu toate acestea păstrez toată recunoștința regretatului meu profesor.

Neavând nici o cunoștință despre trecutul profesorului **G. Băileanu**, am scris fiului său, **D-l Magnus Băileanu la Turnu-Severin**, să-mi trimită ceva notițe și el a fost așa de gentil și mi-a trimis scrisoarea următoare:

T.-Severin, Decembrie, 1928

Mult stimat domnule doctor,

N'am primit promisa Dumitale scrisoare, dar am primit cartă poștală.

Mă grăbesc a răspunde: tata, probabil, s'a născut la 1830. a încetat din viață la 1888.

El, încă tânăr (circa 18 ani) a luat parte activă în pre-

gătirea Revoluției de la 1848, făcând propagandă, tocmai prin Buzău, împreună cu bătrânul Caloianu.

Mai târziu, probabil la 1853, iarăși făcu propagandă contra Rușilor.

Este prins, dus înaintea unui general rus, acesta îl apucă de barbison și-i zice : „Barbison à la Napoleon f... m... în... c... !”

II. A scris foarte mult proză, dar mai ales versuri, publicate în „Curierul de Ambe Sexe” și altele, sub direcția lui I. Heliade-Rădulescu, cu care a întreținut relațiuni cordiale. D-ra Karkaleki, înainte de război, adunase publicațiile lui și își pregătea un studiu critic asupra lor, drept teză de doctorat. Din nefericire d-ra a murit mai înainte de a-și publica lucrarea.

III. Făcuse, ca elev, toate studiile superioare din țară, din timpul său. Știa **latinește** foarte bine (gramatica de care s'a servit el o am și azi); **știa foarte bine franțuzește**; citise mai toți clasicii francezi (din care am de la el până azi mai multe opere); știa **nemțește**, tradusese din Lessing, între altele „Bețivul și moartea”.

IV. Era un înfocat susținător al „Școalei latiniste”, pe care abia în ultimul timp, începuse să o temporeze.

V. Știa pedagogia, etc., și în școală își punea tot sufletul pentru a lumina și întări patriotismul. Școlarii săi s'au distins pretutindeni. A luptat mult pentru a stârpi papagalismul. Căuta înțelesul celor învățate și morala.

Era extraordinar de conștiincios punctual. N'a lipsit nici odată dela școală. Căuta să formeze voința și caracterul elevilor. Li recompensa pe cei ce îi constata că au o personalitate.

VI. Pe cei mai merituoși școlari îi ajuta cu puținul ce avea, trimițându-i la învățătură mai superioară, în special la București, sau le dădea numai recomandățuni. Așa că mulți din acești școlari au ajuns, mai târziu, mari demnitari.

VII. A fost foarte bine apreciat de Minister și nu odată i s'a oferit Directoratul în Ministerul de Instrucție, în special de Tell bătrânul.

VIII. Avea relațiuni cu P. Poenaru. Mai târziu, cu Davilla, cu care era prieten, cu Exarcu, etc., etc.

IX. N'a urmărit onorurile și n'a voit nici odată, să se fotografieze... crezând în zădărnicia vieții omenești.

Scuză-mă, că îți scriu așa de repede și succint.
Îți mulțumesc din inimă pentru prea frumoasele Dumitale intențiuni.

Cu tot respectul și cu toată dragostea,

M. G. Băileanu

§ 19

DINASTIILE DIN SERBIA

Pentru că am cunoscut pe unii dintre membrii celor două Dinastii cari au domnit în Serbia și cum unii dintre ei au trăit pe la noi și s'au înrudit cu familii românești, cred nimerit să public câteva din amintirile mele.

Încă de pe timpul pe când Turcii stăpâneau asupra Serbiei, erau lupte continue între acei stăpânitori barbari și locuitorii oprimați ai acestei brave națiuni.

Dintre cei mai îndrăzneți luptători s'au făcut căpetenii (Voi-Vozi); ei conduceau pe luptătorii cari dau luptele, când pe față, când pe ascuns (guerila) contra Basbujucilor și mai târziu contra Ascherilor.

Pe când erau chiar în lupte crâncene, se întâmplau între Voevozi neînțelegeri în privința, ca cine să fie mai mare și de aceia a fost între ei o luptă pe viață și pe moarte. Dintre toți Voevozii s'au ales doi cari au fost și cei mai bravi: unul Kara-Gheorghe și al doilea a fost Miloș Obrenovici. După ce Turcia a dat jumătate de independență Serbiei, cel dintâiu care a reușit să ia puterea a fost Kara-Gheorghe. Din această cauză, al doilea, adică Miloș Obrenovici, a jurat răsbunare adversarului și tovarășului de luptă pentru dezrobirea neamului sârbesc. Miloș Obrenovici a organizat o conspirație și a asasinat pe Kara-Gheorghe și a ocupat tronul principatului sârbesc, persecutând pe toți urmașii Kara-Gheorghevicilor.

Pe tot timpul domniei lui Miloș, inamicii lui au rățăcit prin țări străine, dar nu au încetat a conspira contra lui Miloș și a urmașilor lui. Am cunoscut odată pe unul dintre

Kara-Gheorghevici; el a fost ginerele lui Maior Mișea, proprietar al moșiei Clejani! Pe tânărul Kara-Gheorghevici îl vedeam adesea fiindu-mi recomandat de colegul meu, Doctorul Zaharia Petrescu, care era medicul lui Maior Mișea. Kara-Gheorghevici era un tânăr elegant și manierat,

Mihail Obrenovici
Domnitorul Serbiei

dar, lucru curios, a fost că el nu era negricos la față ca să justifice cuvântul turcesc, Kara, care înseamnă: negru. Din când în când se scria prin ziare de conspirația Kara-Gheorghevici'or contra dinastiei Miloș Obrenovici. Dintre membrii familiei Miloș Obrenovici am văzut odată pe vapor pe bătrânul prinț Domnitor Miloș; eram pe un vapor pe Dunăre, el era foarte bătrân, suferind și orb, pentru că avea cataractă și venea în țară la noi, să-și caute sănătatea.

El a fost operat cu succes de Doctorul Fialla. Din cauză că a fost bătrân și suferind a abdicat în favorul fiului său Mihail (Miloș II). Conspirația îndârjită a Kara-Gheorghevicilor contra lui Mihail n'a încetat și odată, pe când acesta însoțit de o vară intimă și de aghiotanții lui se plimbau, o bandă a conspiratorilor ascunsă în grădina orașului Topci-

Maria Obrenovici
Născută Catargiu. Cumnata lui Mihail Obrenovici

der s'au repezit dintr'un stufiș și cu iataganele au măcelărit pe Prințul Mihail, pe femeea care îl însoțea și pe toți ceilalți. Spaima a fost îngrozitoare, dar cum familia Obrenovici a fost foarte iubită, toate autoritățile au proclamat îndată, de Domnitor pe tânărul copil, Milan Obrenovici și au urmărit și prins pe toți asasinii și i-au condamnat.

Cu aceasta a fost amânată revenirea la Domnie a Kara-Gheorghevicilor.

Pe când eram școlar, în școala de medicină, veneau pe la noi, doi tineri ofițeri din armata de cavalerie a noastră.

Ei erau doi ofițeri foarte manierați, eleganți și vorbeau

bine limba franceză; ei erau prieteni cu unii dintre cei mai în etate dintre noi. Noi cei mai tineri, nu-i cunoșteam și nici ei nu ne vorbeau. Unul dintre acei tineri era un Obrenovici, căruia îi ziceau toți: Prințul. Se spunea că era aghiotantul Caimacamului A. Ghica. Al doilea tânăr ofițer a fost un Odobescu. Amândoi tinerii ofițeri erau de o constituție foarte debilă așa încât, Odobescu a murit peste puțin timp, ofticos.

Tânărul ofițer, prințul Obrenovici s'a însurat cu una dintre cele mai frumoase fete, născută Catargiu; ea s'a numit Maria Obrenovici și a jucat un mare rol în evenimentele politice. Ea a fost mama lui Milan Obrenovici, mai târziu regele Serbiei.

Milan, fiind proclamat prinț Domnitor, la etatea de copil minor, s'a instituit o regență de trei persoane de mare importanță în Serbia, sub președinția lui Blaznawatz, fost ministru. Pe timpul minorității lui Milan, mama sa a rămas la Belgrad, pe lângă fiul său.

Când Milan a ajuns la etatea de 16 ani, ajutat de unele personaje importante, și-a luat majoratul și a devenit arbitrul situației și a numit miniștri, iar mama lui, cu voie, fără voie, a părăsit Serbia pentru totdeauna și s'a stabilit în România. Copilăria lui Milan, a fost foarte rău îngrijită, pentru că el a avut o viață foarte sbuciumată. Tatăl lui Milan, murise de mult ofticos, așa că Milan nu a fost mai ordonat ca tatăl său.

Milan s'a însurat cu Natalia Keșco, fata unui basarabean bogat, și a avut de fiu pe urmașul lui la tron, Alexandru. Acel Alexandru nu a avut o conduită ca moșul și tatăl lui. El s'a însurat cu o femeie, care nu se bucura mult la situația sa, așa că, și din cauza vieții zăpăcite a lui Alexandru și a însurătoarei lui cu Draga, s'a încheșat un menagiu foarte neplăcut poporului. Draga a predominat asupra soțului și a arogat prea mari drepturi în toate direcțiile, formându-și protejați și persecutați. Această stare de desmățare a produs o mare nemulțumire, mai cu seamă în rândurile armatei, care ajutată de către partizanii Kara-Gheorghevicilor, a făcut că peste șazeci de ofițeri superiori și inferiori au năvălit într-o noapte în palat pe când Alexandru cu Draga dormeau, și i-au măcelărit în chipul cel mai barbar, iar cadavrele lor au fost aruncate pe ferestrele palatului.

In aceeași noapte conspiratorii asasini au proclamat Rege pe Petru I Kara-Gheorghevici, care se afla la Geneva, și unde, o deputațiune s'a dus de i-au oferit Coroana Serbiei și l-au adus la Belgrad.

Cu asasinarea Regelui Alexandru Obrenovici, s'a stins Dinastia Obrenovicilor.

INCHEERE LA VOLUMUL II

În fine, cu vai cu chin, și cu voința lui Dumnezeu și amărăciunea mea, am ajuns la finele calvarului prin care am trecut.

Munca mea, pentru adunarea materialului, îngrijorarea pentru a găsi fondurile necesare, au fost cum au fost, dar când am intrat în ghiarele rapace ale tipografilor, a fost o adevărată nenorocire. La început, pentru volumul I, am fost victima unui tipograf, care mi l-a recomandat un prieten și care tipograf mi-a luat un preț fabulos. Prietenul ca om special în ale conducerii de imprimat, a luat angajamentul de a duce tipărirea la bun sfârșit. El a condus imprimarea în modul cel mai neglijent din care împrejurare a eșit cele șase prime coale, cu atâtea erori în cât cititorul îmi poate atribui mie, cu toate că prietenul trebuia să aibă răspunderea, — pentru că a fost plătit și material și moral, — a evita asemenea neplăceri pentru cititori. Tipograful neglija cu totul direcția imprimării și în cele din urmă a dat un faliment strașnic, cauzându-mi foarte multe pagube.

După recomandațiile altor prieteni, m'am adresat la un alt tipograf. Acesta a întrecut pe cel dintâiu, în laude, în neglijență, în minciuni și în rapacitate. Restul volumului I a eșit și mai defectuos ca începutul.

Pentru volumul al II-lea, m'am adresat singur, neîndemnat de nimeni, la tipografia „Voința” de sub direcțiunea d-lui C. Antonescu, str. Banului 3, unde am găsit ca diriginte al atelierelor pe tânărul Angelescu Ion, care cu toată buna-voință s'a pus la dispoziția mea și, amândoi împreună, am dus până la fine volumul II în condițiuni mult mai bune.

Afară de unele mici erori de schimbare de litere, cele mai principale, și erori de ortografie, sunt în paragraful care tratează despre **Moartea lui I. C. Brătianu**. Rog pe cititori a scuza aceasta și a face corijerile cuvenite.

Rămân acum în luptă cu nevoile inerente ce există de la autori la librari, cari, după ce cer scăzăminte considerabile, nu fac nici o reclamă și așteaptă ca autorii să le aducă de mână pe cumpărătorii amatori de cărți, și dacă le dai în depozit, riști adesea să nu te mai întâlnești nici cu cărțile, nici cu banii.

Profit de această ocazie a exprima recunoștința mea d-lui Alexandru Gălășescu, autorul importantului studiu „Din istoria spitalelor civile” dependinte de Eforia Spitalelor Civile din București, și d-lui dr. Gomoiu, pentru valoarea studiului „Din istoria medicinei române”.

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>		<u>Pag.</u>
Viața mea intimă	7	Moartea Regelui Ferdinand	86
Mari evenimente politice		Formarea Regentei	87
1848—1929	14	Proclamarea Regelui Mihai I	87
Comitetul unionist din Iași	19	Cum a murit Ion I. C. Brătianu	89
Alegerea îndoită a Domnitorului Ion Cuza	21	Din istoria veche a Moldovei și Valachiei	91
Lagăruj de la Florești	21	Familia Cantemir	91
Reamintiri de la detronarea lui Cuza	29	Familia Ghica	105
Campania militară din 1866	40	Familia Mavrocordat	110
Insurătoarea Prințului Carol cu Principesa Elisabetha de Wied	47	Familia Brâncoveanu	118
Moartea Principesei Maria	48	Cum se încoronau Domnitorii în trecut	122
Campania pentru neatarnare 1877—78	49	Din istoria veche a Moldovei	126
Moartea lui I. C. Brătianu	53	Cum s'au format Domniile străine în Moldova și Valahia	130
Vizita Impăratului Frantz Iosef la curtea noastră Regală	62	Inceputurile Medicinii	135
Vizita Regelui Carol la Curtea Imperială Rusă	63	Din istoria Oculisticii	138
Campania Avântului Țărei 1913	64	Cum se tratau afecțiunile genito-urinare	142
Vizita Impăratului Nicolae II-lea la Curtea Regală Română	69	Cum se făcea vaccinația	144
Războiul cel Mare 1914—1918	71	Istoria Microscopului în România	145
Moartea Regelui Carol I	75	Din istoricul Laryngologiei în România	145
Moartea lui Nicolae Filipescu	78	Instrumente și aparate pentru găsirea corpurilor străine în corpul omului	148
Proclamarea și Incoronarea Regelui Ferdinand	79	Istoricul afecțiunilor de piele	151
Moartea lui Take Ionescu	80	Despre termometria clinică	151
Moartea Reginei Elisabetha	82	Ce dificultăți întâmpinau Medicii pentru a avea aparate și instrumente bune pentru îngrijirea bolnavilor	153
Moartea lui Al. Marghiloman	83		

	<u>Pag.</u>
Istoricul Medicamentelor . . .	158
Știința, conștiința, inconștiința și secretul profesional . . .	160
Din istoria spitalelor dependen- dinte de Eforia spitalelor ci- vile din București	
Spitalul Pantelimon . . .	193
Spitalul Colțea	194
Spitalul Filantropia și	
Spitalul Colentina	197
Din viața Regelui Carol . . .	198
Regina Elisabetha	207
Domnia Regelui Ferdinand . . .	208
Legi impersonale	208
Din istoricul calei ferate Plo- ești—Predeal	210
Portul Constanța	212
Doi ani membru în consiliul comunal al Capitalei	215

	<u>Pag.</u>
Ce am făcut cât am fost în Cameră și Senat	221
Este sau nu este justiție? . . .	223
Duelurile la care am asistat ca medic	228
Elena Theodorini	235
Băile Buziaș	239
Tezaurul dela Pietroasa . . .	241
Cum știe o femeie să-și răsplă- tească amanții	246
Din istoricul Atheneului Ro- mân	255
Doi ani efor al Spitalelor Ci- vile din București	261
Profesorii mei din T.-Severin . .	275
Dinastiile din Serbia	283
Incheere la volumul II	289
Tabla de materii	291

